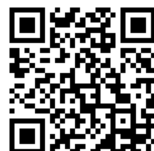
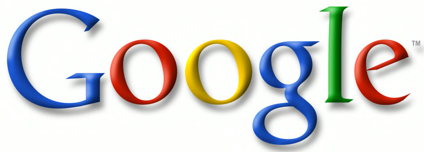
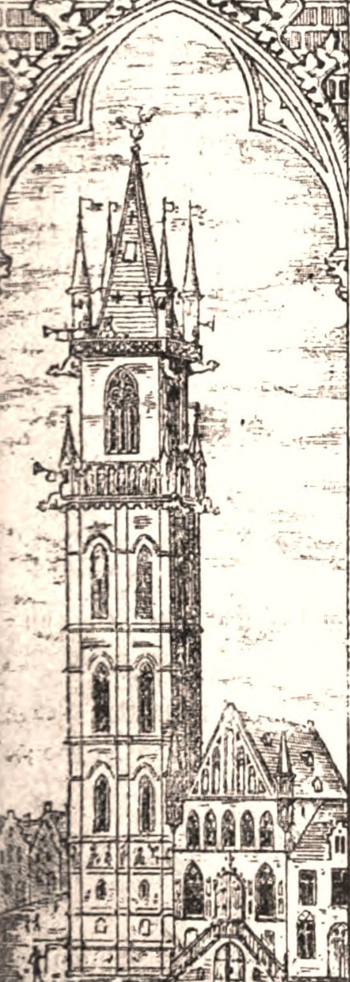

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

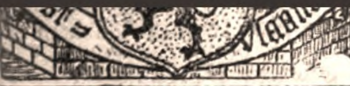
Wetenschap

(6 frank 's jaars)

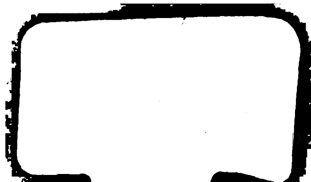

Het Belfort

...iffer

Veertiende jaargang, 18[illegible] Juli N. [illegible]

DEZER DAGEN VERSCHENEN BIJ DEN UITGEVER DEZES :

EEN VREEMDE SPRAAK

ALS

VOERTAAL VAN 'T ONDERWIJS

(Bekroond in den prijskamp door de Koniklijke Vlaamsche Academie uitgeschreven)

door A. en TH. VAN HEUVERSWYN.

Prijs : fr. 2.00.

VAK- EN KUNSTWOORDEN.

Ambacht van den Metselaar

Bezorgd door J. en V. VAN KEIRSBILCK.

Prijs : fr. 4,00.

EN EGYPTE, PALESTINE ET GRÈCE

NOTES ET IMPRESSIONS

par P. PORTMANS, des Frères Prêcheurs.

Prix : fr. 3,50.

DIT IS EEN SUYVERLIJCK BOECXKEN

INHOUDENDE

OUDE NEDERLANDSCHE GEESTELIJKE LIEDEREN

Met klavierbegeleiding, door FL. VAN DUYSE.

(Uitgave van het Davidsfonds).

SCHEMA'S EN WENSCHEN

Als bijdrage tot de practische kennis der

NIEUWERE PAEDAGOGIEK

(Cultuur historische trappen, Concentratie.
Formeele leertrappen, « Opbouwend » onderwijs)

door POL ANRI.

Prijs : fr. 2.50

Daniel De Borchgrave

Procureur-Général au Conseil de Flandre
Premier Secrétaire d'État des Provinces Unies, etc.

(1550-1590)

Notes historiques et Généalogiques.

Prix : fr. 10,00.

Sint Thomasgenootschap der Studenten van de Katholieke Hoogeschool.

DRIJ GEESTELIJKE VOORDRACHTEN

VAN DEN

Het Belfort

Tijdschrift gewijd aan Letteren,
Kunst en Wetenschap

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars)

Gent
Drukkerij A. Siffer

Veertiende jaargang, 1899. — Tweede halfjaar.

DE BURGERWACHT IN DE XVIe EEUW.

Men verstond in de middeleeuwen onder burgerwacht de vereenigingen van burgers, die Gilden, Eeden of Broederschappen genoemd werden, en zich belastten de gemeente tegen inwendige onlusten of vreemde aanvallen te verdedigen.

Deze vrijwillige wachten waren in den beginne met hand- of kruisboog gewapend. Men treft ze reeds vroegtijdig in de meeste gemeenten aan. Een der voornaamste gezelschappen van dien aard was bijv. het St. Joris- en het St. Sebastiaangilde te Gent.

Toen het gebruik der vuurwapenen zich uitbreidde, zag men in al de steden van België nieuwe vereenigingen tot stand komen, waarin de pijlen en de schichten van den ouden tijd door deze meer geduchte verdedigingsmiddelen vervangen werden.

Ofschoon de draagbare vuurwapens uit de 14e eeuw dagteekenen, maakte men er echter in ons land voor de 15de geen ernstig gebruik van. Daarenboven gingen bij deze lompe voorbrengselen eener pas ontstane nijverheid zware moeilijkheden van behandeling gepaard met geringe juistheid en gevaar voor den gebruiker (1).

---

(1) Zie hierover D. Poncin, cap. du génie. *Archéologie balistique*. De schrijver zegt dat België het eerste land is in het Westen, waar het buskruid voor grof geschut werd gebruikt; Zie ook Henrard, *Histoire de l'Artillerie en Belgique depuis son origine jusqu'au règne d'Albert et d'Isabelle*.

De eerste wapenen van dien aard heetten kouleuvren, handkouleuvren, bussen of haakbussen; de personen, die zich er van bedienden, kolveniers en busschieters. De naam kouleuvre is afgeleid van den langwerpigen vorm, die deze wapenen hadden. Zij werden ook wel veldslangen of eenvoudig slangen genoemd (1). De haakbus is haar naam verschuldigd aan de omstandigheid, dat de loop van dit wapen onder het afschieten op een haak of vork rustte, die met het ander einde in den grond stak. De Franschen hebben hiervan arquebuse en arquebusiers gemaakt.

In het begin der 16e eeuw werd het gebruik der vuurwapenen zeer algemeen. Het is ook uit dezen tijd, dat het ontstaan der meeste colveniersgilden dagteekent (2). Het reglementsontwerp, voorgesteld door eenige « ghesellen userende ende beminnende de conste van den engienen ende instrumenten van oorlogen » werd te Gent reeds den 16n Januari 1489 goedgekeurd (3). Te Mechelen bestaan zij reeds in het jaar 1510; dat jaar namelijk koopen zij hun lokaal. Te Hasselt treffen wij ze reeds aan in het jaar 1506. Den 7 Dec. van dat jaar belooft de Prins-Bisschop van Luik « die broederschap te zullen onderhalden ende stoutelick in eeren te halden. » Het is niet onwaarschijnlijk, dat het schuttersgilde te Hasselt reeds vroeger bestond, vooraleer het door den Bisschop werdt aanerkend en onderhouden. In ieder geval de stadsarchieven maken meer dan eens melding van het aankoopen en herstellen van vuurwapenen, van het uitdeelen van lood en salpeter

(1) Volgens KILIAAN beteekent kolvenier, bombardicus.

(2) Zie hierover DE VIGNE : *Recherches historiques sur les costumes civils et militaires des corporations et des métiers*, bl. 31.

(3) Zie FERD. VANDERHAEGHEN. *Jaerboeken van het souvereine gilde der Kolveniers, busschieters, en kannonniers, gezegd hoofdgilde van St. Antone te Gent*, bl. 2.

vóór 1506. Het is echter slechts in dit jaar, dat wij bepaaldelijk zien gewag maken van eene gilde van busschieters, aanerkend door den landsheer (1).

Laten wij dit eerste reglement eens in bijzonderheden nagaan : Wij zullen er de geheele inwendige orde van het Hasseltsch Schuttersgezelschap in terugvinden.

Het getal der gezworen handboogschutters wordt bepaald op 40 « ghezellen ». Indien een hunner zich in het vervolg onwaardig zoude toonen nog langer deel van het gezelschap te maken, zal hij door den « hooftman, meesters ende koninckstavel bij den meesten gevolge van den ghesellen » (2) mogen afgezet worden. Indien van den anderen kant iemand het gezelschap wil verlaten, zal hij aan de kas verschuldigd zijn te betalen een engelschen nobel, zijn harnas van busschieter (3) met toebehoor terug te geven en gehouden zijn nog een jaar lang daarna ter beschikking van het gilde te blijven.

Een ieder der 40 gezellen zal gehouden zijn zich voor te stellen aan burgemeesters en raad en den volgenden eed af te leggen :

« Ick gelove ende swere van desen dach vordane, ende deze dach allegader, hout en de trouwe te zijn mijnen genaden heere van Ludick ende der stadt van Hasselt, ende der stadt eenen toust van sesse jaeren naestkomende metter hantbussen wael en de trouwelicke te dienen, en de helpen beware, nae allen mijne beste vermoghen, als een goet getrouwe gheswore handbusschutter, sae dick ter des vand

(1) Den heer Anten, te Hasselt, is het gelukt over dit punt eenige gegevens in de stadsarchieven te ontdekken.

(2) d. w. z. met de toestemming van de meerderheid der gezellen.

(3) Wij lezen in het oorspronkelijke stuk « ende sijn bussen harnas » en verstaan hierdoor « en zijn harnas van busdrager » en niet, zooals in het werk over de gewapende gilden te Hasselt, « zijn beste harnas. »

voirs. stadtswegen versocht sal worde ghelijck hier nae verclaert sal staen, ende mijn buscruyt nae mijner besten beware, dat mich selver noch den nabure eghene schade daervan en geschiede, en mijnen hooftman in deser officien ghehoirsame te sijne end mijner geswhore ghesellen getrauw en heijmelic te zijn in zaken der voirsz stadt dienst aengaende; so mich Godt help end allen sijn heiligen. » (1)

Niemand mag voortaan op Zondag, noch op heilige dagen op de gezelschapskamer komen dan na de hoogmis, of het zou moeten wezen met toestemming van deken, meester of koninkstavel, of in gevallen van nood. Alleen de knaap (de bode) mag gedurende de hoogmis op de kamer komen, om alles gereed te maken, wat voor de gezellen van noode is, wanneer de hoogmis uit is, uitgenomen den dag waarop de vogel geschoten wordt en op de twee processiedagen.

Het gezelschap zal gehouden zijn ieder jaar in twee omgangen of processies tegenwoordig te zijn en dat « sierlick int harnassche » te weten op den Sacramentsdag en op Onze-Lieve-Vrouwe processiedag.

Ook zullen de schutters ieder jaar den vogel of de papegaai schieten en hunnen hoofdman, meester en koninckstavel kiezen op den dag, dien zij goedvinden.

Zij moeten zich op die dagen « eerlick en staetlicken ende met allen redelicke manierlichheyt » bijeenhouden, zooals het goede en eerbare mannen past, zonder buitensporigheden te bedrijven, zooals

(1) Zie Bamps en Geraets « *Les anciennes gildes ou compagnies militaires de la Ville de Hasselt*. Het is te betreuren, dat het reglement van 1506, hierin uitgegeven, zoo onvolledig en dikwijls onverstaanbaar is. Dit ligt, zeggen de schrijvers, aan het slechte schrift en « au flamand très abâtardi, comme la plupart des actes officiels de Hasselt, à cette époque: »

pekvaten branden en danspartijen te houden, tenzij de overheden er de vergunning toe gaven (1).

Ook is het niet veroorloofd, 's nachts voor het huis van den koning of van anderen gaan te roepen of te juichen, aangezien daar veel kwaads uit voortspruit.

Mocht het gebeuren, God verhoede het, dat een der gezellen op de schietplaats een anderen door een schot kwetste, verminkte of doodde door toeval en zonder opzet, dan zal die persoon door de stad daar niet voor vervolgd worden.

Indien het voorviel dat burgemeester en raad de hulp verzochten van het gansche gezelschap of van een gedeelte of alleen van eenige schutters, hetzij om de stad in geval van nood bij te staan, hetzij om iemand gevangen te nemen, dan zijn genoemde schutters verplicht op te treden en te doen gelijk de raad het verlangt. Zou het zijn, dat ten gevolge van dit optreden een of meer schutters daar later last of hinder van kreeg, dan zal de stad hen daarvoor schadeloos stellen; ook zal de laster, dien zij daarbij zouden kunnen oploopen, gestraft worden juist als degene tegen den raad gepleegd. Indien van den anderen kant iemand van het gezelschap iets tegen de stadskeuren deed uitvoeren, dan zal hij het gezelschap moeten verlaten en van de lijst geschrapt worden.

De deken, meester en koninkstavel hebben de macht en de bevoegdheid, om alle scheldwoorden, overdragingen en vuistslagen, die onder de gezellen op de gewone schietplaatsen of vergaderingen zouden voorvallen, te beoordeelen en er boete op te heffen.

De schutter, die in 't gezelschap opgenomen is of nog opgenomen moet worden, en niet zou

(1) Te Gent was het branden van pekvaten in zulke omstandigheden een gebruik, waar men zelden tegen opkwam. In het Luikerland schijnt dit niet het geval geweest te zijn.

voorzien zijn van eene bus of van een harnas, zal gehouden zijn zich daarvan te voorzien binnen een jaar na zijne aanneming. Tot onderhoud van het gezelschap zal de raad der stad Hasselt jaarlijks bijdragen de som van 55 rijnsche gulden. Daarenboven geeft de stad ieder jaar bij gelegenheid van den schuttersmaaltijd op den dag der vogelschieting eene aam wijn « van de beste wijn, dije van binne der stadt ten tap gaen sal. » De knaap zal ontvangen alle twee jaren « eenen eersame rocke en capruijn » of in de plaats daarvan vier gulden. Ook zal hij vrij zijn van wacht en schatting.

Zou het gebeuren, dat de schutters door den raad verzocht werden, om gewapend de stad uit te trekken, dan zal deze hun wagens en paarden bezorgen, om hunne harnassen, bussen en gereedschappen daarmede te vervoeren; zou die uittocht meer dan drie dagen duren, zoo zal de stad hen hierin redelijkerwijze schadeloos stellen, zooals dat in St. Truiden en in andere steden pleegt te gebeuren. Ook zullen de schutters ten dienste der stad staan, indien de geheele gemeente met klokslag en standaard het land uittrekt.

Ieder der 40 gekozene schutters zal ieder jaar van de stad ontvangen vijf pond salpeter en acht pond lood, om er gebruik van te maken, als het noodig is, en men zal hun dit leveren op de vier hoogtijden in het jaar. Dien ten gevolge zal ieder schutter verplicht zijn altijd een half pond gemaakt kruid en een pond lood bij zich te hebben en indien men bevond, dat hij die hoeveelheid niet had, dan zal hij iederen keer verbeuren zes stuivers; en indien een gezel zijn kruid aan een vreemdeling verkocht of deed verkoopen, zal hij een rijnschen gulden verbeuren.

Ook neemt de stad maatregelen in geval, dat er gezellen in den strijd zouden doodgeschoten worden. Zijn zij zoodanig verwond, dat zij hun brood

niet meer kunnen verdienen, dan verplicht zich de gemeente « in redelicker manieren » hen naar hunnen staat te onderhouden.

Deze vrijheden en voorwaarden zullen verplichtend zijn gedurende een termijn van zes jaren. Indien na dien tijd de schutters zich niet meer wilden verbinden, zoo zullen zij dit zes weken van te voren bij burgemeesters en raad moeten aanzeggen. Deze kunnen op de zelfde voorwaarden van dit recht gebruik maken.

« Ende al des orconde der waerheit, soe hebbe wij burghemeester, geswore en raet ende ghemeijnte der stadt van Hasselt onzen zieghel hier onder doen aen hanghen in den jaar ons heere Jhesu Christi doe men screef duijsent vijf hondert ende sess, des sevende daichts der mant december. »

Ziehier het oudste schuttersreglement, dat de archieven der stad Hasselt betrekkelijk het gilde der Colveniers bevatten.

Wij hebben tot nu toe bijzonderlijk gesproken over dit laatste gilde. Men moet echter daarom niet gaan denken, dat de verdediging der stad en de handhaving der orde alleen op de handbusschieters berustte. Dat zou onwaar wezen. Wij hadden in de 16e eeuw in Hasselt drie gilden, die hiermede belast waren. Het waren de handboogschutters, de kruisboogschutters en de kloveniers en daarenboven eene keurbende van jonge lieden, genomen uit de voorgaande kamers, *de Jongmans* geheeten. (1) De twee eerste gilden zijn zoo oud als de gemeente zelve, de kloveniers echter dagteekenen uit het einde der 15de en uit het begin der 16e eeuw. De kanonniers kunnen als eene onderafdeeling der handbusschieters beschouwd worden. In den loop der 16e eeuw zien wij langzamerhand deze laatsten

(1) Zie over de Jongmans in een der jaarboeken der Melophielen te Hasselt een belangrijk opstel van den Heer H. VAN NEUSS.

in rang en voornaamheid toenemen. De hand- en kruisboogschutters treden op den achtergrond en in de 17e en 18e eeuw zijn zij gezelschappen van vermaak, van oefening, en van broederlijke bijeenkomst geworden. Zij hadden hun praktisch nut verloren. Ook worden zij in tijden van nood door de gemeenten voorzien van bussen en musketten, aangezien hunne oude bewapening niet meer doelmatig was. Nochtans de boogschutters bleven bestaan — wij zien ze in de 17e en 18e eeuw menigvuldig deel nemen aan feesten, optochten en processies — en, zooals ieder weet, leven zij nog steeds voort, fier als zij zijn op hun eeuwenoud bestaan.

Om volledig te wezen, hadden wij dus even breedvoerig moeten uitweiden over handboogschutters, kruisboogschutters, kanonniers en jongmans. Maar vooreerst zou het ons te ver voeren en vervolgens hebben wij verkozen ons ditmaal alleen met het kloveniersgilde bezig te houden, omdat dit het gilde is, dat het meeste overeenkomst heeft met onze hedendaagsche schutterijen of burgerwachten, wier bestaan door eene nieuwe wet in een nieuw tijdvak is ingetreden. Ja, het is de wet op de herinrichting der burgerwachten in België, die ons het denkbeeld gegeven heeft eens terug te keeren tot de schuttersgilden van vroeger. En wat beantwoordt het beste aan onze verplichte burgerwacht van heden, zoo niet de vrijwillige schuttersbonden van vroeger?

Wij gaven zooeven den beknopten inhoud weer van het eerste reglement der kloveniers te Hasselt. Welnu, behoudens enkele veranderingen is er onder de standregelen der eerste handbusschieters in de verschillende steden veel overeenkomst te vinden. De voornaamste bepalingen over den eed, den godsdienst, de wachten, het vogelschieten, hulp en bijstand te verleenen, kruid en lood bij zich te hebben, enz... komen in de meeste reglementen terug.

Het spreekt van zelf, dat die eerste verordeningen niet alle gevallen hadden kunnen voorzien, en zoo komt het, dat er langzamerhand bijvoegsels en veranderingen in komen. Zoo wordt te Hasselt ongeveer 40 jaar later het aantal schutters van 40 op 60 bepaald; de bijdrage der stad in de kosten van onderhoud klimt tot 180 gulden; de stad oordeelt, dat de dorst der schutters op hun feest niet meer te lesschen is met eene aam wijn, zij geeft sedert dat jaar 1 1/2 aam. De knaap heeft meer werk en krijgt niet meer « zijn eerzamen rock » alle drie jaren, maar 4 gld sjaars. Hij heeft overigens de keus. Ook worden er maatregelen genomen tegen zekere misbruiken, die mettertijd ingeslopen waren : « alle dije gesellen (sullen) in die processien selffs altijd persoonlijk gaen (voor) soo verre die gesellen in der stadt sijn, en (noch) schepene, nocht ònsere lievervrouwe bruders sijn, noch niemants en sal hiervan gepriveert sijn, ten weere dat hij eene wetteliche oersake hedde als van cranckheijden ende dier gelicken » (1).

Ter vergelijking en om beter den vooruitgang der instellingen van de kloveniersgilden te kunnen nagaan, zullen wij een blik slaan op eene dergelijke gilde van eene andere Limburgsche stad, maar nu een 60-tal jaren later. Wij bedoelen « de kaarte ende reglement der alde klovenieren der stad Tongeren, » een ònuitgegeven stuk berustende in het rijksarchief te Maastricht (2). Eerst echter een woordje ter opheldering èn ter inleiding over de haakbusschutters te Tongeren.

In den beginne bezat de stad Tongeren, evenals

---

(1) Zie BAMPS en GERAETS l. c. p. 59.

(2) Onze vriend, de Heer DE RAS, boekbewaarder der Leuvensche hoogeschool, vestigde onlangs onze aandacht op twee registers van het rijksarchief te Maastricht, handelende over de Kloveniers te Tongeren. Het is hierin, dat wij bedoelde kaarte ontdekten. Wij betuigen den heer DE RAS bij deze gelegenheid onzen besten dank.

de meeste andere steden, slechts twee eeden of burgergezelschappen ter verdediging der stad: het waren de Handboogcompagnie en de Voetboogcompagnie. Deze bereikten het toppunt van bloei in het begin der 15e eeuw. Den 10en october 1856 richtte het magistraat van Tongeren eene afdeeling van 50 haakbusschutters op onder de bescherming van St Christoffel en St Sebastiaan; de schutters kregen van stadswege eene jaarlijksche bijdrage van 100 gld. Vijf jaar later, in 1521, gaven ze allen hun ontslag en de burgemeesters zagen zich dien ten gevolge verplicht eene nieuwe afdeeling van 50 schutters op te richten. Deze nieuwe haakbusschutters ontvingen dezelfde soldij als hunne voorgangers; ieder manschap ontving daarenboven jaarlijks 7 pond lood en 5 pond salpeter, en eene zekere hoeveelheid wijn bij het feest. Dat nieuwe reglement dagteekent van 26 sept. 1522. Het schijnt evenwel, dat ondanks de oprichting van deze nieuwe kloveniers, de oude toch noch niet geheel en al ontbonden bleven, want bij de blijde inkomste van den prinsbisschop Cornelius van Berg, te Tongeren, zag men in den optocht twee eeden van schutters : de oude en de nieuwe kloveniers, gekleed als kruisboogschutters, maar gewapend met haakbussen. In 1542 verleende de stad een nieuw reglement aan de haakbusschutters en plaatste ze onder de bescherming van O. L. Vr., St Lambertus en St Joris. Zij moesten den eed afleggen, trouw zweren aan de stad, en uitvoeren al wat deze van hen verlangde. De toelating van nieuwe leden en de keuze van hunne overheden kon niet plaats hebben, dan met toestemming der burgemeesters (1).

Zoo komen wij eindelijk tot bedoeld reglement van 13 en 16 mei 1567. Deze « kaarte » bepaalt het

(1) Zie PERREAU : *Tongres et ses monuments*, 2de uitgaaf.

« aantal gesworen schutterscameren » op drie, te weten de voetbogen, onder de bescherming van St Joris, de oude kloveniers onder die van St Christofel en de jonge kloveniers onder die van St Sebastiaan. Zij zouden voortaan op denzelfden voet staan, ieder 50 manschappen tellen, dezelfde soldij ontvangen en daarenboven « in evenghelijcken dienst ende subiectie gehalden ende verbonden zijn ». Zoodra de storm- of vuurklok luidde, moesten de schutters allen met hun geweer bijeenkomen en bijeenblijven, daar waar de burgemeesters hen zullen zenden

« Soo wanneer eenich gheselle aengenomen sal worden tot schutter, dijen sal men eerstmael presenteren der ganschen caemeren, en sijnen naem drije sondaeghen achter mallecanderen laeten schrijven op den schorsteen of op een breetgen (1), te hangen in 't laer (2) op de voorschreven caemeren en daernaer sal dieselve ghepresenteert worden den Borghemeisteren, ende soo verre denselven bequaem bevonden wordt, sal denselven den behoerlijcken eijdt (3) doen, ende te dienen den termijn van drije jaeren, sonder te moegen afdancken. Ende nae den termijn van drije jaeren voorschr. (indien) iemandt dancken wilde, sal denselven behoeren te dancken

(1) Breetgen, bordje, plankje (duitsch : Bret).

(2) *Laer* volgens KILIAAN, *locus incultus. vacuus;* hier leege plaats aan den muur.

(3) Ziehier den eed, dien de burgers hadden af te leggen :

Den eijdt.

Ick sal holt ende getrouwe sijn den Prins van Luijck, ende die stad van Tongeren, ende die vroeme alde cloveniers van Tongeren, honnen patroen St Sebastian te vieren, tot honnen raet te coemen alsmen mij gebiedt, het beste te raden, en het archste te waerschouwen, des Caemers caerte, en allen verdraeghen die verdraeghen sijn, en verdraghen mochte worden om het proffijt der cameren wille, die sal ick halden, ende doen onderhalden, soo verre in mijne macht is, soo zwere ick, soo helpe mij Godt ende allen sijne heijlighen. (*Rijksarchief Maastricht.*)

onder den voeghel ende nergens anders, overmits te betalen in handen der meesteren 12 stuyvers brab. of die weerde daer van, ende dat terstont eer den voghel sal affgeschooten sijn, of sijn dancken sal van onwaerden sijn. » Na dat alles zal het aftredend lid nog altijd gedurende een half jaar ter beschikking van het gezelschap staan.

Ieder jaar, en dat binnen de acht dagen na de schietfeesten, zullen de meesters der schietkamers zich op het stadhuis bij burgemeesters en gezworenen moeten begeven, om hunne kwartieren en woonplaatsen op te geven, opdat de stad altijd wete, waar men moet aankloppen, om ze te vinden, indien het noodig is.

« Item wanneer die stadt uitvaert met getoeghe (1), soo sal die stadt schuldig sijn te leveren elcken der voorschr. schutterscaemeren twee waghens, die welcke hon bussen, victualie, harnas ende gheweer veuren sullen, ende al op der stadt cost.

Item wanneer die voorschr. schutters uijttrecken metter stadt, ende sy uytblijven moeten nacht ende dach, sullen sy hebben onder nacht ende dach een ijeghelijck van hon ses stuyvers brabants, off die weerde daer van, ende wanneer sij denselven dach wederom incoemen sullen sij hebben halff soo veel. »

Ook zullen de schutters eens per jaar in de processie moeten meegaan met bloot geweer en harnas, zelfs al regende het, en bij die gelegenheid zullen zij van stadswege wijn hebben, te weten : de keizers, de koningen, de coninkstabels, meesters en vaandragers ieder twee kwarten, de andere gezellen ieder een kwart; ook de schrijver zal voor salaris twee kwarten hebben, dat alles van den besten wijn.

Op dien ommegangsdag zullen allen hun harnas

(1) Getoeghe = getuijgh = arma, impedimenta. (KILIAAN).

en hunne wapenen toonen aan burgemeesters en gezworenen, die alsdan eene buitengewone monstering hielden, en degene die bevonden werd slecht gewapend te zijn van harnas en geweer, of ook, die er een ouderwetsch of een geschonden zou hebben, die zal door de burgemeesters van de lijst geschrapt worden en vervangen worden door een anderen schutter.

Indien de camers ontboden werden naar andere steden, om voor juweelen of prijzen te schieten, dan moeten zij aan den raad de vergunning daartoe vragen; ook is deze vereischt voor het geval, dat de kamers eene prijsschieting in hunne eigene stad wilden houden. Zij zijn verplicht van te voren de kosten van zulk een feest aan den raad voor te leggen, die daarna eene bijdrage zal geven naar gelang de omstandigheden.

Verder vinden wij eenige maatregelen betreffende de inwendige orde in de kamers zelve. Wij zullen ze liefst in de eigenaardige taal van dien tijd laten staan.

« Item off gheviele, dat die ghesellen van de schutteren kijvende worden op honne cameren, in honnen hoff, off daer die schutterije met honnen vendelijen (1) vergadert waren met wonden of met slaghen, uijtgescheijden (uitgenomen) messesteecken, quetsueren, of leempten en scheuten, des sullen die schutters machtig zijn te zoenen, sonder (dat) heer of stadt ijet daar aan te zeggen hebben. Ende soo wie eenighe strijt maekt, eerstmael (2) messetreckt, schiet met kanon of eenig gheweer, om ijmanden daermede te crencken off te quetsen, werpt, stoet, off slaat ende den eersten oploep doet, sal den cameren ende den gheselschappe ten eewighen daghe beroeff sijn, ende noch staen ter correctie van den Recht.

(1) Vendelijn = vendel, vaene, vaendel. (KILIAAN).

(2) = het eerste.

Het Belfort

Tijdschrift gewijd aan Letteren,
Kunst en Wetenschap

laten denken, maar de schoten die gelost worden, werpen die veronderstelling omverre..... Buskruit komt trouwens in een aantal « classische » spelen voor.

Aan eenheid van tijd en van plaats laten de schrijvers van dergelijke stukken zich weinig gelegen; over de eenheid van handeling in dit tooneelspel zou men kunnen vitten, tenzij men aanneme (wat inderdaad mag worden aangenomen), dat die eenheid hierin bestaat dat geheel en gansch het leven van de hoofdrol oogenschouwelijk wordt, met hoedanigheden en gebreken, met geest en met hart. Hier wordt die rol vervuld door Albine, na haar doopsel Christiana geheeten.

De karakters lijden gebrek aan eigenaardigheid; zij zijn niet scherp afgeteekend: het zijn veeleer flauwe typen: de type van den heidenschen koning en die van de christene dochter, typen van hovelingen, raadsheeren, gouvernanten, ambassadeurs, enz. Met de namen te veranderen, zou menig deel in soortgelijke stukken kunnen ingelascht worden. Wellicht ware *cliché* hier duidelijker dan *type*.

Ons stuk verraadt zijn verwantschap met de mysteriespelen: het Wonderbare (engelen en duivelen, vreemde stemmen, fonteinen die opwellen, enz.) vervult hier een belangrijke rol.

Tusschen die 17- à 1800 verzen zijn er enkele tooneelen en toestanden die schoon mogen geheeten worden. Onder andere, het tooneel van Albine's doopsel en dezes gevolgen, dat van de bespotting der afgoden, dat van den echo. Tot staving van dit oordeel, zal ik eenige verzen aanhalen.

Christiana spreekt en telkens herhaalt de echo het laatste woord van den volzin.

Dees stem vervroomt mijn hert, mijn ziel begint 't erleven.
Echo : leven.

Leven! o soet geluijt welk mijn gemoed ververscht,...
O goedertieren God, sal ick nog moeten strijden?
Echo : strijden.

Wel aen, ick ben te vrê als 't immers u belieft,
Maar door u macht alleen bekom ik staeg victorie.
Echo : victorie.

Victorie! 't is genoeg: wel aen, wij gaen met vlijt!

Hoe ernstig het stuk ook zij, het comische is er niet uit verbannen. Recht vermakelijk is het krakeel tusschen twee armen door Albine bijgestaan, en die het maar eens worden tusschen pot en pint. Ook nog het tooneel waar de oude duivel in eremijt verkleed wordt. Wie over de rol van het Booze Beginsel op ons tooneel meerder inlichtingen verlangt, verwijs ik geerne naar de verhandeling van mijnen eerw. vriend prof. Soens, in 1893 door de koninklijke Vlaamsche Academie bekroond.

Wil men in een enkel woord doen uitschijnen hoeverre deze stukken aan den classischen vorm vreemd waren? Aanhoor het slot van *Albine*. Zij ligt op sterven, de heilige, de geloofsbodin, en spreekt:

Adieu, mijn vrienden al, het is met mij gedaen.

Wil men daarnevens gadeslaan hoe godsdienstig en zedelijk dit tooneel is? Luister naar Albine's laatste zucht:

Jesus, Maria, soet, 'k beveel u mijnen geest.

Daaruit blijkt hoe leerzaam en stichtend die vermaakscholen konden zijn voor het *volk*.

Ten slotte, eenige aanmerkingen op taal, stijl en versbouw. Onderscheid tusschen nominatief en accusatief van lidwoorden of bijvoegelijke naamwoorden kende onze factor niet. Leenspreuken buiten die der alledaagsche spraak, komen schier niet voor. Weinig inbeelding, weinige dichterlijke grepen. De Alexandrijnen sukkelen en strompelen onveranderlijk voort; elke speler tracht, zonder onderbroken te worden, zijn paar of twee paar verzen op te zeggen. Tal van gedachten zijn uitgerekt, om een of meer voeten aan te vullen. Men ziet dat die factor schreef zonder achterdocht noch ijdelheid, te goeder trouw, voor zijn eigen volk. Met den klemtoon moet hij menigmaal worstelen; de klemtoon komt nog al dikwijls verkeerd, op eene toonlooze lettergreep, te recht. De verzen gaan somtijds mank aan cesuren. Eindklinkers vallen of niet voor klinkers of voor *h* weg volgens de vereischten van het oogenblik.

(*Dietsche Warande.*) Dr MAX C.

Inhuldiging der O.-L.-Vrouw Kopkapel te Lokeren, 7 Mei. — De omslag van dit vlugschrift is versierd met de verkleining der prachtige teekening van het feestprogram, vervaardigd door den heer Alf. De Pauw en voorstellende de kerk van Lokeren en de ingewijde kapel. Het bevat ook den tekst der cantate, ter gelegenheid der plechtigheid uitgevoerd, gedicht van H. Van Duyse en muziek van J. Opsomer, en eene korte geschiedenis van het oud-kapelleken van O.-L.-V. van den Kop, aldus genaamd omdat het, volgens de overlevering, gebouwd werd door eenen officier die veroordeeld was om door den kop geschoten te worden en die beloofd had eene kapel ter eere van O.-L.-Vrouw op te richten, indien hij genade bekwam.

Dit fraai gedrukt boeksken komt uit de drukkerij van den heer H. Van Duyse.

Geschiedenis der Beeldende kunst. — Afl. 19 handelt over de prachtigste middeleeuwsche bouwwerken in Spanje en over de Romaansche beeldhouwwerken in Noord-Europa. Vele platen luisteren het werk op.

Koninklijke Vlaamsche Academie. — *Vergadering van 17 Mei* 1899: Na de vaststelling van het verslag der vorige zitting leest de heer Th. Coopman, namens de commissie voor het *Woordenboek*, een uitgebreid verslag voor over de laatstverschenen afleveringen van dat werk, waarbij hij tevens eene warme hulde brengt aan de redactie.

De Academie beslist dat, vermits het koninklijk besluit, waarbij de benoeming van Dr. de Gheldere tot werkend lid wordt goedgekeurd, nog niet is verschenen, er op dit oogenblik nog geene plaats van briefwisselend lid openstaat. Dit jaar zal dus enkel tot de verkiezing van een buitenlandsch eerelid in vervanging van wijlen Prof. R. Fruin moeten worden overgegaan.

Vervolgens wordt overgegaan tot het verkiezen van een werkend lid ter vervanging van wijlen den heer Th. J. I. Arnold. Bij de derde stemming bekomt de heer Prayon 12 en de heer W. de Vreese 9 van de 21 uitgebrachte stemmen. Eerstgenoemde is dus gekozen.

Door de heeren de Pauw, de Potter en Snieders wordt verslag uitgebracht over de verhandeling van den heer Leonard Willems, ter wederlegging van de onjuiste beweringen van den heer Discailles, dat Rogier in 1841 eene Vlaamsche Academie zou hebben willen inrichten.

Die belangrijke geschiedkundige bijdrage zal in de *Verslagen en mededeelingen* worden opgenomen.

« Aanzien » of « aangezien »? — De heer DE MAREZ schrijft in *Het Belfort*, Nr 5, bl. 375 : « En waarom in Gods naam dien vorm bij verschillende schrijvers aangetroffen : « aanzien » voor het verleden deelwoord, in plaats van aangezien? »

Ik begrijp niet, op wat grond de heer de Marez steunt om dien vorm af te keuren. Mij dunkt niet dat *aanzien* voor *aangezien* even gek klinkt als *croyé* voor *cru*, zooals hij verder beweert.

Het werkwoord *aanzien* wordt door 't volk, « de spraeckmakende gemeent', » zoowel onscheidbaar als scheidbaar vervoegd : « Pilatus zei tot het volk : *Aanziet* den mensch! Ik *aanzag* u voor een deftig man. Hij wordt voor den dader *aanzien*. »

Zoo is 't ook met *aanbidden*, *aanhooren* en *aanroepen*. Zelden zegt het volk : *aangezien*, *aangehoord* en *aangeroepen* en zeker nooit *aangebeden*. Voorname taalkundigen erkennen de onscheidbare samenstelling van die werkwoorden, VAN BEERS onder andere, die zelfs aan de vormen *aanbeden*, *aanhoord*, *aanroepen*. *aanschouwd*, *aanzien* de voorkeur schijnt te geven, vermits hij zegt dat ze *ook* scheidbaar *kunnen* gebruikt worden (Zie zijne *Nederlandsche Spraakleer*, 1875, bl. 160.)

J. CORNELISSEN.

Rodenbach. — In de « Gazette van Brugge » in « Bien Public » en in « Ons Leven » tijdschrift der Lovensche studenten, zijn zeer gedocumenteerde artikels verschenen ten voordeele van een gedenkteeken van Albrecht Rodenbach en tegen dat, welk men te Brugge zoekt op te richten aan Georges Rodenbach. De schrijvers verzetten zich tegen het Fransch karakter en weinige stichtelijkheid van den Franschen kozijn van den Vlaamschen Albrecht.

Het Davidsfonds van Brugge heeft de zaak in handen genomen en een algemeen referendum ingericht onder de Vlaamsch katholieken van geheel het land. Ongetwijfeld zal de Gemeenteraad gehoor geven aan de stem van het katholieke Vlaanderen.

Nederlandsch Congres. — De voorbereidende werkzaamheden loopen goed van stapel; dit jubelcongres zal aller plechtigst zijn en van hooge belangrijkheid. Velen uit Noord en Zuid hebben zich reeds laten inschrijven (prijs fr. 5,00). De Regeering schenkt een hulpgeld van fr. 5,000.

La Vulgaire. — De « Association flamande pour la vulgarisation de la Langue Française » onlangs te Gent gesticht om het Vlaamsch te bestrijden, en in de wandeling « La Vulgaire » geheeten, heeft een referendum ingericht omtrent de voertaal in het Atheneum te gebruiken

Zij vraagt aan de ouders leuk weg, of zij het Fransch ofwel het Nederlandsch verkiezen. Aangezien de toestand zich zóó niet voordoet, vermits het Nederlandsch slechts in vier vakken gebruikt

wordt en dat de Vlamingen geene meerdere eischen gesteld hebben, is die manier van handelen, die velen in dwaling moet brengen, doodeenvoudig een valsche jodentrek. Niet alleen Flaminganten, maar zelfs personen niet gunstig aan onzen strijd, brandmerken naar verdienste dat weinig ridderlijke en rechtzinnige boerenbedrog.

« La Vulgaire » legt ook verzoekschriften in de koffiehuizen om protest aan te teekenen tegen het denkbeeld van eene Vlaamsche hoogeschool. En zich steunende op die ernstige herbergconsultaties in zake van onderwijs, en op de antwoorden uitgelokt door hun dubbelzinnig referendum, vragen die heeren zeer argeloos aan de Wetgeving de wet van 15 Juni 1883 af te schaffen en nooit het Vlaamsch, die pest der pesten, in onze Hoogescholen te laten doordringen!

Willems' gedenkteeken. — Wanneer de schets van het gedenkteeken aangenomen is geweest en aan welker opvatting en uitvoering iedereen hulde bracht, waren er zekere punten van ondergeschikt belang welke de keurraad liefst zou gewijzigd gezien hebben.

De heer De Rudder heeft zich aan het werk gesteld en verleden week waren de leden van den keurraad en die van de Commissie van Monumenten in het werkhuis van den beeldhouwer te Brussel vergaderd om nu hun eindoordeel te vellen. Van den eenen kant de heeren Braun, Claus, Lybaert, Tydgat, Wante, Fredericq, Obrie, Siffer en Van Hauwaert en langs den anderen kant de heeren Bordiau, Massau, Van Wint en Vinçotte.

De symbolische groep stelt, zooals in het eerste ontwerp, de Vlaamsche Maagd voor en den Genius. Doch de houding is gewijzigd. Vlaanderen is verpersoonlijkt door een zeer jonge, schoone Maagd, die niet het zwaard in de hand klemt, maar de Vlaamsche Vlag tegen zich drukt, terwijl ze met de rechterhand een gedeelte dier vlag oplicht, die haar eeuwen lang had bedekt. De Genius ontplooit verder de vlag, waarop een prachtige leeuw gebeiteld is. Rustig staart hij voor zich uit, terwijl hij in de linkerhand het schild houdt, waarop de leus prijkt : *hou ende trou*. De helm is verdwenen, alsook de heraldische leeuw, die zich voor de voeten uitstrekte. Aan de kleeding heeft de kunstenaar de grootste zorg besteed. Vlaanderen draagt een eenvoudig, maar statig gewaad; op hare schouders hangt de koningsmantel, waarop de wapenen der Vlaamsche Provinciën gebeiteld staan. De Genius draagt geen hoofddeksel meer en heeft insgelijks een mantel, die in sierlijke plooien neerdaalt.

Algemeen is die groep, die uiterst indrukwekkend is, goedgekeurd geworden.

Om overlading te vermijden verdwijnt de voorste groep, en wordt vervangen door een medaillon van Willems, omringd van allerlei loofwerk, dat aan die voorzijde de noodige versiering zal geven.

Achteraan wordt het beeld der vrouw vervangen door een decoratief marmeren paneel, waarop de namen der strijdgenooten zullen gegrift zijn. De twee heerlijke bas-reliefs, die het Vlaamsche Lied en Reinaard den Vos voorstellen, worden behouden.

De kunstenaar werkt onverpoosd, opdat tijdens het Nederlandsch Congres het gedenkteeken zou kunnen onthuld worden.

Wie zijn steentje wil bijbrengen — en wie zou het niet willen? — voor de verheerlijking van den Vader der Vlaamsche Beweging, zende zonder dralen zijne jonst aan den schatbewaarder, den heer A. Siffer, te Gent.

† **Emiel Scheerlinck**, pastoor van Zelzate, schrijver van *Het Vlaamsche Lourdes, Bernadette van Lourdes, Levens van Benedictus Labre, Clara van Montefalco, De Rossi, Laurentius van Brindisie, H. Henricus, Catechismus der encycliek Rerum novarum* en andere vlugschriften op sociaal gebied. In « Het Belfort » verscheen van hem eene studie over Galilëi. De afgestorvene, die destijds onderpastoor was te Oostakker, heeft veel bijgebracht om de godsvrucht tot O.-L.-Vrouw aldaar einde en verre te verspreiden. Te Gent, als stichter van den bloeienden Werkmanskring van H. Kerst, heeft hij het terrein voor de sociale werken voorbereid. Vóór dat de sociale crisis uitbrak had hij om zoo te zeggen een voorgevoel van hetgeen ging gebeuren op dit gebied.

† **Edmond De Bock**, ondervoorzitter der Rechtbank van Eersten aanleg te Gent. Bij elke verkiezing schreef hij in het Fransch en in het Nederlandsch verhandelingen over de kieswetten. die door iedereen geraadpleegd werden en de kiezingsjurisprudentie gevestigd hebben.

† **Charles Piot**, gewezen algemeene rijksarchivaris die in 1885 Gachard opvolgde en in 1897 zelf opgevolgd werd door den heer Goovaerts. Hij schreef eene geschiedenis van Leuven, werken over de hertogen van Burgundië, hij gaf de briefwisseling uit van Granvelle, liet verschijnen zijne *Pagi* enz. De man zetelde in alle wetenschappelijke genootschappen, was een onvermoeibare werker, zijn arbeid staat hoog aangeschreven in de geleerde wereld. Hij sterft 87 jaar oud, om zoo te zeggen met de pen in de hand, want hij werkte nog tot deze laatste dagen en laat verschillende onvoltooide boeken achter.

† **Paul Majunke**, pastoor van Hochkirch in Silesiën, gewezen hoofdopsteller van de « Germania » en volksvertegenwoordiger. Zijnen moedigen strijd tegen de Kulturkampf moest hij boeten met een jaar gevang. Hij schreef studiën over Luther, eene geschiedenis van den Kulturkampf en *Geschitslügen* (Historische Leugens).

† **Francisque Sarcey de Suttières**, Fransche tooneelcriticus van groot talent en algemeen erkend gezag. Hij was in 1828 geboren. Hij schreef in *l'Opinion nationale, le XIXe Siècle, Le Figaro, Le Temps*. Vroeger was hij een verwoede priesterhater, nu was hij, door de ondervinding verwijsd, veel onpartijdiger en verdraagzamer geworden. Zijne begrafenis was godsdienstig.

† **Frans Boch**, geleerde oudheidkundige, die onder andere schreef *Liturgische Gewänder, Die Baudenkmale Reinlands, Das Heilige Köln* enz. — † **Rosa Bonheur**, de vermaarde landschap- en dierenschilderes, waarvan de « Paardenmarkt » en de « Hooiing in Auvergne » wereldvermaard zijn. — † **Emilio Castelar**, Spaansche staatkundige en schrijver.

BLADWIJZER.

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars)

Gent
Drukkerij A. Siffer

Veertiende jaargang, 18[illegible] Juli N[illegible]

DEZER DAGEN VERSCHENEN BIJ DEN UITGEVER DEZES :

EEN VREEMDE SPRAAK
ALS
VOERTAAL VAN 'T ONDERWIJS

(Bekroond in den prijskamp door de Koniklijke Vlaamsche Academie uitgeschreven)

door A. en TH. VAN HEUVERSWYN.

Prijs : fr. 2.00.

VAK- EN KUNSTWOORDEN.

Ambacht van den Metselaar

Bezorgd door J. en V. VAN KEIRSBILCK.

Prijs : fr. 4,00.

EN EGYPTE, PALESTINE ET GRÈCE

NOTES ET IMPRESSIONS

par P. PORTMANS, des Frères Prêcheurs.

Prix : fr. 3,5o.

DIT IS EEN SUYVERLIJCK BOECXKEN

INHOUDENDE

OUDE NEDERLANDSCHE GEESTELIJKE LIEDEREN

Met klavierbegeleiding, door FL. VAN DUYSE.

(Uitgave van het Davidsfonds).

SCHEMA'S EN WENSCHEN

Als bijdrage tot de practische kennis der

NIEUWERE PAEDAGOGIEK

(Cultuur historische trappen, Concentratie, Formeele leertrappen, « Opbouwend » onderwijs)

door POL ANRI.

Prijs : fr. 2.50

Daniel De Borchgrave

Procureur-Général au Conseil de Flandre
Premier Secrétaire d'État des Provinces Unies, etc.

(1550-1590)

Notes historiques et Généalogiques.

Prix : fr. 10,00.

Sint Thomasgenootschap der Studenten van de Katholieke Hoogeschool.

DRIJ GEESTELIJKE VOORDRACHTEN

VAN DEN

Het Belfort

Tijdschrift gewijd aan Letteren,
Kunst en Wetenschap

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars)

Gent
Drukkerij A. Siffer

Veertiende jaargang, 1899. — Tweede halfjaar.

DE BURGERWACHT IN DE XVIe EEUW.

MEN verstond in de middeleeuwen onder burgerwacht de vereenigingen van burgers, die Gilden, Eeden of Broederschappen genoemd werden, en zich belastten de gemeente tegen inwendige onlusten of vreemde aanvallen te verdedigen.

Deze vrijwillige wachten waren in den beginne met hand- of kruisboog gewapend. Men treft ze reeds vroegtijdig in de meeste gemeenten aan. Een der voornaamste gezelschappen van dien aard was bijv. het St. Joris- en het St. Sebastiaangilde te Gent.

Toen het gebruik der vuurwapenen zich uitbreidde, zag men in al de steden van België nieuwe vereenigingen tot stand komen, waarin de pijlen en de schichten van den ouden tijd door deze meer geduchte verdedigingsmiddelen vervangen werden.

Ofschoon de draagbare vuurwapens uit de 14^e eeuw dagteekenen, maakte men er echter in ons land voor de 15de geen ernstig gebruik van. Daarenboven gingen bij deze lompe voorbrengselen eener pas ontstane nijverheid zware moeilijkheden van behandeling gepaard met geringe juistheid en gevaar voor den gebruiker (1).

(1) Zie hierover D. PONCIN, cap. du génie. *Archéologie ballistique.* De schrijver zegt dat België het eerste land is in het Westen, waar het buskruid voor grof geschut werd gebruikt; Zie ook HENRARD, *Histoire de l'Artillerie en Belgique depuis son origine jusqu'au règne d'Albert et d'Isabelle.*

De eerste wapenen van dien aard heetten kouleuvren, handkouleuvren, bussen of haakbussen; de personen, die zich er van bedienden, kolveniers en busschieters. De naam kouleuvre is afgeleid van den langwerpigen vorm, die deze wapenen hadden. Zij werden ook wel veldslangen of eenvoudig slangen genoemd (1). De haakbus is haar naam verschuldigd aan de omstandigheid, dat de loop van dit wapen onder het afschieten op een haak of vork rustte, die met het ander einde in den grond stak. De Franschen hebben hiervan arquebuse en arquebusiers gemaakt.

In het begin der 16e eeuw werd het gebruik der vuurwapenen zeer algemeen. Het is ook uit dezen tijd, dat het ontstaan der meeste colveniersgilden dagteekent (2). Het reglementsontwerp, voorgesteld door eenige « ghesellen userende ende beminnende de conste van den engienen ende instrumenten van oorlogen » werd te Gent reeds den 16n Januari 1489 goedgekeurd (3). Te Mechelen bestaan zij reeds in het jaar 1510; dat jaar namelijk koopen zij hun lokaal. Te Hasselt treffen wij ze reeds aan in het jaar 1506. Den 7 Dec. van dat jaar belooft de Prins-Bisschop van Luik « die broederschap te zullen onderhalden ende stoutelick in eeren te halden. » Het is niet onwaarschijnlijk, dat het schuttersgilde te Hasselt reeds vroeger bestond, vooraleer het door den Bisschop werdt aanerkend en onderhouden. In ieder geval de stadsarchieven maken meer dan eens melding van het aankoopen en herstellen van vuurwapenen, van het uitdeelen van lood en salpeter

(1) Volgens KILIAAN beteekent kolvenier, bombardicus.

(2) Zie hierover DE VIGNE : *Recherches historiques sur les costumes civils et militaires des corporations et des métiers*, bl. 31.

(3) Zie FERD. VANDERHAEGHEN. *Jaerboeken van het souvereine gilde der Kolveniers, busschieters, en kannonniers, gezegd hoofdgilde van St. Antone te Gent*, bl. 2.

vóór 1506. Het is echter slechts in dit jaar, dat wij bepaaldelijk zien gewag maken van eene gilde van busschieters, aanerkend door den landsheer (1).

Laten wij dit eerste reglement eens in bijzonderheden nagaan : Wij zullen er de geheele inwendige orde van het Hasseltsch Schuttersgezelschap in terugvinden.

Het getal der gezworen handboogschutters wordt bepaald op 40 « ghezellen ». Indien een hunner zich in het vervolg onwaardig zoude toonen nog langer deel van het gezelschap te maken, zal hij door den « hooftman, meesters ende koninckstavel bij den meesten gevolge van den ghesellen » (2) mogen afgezet worden. Indien van den anderen kant iemand het gezelschap wil verlaten, zal hij aan de kas verschuldigd zijn te betalen een engelschen nobel, zijn harnas van busschieter (3) met toebehoor terug te geven en gehouden zijn nog een jaar lang daarna ter beschikking van het gilde te blijven.

Een ieder der 40 gezellen zal gehouden zijn zich voor te stellen aan burgemeesters en raad en den volgenden eed af te leggen :

« Ick gelove ende swere van desen dach vordane, ende deze dach allegader, hout en de trouwe te zijn mijnen genaden heere van Ludick ende der stadt van Hasselt, ende der stadt eenen toust van sesse jaeren naestkomende metter hantbussen wael en de trouwelicke te dienen, en de helpen beware, nae allen mijne beste vermoghen, als een goet getrouwe gheswore handbusschutter, sae dick ter des vand

(1) Den heer Anten, te Hasselt, is het gelukt over dit punt eenige gegevens in de stadsarchieven te ontdekken.

(2) d. w. z. met de toestemming van de meerderheid der gezellen.

(3) Wij lezen in het oorspronkelijke stuk « ende sijn bussen harnas » en verstaan hierdoor « en zijn harnas van busdrager » en niet, zooals in het werk over de gewapende gilden te Hasselt, « zijn beste harnas. »

voirs. stadtswegen versocht sal worde ghelijck hier nae verclaert sal staen, ende mijn buscruyt nae mijner besten beware, dat mich selver noch den nabure eghene schade daervan en geschiede, en mijnen hooftman in deser officien ghehoirsame te sijne end mijner geswhore ghesellen getrauw en heijmelic te zijn in zaken der voirsz stadt dienst aengaende; so mich Godt help end allen sijn heiligen. » (1)

Niemand mag voortaan op Zondag, noch op heilige dagen op de gezelschapskamer komen dan na de hoogmis, of het zou moeten wezen met toestemming van deken, meester of koninkstavel, of in gevallen van nood. Alleen de knaap (de bode) mag gedurende de hoogmis op de kamer komen, om alles gereed te maken, wat voor de gezellen van noode is, wanneer de hoogmis uit is, uitgenomen den dag waarop de vogel geschoten wordt en op de twee processiedagen.

Het gezelschap zal gehouden zijn ieder jaar in twee omgangen of processies tegenwoordig te zijn en dat « sierlick int harnassche » te weten op den Sacramentsdag en op Onze-Lieve-Vrouwe processiedag.

Ook zullen de schutters ieder jaar den vogel of de papegaai schieten en hunnen hoofdman, meester en koninckstavel kiezen op den dag, dien zij goedvinden.

Zij moeten zich op die dagen « eerlick en staetlicken ende met allen redelicke manierlichheyt » bijeenhouden, zooals het goede en eerbare mannen past, zonder buitensporigheden te bedrijven, zooals

(1) Zie BAMPS en GERAETS « *Les anciennes gildes ou compagnies militaires de la Ville de Hasselt.* Het is te betreuren, dat het reglement van 1506, hierin uitgegeven, zoo onvolledig en dikwijls onverstaanbaar is. Dit ligt, zeggen de schrijvers, aan het slechte schrift en « au flamand très abâtardi, comme la plupart des actes officiels de Hasselt, à cette époque: »

pekvaten branden en danspartijen te houden, tenzij de overheden er de vergunning toe gaven (1).

Ook is het niet veroorloofd, 's nachts voor het huis van den koning of van anderen gaan te roepen of te juichen, aangezien daar veel kwaads uit voortspruit.

Mocht het gebeuren, God verhoede het, dat een der gezellen op de schietplaats een anderen door een schot kwetste, verminkte of doodde door toeval en zonder opzet, dan zal die persoon door de stad daar niet voor vervolgd worden.

Indien het voorviel dat burgemeester en raad de hulp verzochten van het gansche gezelschap of van een gedeelte of alleen van eenige schutters, hetzij om de stad in geval van nood bij te staan, hetzij om iemand gevangen te nemen, dan zijn genoemde schutters verplicht op te treden en te doen gelijk de raad het verlangt. Zou het zijn, dat ten gevolge van dit optreden een of meer schutters daar later last of hinder van kreeg, dan zal de stad hen daarvoor schadeloos stellen; ook zal de laster, dien zij daarbij zouden kunnen oploopen, gestraft worden juist als degene tegen den raad gepleegd. Indien van den anderen kant iemand van het gezelschap iets tegen de stadskeuren deed uitvoeren, dan zal hij het gezelschap moeten verlaten en van de lijst geschrapt worden.

De deken, meester en koninkstavel hebben de macht en de bevoegdheid, om alle scheldwoorden, overdragingen en vuistslagen, die onder de gezellen op de gewone schietplaatsen of vergaderingen zouden voorvallen, te beoordeelen en er boete op te heffen.

De schutter, die in 't gezelschap opgenomen is of nog opgenomen moet worden, en niet zou

(1) Te Gent was het branden van pekvaten in zulke omstandigheden een gebruik, waar men zelden tegen opkwam. In het Luikerland schijnt dit niet het geval geweest te zijn.

voorzien zijn van eene bus of van een harnas, zal gehouden zijn zich daarvan te voorzien binnen een jaar na zijne aanneming. Tot onderhoud van het gezelschap zal de raad der stad Hasselt jaarlijks bijdragen de som van 55 rijnsche gulden. Daarenboven geeft de stad ieder jaar bij gelegenheid van den schuttersmaaltijd op den dag der vogelschieting eene aam wijn « van de beste wijn, dije van binne der stadt ten tap gaen sal. » De knaap zal ontvangen alle twee jaren « eenen eersame rocke en capruijn » of in de plaats daarvan vier gulden. Ook zal hij vrij zijn van wacht en schatting.

Zou het gebeuren, dat de schutters door den raad verzocht werden, om gewapend de stad uit te trekken, dan zal deze hun wagens en paarden bezorgen, om hunne harnassen, bussen en gereedschappen daarmede te vervoeren; zou die uittocht meer dan drie dagen duren, zoo zal de stad hen hierin redelijkerwijze schadeloos stellen, zooals dat in St. Truiden en in andere steden pleegt te gebeuren. Ook zullen de schutters ten dienste der stad staan, indien de geheele gemeente met klokslag en standaard het land uittrekt.

Ieder der 40 gekozene schutters zal ieder jaar van de stad ontvangen vijf pond salpeter en acht pond lood, om er gebruik van te maken, als het noodig is, en men zal hun dit leveren op de vier hoogtijden in het jaar. Dien ten gevolge zal ieder schutter verplicht zijn altijd een half pond gemaakt kruid en een pond lood bij zich te hebben en indien men bevond, dat hij die hoeveelheid niet had, dan zal hij iederen keer verbeuren zes stuivers; en indien een gezel zijn kruid aan een vreemdeling verkocht of deed verkoopen, zal hij een rijnschen gulden verbeuren.

Ook neemt de stad maatregelen in geval, dat er gezellen in den strijd zouden doodgeschoten worden. Zijn zij zoodanig verwond, dat zij hun brood

niet meer kunnen verdienen, dan verplicht zich de gemeente « in redelicker manieren » hen naar hunnen staat te onderhouden.

Deze vrijheden en voorwaarden zullen verplichtend zijn gedurende een termijn van zes jaren. Indien na dien tijd de schutters zich niet meer wilden verbinden, zoo zullen zij dit zes weken van te voren bij burgemeesters en raad moeten aanzeggen. Deze kunnen op de zelfde voorwaarden van dit recht gebruik maken.

« Ende al des orconde der waerheit, soe hebbe wij burghemeester, geswore en raet ende ghemeijnte der stadt van Hasselt onzen zieghel hier onder doen aen hanghen in den jaar ons heere Jhesu Christi doe men screef duijsent vijf hondert ende sess, des sevende daichts der mant december. »

Ziehier het oudste schuttersreglement, dat de archieven der stad Hasselt betrekkelijk het gilde der Colveniers bevatten.

Wij hebben tot nu toe bijzonderlijk gesproken over dit laatste gilde. Men moet echter daarom niet gaan denken, dat de verdediging der stad en de handhaving der orde alleen op de handbusschieters berustte. Dat zou onwaar wezen. Wij hadden in de 16e eeuw in Hasselt drie gilden, die hiermede belast waren. Het waren de handboogschutters, de kruisboogschutters en de kloveniers en daarenboven eene keurbende van jonge lieden, genomen uit de voorgaande kamers, *de Jongmans* geheeten. (1) De twee eerste gilden zijn zoo oud als de gemeente zelve, de kloveniers echter dagteekenen uit het einde der 15de en uit het begin der 16e eeuw. De kanonniers kunnen als eene onderafdeeling der handbusschieters beschouwd worden. In den loop der 16e eeuw zien wij langzamerhand deze laatsten

(1) Zie over de Jongmans in een der jaarboeken der Melophielen te Hasselt een belangrijk opstel van den Heer H. VAN NEUSS.

in rang en voornaamheid toenemen. De hand- en kruisboogschutters treden op den achtergrond en in de 17e en 18e eeuw zijn zij gezelschappen van vermaak, van oefening, en van broederlijke bijeenkomst geworden. Zij hadden hun praktisch nut verloren. Ook worden zij in tijden van nood door de gemeenten voorzien van bussen en musketten, aangezien hunne oude bewapening niet meer doelmatig was. Nochtans de boogschutters bleven bestaan — wij zien ze in de 17e en 18e eeuw menigvuldig deel nemen aan feesten, optochten en processies — en, zooals ieder weet, leven zij nog steeds voort, fier als zij zijn op hun eeuwenoud bestaan.

Om volledig te wezen, hadden wij dus even breedvoerig moeten uitweiden over handboogschutters, kruisboogschutters, kanonniers en jongmans. Maar vooreerst zou het ons te ver voeren en vervolgens hebben wij verkozen ons ditmaal alleen met het kloveniersgilde bezig te houden, omdat dit het gilde is, dat het meeste overeenkomst heeft met onze hedendaagsche schutterijen of burgerwachten, wier bestaan door eene nieuwe wet in een nieuw tijdvak is ingetreden. Ja, het is de wet op de herinrichting der burgerwachten in België, die ons het denkbeeld gegeven heeft eens terug te keeren tot de schuttersgilden van vroeger. En wat beantwoordt het beste aan onze verplichte burgerwacht van heden, zoo niet de vrijwillige schuttersbonden van vroeger?

Wij gaven zooeven den beknopten inhoud weer van het eerste reglement der kloveniers te Hasselt. Welnu, behoudens enkele veranderingen is er onder de standregelen der eerste handbusschieters in de verschillende steden veel overeenkomst te vinden. De voornaamste bepalingen over den eed, den godsdienst, de wachten, het vogelschieten, hulp en bijstand te verleenen, kruid en lood bij zich te hebben, enz... komen in de meeste reglementen terug.

Het spreekt van zelf, dat die eerste verordeningen niet alle gevallen hadden kunnen voorzien, en zoo komt het, dat er langzamerhand bijvoegsels en veranderingen in komen. Zoo wordt te Hasselt ongeveer 40 jaar later het aantal schutters van 40 op 60 bepaald; de bijdrage der stad in de kosten van onderhoud klimt tot 180 gulden; de stad oordeelt, dat de dorst der schutters op hun feest niet meer te lesschen is met eene aam wijn, zij geeft sedert dat jaar 1 1/2 aam. De knaap heeft meer werk en krijgt niet meer « zijn eerzamen rock » alle drie jaren, maar 4 gld sjaars. Hij heeft overigens de keus. Ook worden er maatregelen genomen tegen zekere misbruiken, die mettertijd ingeslopen waren : « alle dije gesellen (sullen) in die processien selffs altijd persoonlijk gaen (voor) soo verre die gesellen in der stadt sijn, en (noch) schepene, nocht onsere lievervrouwe bruders sijn, noch niemants en sal hiervan gepriveert sijn, ten weere dat hij eene wetteliche oersake hedde als van cranckheijden ende dier gelicken » (1).

Ter vergelijking en om beter den vooruitgang der instellingen van de kloveniersgilden te kunnen nagaan, zullen wij een blik slaan op eene dergelijke gilde van eene andere Limburgsche stad, maar nu een 60-tal jaren later. Wij bedoelen « de kaarte ende reglement der alde klovenieren der stad Tongeren, » een onuitgegeven stuk berustende in het rijksarchief te Maastricht (2). Eerst echter een woordje ter opheldering en ter inleiding over de haakbusschutters te Tongeren.

In den beginne bezat de stad Tongeren, evenals

(1) Zie BAMPS en GERAETS l. c. p. 59.

(2) Onze vriend, de Heer DE RAS, boekbewaarder der Leuvensche hoogeschool, vestigde onlangs onze aandacht op twee registers van het rijksarchief te Maastricht, handelende over de Kloveniers te Tongeren. Het is hierin, dat wij bedoelde kaarte ontdekten. Wij betuigen den heer DE RAS bij deze gelegenheid onzen besten dank.

de meeste andere steden, slechts twee eeden of burgergezelschappen ter verdediging der stad: het waren de Handboogcompagnie en de Voetboogcompagnie. Deze bereikten het toppunt van bloei in het begin der 15e eeuw. Den 10en october 1856 richtte het magistraat van Tongeren eene afdeeling van 50 haakbusschutters op onder de bescherming van St Christoffel en St Sebastiaan; de schutters kregen van stadswege eene jaarlijksche bijdrage van 100 gld. Vijf jaar later, in 1521, gaven ze allen hun ontslag en de burgemeesters zagen zich dien ten gevolge verplicht eene nieuwe afdeeling van 50 schutters op te richten. Deze nieuwe haakbusschutters ontvingen dezelfde soldij als hunne voorgangers; ieder manschap ontving daarenboven jaarlijks 7 pond lood en 5 pond salpeter, en eene zekere hoeveelheid wijn bij het feest. Dat nieuwe reglement dagteekent van 26 sept. 1522. Het schijnt evenwel, dat ondanks de oprichting van deze nieuwe kloveniers, de oude toch noch niet geheel en al ontbonden bleven, want bij de blijde inkomste van den prinsbisschop Cornelius van Berg, te Tongeren, zag men in den optocht twee eeden van schutters : de oude en de nieuwe kloveniers, gekleed als kruisboogschutters, maar gewapend met haakbussen. In 1542 verleende de stad een nieuw reglement aan de haakbusschutters en plaatste ze onder de bescherming van O. L. Vr., St Lambertus en St Joris, Zij moesten den eed afleggen, trouw zweren aan de stad, en uitvoeren al wat deze van hen verlangde. De toelating van nieuwe leden en de keuze van hunne overheden kon niet plaats hebben, dan met toestemming der burgemeesters (1).

Zoo komen wij eindelijk tot bedoeld reglement van 13 en 16 mei 1567. Deze « kaarte » bepaalt het

(1) Zie PERREAU : *Tongres et ses monuments*, 2de uitgaaf.

« aantal gesworen schutterscameren » op drie, te weten de voetbogen, onder de bescherming van St Joris, de oude kloveniers onder die van St Christofel en de jonge kloveniers onder die van St Sebastiaan. Zij zouden voortaan op denzelfden voet staan, ieder 50 manschappen tellen, dezelfde soldij ontvangen en daarenboven « in evenghelijcken dienst ende subiectie gehalden ende verbonden zijn ». Zoodra de storm- of vuurklok luidde, moesten de schutters allen met hun geweer bijeenkomen en bijeenblijven, daar waar de burgemeesters hen zullen zenden

« Soo wanneer eenich gheselle aengenomen sal worden tot schutter, dijen sal men eerstmael presenteren der ganschen caemeren, en sijnen naem drije sondaeghen achter mallecanderen laeten schrijven op den schorsteen of op een breetgen (1), te hangen in 't laer (2) op de voorschreven caemeren en daernaer sal dieselve ghepresenteert worden den Borghemeisteren, ende soo verre denselven bequaem bevonden wordt, sal denselven den behoerlijcken eijdt (3) doen, ende te dienen den termijn van drije jaeren, sonder te moegen afdancken. Ende nae den termijn van drije jaeren voorschr. (indien) iemandt dancken wilde, sal denselven behoeren te dancken

(1) Breetgen, bordje, plankje (duitsch : Bret).

(2) *Laer* volgens KILIAAN, *locus incultus, vacuus;* hier leege plaats aan den muur.

(3) Ziehier den eed, dien de burgers hadden af te leggen :

Den eijdt.

Ick sal holt ende getrouwe sijn den Prins van Luijck, ende die stad van Tongeren, ende die vroeme alde cloveniers van Tongeren, honnen patroen St Sebastian te vieren, tot honnen raet te coemen alsmen mij gebiedt, het beste te raden, en het archste te waerschouwen, des Caemers caerte, en allen verdraeghen die verdraeghen sijn, en verdraghen mochte worden om het proffijt der cameren wille, die sal ick halden, ende doen onderhalden, soo verre in mijne macht is, soo zwere ick, soo helpe mij Godt ende allen sijne heijlighen. (*Rijksarchief Maastricht.*)

onder den voeghel ende nergens anders, overmits te betalen in handen der meesteren 12 stuyvers brab. of die weerde daer van, ende dat terstont eer den voghel sal affgeschooten sijn, of sijn dancken sal van onwaerden sijn. » Na dat alles zal het aftredend lid nog altijd gedurende een half jaar ter beschikking van het gezelschap staan.

Ieder jaar, en dat binnen de acht dagen na de schietfeesten, zullen de meesters der schietkamers zich op het stadhuis bij burgemeesters en gezworenen moeten begeven, om hunne kwartieren en woonplaatsen op te geven, opdat de stad altijd wete, waar men moet aankloppen, om ze te vinden, indien het noodig is.

« Item wanneer die stadt uitvaert met getoeghe (1), soo sal die stadt schuldig sijn te leveren elcken der voorschr. schutterscaemeren twee waghens, die welcke hon bussen, victualie, harnas ende gheweer veuren sullen, ende al op der stadt cost.

Item wanneer die voorschr. schutters uijttrecken metter stadt, ende sy uytblijven moeten nacht ende dach, sullen sy hebben onder nacht ende dach een ijeghelijck van hon ses stuyvers brabants, off die weerde daer van, ende wanneer sij denselven dach wederom incoemen sullen sij hebben halff soo veel. »

Ook zullen de schutters eens per jaar in de processie moeten meegaan met bloot geweer en harnas, zelfs al regende het, en bij die gelegenheid zullen zij van stadswege wijn hebben, te weten : de keizers, de koningen, de coninkstabels, meesters en vaandragers ieder twee kwarten, de andere gezellen ieder een kwart; ook de schrijver zal voor salaris twee kwarten hebben, dat alles van den besten wijn.

Op dien ommegangsdag zullen allen hun harnas

(1) Getoeghe = getuijgh = arma, impedimenta. (Kiliaan).

en hunne wapenen toonen aan burgemeesters en gezworenen, die alsdan eene buitengewone monstering hielden, en degene die bevonden werd slecht gewapend te zijn van harnas en geweer, of ook, die er een ouderwetsch of een geschonden zou hebben, die zal door de burgemeesters van de lijst geschrapt worden en vervangen worden door een anderen schutter.

Indien de camers ontboden werden naar andere steden, om voor juweelen of prijzen te schieten, dan moeten zij aan den raad de vergunning daartoe vragen; ook is deze vereischt voor het geval, dat de kamers eene prijsschieting in hunne eigene stad wilden houden. Zij zijn verplicht van te voren de kosten van zulk een feest aan den raad voor te leggen, die daarna eene bijdrage zal geven naar gelang de omstandigheden.

Verder vinden wij eenige maatregelen betreffende de inwendige orde in de kamers zelve. Wij zullen ze liefst in de eigenaardige taal van dien tijd laten staan.

« Item off gheviele, dat die ghesellen van de schutteren kijvende worden op honne cameren, in honnen hoff, off daer die schutterije met honnen vendelijen (1) vergadert waren met wonden of met slaghen, uijtgescheijden (uitgenomen) messesteecken, quetsueren, of leempten en scheuten, des sullen die schutters machtig zijn te zoenen, sonder (dat) heer of stadt ijet daar aan te zeggen hebben. Ende soo wie eenighe strijt maekt, eerstmael (2) messetreckt, schiet met kanon of eenig gheweer, om ijmanden daermede te crencken off te quetsen, werpt, stoet, off slaat ende den eersten oploep doet, sal den cameren ende den gheselschappe ten eewighen daghe beroeff sijn, ende noch staen ter correctie van den Recht.

(1) Vendelijn = vendel, vaene, vaendel. (KILIAAN).
(2) = het eerste.

Voortmeer en sal niemandt op de kamer dobbelen off moemmen metten teerlinck oft ander spel, noch oyck wedden. Sij sullen moeghen worptaeffelen, troeven of coninckofferen neijt hoegher, dan om hon ghelach (1) off van recreatie om een half ort brab.. op die pene van ses stuyvers soo dickmael sulcks gebeurt, tot behoeff sullicker cameren, daer sulicks geschieden sal, ende te panden als voorschr.

Item men sal op die camer, in honnen hoff, off bergen nijet sweeren off blasphemeeren bij Godt, sijne gebenedijde moeder, sijn gebenedijdt lijden, off sijnen heijligen in geenerlije manieren, oft den heylschen vayendt vermanen (2), off vloecken, op de pene van een half pondt wasch coolsche (Keulsche) of drije stuyvers brab., tot proffijt der caemeren ende off iemants daerenboven anderwerff swoere, blasphemeerde, off vloekte, off meer, sal die pene meer en meer dobbeleren ende terstondt den selven panden als voorschr. »

Niemand mag een vreemden gezel op de kamer brengen zonder toestemming van het gezelschap. In dit geval zal dat lid in moeten staan voor het gelag van dien vreemdeling, alsmede voor de boeten, die hij zou kunnen oploopen.

Indien echter een vreemdeling op de kamer verscheen zonder toestemming en indien hij iets misdeed tegen eenig punt dezer kaarte, dan zullen de meesters hem dat misbruik doen betalen, en indien hij dat niet wilde, dan zal men hem door de stadsdienaars mogen doen vastgrijpen « ende in d'ijeseren setten » tot dat hij zal voldaan hebben. De vreemden hebben al hunne inbreuken op deze kaarte dubbel te betalen; ook hebben zij het recht niet de hulp van andere rechters gaan in te roepen, om de uit-

(1) = gelag, verteer.
(2) = aanroepen.

voering dezer kaarte te beletten of te verhinderen. De schutters zelve missen overigens dat recht ook.

« Item off geviele, dat soo in wat saecken dat het waer, die schutters bij den anderen geroepen worden in storm, (1) strijdt off andere nootsaecken dien aangaende, ende yemant van hon sich vluchtich maekden, die sal verbeuren harnass, buss ende geweer, tot behoeff der andere schutteren ghelijck, ende sal daertoe ghebannen worden uijter stadt ende stadt vrijeheit eenen tijt van vier iaeren sonder remissie.

Voortmeer wanneer dat oorloech is, ende die stormclock slaet om uyt te trecken, soo sal elck schutter schuldig sijn te coemen met harnass, cloeveren, (bus) en hunnen gheweer (2) aan den peroen, om te doen wes hen van de Borghemeisteren sal bevolen worden, ende so wije nijet en queme, sal breucken als in den naest voirschr. poincte sonder remissie ».

Niemand mag met wapenen en uitrusting zonder vergunning der burgemeesters zich ergens anders gaan verhuren, om soldij te verdienen. In dat geval zal de schuldige 4 gld. brab. betalen en ten eewigen dage van de schutterslijst geschrapt worden. Zoo dit echter gebeurt met de toestemming der burgemeesters, dan mag de kamer, waar hij is uitgetrokken, indien zij het goedvindt, eenen anderen in zijne plaats kiezen.

Indien een schutter op een der drie kamers of daar, waar de schutters bijeenkomen, iets koopt of verkoopt, hetzij in dronkenschap of anderzins, en een van de twee partijen zou het zich daarna berouwen, dan zal deze laatste het recht hebben zich 's anderen daags voor 10 uren nog van die overeenkomst te kunnen ontslaan, mits betaling van vier stuivers boete.

Alle schutters, op hunne kamer komende, zullen op verzoek der meesters terstond hunne wapenen

(1) = Bijeengeroepen werden ingeval van enz.
(2) = zijdgeweer.

afleggen, hetzij rapier, degen, dolk of een ander wapen, behalve de broodmessen (1), op boete van zes stuivers den eersten keer, den tweeden keer dubbel, enz.

Ook voorzag de kaarte, dat zij den eersten keer niet alles had kunnen regelen en verordenen, weshalve zij zich ten slotte uitdrukt als volgt:

« Item want (aangezien) daeghelijkx nieuwe stucken opreijsen, daer op men behoeft nieuwe remedien te stellen, ende men die niet altemael overdenken kan, geven wij volcoomen maecht aen den schutteren, metten meesten verdraghe der gheselschappen, te moeghen op honne caemeren alle goede poincten, statuyten ende ordonnantien op te stellen op sulcke pene (2), als sij ordoneren sullen, ende willen dieselve volcoemelijck gehalden te hebben, ende die onghehoorsaemen ghestraeft om allen in broederlijcke lieffde, mintschappe, vrientschappe ende deucht op te voeden, ende het quaet te straeffnen ».

Men bemerkt terstond, dat deze Tongersche kaarte veel vollediger is dan die van Hasselt, die dan ook ongeveer 60 jaar ouder is.

Indien wij de verschillende veranderingen, in deze reglementen aangebracht, van jaar op jaar, van eeuw op eeuw zouden willen nagaan, dan zouden wij zien, dat in den loop der tijden nog verscheidene leemten aangevuld werden, terwijl andere punten vervallen of wel niet meer nagekomen worden. Wij hebben ons tot nu toe slechts bezig gehouden met de burgerwachten in kleinere steden, en hebben als voorbeeld genomen Hasselt en Tongeren in de 16e eeuw.

(Wordt vervolgd). Dr A. HABETS.

(1) Men had destijds zijn broodmes bij zich, net als wij tegenwoordig onze pennemessen.

(2) = boete, straf.

CHRISTEN IDEAAL (1).

VII.

B*eati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.*

Vrede! — hoe vreemd klinkt dat woord in eene wereld, overgeleverd aan den woeligen, hardnekkigen strijd van goed en kwaad, van ontheffend geluk en folterende smart, van heilige zielekracht en stoffelijk geweld.

Op de hoogten van Santa Croce del Corvo, hadden eenige kloosterlingen hunne tent opgeslagen, hun huis gebouwd. Daar leefden zij in de stilte der afzondering, in de innigheid des gebeds. Geen klank steeg uit de wereld op, om hunne zalige eenzaamheid te storen; niets kwam hunne vrome rust, hunnen heiligen vrede rooven.

Op zekeren dag trad een vreemdeling den rustigen pandhof binnen, en bleef sprakeloos in den ronde staren. Zijn somber gelaat, diep in de huik gedoken, ontsnapte aan 't gezicht.

De overste naderde tot dezen geheimzinnigen reiziger en vroeg hem, op zachten toon, wat hij verlangde. Dante wendde zich om en antwoordde : « Vrede! »

Die kreet van Dante is de kreet der menschelijke ziel. Zij ook is hongerig, dorstig, doodbegeerig naar rust en bevrediging.

---

(1) Zie *Belfort*, blz. 415.

Schijnt de vreugde haar te ver van haar verwijderd, een goed buiten haar bereik en het uitsluitend voorrecht des hemels, dan toch hijgt zij naar het onderpand van 't hemelsch heil, naar de vreugde der aarde : den vrede.

In meesterlijke verzen heeft Potgieter het ingrijpend tooneel van Dante's vredezucht, te midden van zijn zwervend leven, vertolkt. Die beschrijving wordt voorafgegaan door eene vrije overzetting der zoete avondtoonen van den grooten dichter :

« Aan 't heimwee is het avonduur beschoren!
Wie wordt op zee de star van 't west gewaar
En waant niet meer het droef vaarwel te hooren?

Wie staat niet stil, die in den vreemde zwerft,
Als over 't veld de klacht hem klinkt in de ooren
Dat ook deez' dag met al zijn luister sterft? »

Hoe schoon die verzen ook zijen, zij geven niet de melodie van het oorspronkelijke terug, de zoete toonen van 't Italiaansch, waarin Dante al de doordringende, streelende pracht des avonds schijnt getooverd te hebben :

Era già l'ora che volge il disio
A' naviganti e' ntenerisce il cuore
Lo di ch' han detto a' dolci amici addio;

E che lo nuovo peregrin d'amore
Punge, se ode squilla di lontano,
Che paja 'l giorno pianger che si muore. (1)

Niet zonder reden verbinden de dichters den vrede met den avondstond. De avondpoëzie is met vrede doordrongen; zij ademt de zoete rust, voorgevoel en onderpand der zalige rust van hierna. Ook de Kerk — deze dichteres bij uitmuntendheid — heeft het gevoeld, en plaatst op het einde van den dag, bij het nijgen des avonds den wonderen lofzang, waarin Simeon al den

(1) Purgatorio VIII.

weemoed der aarde wist te paren bij het zalige voorgevoel des hemels.

Zoo schoon wordt dit besproken door den mystieken schrijver, Faber, in zijn meesterwerk vol zalving, zinrijkheid en diepe poëzie : *The Foot of the Cross.*

« Age after age shall take up the strain. All the poetry of Christian weariness is in it. It gives a voice to the heavenly detachment and unworldliness of countless saints. It is the heart's evening light, after the working hours of the day, to millions and millions of believers. » (1)

« *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace!* »

In pace! — Dat is de groote vrucht der christene veropenbaring; ook is de poëzie des vreden uitsluitelijk eene christene poëzie. De hemel scheen te ver aan deze arme heidenen, wier weemoed ons ontroert; en hun walgen van 't aardsche stierf alleen in wanhoop of bedwelming uit. Door het kruis, werd de schat des vreden aan 't afgetobde menschdom teruggebracht. Niet het lijden werd door het bloedig sacrificie te niet gedaan, maar de nuttelooze opstand, de verterende wanhoop, de martelende twijfel, al die gieren, die onophoudelijk knaagden aan het hart van den heiden, van den gekluisterden Prometheüs.

In hunne plaats traden nu onderwerping en verzoening. Duizende zielen zochten de stilte, den vrede des kloosters, en gansch eene literatuur, die men kloosterliteratuur zou kunnen noemen, ontlook in bloemen van kuische liefde en mystieke schoonheid. Pereltjes, zooals « Het daghet in den Oosten » en 't « Soudaens

(1) « Eeuw op eeuw zal het lied opvangen. De heele poëzie der christene vermoeienis schuilt er in. Het leent eene stem aan de hemelsche onthechting en onwereldschheid van tallooze heiligen. Het is des herten avondlicht, na de bedrijvige uren van den dag, voor millioenen en millioenen geloovigen. »

Dochterkijn » weerklonken tot op straat en markt; en die mystieke kunst, in de kloosters ontkiemd, bloeide onder 't volk in honderden liederen, sagen en legenden.

Op de hoeken der middeneeuwsche straten rezen de sierlijke kapellekens met puntige spitstorens; de ijzeren lampen zwaaiden vóor de patroonbeelden. Kloosterpanden boden aan 't oog, het vergezicht hunner slanke zuilen, het frissche groen hunner wuivende boomen en onbetreden zoden.

De kerken stegen uit den grond en riepen de droomende of schuchtere zielen, die bidden of mijmeren kwamen onder hunne hooge gewelven, bij de schitterende of zachtgekleurde glasramen, terwijl de zoete gregoriaansche zang, de zang des vromen vreden, de ware Kerkzang — onveranderlijk, plechtig, indrukwekkend als zij — in de verte weerklonk.

Al die vreedzame indrukken, heel die innige mystiek der middeneeuwen wasemt u tegen, wanneer gij een boek openslaat, dat het « schoonste boek uit 's menschen handen, » mocht heeten, « vermits het Evangelie ons van God komt. » — Wij bedoelen *Thomas à Kempis*.

Wie de *Navolging Christi* doorbladert, wordt als bij tooverslag verplaatst in eene andere wereld, de bovennatuurlijke wereld van heilig geloof en innigen vrede. Eenzaamheid, stilzwijgen, gebed omzweven de ziel, omgeuren het hert. Voor het oog rijzen de witte muren eener cel; een monnik — is het het witte monniksken van Memlings paneel in het museum van Antwerpen? — knielt op de bidbank voor zijn kruisbeeld, of zit te schrijven. Zou hij de verzen van den dichter prevelen:

Blijf stil, mijn vredig hart, en rust!
In 't celleken is zoete lust.
Roep Jesus binnen, uwen vriend,
En sluit uw deurken, blij gezind :
Mijn hart! t'huis is de rust. (1)

(1) Vrij naar Longfellow.

Of beantwoordt hij aan de beschrijving van Longfellow in zijne *Golden Legend*, wanneer hij ons *Friar Pacificus* toont in het *Scriptorium* aan 't schilderen?

It is growing dark! Yet one line more,
And then my work for to-day is o'er.
. . . .
There, now, is an initial letter!
Saint Ulric himself never made a better!
Finished down to the leaf and the snail,
Down to the eyes on the peacock's tail!

How sweet the air is! How fair the scene!
I wish I had as lovely a green
To paint my landscapes and my leaves!
How the swallows twitter under the eaves!
There, now, there is one in her nest;
I can just catch a glimpse of her head and breast,
And will sketch her thus in her quiet nook,
For the margin of my Gospelbook.

De vrede des kloosters zweeft over deze rustige verzen; hij zweeft nog over eene gansche stad, die den zelfden Longfellow begeesterde.

Wanneer de reiziger het bekoorlijke Brugge binnentreedt, deze sluimerende schoone, zoo dichterlijk bezongen door onzen Ledeganck, dan wordt hij eensklaps verscheidene eeuwen achteruit getooverd. Het is of het verleden op eens voor zijn oog rees, met zijn vroom geloof, zijn heldhaftigen leeuwenmoed, zijne Vlaamsche pracht van tintelende kunstjuweelen.

Niets overigens zal de droomerij van den wandelaar storen. De gansche stad is als een uitgestrekt begijnhof, een vredevol klooster. Het gras groeit tusschen de kasseien in de eenzame straten. De puntige gevels en nokken houden gemeenschap met elkander, maar niet met de schaarsche voorbijgangers. Als een sluier, hangen stilzwijgen en rust over de stede; en, wordt deze sluier soms gescheurd, verbroken door de helderklinkende noten van den beiaard, dan dalen daarna stilzwijgen en rust des te gevoeliger neer.

Het uitgestrekte plein van de Groote markt is verlaten: Hallen en Belfort alleen brengen er leven in met hunne sierlijke lijnen. Op de Burchtplaats prijkt het juweeltje van 't H. Bloedkapelleken achter de lommerige takken der oude boomen. In de vaarten, overhangen met loof en groen, sluimert het verzilverde water in de schaduw der gothische nokken, uit dewelke de vierkanten toren van St-Salvators en de roode spitstoren van Onze Lieve Vrouw ten hemel stijgen.

Waar het oog valle of niet, het is altijd op een voorwerp van schoonheid — *a thing of beauty* — dus van vreugde, op iets dat streelt, bekoort en verheft.

Maar wil men Brugge ten volle genieten, dan moet men zich, langs het rustige begijnhof met zijne hooge boomen en zijn groen grasplein, naar het Minnewater begeven. — Het Minnewater! Hoe toch den indruk weergeven, die daar de ziel overmeestert voor die stille vlakte, bij een eentoonig grauwen hemel, met de drie sierlijke torens van Brugge in 't verschiet, stijgende boven al die schatten van kunst en schoonheid en als verbeeldende de grootheid, den zuiveren roem van ons Vlaamsch verleden.

Keert men dan naar de stad terug, men vergete niet, in 't voorbijgaan, aan de bel te trekken van St-Jans gasthuis, en als jongsten indruk zijn hart te laven, te vermeien aan de kleinooden van Memlings schrijn.

Hier is ook de heerschende indruk een indruk van vrede. — Vrede zweeft over die verre gezichteinders, zoo fijn afgewerkt als de voorgronden; zweeft in den klaren, vlietenden hemel, in het groen der boomen en het blauw der lucht. Vrede ontluikt in de gothische bloemekens, onder den voet der kuische heiligen. Vrede lacht in de oogen van Ursula en van de « elf dust maeghden », bezielt haren moed, staalt hare standvastigheid en omgeurt ze met mystieke schoonheid. De benauwdheid der dood kan dien vrede niet storen, de zoetheid der verloving haar niet ontrooven. Der heilige schoon gelaat ademt steeds hetzelfde innig, bovenaardsch gevoel.

En waaruit kwam dit gevoel, dat Memling begeesterde, dat over Brugge, als een doorschijnende sluier hangt? Waaruit? — Uit de verzoening, door den godsdienst teweeg gebracht, tusschen het hemelsche en het aardsche; uit de bevrediging, die hij verleende aan de heiligste drift der menschelijke ziel, de drift naar den hooge : — Excelsior! — uit het hemelsche lied, eens door engelen gezongen : « Glorie aan God in den hooge, en op aarde aan de menschen van goeden wil... vrede! »

VIII.

Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum coelorum.

Bij deze laatste zaligheid, rijst het ontzaggelijke leger der martelaren voor ons oog, rijzen de ontelbare scharen van dezen, die getuigenis gaven door hun bloed, die drie eeuwen lang het vruchtbaar zaad der waarheid, volgens Tertullianus' woord, in den akker der Kerk wierpen.

Gelijk de eerste zaligheid, sluit deze laatste op de belofte des Hemelrijks. Hier nogmaals worden de eersten met de laatsten op gelijken voet gesteld, wordt de zelfde zaligheid toegekend aan helden geverfd en gepurperd in hun eigen bloed en aan deze nederigen, die alleen den inwendigen, verborgen kamp streden in het binnenste hunner ziel.

De triomf, die beiden verwacht is de triomf van 't sacrificie. In de laatste zaligheid wordt vooral de grootschheid, de weelde van het sacrificie veropenbaard.

Ook de oudheid had het voorgevoel, of liever eene flauwe herinnering van de noodzakelijkheid van 't sacrificie. Het sacrificie was de ziel van allen godsdienst, hoe ontaard ook. De tragische dichters wisten voordeel te trekken uit die grootsche gedachte, bij voorbeeld in figuren zooals die van Iphigenie, van Alceste. Maar de liefde voor het sacrificie ontbrak, het volle begrip van het offer faalde. Aan het kruis alleen behoorde de volle

omvatting van dit gedacht; het bloedig sacrificie van Calvarië alleen moest de volle veropenbaring brengen

Ook was dit goddelijk sacrificie het toonbeeld, de bron, de bezielende gedachte van die duizende sacrificieën, van die ontelbare bloedstortingen, die, drie eeuwen lang, de wereld bevruchtten.

Hoe bont is niet het leger der martelaren! Hier verschijnt de maagd nevens den grijsaard, de rijke nevens den arme, de krijgsheld nevens den slaaf; geleerden, machtigen, verdrukten, ouden, jongen, ja, kinderen zelfs treden op, in vreedzaam gelid, allen juichend, stijgend, zegepralend; allen zingend hetzelfde lied, het lied der ontheffing en overwinning, het grootsche, eeuwenoude lied van 't jublende sacrificie — *Te martyrum candidatus laudat exercitus!*

Welk ideaal voor de kunst! De heldhaftigheid, de onsterfelijke glorie, het folteren der smart, het juichen der overwinning smelten saam tot een grootsch geheel, bezielende tot het einde der eeuwen de edelste kunstenaars in de christen geworden wereld.

Hier staan zij allen gelijk : allen hebben de grootschheid van het sacrificie begrepen, de weelde van het sacrificie bezongen. Die gedachte mag als de grondgedachte gelden der christene kunst. Het christen ideaal is onherroepelijk het ideaal van 't Kruis!

Niet alleen de kathedralen werden op het kruisplan gebouwd; dit plan dient tot grondslag aan alle vakken der kunst: bouwkunst, schilderkunst, letterkunde of muziek. De wet der smart, het ideaal van 't Kruis, hebben alle kunstenaars gehuldigd, zoowel Dante als Vondel, Milton als Klopstock, Calderon als Corneille; zoowel Giotto als Fra Angelico, Raphaël als Michaël-Angelo, Rubens als Rembrandt; zoowel Beethoven als Mozart, Mendelssohn als Schumann.

Geene aardsche grootheid zonder sacrificie. Die waarheid is alledaagsch geworden, zoodanig doordrong zij het christene menschdom.

Maar eene tweede waarheid spruit uit deze eerste :

het sacrificie is maar de voorhalle, de smartelijke overgang; in 't binnenste des tempels zetelt de onsterfelijke, luistervolle zegepraal. Zalig zijn zij die vervolging lijden, *want hunner is het Rijk des Hemels!*

Uit den dood kiemt het leven; uit den nacht straalt de morgen; uit den verdorden tak, spruit het bottende blad.

Waar de oudheid slechts eene sterfelijke glorie kende tot vertroosting van het sacrificie, schemert voor 't oog der christene helden de onsterfelijke glorie des hemels. Hier verschijnen wederom deze aloude vrienden der menschelijke ziel : — het eindelooze, het eeuwige, — en doopen de kunst met eene verhevenheid, eenen adel, die zij vroeger niet kende.

Dante schildert de folteringen der hel, de reinigende straffen des vagevuurs, maar bekroont zijne trilogie met het stralende Paradijs.

Vondel werpt zijn *Lucifer* in het diepste der Hel, maar van boven schittert de Hemel in de volheid van zijn luister en licht, van zijne ongestoorde, onvergankelijke vreugd.

Zoo rijzen, in de kathedralen, uit de duisternis van het Kruisplan omlaag, de slanke zuilen met hun luchtige gewelven naar den warmen, tintelenden schijn, naar den gouden gloed der avondzonnestralen.

De vreugd inderdaad is het laatste woord van kunst en leven, een eigendom der Godheid zelve. De smart is voor een tijd, de vreugd onsterfelijk. Lof dan aan dezen godsdienst, die onuitputtelijke bronnen van vreugd deed opwellen, langs deze onze aardsche dreven!

Die vreugd, zij borrelt op in den vrede, in de verzoening, die het christendom medebracht; zij schuilt in de sacramenten, die, als zeven stroomen, leven en liefde brengen aan het dorstende menschdom ; zij ontluikt, als schoonheidsbloemen, in de duizende kunstwerken, die het oog streelen, verblijden en bekoren : in de steenen weefsels der kathedralen, in de fonkelende kleuren der glasramen, in de frissche tafereelen der oude meesters,

in den zalvenden zang der kerkmuziek. Die vreugd, zij waait, als een koele adem, in het volkslied en in de poëzie, in de verzen van Longfellow, Uhland of Victor Hugo; in de boeken van Dickens, Andersen of Tourguenieff; in de landschappen van Corot, Millet of Huberti.

Het Christendom alleen bracht den vollen klank der menschelijke harmonie, den glimlach in de tranen, het humor nevens den weemoed, het hooge bij het lage, de zaligheid na de smart, het eindelooze door het tijdelijke, den hemel boven de aarde, de Godheid in de menschheid. Dát is het aardsch leven, sedert Christus' veropenbaring; dát is het leven der kunst, dit hooger leven...

which means life in life. (1)

« Wij komen aan den voet van den Zaligheidsberg, uit wiens hoogten de nieuwe wet der volmaaktheid tot de verste einden der wereld uitging Wij zien de scharen der uitverkorenen naar boven stijgen, ieder in zijn gelid. Eerst de Armen, vermoeid en afgemat; — hier en daar, onder de groote menigte van hen, die hun brood eten in het zweet des aanschijns, verschijnt iemand, die op aarde groot, edel en rijk was, maar arm volgens den geest. De Zoetaardigen volgen, zoevend als eene duivenvlucht. Dan komen de Treurenden, op de stappen van den Man van smarten, met bedekten hoofde stijgend, langs het enge, veilige pad der droefheid. Na hen verschijnen Dezen, die naar God hongerden in de hevigheid des geestes; zij snellen naar boven en groeten niemand onderwege. De Barmhartigen volgen, hunne handen vol aalmoezen, die aan rozen gelijken. Achter hen, komen de Reinen van harte, den berg beklimmende met de snelheid des bliksems, den luister eens straals. De Vredestichters stappen aan, zoo statig in de majesteit hunner kalme blijdschap. Eindelijk, achteraan, komen

(1) Mrs. Browning.

de Soldaten van Christus, de herauten van den Heiligen Geest in eene zondenwereld, die ze, om hunne liefde, versloeg en vermoordde. Al deze scharen stijgen naar omhoog. »

Met deze edele lijnen, sluit Cardinaal Manning eene studie over de acht Zaligheden. Wij eigenen ons zijne woorden toe om ook deze nederige studie over kunst en heiligheid te sluiten.

Men ziet het, al de reien der heiligen stijgen naar omhoog. Ook de kunst moet hen volgen; ook de kunst moet haren blik gericht houden op dat nooit bereikt ideaal van Waarheid, Schoonheid en Liefde, dat de christene leering vóor de wereld deed oprijzen; ook de kunst moet, harer zending getrouw, denken aan haar oorsprong, aan haar einde : het eeuwige, het eindelooze, den eenigen, levenden, aanbiddelijken God!

6 *December* 1898. M. E. BELPAIRE.

HET SCHAAP.

Toen God Jupyn zijn bruiloftfeest met Juno vierde,
Wilde ieder dier dat 't feest naar wensch verheerlijkt wierde,
Elk bracht, ten uiterste voldaan,
Voor 't echtlijk paar een mild geschenk, een offer aan.
Het schaap alleen deed niet gelijk al de andre dieren,
Neen, 't kwam de gulle feest niet vieren.
Godin Juno, de schoone bruid, die 't zag
Maakt — gansch terecht — hierover haar beklag
En vraagt: « Waar mag 't ondankbaar schepsel blijven? »

« Ach! » zucht de Hond, « neen, koningin, neen, wil niet kijven;
« Het arme schaap heeft veel verdriet;
« Dan, komt het met zijn offer niet,
« Ik weet waarom... » « Heer hond laat hooren? »

« De schuchterheid is 't stille schaapken aangeboren,
« En 't heeft geen kleeren aan, want 't beestje is kaal geschoren.
« Men heeft der ooi haar zoete melk ontroofd,
« Men heeft haar lam, de vreugd haars harten, wreed onthoofd.
« Hoe zal ik, sprak ze droef, voor 't godlijk paar verschijnen?
« Tot schande van mijzelv', tot schande van de mijnen!
« 'k En durve nooit!... Dan 't schaap is naar het hert gegaan
« Naar 't hert, als offeraar en opperpriester
« Aloude godsminister,
« En 't sprak: « 'k Ben arrem! arrem maar gelaten,
« 'k Ben arrem, en van elk verlaten!
« Doch 'k schenk aan God Jupyn, ons aller Opperheer,
« Alsmede aan zijne bruid, mijn eigen aardsch bestaan! »
« Dan is het .et der meer
« Als offer, spogedwee, naar 't offervuur gegaan.... »
. . . .
Plots stijgt een stille bee plechtstatig door de wolken,
Verzeld van vlam en rook, die draaiend opwaarts kolken...
Het offer is volbracht... Juno smelt in getraan...
. . . .
Wie ooit als 't schuldloos schaap heeft zulke offrand gedaan?

EDM. DE GEEST.

PLEIDOOI VOOR DEN TENDENZ-ROMAN.

Ik heb een vriend dien ik liefheb om zijn schoone inborst en dien ik hoogacht om zijn eigenaardige en toch diepzinnige wijze van denken.

Wilt ge een staaltje van zijn talent?

Gisteren vroeg ik hem welke zegging, welke voordracht hij best geschikt oordeelde om een denkbeeld te doen ingang vinden bij den medemensch, om diens geest in te nemen en de deur van zijn hart in te beuken.

— « Het verhaal, » viel hij in.

— « Ik begrijp u niet, leg eens uit. »

— « Ge weet dat ik meester ben in de zondagschool. Alle zondagen moeten mijn leerlingen een les van den catechismus kennen. Bij den aanvang der klas onderzoek ik of eenieder den tekst vast in zijn geheugen heeft en daarna steek ik van kant met de verklaring... Hewel, de ondervinding bij dit « verklaren » opgedaan, heeft mij de onwrikbare overtuiging gegeven dat de verhaalvorm oneindig beter is om een gedachte mee te deelen dan om 't even welk andere vorm. Ik ben [illegible]sbla[illegible] aan de vraag: « Wat is God beminnen boven[illegible] — Zoo beminnen dat men liever zoude verlaten alle dingen, ook het leven, dan God met eene zonde te vergrammen. » Ik tracht het uitgedrukte begrip aan 't verstand mijner kinderen te brengen: « God beminnen bovenal, kinderen, dat is God meer beminnen

dan al de rijkdommen en goederen dezer aarde, meer dan alle eer en faam, meer dan alle vermaak en genot, meer dan ons eigen leven. Iemand die God bovenal bemint, sterft liever dan God te vergrammen door het bedrijven eener doodzonde... » Wat is het uitwerksel van mijn onderwijs? Hier is er een bezig met van zijn zakdoek een muisje te maken, daar knipt er een deugniet van de derde bank op het oor van een knaap der tweede bank, ginds valt er een schelm, schijnbaar zonder opzet, op den vloer, en uit het geheel stijgt er een geroezemoes dat in omgekeerde verhouding is met den intensiteitsgraad der oplettendheid. Vruchtbaar onderricht!... Maar hoor, ik verander van toon; op eenmaal ga ik aldus voort: « Er was 'ne keer een kleine jongen gelijk gij; zijn brave ouders waren gestorven en hij moest bij andere menschen gaan werken. Nu, zijn meester deed niet altoos gelijk hij moest doen, en vele menschen zeiden van hem dat hij een schobbejak was... Op zekeren avond zei hij tegen Jan -- zoo heette die kleine jongen : « Ga, neem een steen en smijt de ruiten uit van boer Andries: die leelijkaard heeft mij vandaag verweten... » — Jan haastte zich niet om heen te gaan en dat bevel te volvoeren en daarom vroeg hem zijn meester: « Waarom gaat ge niet? » — « Het is zonde, antwoordde Jan; iemands ruiten uitgooien is hem beschadigen in zijn tijdelijk goed, en dat heeft O. L. H. verboden. » De booze meester maakte zich kwaad: « Rap, snauwde hij Jan toe, naar bed zonder eten: als ge niet doet wat ik zeg, verdient ge den kost niet, en spoed u, zooniet krijgt ge nog een ranseling op den hoop toe... » — 's Anderdaags als Jan opstond... » Hoor eens hoe stil: geen enkele die nog roert, de muisgeworden zakdoeken zijn verdwenen, de gezichten zijn alle naar mij gericht en wat belangstelling in die oogen!.. Van lieverlede hebben de knapen der achterste banken zich opge-

richt, en zachtjes, ongemerkt, zijn zij tot dicht bij mij gekropen om beter te luisteren. Ik ga voort met de geschiedenis van mijn kleinen Jan, en toon aan hoe hij aan tal van andere zondige aanlokkingen weerstand bood, hoe hij liever slagen, berooving en honderd kwellingen te verduren had dan God door één zonde te vergrammen, en hoe hij eindelijk door een liefdadigen heer, die zijn deugd had leeren kennen, in dienst werd genomen en voortaan een gelukkig, door God gezegend leven leidde. Ik mag u verzekeren dat nooit gevierde redenaar zooveel gespannen aandacht en uitbundigen bijval kreeg van een uitgelezen auditorium, als mijn eenvoudig vertellingje er geniet bij mijn ongeletterd kinderpubliek... »

— « Goed, ik neem aan dat kinderen zich door een verhaaltje laten verleiden: kinderen zijn immers niet slimmer; maar volwassen menschen hooren liever een ernstige, geleerde verhandeling... »

— « Wat ge daar zegt, meent ge niet, jongen. Gij die even goed als ik in de hopstreek thuis hoort, en in den « pluktijd » de schuren hebt bezocht waar plukkers en « plukkessen » de frischgroene, geurige bellen één voor één of trosgewijze van de lange, ruwe ranken trekken, gij weet zeer wel, hoe soms de een of ander uit den hoop, om het eentonig, traag vorderend werk wat op te vroolijken, aan 't sprookjes vertellen gaat en urenlang de aandacht van oude en jonge toehoorders geboeid houdt... Daarbij, geef u eens de moeite van rond u te kijken. Wat wordt er schier nooit overgeslagen in een dagblad? Het mengelwerk. Ik ken menschen die alleen voor 't mengelwerk een nieuwsblad koopen, en dan eerst een blik gunnen aan het politiek en ander nieuws wanneer de feuilleton van den eersten regel tot het « wordt voortgezet » verslonden is. Dat is zóó waar, dat men gemakkelijker een speld zou kunnen ontdekken in een bussel hooi, dan een krantendrukker vinden die niet, ingezien de aangeboren

gesteltenis en neiging van den lezer, met zijn feuilleton reklaam maakt voor zijn blad. Stap eens even bij een uitgever binnen en vraag hem welke boeken meest gezocht en gekocht worden. Hij zal u antwoorden : « Romans, novellen, geschiedenis, uno verbo, schriften die het verhaalkleed aangetrokken hebben. » Werp een oogslag op de boekenkast, ik zeg niet van een geleerde of een specialist, maar van een gewoon lezer uit den burgerstand, ik wed dat er op tien werken acht verhalende zijn en maar twee die een onderwerp didaktisch verhandelen. En dat is ook niet te verwonderen, dunkt mij. De mensch is een gezellig schepsel, een wezen dat door zijn Maker voor het maatschappelijk leven bestemd is: heeft hij niet de spraak waardoor hij met den mensch in gemeenschap treedt; heeft hij niet gedurig den bijstand van natuurgenooten noodig? Hieruit volgt dat de mensch zich bij zijns gelijken thuis gevoelt, een voller leven heeft. Nu, het verhaal is niets min dan de trouwe afbeelding van het menschelijk samenleven. Moet het dan bevreemding baren dat bij de lezing van een verhaal, het vlaamsche « Soort zoekt soort » en het oud latijnsche « Homo sum, et nihil humani a me alienum puto » zijn onsterfelijke rechten doet gelden?

Vandaar dan ook de ongetemde reuzenmacht van het verhaal. Ge kunt niet begrijpen wat een woeling de ademtocht van een boeienden roman b. v. in den schoot der volkszee kan teweegbrengen, wat stormen hij kan ontbinden. Gij kent wellicht den bloedigen strijd door de slaven van Noord-Amerika gevoerd om het pand der vrijheid aan de menschendrijvers te ontrukken. Weet ge waaraan de Noord-Amerikanen de afschaffing der slavernij grootendeels te danken hebben? Aan « Oom Tom », het meesterlijk verhaal van Harriet Beecher Stowe. Doch waarom over zee steken als ons eigen Vlaanderen voorbeelden aanbiedt? Van wanneer dagteekent

de geboorte onzer Vlaamsche beweging? Ik spreek niet van die beweging ontstaan binnen de wanden van een beperkten kring dwepende minnaars van hun land, maar van de geweldige opschudding, van het algemeen wakkerworden der groote Vlaamsche volksmenigte. Zien wij niet onwillekeurig terug op het jaar, op den morgen van dien dag waarop Hendrik Conscience zijn gloeienden « Leeuw van Vlaanderen » in de wereld slingerde?

Zie, vriend, die macht van het verhaal hebben ook de boozen gekend en zij hebben er hun voordeel mee gedaan. Ik heb hier het eerste boekdeel van de « Portraits du XIXe siècle » geschetst door Léon Gautier. Ik zal u eens lezen wat hij over een bijzonder slag van verhaal, over de Novelle schrijft: « Les ennemis de la Vérité, zegt hij, ont compris la force de ces contes jadis trop dédaignés et ils ont chargé plus d'une fois la Nouvelle de colporter l'erreur avec son sourire engageant. De là tant de petits romans révolutionnaires et impies; de là tant de récits élégamment lubriques. Dans un autre ordre d'idées, ou a vu les protestants se servir de la Nouvelle ainsi que d'un commissionnaire dont on ne sait pas se défier: de là ces contes honnêtes et ennuyeux qui se terminent par une citation de l'Ancien Testament... et par l'adresse exacte de quelque temple luthérien, calviniste ou wesleyen. Nous avons encore la Nouvelle humanitaire, la Nouvelle *morale indépendante*, etc. » Wij kunnen er de socialistische romans bijvoegen van een Zola, van een Bellamy, van een Richter, of de liberale romans van Virginie Loveling en anderen. De roman, ziet ge, kan in de handen van een behendig schrijver de incarnatie worden van een oorbeeld, het levend en handelend lichaam van een stelsel, van een gedachte, van een strekking op welk gebied het ook moge wezen; en waar een denkbeeld zich onder zoo'n schitterende, verleidende, innemende gedaante voordoet, is de

instemming gauw gewonnen en het hart spoedig veroverd. Och, waarom waardeeren de katholieken niet beter den Tendenz-roman? Waarom gedoogen zij dat er roest knage aan dat scherp en machtig wapen? Zoowel als de goddeloozen op den wagen van dergelijk verhaal de vuilnis hunner dwalingen kunnen rondvoeren en er onze gezonde Vlaamsche streken mee verpesten, zoowel en veel beter kunnen de godsdienstigen, de christenen, de katholieken het voedzame brood der waarheid op hetzelfde voertuig naar steden en dorpen kruien en het aan het hongerend volk uitdeelen. Ik begrijp dat eerbare letterkundigen een hekel hebben aan romans waarvan trouwen de onvermijdelijke ontknooping is, waarvan duizend hinderpalen tusschen de liefde van Hans en Griet opgeworpen de duizendmaal hermaakte knoop zijn, en waarvan gevoelerig minnegekweel, laffe liefkoozerijen en wulpsche bijeenkomsten 's avonds in den maneschijn schering en inslag uitmaken. Doch zulke talentbezoedeling wordt van hen niet gevergd. Is er dan geen verhaal denkbaar waarin niet getrouwd wordt, of waarin althans het geduld van den lezer door geen verliefd gewawel op de proef wordt gesteld? Voorzeker, en zulke verhalen bestaan reeds. Ik heb daareven gewag gemaakt van socialistische en liberale romans. Als voorbeelden van katholieke romans op hetzelfde terrein, kan ik daar tegenover stellen: « Zonder God » van R. Snieders en « In Werkstaking » van Edg. Pattijn. De letterkundige waarde van beide werken laat ik, als buiten mijn bestek zijnde, onaangeroerd. Dit echter vraag ik: Is eerstgenoemd boek, dat het « onzijdig » onderwijs door de beruchte liberale schoolwet in voege gebracht zoo behendig ontkleedt en zoo bloedig geeselt, niet geroepen om zooveel goed te bewerken als de « Sophie » van Virginie Loveling bestemd is om kwaad te stichten? En is de gemelde sociale studie van priester Pattijn niet in staat om den

blinddoek van talrijke oogen weg te rukken, om het rag der begoocheling bij veel reeds door socialism aangetaste werklieden te verscheuren, of ten minste om het hollend ros van Marx, Bebel en Cie bij den teugel te grijpen en zooal niet te doen stilstaan althans te doen vertragen in zijn loop? Wie weet of zulke schriften niet veel doelmatiger zijn dan meetings, optochten, feesten, enz. want « verba volant » maar « scripta manent ». Ik ben mogelijk wat overdreven; evenwel als ik de macht en het nut van den tendenz-roman wel overweeg, voel ik mijn achting voor hem zoodanig rijzen dat ik geneigd ben aan al die een pen kan bestieren toe te roepen: « Laat de rest vlotten en beoefent den Tendenz-roman! »

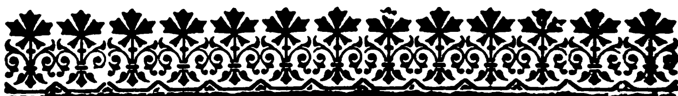
Hier hield mijn vriend op met spreken en staarde mij aan als wou hij op mijn gelaat navorschen of ik zijn overtuiging deelde.

— « Ge hebt gelijk, » was mijn antwoord op zijn onuitgesproken vraag, « de tendenz-roman wordt te erg verwaarloosd; manlief, indien ik schrijven kon, wat zou ik... »

— « Beproef het: fabricando fit faber. »

Gent. J. D. C.

DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

KUNST EN LETTEREN.

Moderne Poëtiek. — Onze lezers weten dat er sedert 1880 eene nieuwe, moderne richting in de Nederlandsche dichtkunst ontstaan is. Hoe behoeven wij tegenover die richting gestemd te zijn? Priester BINNEWIERTZ legt het ons duidelijk voor oogen in eene prachtige bijdrage, in den *Katholiek* van April verschenen :

« Een ernstig zoeker zal eerstens begrijpen, dat hij wellicht een gedeelte der schuld, den nieuweren gegeven, aan zichzelven te wijten heeft. Want hij is nu eenmaal opgevoed in een geheel andere school dan zij. In zijn jeugd waren de nu gewraakte meesters de groote heirvoerders; hun vers het alleen-zaligmakende! Wat eenigszins van hun vormen afweek, werd om die afwijking alleen reeds afgekeurd; wild-geniaal werd het wellicht genoemd, doch dat wilde paard van het genie moest worden gemend in de oude rijschool van BILDERDIJK.

Zoo gingen zijn leerjaren voorbij, en wat hij nu van de modernen weet, is zijn eigen verworven wetenschap, geen vrucht van het gestrooide zaad zijner jeugd, maar vrucht van hetgeen hij zelf op zijn reeds ouderen levensboom heeft geënt. Als hij zulks gedaan heeft! Want de meeste onzer zullen voor zulk een inenting zijn teruggeschrikt; zij is altoos een pijnlijke operatie!

Indien we eenmaal een bepaalde methode van onze jeugd af hebben aangeleerd, een bepaalde poëtiek volgen, en we bemerken dan, dat er in de wereld nog een geheel andere poëtiek wordt gevolgd en bijval vindt, dan ligt het besluit voor de hand dat nieuwe te achterhalen en te zien wat er goeds aan is. Doch dan komen gemakzucht en ijdelheid zulk een besluit tegenwerken. 't Kost eenmaal veel zwoegen en zweet, om van een jarenlang gevolgde methode af te wijken, en 't blijft altoos eene droeve erkenning, dat 's menschen streven toch zeer broos en vergankelijk is. Zoo zullen velen spoedig den strijd opgeven en het aangenamer vinden om stil weg aan den ouden haard te blijven rusten in eigen leuningstoel....

Een moderne richting in onze letterkunde bestaat, wint veld en heeft meesterstukken voortgebracht. Hier nu zal menigeen opspringen uit zijn matte rust! Al erkent hij het voorgaande, dit laatste zal hij nimmer toestemmen....

Het blijft intusschen een feit, dat er zeer veel schoons gemaakt is door de modernen. En nu verzoeken wij enkel te lezen, doch

dan ook te lezen aandachtig, de koninklijke sonnetten van W. Kloos, zijn wonderbaar zuiver *Okeanos*, en vervolgens even op te slaan in het laatste *Verzenboek* van Alb. Verwey dat bijna smetteloozе:

Er is een vochtge blauwheid in de luchten.
Het stroo waarmee de landen zijn gedekt,
Ziet goud nu ik als uit een droom gewekt,
Mijn slapen langs, de morgenwind voel zuchten.

De diepten van den donkeren geest zijn schoon,
En schoon 't gespeel van blijde erinneringen,
Maar schooner als voor 't oor de vogels zingen,
En 't hart ontwakend meèstemt met dien toon.

Als zonnestralen langs mijn weiden wazen,
En al mijn blonde duinen 't hoofd verguld
Opheffen en zich 't stralend blauw onthult,
Waar visschersschuiten me altijd weer verbazen.

Door dans die zwaar en toch zoo luchtig is,
Door vroolke wimpling boven afgronds spieglen,
Door veilgen gang bij onheil-lokkend wieglen,
Door zang na gistren storm en droefenis, —

Dan gaat mijn hart opnieuw voor 't leven open.
Ik ook verlang weer 't varen op mijn zee.
Haar die mij eens haar holen open deė
Moge mijn bark met nieuwe vreugd beloopen.

Vaarwel, mijn kust; vaarwel, mijn blonde land.
Aan de overzij zie 'k nieuwe ku ten gloren.
Wat was vliedt heen: straks moog mij toebehooren
Wat als een baken opwaarts, stralend brandt....

Wie het ernstig meent met zijn taal en zijn letterkunde, moet die nieuwe richting onderzoeken en op de eerste plaats vragen: waarin bestaat eigenlijk het essentieele, het eigendommelijke van die nieuwe richting? Wat is dan toch het moderne?...

Doch eerst moeten we vooraf een scheiding maken tusschen personen en zaken. Vooral in onze kringen meent men, dat het moderne samenhangt met een stelsel van wijsbegeerte, dat alle geloof en zedenleer vijandig is. Nu is het een feit helaas! dat de meeste, bijna alle volgers der nieuwe richting volslagen ongeloovigen zijn, menschen zonder God en gebod, en daarom worden in hun werken tallooze stellingen gevonden, die voor een katholiek in een woord afschuwelijk zijn. Daarenboven willen die heeren zeer gaarne hun levensleer vereenzelvigen met hun kunstheorieën, en zij meenen zoo waarlijk, dat iemand, die geloovig is, niet hun letterkundig begrip deelen kan. Volgens hen is het Christendom in strijd met de hedendaagsche herleving der letteren, en hij, die in zijn verzen als Christen leeft en zingt, is daardoor alleen veroordeeld om rhetorica te geven in plaats van poëzie.

Zulke beweringen echter moeten ons niet verblinden. Wij stellen eene evenbesliste ontkenning daartegenover. Wij willen moderne poëzie, die geloovig is! Die is mogelijk: getuige hier onze Eduard Brom, die katholiek is voor alles, en juist den grootsten tegenstand heeft gevonden, wijl hij modern was.

Wij scheiden dus personen van zaken : laat het waar zijn, dat vele modernen godloochenaars zijn, daarom alleen is hun richting in de letterkunde nog niet goddeloos. Omdat de Renaissance hare vurigste voorstanders telde onder geleerden en kunstenaars zonder geloof en zeden, is daarom de geheele Renaissance te veroordeelen ?...

Daar is in poëzie iets substantiëels en iets accidenteels. Het substantiëele kunt ge nader omschrijven met een der tallooze definities, die in den loop der tijden groote denkers en dichters hebben uitgedacht. Neem een der beste : het kernvolle woord van BILDERDIJK : Poëzie is waarheid, diep gevoeld. Welnu, de eigenlijke zelfstandigheid van de poëzie, in welke vormen ge haar ook ziet of hoort, is diepgevoelde waarheid ; zonder deze is er geen poëzie mogelijk : en deze waarheid blijft altoos dezelfde !

Maar het accidenteele verandert, moet veranderen. Want dat accidenteele is de vorm, waarin de diepgevoelde waarheid wordt uitgedrukt, is de wijze, waarop de dichter zijn diep gevoel vertolkt....

Na eeuwen van rust en behoud vaart er altijd een nieuwe geest in de poëtiek. Ga de tijdvakken na : ge vindt telkens een hernieuwing, een verandering. Met JACOB VAN MAERLANT, met VONDEL zijn hier in onze letterkunde de twee groote namen genoemd, waaromheen strijd van het verleden en overwinning voor de toekomst zich groepeert. Door beide dichters werd met een nieuwen vorm een nieuwe volmaking van ons Hollandsch vers begonnen — zij kunnen de vaders eener nieuwe poëtiek genoemd worden.

In onze dagen is een nieuwe strijd gekomen : men heeft gevoeld, dat ons vers sinds VONDEL is vooruitgegaan, en men heeft kortsig getracht aan dat vers zijn uiterste volmaaktheid te geven. Want het oude vers was niet meer voldoende voor onze zielen, zoo vol van andere klanken en verbeeldingen ! Er moest verandering komen, die verbetering brengen zou. Nieuwe vondsten werden gedaan, nieuwe klanken en woorden gevonden, nieuwe wijzen gezongen. 't Werd een revolutie ; men ging te ver : het oude vers werd noodeloos veracht door de groote geestdrift voor het nieuwe ; en het werd een verwarring, een wanorde, een chaos, waarin echter de kiemen verborgen waren eener nieuwe wereld... »

Humblet. — Het heeft de vrome paters niet gebaat, om de wilde sterkte van 't modernism binnen te rukken, den hooggeleerden orientalist, pater DELATTRE tegen haar in 't harnas te jagen.

Pater DELATTRE was geleerd en gespoord, gekleed en gereed als een ridder van de Middeleeuwen en 't kostte de jeugdige en schalke scherpschutters geen moeite om hem af te weren.

Ziet ge de witte vlag der onderhandeling opdagen ?

Hoort ge de zeemzoete stem van pater HUMBLET — een uitverkoren naam ! — in de *Revue Générale* van Mei ?

« O jongeren, wij hebben niets tegen u. Wij bewonderen uwe kunst. Wij veroordeelen den ouden slenter evenals gij. Wij verwachten veel voor de toekomst van uwe edelmoedige pogingen. Wij komen u enkel, in name van het gezond verstand, tegen eenige overdrijvingen waarschuwen !... »

Pater HUMBLET zal niet beter lukken dan pater DELATTRE. Eene nieuwe kunst is aan 't worden en niemand zal die ontwikkeling tegenhouden.

Hélène Lapidoth-Swarth. — Hier volgt een sonnet van HÉLÈNE LAPIDOTH-SWARTH, uit den *Gids* van April:

AVONDHEMEL.

De boschjes dommlen, donker op de duinen,
In somber droomen, zwart van nachtewee.
De paden grijzen en de boomen bruinen
En, als een weduw, weent de verre zee.

Maar troostelijk bloeit, in blauwe hemeltuinen,
Gods liefde in vlammenrozen en Gods vrêe
In zilvre' olijve- en gouden palmenkruinen,
Waar wuiven kalm onzichtbare englen mee.

O suizlen hoor ik duizend fluistermonden
En heimwee-duizlend, breid ik de armen uit...
O werd me een teeken — roze of palm — gezonden!

Ik lei het op mijn lijdend hart, als kruid
Dat bloeit in sproken, zalvend alle wonden.
'k Zweefde over 't leven, juichende englebruid.

Daar hebt ge gansch het dichterlijk vermogen van HÉLÈNE LAPIDOTH-SWARTH, in een sonnet.

Eerst een landschap in korte, wonderschoone, teekenachtige verzen.

In den tweeden vierling schetst zij den zonneondergang als een zinnebeeld.

Daarna vertolkt zij haar onbestemd hartewee.

Eindelijk, evenals in de menigvuldige zinnebeelden van *Stille Dalen*, treft zij in dit zinnebeeld het onduidelijk balsemkruid aan voor heur somber, weemoedvol gedroom.

Gansch het gedicht, gedachte en gevoel, klank en kleur smelt tot een welluidend, uitgewerkt geheel: aan het somber en het licht tafereel der beide kwarttetten beantwoorden de duizeling en de zalving der beide terzinen.

Perosi. — In zijn nr van April waarschuwt *Durendal* tegen eene al te groote bewondering voor PEROSI. Zijne *Risurrezione di Lazzaro* wordt zeer streng beoordeeld.

De *Gids* van April wijdt ook zijn muzikaal overzicht aan PEROSI en schrijft o. a.:

« Zal LORENZO PEROSI de man zijn, die het oratorium op een nieuwen weg voert?

Thans is hij het nog niet; wat men er ook van moge zeggen. Wel wordt hij, zooals ik reeds opmerkte, in zijn land tot in de wolken verheven. Wel kan men lezen, dat Italië door zijn vromen zoon PEROSI weder als in oude dagen aan de spits der muzikale wereld treedt en dat naast hem MASCAGNI, LEONCAVALLO en zelfs RICHARD WAGNER verbleeken.... Maar ik schaar mij liever bij de gematigden, die PEROSI een achtingswaardig en zeer begaafd componist noemen.

Een beteekenis, als zijne opgewonden landgenooten hem toeschrijven, kan ik althans in het werk van zijne hand, dat in Nederland is opgevoerd, niet ontdekken. Een nieuwe kunst treedt ons daaruit niet te gemoet. En dat is, volgens bevoegde beoordeelaars, ook niet het geval bij zijn oratorium *La Risurrezione*

di Cristo, dat men als kunstwerk hooger stelt dan zijn *Opstanding van Lazarus*.

Volgens mijne meening is Perosi, beoordeeld naar het werk dat van hem in Nederland is opgevoerd, een jonge man van groot talent, van wien men in de toekomst nog veel kan verwachten, maar wiens kunst niet nieuw kan genoemd worden. Dat er in zijne oratoria meer werk van het orkest wordt gemaakt dan in de meeste andere werken van dien aard, is waar; doch ook daarin is hij niet oorspronkelijk.... »

Poelbekke. — Onder den titel : *Modernen*, met moderne teekeningen opgeluisterd, gaf de Nederlandsche katholieke schrijver, Poelhekke eene reeks artikelen uit over Willem Kloos, de reis van Verlaine in Nederland, de zoogezeide bekeering van Strindberg, de bekeering van Jörgensen, al de werken van Frederik van Eeden.

Dit werk is aantrekkelijk omdat het met den echten zin is opgesteld, met denwelken de katholieken van hunnen tijd mogen genieten.

In de studie over Kloos lezen wij :

« Als kunstenaar met de taal staat Kloos in dezen tijd in ons land op een hooge plaats. En al weren wij hem uit het allerheiligste van den tempel der poëzie, toch is genoemde eeretitel schoon genoeg, op zich zelf. Want te mogen behooren tot hen, die het geheimste wezen der taal doorgrond hebben, is te behooren tot een kring, van o zoo weinig, uitgelezenen. Zoo weinigen begrijpen het mysterieuse leven der taal, hebben haar bespied in haar groeien en worden, in haar veranderingen. schijnbaar willekeurig en toch gehoorzamend aan een hoogste wet. Zoo weinigen hebben het gehoor voor de fijnste nuanceeringen in klank, voor de muziek, die zingt in het gesproken woord, voor de melodie die golft in een zin. Zoo weinigen vermogen het beeld te zien in een woord, en niet alleen het beeld van hetgeen buiten het woord ligt, maar de schoone vorm, het teekenende van het woord op zichzelf. Zoo weinigen hebben onverhuld aanschouwd het gelaat der Koningin Taal, heerschend uit eigen macht, levend het eigen, wondere, wisselende, rijke leven, zoo veelzijdig, zich opdoend in duizenderlei vormen, nu eens voornaam en fier, dan weer eenvoudig tot vulgairwordens toe, maar steeds eigen meesteresse, maar altijd doende wat eigen wil verlangt, nooit zich storende aan wie haar binden wil met schoolsche banden, en toch niet ongebonden; vrij maar niet bandeloos, een Proteus, doch volkomen harmonisch. Want inhoud en vorm zijn een: waar de gedachte verandert, wisselt ook haar kleed. De ware kunstenaar met de taal kan slechts hij zijn, die het volle leven der taal heeft mogen aanschouwen, voor wie elk woord een levend organisme is geworden, niet een fossiel blijft. En voor hem bestaan dan niet meer wat men pedant gewoon is te noemen dichterlijke woorden, daar alle woorden den dichter even goed zijn. Er is niets meer dood dan de geijkte dichterlijke taal. De uitdrukking, dichterlijke woorden, is een slag in het aangezicht van de taal, die leeft en voortgaat zich te ontwikkelen, maar niet leeft in die verouderde termen, welke, kleurloos en vaal en bleek als zij er uitzien in hun bevingerde pakjes, toch nog vol belachelijke trots een hoogen toon aanslaan en tot die andere, arme, vulgaire woordjes roepen: Op zij, wij alleen hebben het recht in gedichten voor te komen! Wij zijn de dichterlijke woorden!.... »

De zielkundige ontleding der bekeering van JÖRGENSEN sluit als volgt:

« Zoo zien we, dat het katholicisme in Denemarken, 't welk daar in de laatste jaren sterk vooruitgaat, in JÖRGENSEN een degelijke aanwinst heeft gedaan. Want, al moge ieder persoon evenveel wegen in haar oog, en elke bekeering voor haar hoogst belangwekkend zijn, hier verkreeg de Kerk een kracht meer, die in de breede rij van talentvolle verdedigers, welke zij telt, een eervolle plaats zal innemen. En JÖRGENSEN zelf, die nu een ruimer, beter blik op de wereld heeft gekregen, zal, hopen wij, nog jaren lang mogen voortwerken aan wat hij begonnen is: in woord en daad, als geleerde en als schrijver, als redacteur van het onlangs door hem opgerichte weekblad *Katholiken* en als dichter van romans en verzen de hooge roeping te vervullen, die ieder talent gesteld is en die werd geformuleerd door DE LAMARTINE in den regel:

C'est pour la vérité que Dieu fit le génie! »

De studie over VAN EEDEN is vermoeiend omdat POELHEKKE al te nauwgezet de menigvuldige dwalingen van dezen grooten kunstenaar ontleedt en weêrlegt.

Sarcey. — In den *Gids* van Juni staat er eene schets over SARCEY. Daaraan ontleenen wij eenige regelen:

« De hoofdtheorie, waarop SARCEY telkens terugkomt en waarvan hij vele andere stellingen afleidt, is die van de conventies, door middel waarvan de waarheid vertolkt wordt; de geschiedenis van het tooneel is de geschiedenis van de conventies die achtereenvolgens het tooneel hebben beheerscht; het is de taak van de tooneelaesthetiek scheiding te maken tusschen de noodzakelijke, blijvende conventies waaraan elk dramatisch werk zich heeft te onderwerpen en de tijdelijke conventies die voorbijgaan om weer voor andere plaats te maken. Daarmede hangt samen SARCEY's opvatting van de mise en scène. In SHAKESPEARE's tijd werd aan mise en scène geen waarde gehecht: het bekende bordje, waarop het tooneel der handeling vermeld stond, moest de plaats innemen van het decoratief. In onzen tijd dreigt vaak de zorg voor het decoratief en de tooneelschikking, alle proportiën uit het oog verliezend, de handeling te overheerschen en te verstikken.

Dit wat de materieele conventie betreft. De conventie besprekend waaraan de inhoud van een stuk zich heeft te onderwerpen, behandelt Sarcey, zoo dikwijls het te pas komt, de quæstie van het punt van uitgang van het drama en die van de historische waarheid op het tooneel.

Op het punt van uitgang maakt hij nooit eenige aanmerking; ook het minst waarschijnlijke neemt hij aan, mits van dat gegeven de handeling zich verder logisch uit den toestand en uit de karakters ontwikkele....

Een ander conventie is die van de historische waarheid in het drama. In hare groote, bij het gros der toeschouwers bekende of als bekend te veronderstellen trekken, dient de geschiedenis door den tooneelschrijver gevolgd te worden: hij mag Napoleon den slag bij Waterloo niet laten winnen, noch van Nero een toonbeeld van zachtmoedigheid en karakteradel maken. Maar voor het overige is de dramatische auteur heer en meester van de historische bijzonderheden....

Men heeft SARCEY verweten en heeft hem als bekrompenheid en eenzijdigheid aangerekend, dat hij voor het tooneel buiten Frankrijk, zoo min voor het drama van SHAKESPEARE als voor de moderne tooneelstukken van IBSEN veel gevoelde... »

Fritz Reuter. — In de beoordeeling van een platduitsch werk van WARNCKE over FR. REUTER schreef POL DE MONT :

« Nu is het wel te betreuren, dat de Platduitsche schrijvers maar onverbeterlik voortschrijven in het eigen gewestelik taaleigen, in stede van het voorbeeld te volgen van de Provensalen, elk een handsvolletje biezonderheden goedschiks op te offeren aan het algemeen belang en zo te geraken tot een enigsins geregelde spelling.... Zodra die heren zullen inzien, dat het onzin is, op slechts enige uren afstand, *sei* en *se*, *ick heww* en *ick heff*, *School* en *Schol*, *Ort* en *Art* enz. te schrijven, zullen zij er toe komen, aan het *Nederlands* de middelen te vragen, om tot de onontbeerlike eenheid te geraken, en dan zal de *Vereenvougdigde*, zonder enige twijfel, de *norm* wezen, waarnaar zij zich richten zullen. Die dag zal er vreugd zijn in het hart van allen, voor wie het vaderland van gemoed en geest noch wat verder reikt dan tot zekere politieke grenzen. Immers, dan zal het oogenblik nabij zijn, waarop het, onder de benaming *Nederlands*, artistiek zo goed als wetenschappelik volmaakt Nederduits ook weer de litereere taal zal worden van meer dan tien milíoen Rijksduitse stam- en taalgenoten... » (*Vl. School*)

Balzac. — Dezer dagen vierde men den honderdsten verjaardag der geboorte van BALZAC.

De *Correspondant* schreef er een woord over :

« BALZAC was niet bescheiden ; hij was zijn vermogen bewust en schreef in 1844 naar Me Hanska :

Vier mannen zullen in deze halve eeuw een onbeperkten invloed uitgeoefend hebben : Napoleon, Cuvier en O'Connell; ik zou willen de vierde zijn. De eerste leefde met het bloed van Europa ; de tweede heeft den aardbol gehuwd ; de derde heeft zich met een volk vereenzelvigd ; ik heb eene maatschappij in mijn hoofd gedragen....

In welke onvolmaakte mate hij ook dit plan heeft verwezenlijkt, er blijft een verbazend werk over, dat den machtigen schrijver eene bijzondere plaats in de letterkunde dezer eeuw inruimt. »

Caldero. — « Van GÜNTHNER's boek — CALDERO *en zijne Werken* — verschijnt thans een vertaling en uitbreiding, bewerkt door L. VAN HELVOIRT, bij den uitgever van Leeuwen te Leiden. Men zou kunnen vragen of er aan zulk een bewerking nog behoefte was bij ons, na de voortreffelijke studie over CALDERO door PUTMAN. De vertaler van GÜNTHNER's boek zou daarop antwoorden, en niet zonder grond, dat PUTMAN's werk minder volledig is, daar hij slechts een overzicht van zes Calderonsche dramas geeft, al zij het ook op uitstekende wijze. Men kan er nog bijvoegen, dat na '80 heel wat van belang verschenen is, waarvan de Duitsche schrijver partij getrokken heeft. Het nieuwe boek is dus een welkome aanvulling van PUTMAN's arbeid. Toen in 1889 door het gezelschap van Veltman *El Alcalde de Zalamea* naar eene Duitsche bewerking voor het tooneel werd opgevoerd, verwierf die voorstelling een algemeene toejuiching. Men noemde het stuk terecht

een kunstwerk van de hoogste orde, een drama dat eeuwig jong blijft en spreekt tot de harten van de toeschouwers uit het volk zoowel als tot den geest van de meest beschaafde vrienden van het tooneel. Er ontstond plotseling eenige belangstelling voor den bij ons betrekkelijk weinig bekenden drama-dichter, van wien in Duitschland eenige werken tot het repertoire van de groote schouwburgen blijven behooren. sedert SCHLEGEL en GOETHE voor den Spanjaard een bewondering hadden gewekt. welke die voor SHAKESPEARE bijna evenaart. Het boek van GÜNTHNER zal in ons land de belangstelling voor CALDERO weder kunnen verlevendigen. » (*N. Spectator.*)

Busken Huet. — BUSKEN HUET wordt eens op zijne plaats gezet en dat in de *Ned. Spectator* van 17 Juni :

« Zij moet mij nu toch eens van het hart, de vraag wat toch eigenlijk de bekoring uitmaakt van het *Land van Rembrandt* en van zoovele andere geschriften van HUET, b. v. van het alleroppervlakkigste *Van Napels naar Amsterdam*. Is het juist die oppervlakkigheid ? Of is het, omdat de mannen van '80 dezen schrijver nog steeds hebben ontzien ?

Verblind door de ridderlijkheid van FROISSARD, en met geheele ontkenning van elke evolutie : het Holland schrikkelijk kwalijk nemend, dat het in de 14e eeuw niet zoo ontwikkeld was als Italië — alsof Indië, Egypte, Griekenland, Rome dat Italië niet voorafgingen — enfin, bekrompen in elk opzicht, spreekt HUET, geheel trouwens in zijn schrijftrant, van de *Nederlandsche kruideniersswereld der 14e eeuw*.

Groote, onoverdachte woorden moeten klem geven aan het betoog. Ik citeer slechts : *Eerst nadat hunne vleugelen geknot waren, hebben zij over het bad der wedergeboorte het hoofd gebogen....*

Van tusschen 800 en 1200 heet het : *Zelfs de uitnemendste werken des geestes, uit dat tijdperk, missen den stempel der volmaaktheid*. Er werden dus in *dezen barbaarschen toestand* niet alleen uitnemende, maar zelfs uitnemendste werken des geestes gemaakt. Dat is nog al 'n leuke barbaarschheid. Maar die *stempel der volmaaktheid?* Ik vermoed dat er bedoeld is, dat geen middeleeuwsche Huet die uitnemende werken heeft afgestempeld....

Bij het verhaal van vrouw *Baarte* uit WAGENAAR, wordt opgemerkt, dat zij bij VONDEL *Baerte* heet. Gij denkt dat uitstekend, maar *Joncfrou Beerte* heet zij niet onwelluidend bij STOKE. Dat *niet onwelluidend* is kostelijk. Waarom VONDEL'S *Baerte* minder welluidend is, blijkt niet.... »

V. Kinon. — Hebt gij in den *Spectateur Catholique* de verzen van V. KINON gelezen over O. L. Vrouw van Scherpenheuvel ?

Zoo ja, zult gij er genoegen in vinden eene afzonderlijke uitgave dier gedichten te bezitten op prachtig papier gedrukt, met het vaantje van Scherpenheuvel tot sierlijken en eigenaardigen omslag.

Zij verscheen bij Schepens, Treurenberg te Brussel.

Of die verzen ons bevielen ?

Middelleeuwsche geur en moderne smaak gaan er in gepaard en soms in 't schetsen van een landschap, in 't waarnemen van den beêvaartgang, in 't vertolken van gemoedelijke indrukken, zijn ze hier en daar teeder, schilderschoon en teekenachtig.

Pitthem, 19 Juni. J. CL.

KLAUS GROTH.

Te Kiel, in Duitschland, werd in April laatstleden onder algemeene deelneming en met geestdrift het tachtigst verjaringsfeest gevierd van hem, die met Frits Reuter, de aloude moederspraak der boorden van de Noordzee en de Oostzee van Duinkerke tot aan de Elbe opgebeurd heeft en in eere hersteld. Die feestviering heeft ook haren weergalm gehad in Holland en Vlaanderen, waar de Platduitsche dichter, dank inzonderheid aan de bemoeiingen van Dr Hansen van Antwerpen, den voorvechter van het Aldietsch in onze gewesten, zich mocht verheugen in algemeene vereering en waardeering. Zoo had den 24 April in onze Scheldestad een huldefeest plaats waar, naast uitvoering en opvoering van liederen en gedichten van den held van het feest en van Dr Hansen, eene voordracht over het letterkundig gewrocht van Groth gehouden werd door Pol de Mont.

De man heeft weinige dagen zijnen triomf overleefd, den 1 Juli ontving Dr Hansen het volgend snelbericht van den zoon van Groth:

Allen Vlaamschen Freunden zur Nachricht dass unser unvergesslicher Vater Klaus Groth, gestern Abend 10.45 *sanft entschlafen ist.* *Carl GROTH.*

Klaus Groth werd in 1819 te Heide geboren; pas 14 jaar oud werd hij secretaris van den kerkvoogd zijner gemeente, bij wien hij zijne leerzucht kon bevredigen en zijne ledige uren gebruikte om zich te vertrouwen met de groote meesters uit Duitschland, Engeland en Frankrijk. Hij legde zich ook toe op het Engelsch, het Italiaansch, de Noordertalen, de Mathesis en de natuurlijke wetenschappen, waarvoor hij eene voorliefde had.

Te onbemiddeld om een gymnasium te volgen — zijn vader was een geringe molenaar — ging hij zijn diploma van onderwijzer halen in het « seminarie » of normaalschool van Tondern, doch in zijne gezondheid geschokt door het overtollig werken, kon hij zijn ambt niet lang waarnemen en trok in 1847 naar het eiland Fehmarn, waar hij tot verpoozing en afleiding van zijnen vermoeiden geest, aan plantenkunde deed.

Het is in de rust te Fehmarn dat hij zijne gedichten in Platduitsch schreef en ze in 1852 uitgaf onder den naam van Quickborn (jonge bron). Dit werk beleefde 17 uitgaven.

Na in 1855-56 den docterstitel (*honoris causa*) van de Hoogeschool van Bonn te hebben verkregen, werd hij 1858 privaat-docent

te Kiel. Van 1861 tot '73 reisde hij door Frankrijk, Engeland, de Nederlanden en Italië In 1866 was hij gewoon professor geworden.

Hij werd vereerd met den Goethe-prijs in 1875; in 1889 verwierf hij den Schiller-prijs en in 1894 de Gouden medalie voor Kunst en Wetenschap. Ter gelegenheid zijner feestviering vereerde de Keizer hem met de Kroonorde. De steden Kiel en Heide benoemden hem tot eereburger.

Groth heeft zijne faam als dichter eerst en vooral gevestigd door *Quickborn*, die zich door gevoel en eenvoud kenmerken en het volkslied het dichtst bij komen. Zij leveren het bewijs van den overvloed van poëzie, die in de volksdialekten schuilt. Na de gedichten verschenen de *Vertelln*, een reeks Ditmaarsche dorpsverhalen, uitmuntend door trouwe nabootsing van het werkelijke leven. In het gebruik der Platduitsche taal geeft Groth blijken van een onovertroffen meesterschap. Daarbij spreekt in zijn werk een diep gevoel en een verheven, dichterlijk hart. Van zijne andere Platduitsche werken kunnen we nog aanstippen : *Boer de Goern*, kinderrijmen met teekeningen, *Rotgeter Meister Lump un sin dochter*. Later verscheen een tweede bundel van de *Quickborn* onder den titel : *Volksleben in Plattdeutscher dichtung ditmarscher Mundart*, alsook drie vertellingen, *Ut min Jungsparadies*. betiteld, alsmede *Vœr de Gœrn*, *Lieder aus und für Schleswig-Holstein*, *Ut dat Kapittel œwer uns Sprak*, *Drie plattdeutsche Erzahlungen*, *An den Rhin* (gedicht), enz. Hij gaf ook eene verzameling van Hoogduitsche gedichten onder den titel van *Hundert Blätter* uit. In zijne brieven over *Hochdeutsch und Plattdeutsch* treedt de onvermoeibare schrijver in het strijdperk om de rechten van zijnen tongval te verdedigen. Aan verschillende tijdschriften deelde hij ook regelmatig de vrucht mede van zijnen arbeid.

Zijne verzamelde werken, letterkundige en taalkundige, verschenen in 1873 in vier boekdeelen. Zijne Quickborn werden in het Friesch vertaald door Hobbema, Trina in het Vlaamsch door R. Loveling; Roodgieter van Dr Hansen, Eksterhof van Kneppelhout, Uit mijn jongensparadijs van Agricola, zijn Nederlandsche omwerkingen naar zijne werken. In het Deensch verschenen ook overzettingen uit zijnen letterkundigen en taalkundigen schat.

Prof. Karl Mullenhoff zegde van Groth : De werken van dezen dichter maken een der voornaamste gebeurtenissen in de nieuwere letterkunde uit. Groth heeft de kloof die in Noord-Duitschland tusschen de ontwikkelden en het volk was, gedempt. Zijne werken dragen daarbij het beeld van het Noordduitsche leven naar Zuid-Duitschland en werken aldus mede tot de krachtige eenheid van het Aldietsche vaderland.

Alhoewel Groth in de gewestspraak schreef, het dialect van Holstein, was hij een der meest populaire en gekende dichters en volksschrijvers van Duitschland.

De dichter was evenzeer beroemd als heropbeurder der Nederduitsche volksspraak en was aan de Vlamingen alzoo dubbel duurbaar als hoofdman der Dietsche beweging in Noord-Duitschland.

Klaus Groth was ook buitenlandsch eerelid der Koninklijke Vlaamsche Academie van België.

EENZAME WOUDEN.

« Eenzame wouden, schaduwrijk loover,
Bannen wij zorgen en kommer.
Zonnegewelven strekken zich over
Mossige paden met lommer.

Statige pijnbosch, stam van den ceder,
Strekt mij tot rust, tot behoeder,
Op uwe vloersprei leg ik mij neder,
Als op den schoot mijner moeder.

Wondere sagen schreef het verleden
Op uwe takken en schorsen,
Hieroglyphen, raadsels, die heden
Centenaars boekdeelen torsen.

Wuivende twijgen, brijzelt den kluister
Van het geheim uwer cellen,
Ruischt in mijne ooren, dennen, ik luister
Kinderlijk naar uw vertellen. »

Lustige lerken, luiden de lauden,
Luwende in luchtcathedralen,
Waaiende winden wiegen de wouden,
Deinende dennen verhalen:

« Eenzame wouden tooiden deze Aarde
Vóór dat het licht van de Zon,
Door zijnen invloed kooldampen klaarde,
Nevel en mist overwon.

Over die wouden zweefden gevaarten,
Slangen met schubben bedekt,
Monsters voorzien van speerspitse staarten,
Krachtig als haaien gebekt.

« Eenzame wouden zagen vulkanen
Aschregens braken en schroot;
Gloeiende lava, vuurkaravanen
Zaaien vernieling en dood.

Rijzende bergen staken de kruinen
Stout naar Hemelen uit,
Lustparadijzen vielen in puinen
Zwavel en steenen ten buit.

Landstreken werden bruischende zeeën,
Meren herschapen in land,
Schildpadden, visschen, parelcameeën
Levend bedolven in zand.

Maanden en jaren, eeuwen verzwonden,
De Evenaar dook voor de Pool,
Weeldrige wouden werden verslonden,
Boomen betooverd tot kool.

Hagel en sneeuwjacht, barre lawinnen
Smeden een pantser van ijs
Om de gesmukte lentevorstinnen,
Sloten het aardsch paradijs.

Over het ijsveld schoven de schotsen
Machtige blokken graniet,
Diep in de vlakten, waar men noch rotsen,
Heuvels noch keisteenen ziet.

Eenzame wouden, diepe ravijnen
Zagen het reuzengeslacht,
Mammouth en vóórmensch komen, verdwijnen,
Beeren in holen versmacht.

Sneeuwjacht en ijzel zagen wij duiken;
Zefiers hernemen hun vlucht,
Weeldrige blaadren, bloemen ontluiken
Geurige bruidstoet der vrucht.

Wondere wezens, tooverlandouwen,
Blakend van leven en licht,
Kwamen de nieuwe wereld aanschouwen,
Schitterend edengezicht.

Prachtige torren hoorde men gonzen,
Vlinders doorzeilden de sfeer,
Zilveren vleugels, gouden en bronzen
Kaatsten het zonnelicht weer.

Heerlijke vogels, vluchtparadijzen,
Bloemen, juweelen der lucht,
Hoorden wij zingen wondere wijzen,
Vreugde begleid van gezucht.

Oervolk bewoonde, vlak boven meren,
Hutten op palen gebouwd,
Buiten bereik van apen en beeren,
Plagen van dreven en woud.

Stortregens klettren, plassen bij stroomen,
Wassen, verplettren het veld,
Zoogdieren vallen, vogels en boomen
Onder het stortelement.

Vlindrende vluchten, vliegende visschen
Dartelen over den vloed,
Drijvende draken, duinhagedissen
Azen op lijken en bloed.

Stormen bedaren, klotsende baren
Hoepelen, huppelen heen,
Schuimvlokken waren, wateren klaren,
Zilveren zalen der Zeên.

Rustig en stil van zwalpen en keilen
Werden de wateren vrij;
Dobberend dreef een schip zonder zeilen
Over de wouden voorbij.

Gloeiende hitte, zandschrale winden
Hemelden dropje voor drop,
Om de oceanen langzaam te ontbinden,
Peillooze landzeeën op.

Eenzame wouden, heldere nachten
Zagen geheimen onthuld,
Voelden den stroom der scheppende krachten,
Die met bezieling vervult,

Hoorden den schok, die vezels en spieren
In hunne sluimering trof;
Alles herleefde, planten en dieren
Kwamen te voorschijn uit stof.

Eenzame wouden zagen Druïden
Drinken uit schalen, waardoor
Grimmende schedels de outers bespiedden,
Heilig Walhalla's ivoor.

Wondere wouden, zuiderzefieren
Zingen sinds eeuwen hun lied,
Denkers noch dichters, luiten noch lieren,
Woorden vertolken het niet. »

« Laat mij tot u vertrouwelijk fluisteren,
Wouden, wat is poëzie?
Boomen en struiken, boschvarens luisteren
Naar het gegons eener bie. »

Hasselt. KAREL QUAEDVLIEG.

ROND DE WEIDE.

Een nevelige morgen!
De gierige zonne, zit
benauwd als 't ware, en wit
van waken, zien, en zorgen,
in 't grijs geluchte, en houdt
er al haar goud
verborgen....
Hoe donker schijnt de meersch,
waar bloemen zonder geuren,
bleekgeel, en blauw, en peersch,
in treuren.
Beweegloos staat de koe
in 't gras, en ziet niet hoe
rond haar, de malle kippen
de wei doortrippen
en 't groen aftippen. —
Ze rekt, van 's morgens moe,
den rooden hals, roept geeuwend,
schreeuwend :
boe!
en sluit haar muil traag toe!...
Geen meesjen in den hagedoren;
geen luchtlawerke stijgt
en laat haar hooglied hooren;
't Is alles stil en zwijgt :
geene aar die nijgt
in 't koren. —
Ik hoor alleen een hol
tweevoudig roepen, vol
en diep, als 't ware
de klare
zware
stem, van een die lijdend zit
ten gronde,
die boet en bidt
en klaagt in 't ronde!...
Koekoe! Koekoe!...
Daar komt ginds boven de elzenhaag
een lompe
donkerbruine vogel, laag,
met plompe
vleugelslagen, traag, heel traag,
Wegscherende over meersch en sompe!...
De gierige zonne zit nog staag
gehuld in grijze lompen!...

R. De Clerq.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Nieuwe uitgaven. — De firma P. N. Van Kampen en zoon, die de specialiteit heeft van kleine prachtbundeltjes, echte juweeltjes voor vrouwenhanden, zooals de werken van Hélène Lapidoth Swarth, brengt nu weer in den handel een reeks keurige boekdeeltjes, in den aard der Fransche « Collection Guillaume » : lang en smal formaat, een sierig geillustreerd omslag, een zeer leesbare druk. Deze nieuwe reeks bevat reeds vijf deeltjes « *Van Vrouwenlot* » « *Van Vrouwenleed* » en « *Profieltjes* » van Mevrouw Hélène Lapidoth Swarth : « *Bloemstukjes* en *Madonna* van Mevrouw Fabius-Cremer-Eindhoven. »

Op de drie bundeltjes novellen van Mevrouw Hélène Lapidoth Swarth komen wij later terug in een bijzondere studie gewijd aan den auteur als prozaschrijfster

Wat de twee deeltjes van Mevrouw Fabius Cremer-Eindhoven betreft, zij bevatten een reeks novellen van uiterst frisschen aard, zonder aanspraak op hoogdravende zielskunde, met een tikje sentimentaliteit soms, zeer levendig en onderhoudend, in een woord, novellen die al de hoedanigheden bezitten, die een jonge dame van een novelle eischen kan.

Door hunnen inhoud en door hunnen eleganten vorm zijn deze vijf bundeltjes ten zeerste aan te bevelen als een aangename lectuur en zijn zij het uitstekendste geschenk dat men aan een vrouw geven kan, vooral in dit seizoen, waar zware lijvige boeken te lomp zijn voor vrouwenhanden.

Het is in de vrouwenwereld dat wij. Vlamingen, nog het meest propaganda moeten maken : met zulke mooie boekdeeltjes als die door de firma Van Kampen en zoon uitgegeven wordt deze taak ons vergemakkelijkt : bij de verleiding van den uiterlijken vorm, een belangrijke zaak bij de vrouwen, voegen wij den gezonden invloed van aantrekkelijke moreele lectuur en een dubbel doel wordt bereikt, wij winnen een bondgenoot, wij ontwikkelen den geest.

Het ware te wenschen dat men in de badsteden, b. v wat meer onze vrouwen met werkjes als hooger genoemde in handen zag tot schade en nadeel van de Fransche letterkunde, die onder een prachtig kleedje, een weinig aan te bevelen moraal verspreidt.

Wie « wereldsche letterkunde » begeert zal die vinden in de vijf werkjes door de firma Van Kampen en zoon uitgegeven, maar wereldsche letterkunde die een gezonde moraal tot basis heeft.

Lettervruchten van het Taal- en Letterlievend Studentengenootschap « Met Tijd en Vlijt ». — *Leuven,* J. Van Linthout.

Zulke jaarboekjes zijn altijd welkom bij den lezer, vooral wanneer

de lezer zelf op de banken der Hoogeschool eenige broeken versleten heeft. De herinnering aan de Universiteitsjaren is wel de heerlijkste die men laat opdagen: het waren toen dagen van jongelingsweelde, van vogelvrijheid, van lente, van hemel zonder wolken, van fantaisie, van alles wat jeugdig, begeesterd, gek is! En zulke studentenjaarboekjes, van welke hoogeschool ze ook komen, zijn immer welkom, omdat ze van jonge harten en jonge geesten komen, en omdat de jeugd, van welke opinie ook, toch iets gemeens heeft: de lente! Zoek in die boekjes geen kiemen van genie, behandel ze niet met strengheid die men gebruikt tegenover andere letterkundige werken van lieden voor wie letterkunde een vak is: hier staat men voor studenten, die bloemen in een tuil vergaard hebben. Waarom moeten het al orchideën zijn? Dat kweeken de studenten niet. Die bloempjes zijn te teer: het zijn rozen die ze u aanbieden, pioenen, zonnebloemen, madeliefjes, ook een lelie, maar vooral veldbloemen. Zoek ze niet te rangschikken, haal niet de beste eruit, maar laat ze al te samen: zij die geen al te fijnen geur verspreiden, worden verzacht door den geur der rozen, en als men ze zoo al samen laat, nauw bijeen, gelijk de studenten die ze verzamelden nauw aan elkaar verbonden zijn als goede vrienden in hun kring, dan verspreidt de gansche tuil een niet onaangenamen geur, en mag men « Met Tijd en Vlijt, » geluk wenschen met zijn ruiker. Wat ik ook van harte doe.

Het Afrikaansch. — Bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandsche taal in Zuid-Afrika, door D. C. HENELING, uitgegeven vanwege de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden. E. J. Brill, Leiden 1899.

Dit boek komt op zijn uur, heden dat door de werkzame propaganda van het Algemeen Nederlandsch verbond, meer dan ooit de aandacht getrokken wordt op al de volkeren die door oorsprong en taal aan den Nederlandschen stam verbonden zijn.

Het werk van den heer D. C. Heneling dat een uitbreiding is van een artikel vroeger in den *Gids* verscheuen, heeft voor voornaamste bron een paar honderd folianten « Brieven en papieren genomen uit van Cabo de Bonne Espérance » bevattende het dagverhaal door de onderscheiden gouverneurs der kaapkolonie, de gerechtsrollen, verschillende gegevens omtrent de bevolking der kolonie, de bevrachting en de reisgevallen der in- en uitgaande schepen, de verslagen van tochten ondernomen in het binnenland, enz. enz. Bij middel van deze belangrijke stoffen die loopen over gansch de administratie der Nederlandsch Oost-Indische Compagnie in Zuid-Afrika (1652-1795), schetst de heer D. C. Heneling ons het ontstaan der kolonie die eerst een ververschingsstation was voor de schepen die naar Indie zeilden; en wijdt daarna, het grootste gedeelte van zijn werk, aan de taal van Zuid-Afrika: de taal der eerste kolonisten, het 17de eeuwsch Nederlandsch, de vreemde invloeden die deze taal kwamen vervormen en die namelijk waren de taal der inboorlingen, het Fransch der Hugenoten die later ook in de kolonie binnen vielen, (1688) het Duitsch, der talrijke Duitschers die in dienst waren der Oost-Indische Compagnie, het Maleisch-Portugeesch een soort van haven- en slaventaal.

Deze verschillende invloeden hielpen mede om een taal te stichten: het Afrikaansch, waarover de heer Heneling uitvoerig uitwijdt in de studie van zijn woordenschat, van zijn vormleer, en eindelijk besluit, dat ook die taal « die niet op het voorrecht eener zuivere geboorte (voor zoover die term te begrijpen is) kan bogen, zich in den loop der tijden ontwikkelen kan tot het voertuig van de verhevenste gedachten. » Hij ook drukt den wensch uit « dat niet de taal van Rhodes en Jameson maar die onzer stamgenooten in Afrika zal winnen in aanzien en toenemen, in macht. »

Antoon Van Dijck. — Zijn leven en zijne werken, ter gelegenheid der 300e verjaring zijner geboorte 1599-1641, door GUSTAAF MATHIJS. — Gent, I. Vander Poorten.

Deze brochuur, versierd met het portret van Antoon Van Dijck en met vier afbeeldingen van tafereelen van den schilder, komt op gepast uur. Binnen kort viert men te Antwerpen den driehonderdsten verjaardag der geboorte van Antoon Van Dijck, en ter dier gelegenheid zal het wel nuttig zijn wat nauwer in kennis te treden met het roemrijk kind der Vlaamsche schilderschool. Die kennis met het leven en de werken van Van Dijck wordt zeer vergemakkelijkt door het werkje van den heer G. Mathijs, dat op bondige wijze een overzicht geeft der biographie en een lijst der werken van den Vlaamschen meester.

H. DE M.

Lofrede van den E. P. Victorinus Delbrouck, Minderbroeder, voor het geloof ter dood gebracht in China. — Deze lofrede uitgesproken door den E. P. FRANCISCUS SALESIUS VAN DUYSE, Minderbroeder, is in druk verschenen bij den uitgever Van Os-De Wolf, te Antwerpen, en wordt bijzonder ter verspreiding aanbevolen.

Het *Handelsblad van Antwerpen*, in zijn nummer van 2 Mei 1899, gaf er de volgende beoordeeling over :

Met eene klimmende ontroering hebben wij bovengezegde lofrede gelezen. Pater Franciscus-Salesius Van Duyse heeft zijn onderwerp met kunde, goeden smaak en geestdrift behandeld. Roerend moet zijn stem hebben geklonken, diep zal de aandoening geweest zijn der aanhoorders, als de enkele lezing zijner redevoering nog onze ontroering opwekt bij 't aanschouwen van Victorinus, den teederen minnaar zijner moeder, den braven en vernuftigen leerling, den vroolijken makker, den vurigen kloosterling, den heldhaftigen missionnaris, den onverschrokken martelaar. Indien oud geworden personen bij 't doorbladeren der « lofrede » den genadigsten indruk ontvangen, welke nog heilzamer aandoeningen zullen er de jonge christenen niet in vinden! Misschien heeft God den gewijden redenaar bovenmate verlicht en aangevuurd, opdat zijn woord zou wezen een zweerd, dat de versteenste harten zou klieven, een genadestraal voor de lasteraars van den H. Godsdienst, een spoorslag voor de christene jongelingschap om de baan te volgen, waar Pater Victorinus glorie oogstte voor zichzelven, voor zijne broeders en voor God! De schoone en hartroerende « lofrede » van Pater Victorinus zou dienen verspreid te worden bij duizenden exemplaren, tot heil der zielen, tot opwekking van nieuwe geloofsverkondigers, tot meerdere eer en glorie van God!

De Lofrede bevat 52 bladzijden, is versierd met twee schoone printen, en kost 25 centiemen. Het werkje wordt verkocht ten voordeele der Missie van den Hou-pé (China).

Essais poétiques, door MARIE-JEANNE. — Schoon boekdeel van 240 blz. in-12. — Gent, A. Siffer, uitgever. Prijs 2 fr.

Zich tot de verhevenste gevoelens van het menschelijk hart richten, is in elke uitgelezene ziel de weergalm eener diepe zielenverwantschap opwekken.

De « Essais poétiques » mag men in volle betrouwen aanbieden aan degenen wier eigen verdienste welwillend maakt voor elk nationaal letterkundig werk, dat zich tot het geweten van het schoone en het goede wendt.

De 74 stukken waaruit deze bundel gedichten samengesteld is zijn van zeer uiteenloopenden aard. Het godsdienstige en het zedelijke gaan hand aan hand met de vertelsels. Mocht de lezer er het pogen in vinden van het verlangen om hem te behagen en nuttig te zijn, het onderwijs eenige onderwerpen die medehelpen tot edel streven en de familie eenige lezingen voor den huiselijken kring!

Het aangename met het nuttige vereenigende, zal de bundel, wij twijfelen er niet aan, welkom zijn in de scholen en de familiën. Zijne dichterlijke lezingen zullen stichten en behagen en vele zijner stukken zullen dienst doen als gelegenheidsverzen en als lessen voor letterkunde, voor geheugen en voor voordracht.

En Egypte, Palestine et Grèce, notes et impressions, par le P. Portmans, des Frères Prêcheurs. — Nieuwe uitgave. Gent A. Siffer, zeer schoon boekdeel in 8° van VI-380 blz., met simili-platen en eene volledige kaart van Jerusalem, prijs : fr. 3,50; 10 exempl. fr. 30,00. Voor meer dan 10 ex. zal er eene korting van 25, 30 of 40 °/₀ volgens de belangrijkheid der bestelling, verleend worden.

Eerw. P. Portmans gaf, onder den naam : *Pèlerinage en Terre-Sainte; souvenirs et impressions,* in 1885 het verhaal uit van zijne reis van vorig jaar. Dit boek, wel onthaald door de katholieke pers, had van 1885 tot 1892 vier verschillende uitgaven. Aandachtig op de aangelegenheden van Palestina, trachtte de schrijver, bij elke uitgave, zijn boek door een zorgvuldig overzicht meer bijval te doen bekomen en geschikter tot het voorgenomen doel te maken : den tegenwoordigen staat der Heilige Plaatsen doen kennen en in de zielen de godvruchtigheid opwekken tot het Land, dat de wieg van het christendom was.

In 1893, kon hij zijn sedert lang geliefkoosd voornemen verwezenlijken · naar Jerusalem een Belgischen pelgrimstocht vergezellen. De bijzonderheden ervan beschrijft hij in : *En Egypte, Palestine et Grèce.* Dit tweede verhaal had den zelfden bijval als het eerste en werd met eene inschrijving van den heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs vereerd; gedrukt op meer dan 2000 exempl., was het werk in eenige maanden verkocht.

De huidige uitgave is gansch omgewerkt. De reis in Galilée is er ingebracht, en een Dominicaan, die Palestina bewoond heeft, heeft er zijne omreis in Samarië bijgevoegd.

Het is bijgevolg een nieuw boek en eene volledige reis naar het Heilig Land. Buiten Egypte en Griekenland, die ook tot de Bijbelsche landen behooren, zal de lezer met den geest kunnen doorloopen : Galilée, van den Karmelitus-berg tot aan de liefljke kleine zee in Tiberiade, langs Nazareth en Tabor; — Judea van Jaffa naar de oevers van den Jordaan, na lang te Jerusalem en te Bethléem verwijld te hebben; — eindelijk, de bergen en pleinen van het weelderige Samarië, die nog immer de put van Jacob bezit.

Het is onnoodig er bij te voegen dat, om het boek aantrekkelijker te maken, men noch kosten noch moeite gespaard heeft : grooter formaat; verzorgde druk; een groot getal simili-platen, alsook eene zeer volledige kaart van Jerusalem; honderd blz. tekst meer en nochtans... vermindering van prijs, 3,50 in plaats van 4 fr.

Men mag verhopen dat deze uitgave den bijval der vorige zal overtreffen.

Drij Geestelijke Voordrachten, van E. H. Hugo Verriest. — Dr. A. Siffer, Gent. Prijs fr. 1,00.

De heer Verriest is een kunstenaar met de taal; in zijnen mond wordt zij eene zoetluidende muziek, onder zijne pen eene arabesquenteekening

vol leven en beweging, vol dichterlijkheid en schilderachtigheid. Helder als de kristalijnen beek kan zij kabbelen langs bebloemde boorden, ook als een heerlijk vuurwerk kan zij vonken schieten en rondom haar een regen doen vallen van sterren en van diamant.

Reeds hebben wij op die drie meesterlijke voordrachten (geene sermoenen, maar een priesterlijk woord, zooals de redenaar zoowel zegde) de aandacht geroepen wanneer zij in Maart te Leuven werden uitgesproken. De Predikheerenkerk was dien dag te klein om de leeraars en de studenten, leden der conferentie van S. Thomas van Aquinen, en de talrijke minnaars van ware welsprekendheid te bevatten.

Wij zijn gelukkig te vernemen dat die voordrachten bij den heer Siffer gedrukt zijn. Als letterkundig werk en als echte en wel toegepaste leering zijn zij zeer belangrijk. De druk is ook wel verzorgd. Dit aantrekkelijk boekje is in elk oogpunt aan te bevelen aan de geestelijken, de studenten, alsook aan de liefhebbers der fraaie letteren.

Verzekens, door Aug. Cuppens. Siffer, Gent, 1899. Prijs 3 fr.; prachtuitgave 4.50 fr. Studentenex., 2 fr.

Een frissche bundel, eene blijde verrassing!

Het doet deugd in onzen tijd van alledaagsche beslommering, stoffelijke belangen, zich te kunnen vermeien aan eene echt dichterlijke ziel, aan een zoo frisch natuurgevoel, aan eene zoo eenvoudige, zoo aandoenlijke, zoo gulle gemoedelijkheid.

Reeds de aanhef teekent den schrijver :

Vader, onbewuste dichter,
die wel nooit een vers en sloegt,
maar zooveel onuitgesproken
zangen in uw ziele droegt.

En de dubbele opdracht van den priester-dichter aan zijne ouders mag zeker wel onder de schoonste stukken van 't bundeltje rekenen. Doch hoe wordt het ons treurig te moede, hoe stijgen ons de tranen in de oogen, als, na zulke blijde inleiding, op het einde van 't boek ons die « Rouwbloemekens » tegenstaren, « op moeders graf gelegd ».

Deze zijn waarlijk *de* parels uit dit tintelende snoer; ja, zij schitteren als de parels des harten, als biggelende tranen, ongekunsteld en toch hooge kunst, daar zij deze eenvoudigheid bereiken, die het toppunt is der kunst.

Stippen wij nog aan *Het Kempensch Wijfken*, *In de Kranenzomer*, *Drie vierlingskens*, *Virgineum decus*.... maar neen! Stippen wij liever niets aan, want wij worden gewaar, dat wij enkel de inhoudstafel volgen.

Het begin van Maagdebeeld :

Wanneer ik Memlings Maagden zag
ter stille Brugsche stede....

roept ons onwillekeurig in 't geheugen de zangerige verzen van Heine's *Buch der Lieder* :

Im Rhein, im heiligen Strome...

maar hoe verhevener, hoe kuischer is de ingeving!

Sinte Odrade's rid en *Een zeg van den eigenzinnigen kloos-*

terbroeder bekoren ons door dezelfde middeneeuwsche naeviteit.

Kortom, wij stemmen in met 's dichters laatsten wensch :

Gaat, Verzekens, gaat
uw kleine wereld in,
gij, kinderkens van mijn hert,
gij, bloemekens van mijn zin!
Maakt dat een hert, hier en daar,
mijn God wat meer beminne!
om uwentwil, mijn' Verzekens lief!
— Zoo schaft ge mij rijk gewin....

en sluiten, zoo als priester Cuppens, met deze alzeggende woorden : Deo gratias! God dankende dat ons klein, maar vruchtbaar vaderderland een dichter meer telle.

(*Dietsche Warande*). M. E. B.

Het Witte Boek door Omer Wattez, Tooneelspel in drie bedrijven, 1899. Gent A. Siffer, 3.00 fr.

De heer Wattez heeft een tooneelspel willen schrijven voor hooger volk en heeft iets geschreven, waarschijnlijk en natuurlijk, maar ook boeiend en ver van alledaagsch.

Hij heeft aan zijn werk de strekking gegeven eener zedelijke, verstandelijke verheffing der vrouw, tegenover de dwaze « emancipatie ».

Hij wilde de vrouw « fijn ontwikkeld, poëtisch gestemd, bescheiden en niet praalziek » (Bl. 73).

Dit ideaal wordt belichaamd in de ernstige, voor ons wat stijve Liana. Emilie, hare halfzuster, daarentegen is het beeld van kinderlijke losheid, noodzakelijk gevolg van hare opvoeding

Verder hekelt schrijver, geestig, de lichtzinnige wijze waarop het huwelijk aangegaan wordt, den blut der badsteden, de verfransching, en ook hier en daar de gebreken der nieuwe kunst en letterkunde. De strekking, hoe aanbevelenswaard ook, dwingt soms den schrijver tot stoornis van het kunstgeheel, omdat sommige tooneelen geschreven schijnen, meer om de meening des schrijvers dan de handeling te doen gelden (zoo b. v. in het Ie Bedrijf 5e Tooneel), zoodat daardoor de natuurlijke gang wordt vertraagd.

De karakters zijn wonderwel uiteengezet en ontwikkelen natuurlijk....

De verwikkeling groeit van zelf uit de karakters en de toestanden, maar zou sneller kunnen afloopen.

Iedereen zal moeten bekennen, meen ik, dat de heer Wattez zijn doel : voor hooger publiek een degelijk tooneelspel schrijven, getroffen heeft ; wij bevelen daarom zijn werk allen tooneelliefhebbers van edelen zin ten zeerste aan.

(*D. W.*) L.

Lettervruchten *van het Taal- en Letterlievend studentengenootschap « Met Tijd en Vlijt »*. Leuven, Van Linthout, 1898.

Ter bekendmaking van dien bundel schrijf ik uit het hoofd, ook uit het hart, — zonder op dit oogenblik het boek ter hand te hebben, — eenige regels. Eerstens, de gelegenheid dier uitgave schijnt mij niet kwalijk gekozen, namelijk de aanstelling van Hglr. Dr Alberdingk Thijm tot voorzitter van *Met Tijd en Vlijt;* vervolgens, die *Lettervruchten*, op haar eigen, moeten niet onder-

doen voor die van verledene jaargetijden; derdens, *Met Tijd en Vlijt* laat zien dat het leeft. Het boek spiegelt volgens mij de werkzaamheden van het genootschap trouw af, en ook deszelfs samenstelling. Er zijn bijdragen in proza en in verzen, van allen aard en strekking, geleverd door studenten tot alle faculteiten behoorende, en uitgelezen tusschen de voorgedragen werken van de vijf laatste jaren. Onvoorzichtig is het sommige stukken aan te halen, en misschien even verdienstelijke over het hoofd te zien: nochtans durf ik, voor de gedichten, de heeren Asselbergs, Cools en Dosfel niet verzwegen voorbijgaan, zoo min als voor het proza, de heeren Janssens, Speleers en Vlieberg.

Moest men mij opwerpen dat ik de Lettervruchten beschouw door het prisma mijner genegenheid voor « Tijd en Vlijt » en daarbij voegen: *Sunt bona, sunt quaedam mediocria*, mijn antwoord zou Martialis' puntdicht volledigen: *Aliter non fit. Avite. liber.*

Tal van drukfouten zijn onverbeterd gebleven of in het opstel geslopen; de ondergeteekende mag daar met reden over klagen, aangezien enkele deelen zijner bijdragen er van wemelen.

(*D. W.*) Ch. C. pr.

Grundriss der Geschichte der bildenden Künste von Dr. ADOLF FÄH, Stiftsbibliothekar in St. Gallen. Mit 1 Titelbild, 27 Einschaltbildern und 455 Illustrationen im Texte. Freiburg, i. B., Herder, 1897. Prijs: Mk. 12.50 = fr. 15.60.

Dit prachtig werk is nu volledig verschenen. Het spijt ons dat de schrijver met zijne geschiedenis der beeldende kunst niet verder gegaan is dan het laatste tijdperk der Renaissance. Hij zou ons menige belangrijke inlichtingen kunnen geven over de kunst der 18e en 19e eeuw.

Hij wijdt tweehonderd bladzijden aan de Renaissance, nl. zooveel als aan de romaansche en gothische kunst te zamen.

Bovendien ruimt hij ook eene buitengewoon groote plaats, aan de grieksche en roomsche kunst in. Er blijft dus voor de « middeleeuwen » weinig over. Fäh toont dat hij zijn eigen weg wil gaan en vooral er opgesteld is, een zekere gids voor de studeerende jeugd te zijn. De platen en illustratiën zijn in 't algemeen goed gekozen. Bij een nieuwe uitgave van het werk zouden evenwel eenige overbekende voorstellingen mogen wegvallen, en de reeks der minder bekende vergroot worden. enbevallen.

In 't algemeen mag toch deze kunstgeschiedenis, wegens hare betrekkelijke volledigheid zoowel als de handige manier waarop de schrijver weet te karakteriseeren, warm worden aanbevolen.

V. N.

Varia. — *Het Pensioen*, tooneelschets door Alf. Tuerlinckx, een pleidooi voor spaarzaamheid en vooruitzicht en het bekomen door de lijfrentkas van een pensioen voor den ouden dag. Nuttig en aanbevolen stukje, het stelt het sparen in handeling, doch, zooals het gewoonlijk in tendenzwerken gebeurt, verlamt het ijveren voor de thesis, eenigszins den gang en het leven der actie. — *Beknopt leerboek van Anti-Alcoolisme en Matigheid*, door R. Picavet. Dit werkje voor de scholen bestemd bevat wetenschappelijke bijzonderheden over alcool, bier, wijn en likeuren, over de verwoestingen van het drankmisbruik op maatschappelijk en familiaal gebied en in physiologisch opzicht. Het boekje is geroepen om veel nut te stichten, doch of het als schoolboek zal gebruikt worden, betwijfel ik, daarvoor is het niet bondig genoeg met zijn 46 bladz. De stijl kon ook

klaarder zijn en de taal zuiverder, hetgeen niet belet dat het als progagande-boekje zeer aan te bevelen is.

— *Groot Woordenboek der Nederlandsche Taal*, alweer ontvingen wij eene nieuwe aflevering.

Zij is de negende van het derde deel en werd bewerkt door Dr J. W. Muller.

Zij gaat van *Brengen* tot *Broeder* en beslaat de bladzijden 1281 tot 1440 van het derde deel, dat met nog eenige afleveringen volledig zijn zal.

Zooals men weet, zijn reeds *vier* volledige deelen verschenen, te weten : *A-Ajuin; Akant-Berispelijk; G-Gitzwart; O-Ooilam.*

Drie andere deelen zijn in bewerking en bevatten reeds de volgende woorden : *Bo-Broeder; Glaasje-Hanepoot; Ooit-Opdringen.*

Langzaam, maar zeker wordt de grootsche wetenschappelijke onderneming voortgezet. Op 't aanstaande Nederlandsch Congres zal de Commissie van 't *Woordenboek* verslag uitbrengen over de werkzaamheden tijdens de laatste twee jaren.

— *Woordenschat*, 19de afl. van *Theophilantropen* tot *Verdriet van China.* — *Geschiedenis der beeldende kunst*, 23ste afl. de middeleeuwsche kunst in Nederland en Duitschland, bevattende 5 plattegronden en evenveel zichten van kerken.

— Tot buitenlandsche leden, in de maatschappij van Nederlandsche letterkunde te Leiden, werden benoemd : de heer Hipp. Meert, te Gent; de heer Ph. Colinet, te Leuven; Dr. Ch. Lecoutere te Leuven.

Dichter « Van Wege ». — U onbekend? Mij insgelijks. De laatstverschenen aflevering van de *Bibliographie nationale* (1830-1880) noemt een Vlaamschen poëet met dien... naam, maar zoo een zal zeker nog moeten geboren worden. Het bij « VAN WEGE » vermelde dichtstukje werd in der tijd (1855), aan de voornaamste Vlaamsche letterkundigen gezonden « van wege » Prud. van Duyse, welke twee woordjes er ten hoofde op gedrukt stonden, en achter welke de schrijver zijn naam te stellen had.

Wij vermoeden dat het exemplaar, door de verzamelaars der *Bibliographie* ter vermelding benuttigd, er een is, dat door den dichter niet werd ingevuld en alzoo aanleiding gaf tot de misgreep.

De *Bibliographie nationale*, uitgegeven naar aanleiding van België's gouden jubelfeest in 1880, is nu ruim 18 jaren aan den gang; zou het geen tijd worden er een eind aan te maken?

F. D.

Koninklijke Vlaamsche Academie. — *Vergadering van den 27 Juni :* Kanunnik Daems, de waarnemende voorzitter, wenscht den heer Prayon geluk met zijne benoeming tot werkend lid.

Door den secretaris wordt een schrijven medegedeeld van minister Schollaert, waarbij deze zijnen dank betuigt voor het merkwaardig verslag, dat over de laatstverschenen afleveringen van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* door de Academie werd ingezonden.

Namens de commissie voor nieuwere taal- en letterkunde wordt aan de vergadering voorgesteld de uitgaven der Academie naar de provinciale tentoonstelling te zenden. — Aangenomen.

De heer Coopman deelt ook mede dat die commissie, op zijn voorstel, besloten heeft aan de Academie eenen wensch over te maken, daartoe strekkende dat, van te beginnen met 1900, aan de bekroonden der Academie gedurende 5 jaar dezer uitgaven, die op het vak waarin zij bekroond werden, betrekking hebben, zouden geschonken worden.

Eindelijk deelt hij mede dat, op voorstel van den heer Obrie, de commissie insgelijks besloten heeft de Academie te vragen dat een schrijven zou worden gericht tot den Minister van binnenlandsche zaken en openbaar onderwijs om de trapsgewijze vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool te bekomen op de wijze, die door Prof. Mac Leod in zijn merkwaardig verslag werd voorgeslagen.

Beide voorstellen zullen in de eerstvolgende vergadering besproken worden.

Vervolgens wordt eene beslissing genomen over de eenige beantwoorde prijsvraag: een Volksboek over de geschiedenis van België van 1792 tot 1814. De uitgeloofde prijs wordt toegewezen aan den heer Van den Bergh, leeraar te Mechelen, en een buitengewone prijs wordt toegekend aan den heer C. Cortebeeck, te St.-Jans-Molenbeek.

Ter vervanging van wijlen prof. R. Fruin, wordt tot buitenlandsch eerelid gekozen de heer H. Viotta, muzicoloog te Amsterdam.

's Anderendaags om 2 1/2 ure, had de jaarlijksche algemeene vergadering plaats. De heeren Gouverneur, senator Lammens en andere waardigheidsbekleeders vereerden de vergadering met hunne tegenwoordigheid. De heer Burgemeester had zich doen verontschuldigen.

In afwezigheid van den bestuurder, den heer Van Even, door ongesteldheid verhinderd, werd het voorzitterschap waargenomen door Kan. Daems, die na eenige woorden van dank aan de overheden en het publiek, het woord gaf aan den heer Alberdingk Thijm, die namens den heer Van Even lezing gaf van dezes aangekondigde verhandeling over *Rubens en de Nederlandsche taal.*

De heer Gust. Seghers las daarna een verhandeling over *Vondel als opvoedkundige.*

De heer F. de Potter, levenslange secretaris, maakte daarna de veranderingen bekend, die in de Academie gebeurd waren door overlijdens en benoemingen, alsook den uitslag der prijskampen.

Davidsfonds. — In den prijskamp voor tooneelletterkunde (stukken zonder vrouwenrollen) uitgeschreven door de Gentsche Afdeeling, is de 2de prijs behaald door den heer Alfons Sevens, onderwijzer, met zijn blijspel « Op zoek ». De eerste prijs werd niet toegekend.

Prijskampen. — De Italiaansche senator Thomas Vallauri, heeft bij testament een prijs van 30,000 fr. ingesteld voor het beste werk tusschen Januari 1899 en December 1902 verschenen over natuurwetenschappen. Van Januari 1903 tot December 1906, zal de prijskamp loopen over Latijnsche letterkunde.

De prijs is internationaal en de werken moeten aan de Koninklijke Academie van Wetenschappen te Turijn gezonden worden.

Onze « prijs des konings » 25,000 fr. houdt zóó op de aanzienlijkste te zijn.

— Met « Bruiloftsklokken » is Emmanuel Hiel laureaat uitgeroepen voor het gedicht waarop de prijs van Rome zal moeten getoonzet worden.

Nederlandsch Congres. — De tijd vordert ras, slechts nog eenige weken scheiden er ons van, alsmede van de oprichting van het gedenkteeken aan Jan Frans Willems.

Oproeping wordt gedaan aan de Vlamingen om hunne bijtreding te verleenen aan het Congres en hunne jonst te zenden voor het monument dat nevens eene hulde aan den « Vader der Vlaamsche Beweging » tevens de verheerlijking zal zijn dezer « Beweging ».

Tooneelkundige wedstrijd der stad Gent. — Kluchtspel : Eerste prijs ex-aequo aan August Heyndrickx en Edmond Roeland, beiden Gentenaars te Brussel verblijvende, den eerste met *Triconie en Cie*, den tweede met *Zijn laatste wil.* De toewijzing geschiedde met algemeene stemmen, alsook de beslissing de premie van 300 fr. te verdeelen tusschen de twee bekroonden.

Tooneelspel of hoog blijspel : Eerste prijs (500 fr.) aan Isidoor Albert van Gent, met *Gebroken harten.* Een prijs buiten wedstrijd wordt verleend aan *Siddharta* van G. D. en J. Minnaert, en eene eervolle melding aan *Philantropie* van Mad. De Vieter, uit den Haag.

De keurraad was samengesteld onder het voorzitterschap van den heer Boddaert, schepen van schoone kunsten, uit de heeren Block, de Potter, Lybaert, Van Goethem, Van Havermaete en Wannyn.

Standbeeldennieuws. — Te Dijon is een standbeeld opgericht aan Carnot den vermoorden Voorzitter der Fransche Republiek; — Te Madrid, ter gelegenheid van de driehonderdste verjaring van zijn geboortedag aan den grooten Spaanschen schilder Velasquez; te Belley aan de la Martine door de oud-leerlingen van het college alwaar de dichter van « Méditations » zijne eerste studiën deed. — In de catacombe van Domitilia te Rome is een gedenkteeken geplaatst aan den belg Mgr de Mérode in leven Wapenminister van Pius IX. Hij droeg veel tot de studie van het Oude Rome en inzonderheid tot het ontgraven dezer catacombe.

† **Dr Jan Hubert Van Raemdonck,** oudheid- en geschiedkundige schrijver te Sint Nicolaas.

† **Jules Pecher,** beeldhouwer te Antwerpen, maker van de standbeelden van Loos en Jordaens, de borstbeelden van Rubens en Verlat, alsmede van het graf van Lenaerts.

† **Priester R. Dr Luke Rivington,** Engelsche bekeerde dominé; hij was een vermaarde redenaar en schrijver, zijn werk « Roman Primacy » is een der beste werken van theologische bewijsvoering.

† **Johann Strauss,** de vermaarde Weener toondichter bijgenaamd de koning van de wals. Zijn laatste werk is « Jabuko » eene operette die dagteekent van 1894.

† **Victor Cherbuliez,** der Fransche Academie, de romancier van « La Revue des Deux-Mondes ».

Veertiende jaargang, 1899. Augustus Nr 8

NEDERLANDSCH CONGRES
EN ONTHULLING WILLEMS' MONUMENT.

Op Zondag 27 Augustus, zal te Gent het gedenkteeken van JAN FRANS WILLEMS onthuld worden.

Nu is het de rechte tijd. De Vlaamsche Beweging, door Willems met hart en ziel begonnen, is zegepralend. De onthulling van vader Willems' gedenkteeken is het jubelfeest van onzen Vlaamschen strijd.

Alle Vlaamschgezinde maatschappijen, alle Vlamingen moeten dien dag in Gent zijn. In de straten van Vlaanderens hoofdstad moet een krachtige huldezang weerklinken.

Op dan, Vlamingen, op! Naar Gent met muziek, vaandels en kransen!

1195 frank premiën zullen door de deelnemende maatschappijen te winnen zijn of onder hen verloot worden.

Die dag is tevens de openingsdag van het *25e Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres*, het Jubelcongres.

Als onze broeders, de Hollanders, den grootschen optocht van de geestdriftige Vlamingen zullen zien voorbijtrekken, zullen zij kunnen getuigen, dat het Vlaamsche Volk nog steeds een krachtig, onverbasterd Volk is gebleven.

Wij vestigen ook de aandacht der Vlamingen op de *Provinciale Tentoonstelling*, die dit jaar in Gent gehouden wordt, en die zij bij deze gelegenheid zullen kunnen bezoeken.

De stoet zal gevormd worden om half-drie stipt 's namiddags aan de statie Gent (Zuid). Elke deelnemende maatschappij zal eenen gedenkpenning ontvangen. Alle politieke muziek- en zangstukken zijn uitgesloten.

Wij zijn dus ten volle overtuigd, Geachte Heeren, dat wij U op 27 Augustus te Gent zullen mogen begroeten om met ons den kreet van Willems aan te heffen: **IN VLAANDEREN VLAAMSCH!**

HET COMITEIT VAN DEN OPTOCHT:

De Secretaris, ALFONS SEVENS.

De Voorzitter, E. DE VYNCK.

De leden: B. De Guchtenaere; G. De Meyer; V. De Vleesschauwer; E. Goossens; V. Roegiers-Van Schoorisse; J. Roelant; L. Sadones; A. Van Hanswijck; J. Van Renterghem; A. Van Waesberghe; J. Verschueren.

Goedgekeurd door het Uitvoerend Comiteit van het gedenkteeken van Willems

De Secretarissen, KAREL LYBAERT, O. VAN HAUWAERT.

De Voorzitter, JULIUS OBRIE

De leden: F. De Potter; Paul Fredericq; Alfons Siffer; F. Van Duyse; J. Vercoullie.

N. S. Bijzondere treinen zullen, zoo noodig, voor alle richtingen aangevraagd worden.

TABEL DER PREMIËN.

1. — A) Voor al de deelnemende fanfaren- en harmoniemaatschappijen: 1 premie van 150 frank; 4 premiën van 50 frank; 4 premiën van 25 frank.

B) Voor de vreemde fanfaren- en harmoniemaatschappijen: 1 premie van 100 frank; 2 premiën van 50 frank; 2 premiën van 25 frank.

Voorwaarden: De maatschappijen moeten met ten minste 30 spelende leden aan den optocht deelnemen. Zij worden verzocht bij voorkeur vaderlandsche stukken te spelen, waarvan hun eene lijst zal gestuurd worden.

2. — Voor de *schoonste intrede*, d. t. z. groepen met festoenen, kransen, palmen, bloemen enz.

Prijzen van 150, 100, 75, 50, 25 frank.

De deelnemende maatschappijen moeten ten minste met twintig leden in den stoet vertegenwoordigd zijn.

3. — Voor het schoonste vaandel: Prijzen van 30, 15 franken.

4. — Voor de verstkomende maatschappij, vergezeld van kartel of vaandel, en tellende ten minste twintig man, éene premie van 50 frank.

Alle toetredingen, *met aanduiding van het getal leden*, worden in het *Secretariaat van den Optocht, Oudburg, 21, Gent*, zoo vroeg mogelijk ingewacht.

---

ste S
V.G
Slot
ad
trijk
Schaa
00

DE SLAG DER GULDEN SPOREN.

Bij gebrek aan historische critiek en bouwende op partijdige kronijkschrijvers, naarvolgens zij deze of gene gezindheid toegedaan waren, worden veelal de geschiedkundige gebeurtenissen in een valsch daglicht gesteld, zooniet in hunne stoffelijke feiten dan toch in hunnen geest en hunne beteekenis.

Deze bemerking is stellig toepasselijk op den Slag der Gulden Sporen, die om zijne belangrijkheid de eenen opzweepte en de anderen griefde in hunnen nationalen trots.

Met de poëtische legenden, waarmede de vaderlandslievende dichterlijkheid de waarheid versiert en tevens verduistert, heeft de strenge geschiedenis even min te doen als met de stelselmatige kleineering en verguizing.

Bij het licht der hedendaagsche wetenschap, nu dat de opzoekingen van Luitenant Generaal Renard, Kervyn de Lettenhove, David, Namèche, Viollet-le-duc, Graaf de Grunne, adjunkt van den Belgischen Staf, den Duitschen generaal Kohler, kanunnik Duclos, Funck Brentano, Frederichs en Hoogleeraar Pirenne de toestanden in een klaarder daglicht gesteld hebben, heb ik mij voorgenomen op mijne beurt dien veldslag te beschrijven, bij de historische bronnen deze voegende, die kunnen spruiten uit de studie der krijgskunst en uit het onderzoek der plaats, welke het tooneel geweest is van het gevecht. De verken-

ning van het terrein kan wellicht den sleutel geven tot de oplossing van het een of ander twijfelachtig vraagstuk.

Dat de Slag der Gulden Sporen waard is grondiger en grondiger besproken te worden ligt voor de hand, wanneer men inziet dat de overwinning der Vlamingen te Groeninghe een keerpunt is geweest in onze geschiedenis. Zonder Kortrijk ging onze geschiedenis een anderen weg op. Zonder Kortrijk ware er nooit meer spraak geweest van een vrije Vlaanderen en bijgevolg van een onafhankelijk België.

Het terrein van het slagveld is gelegen op een effen, vasten, leemachtigen grond, uitgenomen in de onmiddellijke nabijheid der Lei en der beken. Eene hoogte van een viertal meters boven de vlakte en een tiental meters boven den waterspiegel der Lei golft door de streek. De Lei zelf is tien meters boven den spiegel der zee.

De « Berg » ten Oosten van het Slot moet in 1302 meer verheven geweest zijn dan heden; hij mag in de 14de eeuw op 19 of 20 m. boven het peil der zee geschat worden.

Tusschen de stadswallen en de Groeninghebeek, langs eene dwarssloot, die de twee waters in verbinding bracht, kan men den platten grond van het slagveld ongeveer 15 meters boven den zeespiegel bepalen; mogelijks bevond zich eene kleine sluis tusschen dien gracht en de Groeninghebeek.

De banen van Kortrijk naar Gent en naar Oudenaarde doorsnijden insgelijks het slagveld.

In dien tijd had de beek, volgens Villani, eene breedte van 5 bracchii, nagenoeg 3 meters. Hare diepte ging, op sommige plaatsen, tot 2 meters; de oevers waren moerassig.

Niet zonder belang zou het zijn te weten welke

veldvruchten er op den Zuidkant van den rug, langs wiens kruin de groote baan van Kortrijk naar Gent loopt, werden verbouwd. Geen enkel schrijver maakt daar melding van.

Ten Noorden van den weg lagen er waarschijnlijk weilanden, vooral in de nabijheid van de Abdij.

Laat ons nu de samenstelling en de getalsterkte van beide legers onderzoeken.

Bij de Franschen kan men het aantal ruiters op ongeveer 7600 schatten. Als licht voetvolk gebruikten zij tien duizend bezoldigde kruisboogschutters, waaronder Spanjaards en Zwitsers, maar vooral Italianen uit Lombardië en Piemont, dienst genomen hadden.

Hun zwaar voetvolk kan met zekerheid niet opgegeven worden: Villani spreekt van 30,000 man.

Het Fransche leger bestond dus uit drie verschillende deelen :

Licht voetvolk	10.000
Zwaar voetvolk	30.000
Ruiterij	7.600
te zamen	47.600

Aan de zijde der Vlamingen telde men :

Voetvolk der gilden	17.000
Licht voetvolk (kruisboogschutters)	4.000
Troep van Renesse	2 000
Ieperlingen	1.200
te zamen	24.200

Zoo men ziet was de getalsterkte van de Waalsche macht ruim voldoende om eene volledige overwinning te behalen (1).

Zeggen wij ook dat het gros van het Dietsche leger uit West-Vlamingen bestond en inzonderheid

(1) Een Fransche vloot stevende op hare beurt op Vlaanderen af, doch na den slag van Groeninghe werd zij door Zeger van Gent machteloos gemaakt te Sluis, te dien tijde Lammensvliet geheeten.

uit mannen van Brugge en van het Brugsche Vrije, van waar, dank aan De Coninck en Breydel, de opstand uitgegaan was en voor goed lichaam aangenomen had in de beroemde Brugsche Metten onder den kreet : « Vlandren die Leeu! Schilt ende Vriendt! Wat walsch es valsch eist, slach al doot. »

In de Vlaamsche gelederen streden ook de mannen van het Naamsche (600 volgens er zonder bewijzen beweerd wordt), eenige heeren van Duitschland, Limburg, Brabant, Henegouw en Zeeland, alhoewel de prinsen dezer laatste landen met het grootste getal van hunne ridders de partij van Frankrijk gekozen hadden, in de hoop van eene brok te bemachtigen in de vierendeeling van ons graafschap. Behalve de Brabanders, de Henegouwers, de Zeeuwen en de vreemde huurlingen waren eenige Duitschers, aangevoerd door den graaf van Saksen, ook de Fransche drommen komen verdikken.

Onze voorouders waren verspreid tusschen het water der vestingen, de Lei, de Groeninghe- en Klakkaertsbeken; zij konden slechts uit twee richtingen aangevallen worden, langs het Oosten of langs het Zuiden.

Hoe dreigend en gevaarlijk ook voor de Vlamingen deze stelling was, daar bovengenoemde hindernissen allen aftocht in geval van nederlaag zouden afgesneden hebben, kan men hun toch niet verwijten deze genomen te hebben, aangezien zulk een toestand tot natuurlijk gevolg heeft den moed aan te vuren; men weet dat men moet overwinnen of sterven en er aan vluchten niet te denken valt.

Dat hebben ons meesterlijk Maurits van Nassau te Nieuwpoort, Cortez in de verovering van Amerika en laatst Sirdar Kitchener op het slagveld van Omdurman bewezen. Hetzelfde zou plaats gehad hebben, indien de raad door den grooten von Moltke, vóór den slag van Nisib, den 24 Juni 1839, gegeven,

ware gevolgd geweest; het Turksche leger zou de overwinning behaald hebben, had men het, om alle wijken onmogelijk te maken, ruggewaarts tegen den Euphraat ingesloten.

Gwijde van Namen, zoon van den graaf van Dampierre, nam het opperbevel op zich van het Dietsche leger, Robrecht van Atrecht was de bevelhebber van het Waalsch heir; de twee neven gingen zich meten in eenen ongelijken strijd, verwoed en zonder genade. Onder de Vlaamsche aanvoerders dienen ook gemeld : Willem van Gulik, Jan van Renesse, Borluut met zijne 5000 man uit Gent en het ondersteedsche, Staas Sporkin, achterkleinzoon van een opperhoofd der Blauwvoeters. Deze laatste leidde die van het Brugsche Vrije op.

Het Fransche leger nam des avonds van den 8sten Juli stand op de hoogten van den Pottelberg, ten Zuiden der stad Kortrijk. De manschappen in het Slot belegerd, wierpen 's nachts brandend hout in de richting der Vlamingen, ten einde zóó hunne vrienden de stelling, door den vijand ingenomen, te doen kennen.

Den woensdag 11sten Juli, (op St. Benedictus translatiedag in Hooimaand) zette zich het Waalsche leger in beweging; om de moerassige oevers der Klakkaertsbeek te vermijden maakte het een grooten omweg en kwam zich ten Oosten van de Groeninghebeek scharen, tegenover de Vlamingen.

Het plaatste zich op vijf reien :

Vooraan de kruisboogschutters, die het gevecht moesten openen en zich daartoe langs den oever van de Groeninghebeek in de breedte ontvouwden.

Ruiterij :	Afdeelingen van	Burlas en Picardië	2.600
id.	id.	Atrecht, Châtillon, Clermont	2.500
	id.	Normandië, Lotharingen Brabant, Henegouw	2.300

Achteruit bevonden zich St. Pols ruiterij (200) en de gemeentebenden (30.000).

De Vlamingen waren geschaard in dichte drommen naar den vorm der oude Grieksche phalanxen, grootendeels aan den vijand verborgen door de omliggende heuvelen : rechts Brugge met 6000 man; in hun midden het Brugsche Vrije, sterk 6000 strijders; links de Oostvlamingen met 5000 manschappen.

De 4000 schutters dekten het front in de laagte bij de Groeninghebeek.

Achteraan stond als steun Jan van Renesse met zijne 2000 mannen.

Gwijde had aan den linker vleugel post gevat, Willem van Gulik, kleinzoon van den Vlaamschen graaf, in het midden. Zij waren afgestegen zooals de andere ruiters, waarschijnlijk met het doel om de genomen schikkingen aan den vijand te verbergen. De afstand waarop zij zich achter de hoogte hielden, die hen van het Fransche leger scheidde, was niet voldoende om een ridder te paard aan den tegenstrijder onzichtbaar te maken.

Hoe laat begon de strijd?

De lage gronden waren voor zware ruiterij ongunstig. Daar de schutters dadelijk tot het gevecht konden geroepen worden, is het te veronderstellen dat de beweging der Franschen zal plaats gehad hebben in twee kolommen, nagenoeg evenwijdig : het voetvolk en de lichte ruiterij op het voorplan en de zware ruiterij op het tweede plan.

De marsch ten Zuiden van Kortrijk beliep ongeveer vier kilometers. De Franschen zijn bij het krieken van den dag vertrokken, zeggen de kronijken, dus zoo wat om vier uur 's morgens, want men was den 11 Juli.

Indien men aanneemt dat de boogschutters 8 of 10 in het gelid stonden, dan konden die 10,000 krijgers met de geheele ruiterij ten Oosten van de Groeninghebeek reeds tusschen 6 en 7 uur 's morgens geschaard zijn geweest, terwijl de verplaatsing van

het gewone voetvolk onafgebroken voortging. De Franschen hadden dus reeds het gevecht omstreeks 8 uur kunnen aanvangen.

De meening van den Duitschen Generaal Kohler is hieromtrent verschillend; men zou ze moeten bijtreden daar waar hij gewaagt van ontwikkeling ten Oosten der Groeninghebeek rond den middag, indien men aannam :

1° het verlaten van den Pottelberg om 6 uur 's morgens.

2° de vorming in ééne kolom uit de flank, van vier mannen in ieder gelid.

3° de ontwikkeling geheel volbracht vóór den aanval.

4° eene getalsterkte voetvolk van 40,000 man (de boogschutters daarbij begrepen).

De brug der Gentsche baan, ten Noorden van het slagveld, was door de Vlamingen afgebroken. Na verkenning bemerkt hebbende dat het hun moeilijk was de Vlamingen aan te vallen langs de Groeninghebeek, gezien hare breedte, hare diepte en hare moerassige oevers, voerden de Franschen eenen zijmarsch uit; zij trokken meer zuidwaarts de Groeninghebeek over langs de Oudenaardsche brug en eene in de nabijheid dezer brug gelegen waadbare plaats. Deze beweging deed het Fransche leger veel tijd verliezen, de Vlamingen maakten er gebruik van om hunne laatste schikkingen te nemen en hun front te keeren.

De ontwikkeling van het vaderlandsche leger had plaats tusschen de grachten der vestingen en de Groeninghebeek.

Tusschen de phalanxen bestond er maar weinig ruimte.

De Vlaamsche kruisboogschutters stonden op den Noorderoever van de dwarssloot. Van den linkervleugel, beschermd door de Lei, tot op eenige honderden meters rechts van het Kasteel, had het front, van het

Westen tot het Oosten, de enge streep van negen honderd meters lengte bezet, hetgeen hun toeliet de diepten hunner afdeelingen van 15 tot op 20 man te brengen. De Franschen konden dus in eens al hunne macht niet gebruiken en zij waren verplicht hunne pogingen te verdeelen. Toen de ruiterij storm liep was zij gewoonlijk op drie gelederen geschaard : de ridder, de schildknaap en een knecht. Met 7600 ruiters moest men dus, wegens de engte van het terrein, zich in verschillende groepen splitsen en bij gebrek aan ruimte om geheel het korps te ontvouwen den aanval in verschillende poozen doen.

Hieruit volgt dat alle noodige maatregelen betrekkelijk de steunpunten der vleugels, het bezetten van het terrein, de getalsterkte der troepen, naar de grootte van de stelling, goed door onze voorvaders genomen waren.

Van den kant der Franschen, onder de bescherming van hun tien duizend schutters, schaarden zich de eerste afdeelingen ruiterij ten Zuiden van de dwarssloot, terwijl de anderen op den rechter oever van de Groeninghebeek bleven. Wij hebben reeds gezegd dat op een gegeven punt dit rivierken waadbaar was.

De ridders van St. Pol bewaakten de brug van den Oudenaardschen weg.

Ten gevolge van hunne groote overmacht deden de Italiaansche schutters die der Vlamingen wijken; deze achterwaartsche beweging scheen waarschijnlijk aan de Franschen een algemeene aftocht.

Aan de schutters werd dus van Franschen kant bevolen hunne stelling te ontruimen om plaats te maken voor de ruiterij, die wilde oprukken. Dit bevel werd niet spoedig genoeg uitgevoerd en de ongeduldige ridders renden in vollen loop vooruit; zij doodden hierdoor een groot getal van hunne eigene mannen.

De Fransche opperbevelhebber Robrecht wilde

voorzeker partij trekken uit de eerste wanorde, die bij de Vlamingen was ontstaan door den welgelukten aanval zijner schutters. Men kan dus niet aannemen, volgens de bewering van Geoffroy de Paris en anderen, dat zonder bevel van den Graaf en alleen door afgunst gedreven, de ridders hunnen onstuimigen stormloop deden, in de hoop van de zegepraal aan de schutters te ontnemen en ze zich zelf te mogen toeeigenen.

De ruiterschap schoot over den Gentschen weg en drong sterk op de pieken in. Hoe geweldig de aanval ook was, bleven de Vlamingen koelbloedig en vast bij stek.

De stoot was met den grootsten moed weerstaan, menigvuldige ridders en paarden werden doodgeslagen. De zware *goedendags* verbrijzelden de wapenrustingen en doorkloven helm en schedel.

In het midden van het Vlaamsche leger gelukte nochtans de aanval gedeeltelijk; daar hadden de Vlamingen hard te kampen, eenigen van 't Brugsche Vrije vluchtten zelfs.

De Ieperlingen, deze vluchtelingen in het gezicht loopende, kapten er in zonder genade, en leidden het overschot wederom naar het slagveld. Jan van Renesse was ter goeder ure tusschengekomen en had weer alles in orde gebracht; de eerste schok was weerstaan

Robrecht van Atrecht gaf het bevel de poging te hernieuwen.

Eene groote wanorde heerschte onder de Fransche benden; die welke aan den mislukten aanval ontsnapt waren, liepen verward op het slagveld, waaruit volgde dat wanneer de ridders van Atrecht, Normandië en Brabant inrenden, zij in den weg geloopen werden door hunne eigene mannen en zij hunnen stormloop niet konden uitvoeren met de vereischte eenheid.

Vóor de gilden tuimelden ruiters en paarden. Doch op den linker vleugel ging het zoo gemakkeijk niet voor de Vlamingen, maar dank aan die van

Gent met Borluut aan het hoofd en de hulp van Renesse, moesten de Fransche ruiters terugwijken. De afdeelingen Brabant en Normandië hadden den aanval op den linker, Atrecht op den rechter vleugel der Vlamingen uitgevoerd.

Nu kon het Fransch leger niet meer zegepralen; twee derden der ruiterij lagen gesneuveld en de Fransche gemeentetroepen waren te weinig vertrouwbaar. Het had eenen waardigen aftocht moeten volbrengen en dit ware met meer koelbloedigheid en beter oordeel mogelijk geweest.

Robrecht schijnt den toestand niet begrepen te hebben; vol woede en spijt stelde hij zich aan 't hoofd der afdeelingen Châtillon en Lotharingen en leidde zelf den laatsten noodlottigen aanval, insgelijks, door de verwarring die op het slagveld heerschte, zonder eenheid uitgevoerd.

Men kent het ellendig einde van den opperbevelhebber. Van zijn paard geworpen, wilde hij zich doen kennen; hij sprak in 't Fransch; de Vlamingen antwoordden hem dat zij hem niet verstonden en hij werd afgemaakt (1).

De ridders vochten met de grootste dapperheid, maar te vergeefs, de Klauwaarts zegepraalden.

Op dit oogenblik kwamen de Ieperlingen, die een Franschen uitval uit het Slot nagezet hadden, aan de Steenpoorte op de weer verzamelde Italiaansche schutters botsen.

(1) Kronijkschrijvers beweren dat hij slecht in den zadel zat. Het tuig van zijn paard zou 's nachts te voren in stukken gebeten geweest zijn door zijn tammen wolf en in de haast zeer slecht hersteld. Onder den stormloop reeds zou zijn draver gedurig gesteigerd en hem meermalen uit den zadel willen lichten hebben. Dit paard was een wonderschoon dier dat 1000 pond gekost had, eene aanzienlijke som voor den tijd. Het heette *Morel*, naam voortkomende van *Moreau* = zwart.

Sommigen beweren dat het de reusachtige leekebroeder was, uit de abdij van Ter Doest, Willem van Saeftingen, die Robrecht uit den zadel wierp.

Nog onthutst door de overrompeling, waarbij de Fransche ruiterij velen van hen onder de voeten der paarden vertrappeld hadden, dachten dezen aan geenen weerstand meer en namen zij de vlucht. Het overige van het heir volgde dit voorbeeld; het was geen aftocht, maar een verward en ordeloos loopen en ijlen met de Vlamingen, in looppas, dicht op de hielen.

Oogenblikkelijk waren de Vlamingen van verdedigend aanvallend geworden. Die gezwindheid om ten gepasten tijde van houding te veranderen, de plannen te wijzigen en uit de fouten van den vijand partij weten te trekken, getuigt ten voordeele van de vaardigheid onzer gemeentelegers en van het krijgsbeleid hunner bevelhebbers.

St. Pols afdeeling had de Oudenaardsche brug, die zij moest bezetten, verlaten en die doorgang, seffens door de Vlamnigen afgesneden, had allen uitweg aan de vluchtelingen ontnomen.

Om aan hunne tegenstrijders te ontsnappen waren de Fransche ruiters, langs den zuidkant van het veld, in de moerassen of in de diepe kolken der Klakkaerts- en Groeninghebeken gesprongen, waar bijna allen verdronken of in de pan gehakt werden.

Hadden de Vlamingen bereden manschappen bezeten, bijna geene vluchtelingen hadden kunnen ontsnappen.

Zeven honderd gouden sporen (1) werden op het slagveld gevonden en behalve de opperbevelhebber Robrecht van Atrecht, Jacques van Châtillon, en Raoul van Nesle, onze gewezen landvoogden, Godfried

(1) Gouden sporen mochten enkel gedragen worden door de ridders. De gevonden sporen werden uit erkentenis gehangen in de O. L. Vrouwkerk, binnen de omheining van het Kasteel, doch 80 jaar nadien, na den slag van Roosebeke, werden zij door Karel VI afgehaakt, en om dit bewijs van de schandige nederlaag te vernietigen, mede naar Frankrijk gevoerd.

en Jan van Brabant, Jan van Henegouw, Godfried van Boulogne, Hendrik van Luxemburg, de graven van Eu, van Aumale en van Soissons, de Sire van Aspremont, Pierre Flotte, de chambellan van Tancarville, de koningen Baltazar van Majorka en Segis van Melide (Malta) en een groot aantal der aanzienlijksten onder den Franschen adel, lieten 63 graven en baronnen, 1100 ridders, duizenden schildknapen en boogschutters, hun leven op de Groeninghevelden. Geschiedschrijvers spreken van 21,000 dooden, ik meen dit getal overdreven en schat het hoogstens op 15,000.

De weide waar de laatste slachting plaats had, werd sedert dien gedoopt met den naam van *Bloedmeersch.*

Van hunnen kant zouden de Vlamingen slechts een 100-tal dooden geteld hebben benevens nochtans aanzienlijk veel gekwetsten en gekneusden.

De Vlamingen hadden den slag begonnen met deemoedig neder te knielen en onder de zegening hunner priesters den grond van hun vaderland te kussen, nu de onverhoopte zege behaald was riepen zij in godsdienstige dankbaarheid uit dat St. Joris en St. Michiels hen voorgevochten hadden, en dat de Hemel den roep verhoord had, in de hitte van het gevecht door Gwijde van Namen gericht tot het miraculeus Mariabeeld *Consolatrix afflictorum*, vereerd in de abdij van Groeninghe : *Heilige Koninginne des Hemels, kom mij ter hulpe.*

De H. Bloedprocessie werd onder den naam van Ommegang te Brugge ingericht in heilig herdenken van de te Groeninghe beslissende gebeurtenis, welke in de geschiedenis den naam ontvangen heeft eerst van « Brugsche Goede Vrijdag » en later dien van « Slag der Gulden Sporen ».

De veldslag biedt drie phasen aan : de schermutseling der boogschutters, de drie chargen of stormloopen en de vlucht met het slachttooneel op den Bloedmeersch.

Ziehier tot duidelijker begrip den gang der drie stormloopen :

1ste Aanval. De elleboog ten Oosten in de Stadswallen, waar overigens de Italiaansche boogschutters gemasseerd stonden, belet de lichte ruiterij van Burlas, die recht vooruit loopt, den rechter vleugel der Vlamingen, de phalanx der Bruggelingen, op geheel zijne breedte aan te gaan. De Vlamingen hadden zich terug getrokken achter den weg op Gent.

Om over de dwarssloot te geraken, die eenen boog beschrijft in de nabijheid van de Groeninghebeek, moeten de afdeelingen van Picardië zwenken, aangezien de paarden niet schuin over den waterloop kunnen springen.

Beide deze omstandigheden brengen den schok meestendeels op het center der Vlaamsche macht.

2de Aanval. De Waalsche vluchtelingen van den eersten rit belemmeren in het midden den volgenden; dus komt deze tweede schok meer zijdelings te recht op de benden van Brugge en die der Oostvlamingen. De Fransche ruiterij maakte nu ook gebruik van de ondiepte in de Groeninghebeek en trachtte de Oostvlamingen in de flank te bestoken.

3de Aanval. Met de laatste afdeelingen heeft de botsing plaats tegen het midden der Vlaamsche lijn, wegens de stelling der vluchtelingen van de 2de stormvaart. Dwars door 't Brugsche Vrije baande zich Robrecht van Atrecht eenen weg tot aan de Vlaamsche vlag. Lotharingen, die de ondiepte der Groeninghebeek ook doorschreed, werd door de vluchtelingen van Normandië ontmoet en in zijnen loop belemmerd. De ridders van Henegouw werden door de Vlamingen overvallen terwijl zij zich in den moerassigen grond van de ondiepte bevonden.

Franschgezinde schrijvers beweren dat de nederlaag van het Waalsche leger toe te schrijven zou zijn aan het feit dat de ruiterij in de grachten van het slagveld geploft is; mijns inziens is dat ongegrond, de paarden zijn blijven steken in eene streep omgewoelden grond, waarachter de Vlamingen zich gedekt hadden.

Kon men eenen beteren list verzinnen dan, op eene breedte van twee of drie meters, den grond, eenige voeten diep op te delven?

Die krijgslist werd te laat door den vijand ontdekt en hij liep er roekeloos in, zich door zijne getalsterkte en in zijne laatdunkendheid zeker wanende van de zegepraal. Waren zij geen twee tegen een, meenden zij niet dat de verachte gemeentemannen niet mochten vergeleken worden met de bloem van hunnen adel, rukten hunne legerbenden in Vlaanderen niet met stroppen in hunnen goederentrein, om al de Vlaamsche belhamels er mede op te knoopen? Met de bezems op hunne pieken gestoken gingen zij de Vlaamsche vuiligheid, het « Vlaamsch geboefte », zooals Robrecht van Atrecht smadelijk zegde, wegvagen.

Laat ons in de eerste plaats herinneren dat op het einde van den slag, wanneer reeds de zege bevochten was, de overgebleven ridders in het moeras van de Klakkaertsbeek, achteraan op het slagveld, zijn gesneuveld, en dat dit door al de geschiedschrijvers, van welke strekking ook, op dezelfde wijze en zonder tegenspraak is vastgesteld.

Hetgeen wij te onderzoeken hebben is dus daarop niet betrekkelijk maar wel betrekkelijk den stormloop zelf:

De Atrechtsche kronijk, die de beweringen van ooggetuigen geeft, spreekt van eenen voorbereiden grond, waarin de ridders vallen: « dans les fossés creusés « soutieument » c.-à-d. subtilement. »

Villani, een tijdgenoot, die het slagveld heeft doorloopen, verklaart de overwinning der Vlamingen door het feit dat de Fransche ridders in grachten gestort zijn die hun onbekend waren. Nog eens, er kan hier geen spraak zijn van hetgeen op het einde van den slag op den « Bloedmeersch » en langs de Klakkaertsbeek is geschied, want die waterloop was aan het Fransche leger bekend en zelfs door zijne gidsen als onoverschrijdbaar aangemeld.

Gilles li Muisis, de abt van St. Martens te Doornik, en die in zijne jeugd de vluchtelingen van het slagveld naar

de muren van deze stad heeft zien ijlen, verklaart dat de zegepraal der Vlamingen verkregen is dank aan het bestaan van grachten die van verre onzichtbaar waren.

De Hollandsche monnik Willem Procurator, die tusschen de jaren 1324 en 1333 schreef. meldt dat de zege door de Vlamingen werd behaald, daar dezen zich schuil hielden achter eenen gracht, « fossa antiqua, » waarin de Fransche ruiters kwamen tuimelen.

Geoffroy de Paris, die het verhaal der ooggetuigen hoorde, schrijft over den aanval der ridders tegen de phalanxen:

« Les chevaux jusque as sengles
« Se férirent dedens la fenge. » —

In tegenwoordigheid van zooveel eensluidende berichten moet men aannemen dat een gedeelte der Fransche ruiterij vóór de Vlaamsche gelederen neerstortte; maar hoe?

Was het in van verre onzichtbare grachten?

Neen, want Robrecht van Atrecht zou reeds door de vluchtelingen van de eerste stormvaart vernomen hebben dat de Vlamingen door eenen gracht gedekt waren, en hij zou de poging niet vernieuwd hebben na zulk eene mislukte onderneming. Inderdaad, waren de grachten, die zulk eenen uitslag voortbrachten, bekend, men zou de ridders in die richting niet gezonden hebben.

Robrecht, die te Kortrijk was opgevoed (1), herinnerde zich misschien dat in die richting niets de aanvallen der ruiterij kon verhinderen. En ware hem dit ontschoten, de gidsen der Leliaarts en in het bijzonder Willem de Mooschere, die zijn kasteel bij Kortrijk had, zouden het hem gemeld hebben.

Men kan dus hetgeen gebeurd is alleen verklaren door het bestaan van omgewoelden en uitgegraven grond, die even als grachten de paarden doet nederstorten, gelijk iedere ruiter het bij ondervinding weet.

Het was onmogelijk dezen omgewoelden grond van het

(1) Geboren na de dood zijns vaders werd Robrecht, pas één jaar oud, opgenomen door zijne moei Beatrix van Dampierre, die Kortrijk bewoonde. Aan de hand van de gravin, die de abdij van Groeninghe gesticht heeft na de verwoesting van « Maagdenspegele » te Marke, zal hij wel dikwijls bloemen geplukt hebben op de weide, die hem later tot graf zou verstrekken.

gewone land te onderscheiden, want groen was er nergens meer te vinden op een terrein, dat gedurende veertien dagen door 24000 man vertrapt was geworden.

Zoo kan men, aangaande het bestaan der grachten, het stilzwijgen der Vlaamsche kronijken uitleggen; zij hebben er niet van gesproken om de eenvoudige reden dat deze grachten niet bestonden.

In deze veronderstelling is er geene onwaarschijnlijkheid meer in het gedrag van den opperbevelhebber Robrecht van Atrecht.

Men mag hier niet gewagen van de wanorde die door de dwarssloot zou veroorzaakt geweest zijn, deze sloot liep, op zekeren afstand van het front van het Vlaamsche leger, van 400 tot 600 meters ten Zuiden van de Gentsche baan, en was te weinig breed om in aanmerking genomen te worden. Zij was bij elken stormloop overschreden geweest en ook meer dan eens gedurende het gevecht door de afdeelingen der beide legers weg en weer overgetrokken.

In de gissing dat de Vlamingen den grond tot hinderlaag omgespit hebben, moet men ook aannemen dat het overal in gelijke mate niet was, immers in het midden, daar waar de schok het hevigst gestormd heeft, moet de bewerking ondieper geweest zijn, want de paarden zijn er gemakkelijker doorgebroken.

Veel is er in deze laatste tijden getwist over de wapens der strijdvoerenden in 1302, en inzonderheid over den beroemden « Goedendag ». Ziehier een woord daar omtrent.

Het bijzonderste wapen van het zwaar voetvolk was eene speer. Er volgt uit de belangrijke en menigvuldige nasporingen van de heeren van Malderghem en Th. de Raadt, dat in het begin der 14de eeuw de Vlamingen verschillende soorten van speren gebruikten. Ziehier onder anderen eenige aanhalingen uit de kronijkschrijvers van dien tijd.

Froissard zegt :

« mais ils estoient recaciet ens de leurs ennemis a plançons *ET* à goudendars.

« mes ils furent de piès encauchie as planchons *ET* as bourles.

« Et la cheï sus piques *ET* planchons. »

Guiart heeft geschreven :
« Les godendaz *ET* les coingnies (cognées)
« Metent à mort es herberiages
« Chevaliers escuyers et pages. »

Maar onder dit groot aantal speren, pieken en lansen, hoe zag de beroemde *goedendag* er uit? (1)

Guiart, een schutter die den slag op den Pevelenberg (1304) heeft bijgewoond, heeft aanmerkingen van groot belang nagelaten en waarschijnlijk zeer onpartijdig, daar hij persoonlijk geen deel aan dien slag heeft genomen, er enkel als toeschouwer aanwezig zijnde. Hij was nog niet genezen van de wonden die hij eenigen tijd vroeger in het gevecht bij « Haigneraie » had ontvangen.

Welnu, de klare beschrijving, die hij van den *goedendag* geeft, is hoegenaamd van geene toepassing op de speer, die de Fransche kronijkschrijvers « plançon à picot » noemen.

Zeer vele gegronde redenen hebben de heeren de Raadt en van Malderghem aangehaald; de eerste steunt onder meer zijn oordeel op het onderzoek van zegels der XIV^{de} eeuw. — Men mag aannemen dat zij bewezen hebben dat voor de landelijke strijders het ijzer van den *goedendag* een echte kouter was, een ploegijzer dat zij aan eenen hecht bevestigden, en voor de stedelijke milicen een namaaksel van kouter. (Men leze hierover bl. 25 van het werk : « La vérité sur le *goedendag* » par M. J. van Malderghem.)

Kouter komt van het latijn *culter* — mes : het ploegijzer in Vlaanderen weegt tusschen 2 1/2 tot 5 kilogr. Met de snede werd gekapt, met den stompen rugkant gemokerd en met den punt gestoken.

De *goedendag* zou maar het wapen der kloekste mannen

---

(1) Felix De Vigne, zich steunende op eene frescoschildering, die hij in 1846 te Gent in de « Leugenmiete » onder een laag witsel ontdekte, beweert dat de « Goedendag » eene schacht van mannenlengte zou zijn, aan haar bovenste deel met ijzer beslagen en voorzien van eenen punt in het zelfde metaal. Die muurschildering dagteekent, volgens De Vigne, van het einde der 13de eeuw of het begin der 14de, en zij verbeeldt de St. Sebastiaansgilde in volle wapenuitrusting ten oorlog trekkend. Hermann Van Duyse deelt het gedacht van De Vigne en de heeren Van Malderghem en de Raadt bestrijden die meening, zelfs betwijfelende of die fresco echt zou zijn.

geweest zijn (fortissimi). Guiart schrijft over die welke van den *goedendag* gebruik maakten : « se trouvent un peu des rangs éloignés, » hetgeen bijna zou veronderstellen dan het keurbenden waren gelast op te treden om den doorslag, den beslissenden slag te geven.

De piek bleef een wapen voor het voetvolk nog drie eeuwen na de uitvinding van het buskruit.

Van wapens gesproken en in het voorbijgaan gezegd, het zouden ook de Vlamingen zijn die het eerst de veldartillerie zouden gebruikt hebben en wel namelijk in den slag door de Gentenaars van Philip van Artevelde in 1382, te Beverhoutsveld, op de Bruggelingen en de mannen van Lodewijk van Male gewonnen, 5000 tegen 40000.

Men leze hierover Luitenant-Generaal Renard, hoofd van den Belgischen staf.

Doorgaans wordt geloofd dat de beroerten van deze tijden, (einde der 13de en begin der 14de eeuwen), een strijd waren uitsluitelijk tusschen adel en volk, en alzoo de voorloopers van de latere staatkundige en economische omwentelingen. Die geschiedkundige dwaling vindt hare logenstraffing in het feit dat zoovele edellieden den vaderlandschen strijd medestreden te Kortrijk, en dat zoovele anderen den Graaf gevolgd hadden naar Frankrijk om den trouwloozen Philip te verbidden. Immers, ten einde het huwelijk van Philippina van Vlaanderen met den erfprins van Wallis te beletten, had Philip zijn petekind verraderlijk naar Corbie gelokt, en liet ze genadeloos sterven in den toren van den Louvre, de eenen zeggen uitgeteerd van zielelijden, de anderen misdadig vergeven.

In de twee partijen, die ons ongelukkig land verdeelden, die der Leliaarts en die der Klauwaarts, zoo genoemd, de eenen om de lelie in het wapen van Frankrijk, de tweeden om den leeuw of liebaard in dat van Vlaanderen, dienden edelen en onedelen. Zoo zien wij onder anderen het magistraat van Brugge en dat van Yper partij kiezen voor Frankrijk, en het beruchte en tevens beroemde Negen en dertigviraat van Gent (triginta novem viratus) Jan Borluut trachten te beletten met zijne 700 man naar Groeninghe te snellen.

De leliegezinden waren hier tot stand gekomen deels

door de fouten begaan door Gwijde van Dampierre, die de aloude voorrechten der steden wilde inkrimpen en zich klein-burgerlijk eerst en vooral bekommerde met het rijk uithuwelijken van zijne negentien kinderen (1), doch bovenal door de kuiperijen van Philip den Schoone, zoo genaamd om zijnen flinken lichaamsbouw, waaraan zijn zielegehalte in geenen deele beantwoordde. Het geld van den Munteschrooder had hier veel afvalligen gemaakt en de « wapeninghen, » de groote *Moerlemay* te Brugge, de *Kokerulle* te Ieper en de moeielijkheden te Gent ontvreemden aan den Graaf velen zijner onderdanen. Doch het moet gezegd dat later de snoode handelwijze van Frankrijk en het diep ongeluk van Gwijde aan velen hunnen weerzin deden afleggen en met de Leliaarts afbreken.

Philip wordt door de Geschiedenis gebrandmerkt wegens zijne trouweloosheid, zijne valschheid en zijne schraapzucht. Om zich geldmiddelen te verschaffen vervalschte hij de munt en sloeg hij de goederen der Tempelridders aan, wier orde hij tot dat einde wederrechtiglijk deed opheffen, onder voorwendsel van ketterij en bandeloosheid.

Paus Bonifacius VIII nam hij in hechtenis, liet hem met een ijzeren handschoen in het gelaat slaan door zijnen trawant Sciarra Colonna en hem vervolgende tot in de dood, zocht hij zijn lijk te verbranden om de assche ervan naar de vier windstreken uit te strooien.

Meer dan eenig andere der koningen van Frankrijk, deze erfvijanden van Vlaanderen, scheen hij een waren haat gemengd met afgunst ons land toe te dragen, hierin nog versterkt door het ophitsen van zijnen raadsman den legist Pierre Flotte en het aanvuren van zijne gemalin Johanna van Navarre, die de Vlaamsche vrouwen vergeleek aan zeugen, wier borsten dienden afgesneden te worden, terwijl men hun hondsgebroed den kop zou verpletteren.

(1) Gwijde had acht kinderen bij zijne eerste echtgenoote Isabella van Bethune, vrouw van Dendermonde, en elf bij zijne tweede, Isabella van Luxemburg. Zijne zonen waren rijk begaafd, Gwijde van Namen scheen een oogenblik aangeduid om den keizerlijken troon te beklimmen.

Gwijde van Dampierre zelf was een uitmuntend krijgsman, den H. Lodewijk van Frankrijk in de laatste kruisvaart vergezellende, streed hij dapper te Karthago, waar Karel van Anjou de Sarazeenen versloeg.

Als opperleenheer zien wij hem gedurig in twist met zijne leenmannen, inzonderheid met Eduard den 1sten, Koning van Engeland en Gwijde van Dampierre. Strevende naar absolutisme zocht hij ook de baronnen van zijn eigen land te kortvleugelen.

Het doel dat hij hier trachtte te bereiken was Vlaanderen onder zijn rechtstreeks bewind te brengen en daardoor niet alleen eenen leenman alle gezag te ontnemen, maar ook door het heffen van groote belastingen zich meerdere geldmiddelen te verschaffen.

Den wollenhandel, zoo levendig tusschen Engeland en Vlaanderen, en den uitvoer onzer schoone Vlaamsche paarden naar Groot-Britanje, wilde hij onmogelijk maken.

Geene vernedering spaarde hij aan Gwijde; hij deed hem voor het Parlement te Parijs verschijnen; roofde zijne dochter, klonk hem zelf in de boeien met twee zijner zonen en 50 edellieden, en zonder ophouden hitste hij het volk tegen hem aan.

Het eigenlijk optreden der Leliaartspartij als partij had plaats in Veurne-ambacht met den slag van Bulskamp (1297), waarin de Franschen de zege behaalden door het verraderlijk overloopen van eenige Vlamingen. In dien slag werd, van den eenen kant, de zoon van den aanvoerder Robrecht van Artois doodelijk gewond, en langs de andere zijde, de jonge prins van Gulik, kleinzoon van onzen graaf, gevangen genomen, om in triomf rond Frankrijk gereden en er doodgemarteld te worden.

Onder de aanzienlijken der Leliaartspartij treft men enkel aan, naast de magistraten van eenige steden, den bisschop van Terenburg, den abt van Duinen, den markgraaf van Veurne, den baljuw Boudewijn Reyfin, den kastelein van Bergen, Willem De Mooschere, de heeren van Hondschoote, van Ghistel, van Saint-Venant en van Orchies.

Stel tegenover dat handsvol de 50 gijzelaars in Frankrijk in de boeien, en die ridders, baronnen en graven, wier standaarden wapperden op het veld van Groeninghe, onverlet de anderen van wie de namen tot ons niet kwamen, want meer nog moesten er zijn, namelijk uit Fransch Vlaanderen. Lodewijk van Velthem zingt :

Ridderscap van Vlaenderen-West
en die van Brugge en daer omtrent
ende daerna so die van Gent.
Deze en conde men niet volprisen...

L. Musis heeft de namen opgeteekend van de edelen die met den Graaf in Frankrijk gekerkerd lagen :

De heeren van Hondschoote, van Gaver, van Sottegem, van Haveskerke, van Dudzeele, van Zomergem en van Watervliet; MM. Jan van Gent, Zeger van Kortrijk, Aarnout van Oudenaarde, Antoon van Belle, Jan van Melle, Geeraard de Moor, Boudewijn van Knesselare, Jan van Valencijn, Allaard van Robaais, Guide van Thorhout, Geeraard van Verbois, Michiel en Jan van Lembeke, Boudewijn van Quaet Yper, Valentijn van Nieukerke, Jan van Rodes, Jan en Boudewijn van Heule, Willem d'Huysse, Wouter en Willem van Nevele, Rogier van Ghistel, Philip van Axpoele, Jan van Wevelgem, Jacob van Uitkerke, Wouter van Lovendegem, Boudewijn van Passchendale, Jan van Volmerbeke, Godevaart van Ransières, Wouter van Maldegem, Michiel van Merlebeke, Willem van Coukelare, Philip van Steenhuyse, Willem van Mortagne, Thomas en Ywein van Vaernewijck, Jan de Bondues, Diederik de Vos, Hendrik Eurebar, Rijkaart Standaart, Jan Baronaige, Willem Wenemare, Diederik de la Barre en Jan van de Poele.

Vlaamsche edelen aanwezig te Groeninghe : Boudewijn van Popperode, burggraaf van Aalst, Jan van Gent, Diederik en Jan van Hondschoote, Philip van Axel, Robrecht van Leeuwergem, Geeraard van Rodes, Michiel van Carnin, Zeger van Kortrijk, Aarnout van Oudenaarde, Staas van Maldegem, Staas en Hellijn van Kalken, Jan van de Woestine, Jacob van Lembeke, Jan van Doornik, Gillis van Poelvoorde, Pieter van Belle, Daneel van Bellegem, Boudewijn van Winendale, Gilbrecht van Beernem, Gilbrecht van Duinkerke, Jan, Pieter en Lodewijk van Lichtervelde, Jan van Coukelare, Aarnout van Beerst, Boudewijn van Raveschoot, Rogier van Ghistel, Hendrik van Pittem, Frans van Meulebeke, Salomon van Zevecote, Wouter van Deinze, alsook de Heeren van Gaver, Steenhuyse, Eine, Nokere, Ansegem, Landegem, Herzele Massemen, Vosselare, de Heeren Rogier van Rissele, Pieter van Menine, Boudewijn van Crombeke, Boudin van Hondescote, Zeger van Gent, Jan van Monine, Staas van Meilongem, Willem de Visch, Jan Borluut, Staas Lauward, Jacob Halboud, Zeger van Belle, Geeraard Ferrant, Mijnheer van Pietersam, Philip de Moer, Geeraard van Utkerca, Wouter van Varsenere, Gillis van Morslede, Geeraard van Oudekerca, Beernaard van den Halcle, Michiel van Coudekerca, Geeraard van Merhem, Godevaart van Merham, Alexis van Hassnede,

Jan van den Maerct, Baughelin van Erdenbosch, Gillis van Mullem en zijn broeder, Willem van Brodermersch.

Uit Gent kennen wij Jan Borluut, den held van Woeringen, Simoen Bette, Simoen van Vaernewijck, Philip Utenhove, Boudewijn de Vos, Pieter, Geeraard en Boudewijn Goethals, Zegher Loncke en de twee schepenen Boudewijn Steppe en Jan van Coieghem.

Verders ontmoeten wij te Groeninghe nog Ridders der Zwaan met Willem van Boinem aan het hoofd, alsmede drie benden Tempelridders, zwarte, witte en grijze.

Uit Brabant en Limburg zien wij in het Vlaamsche leger den heer van Arckel, Jan van Cuyk, Gillis en Hendrik van Duffel, Arnold van Looz, Goswin van Gotzenhove, Hendrik van Petersen; uit Duitschland: Graaf van Katsenellebogen en den heer van Mont-Thabor; uit Henegouw André de Landas en Richard du Chastel; uit Zeeland de heeren van Borssele en den koenen held Jan van Renesse.

De rekeningen van Brugge geven de volgende ridders op aan wie de stad paarden vergoedde na den slag: Hendrik van Petersem, Jan van Meenen, Ollevier van Bellegem, Willem van der Haeghen, Franco van Zomergem, Hellijn Steelant, Bernaard del Aubiel, Everaard van Kalken, Hendrik de Paepe, Hendrik van Cruninghe, Wouter van Vinckt, Jacob van Sevecote.

Nog een-en-dertig zijn vermeld in eene rolle van 't jaar 1302, bewaard in de archievenkamer van Brugge, en die bij de voorgaande moeten gevoegd worden.

De volkspoëzie doet Robrecht van Bèthune door Conscience « De leeuw van Vlaanderen » genoemd, ook medevechten in den slag der Gulden sporen. Hij, zijn broeder Willem en zijn vader Gwijde zaten gevangen, de eerste te Chinon, de tweede te Issoudun en de derde te Compiègne.

De luister der overwinning der Vlamingen is des te schitterender daar zij behaald werd op het schoonste en dapperste leger dat Frankrijk ooit te beene bracht, en dat niet alleen dubbel in getalsterkte was, maar ook aangevoerd werd door Robrecht van Atrecht, den doorluchtigsten kapitein van zijnen tijd. Robrecht had eene dertigjarige loopbaan achter zich, vervuld met menigvuldige oorlogen, waaruit hij

altijd overwinnend terug gekomen was : hij streed te Karthago (1270) en elders in Afrika en doorkruiste zegevierend Zuid-Europa.

Door zijnen vader Robrecht I, gesneuveld te Mansourah in 1250, had hij voor oom den H. Lodewijk, koning van Frankrijk, en door zijne moeder was hij de neef van Gwijde van Dampierre, graaf van Vlaanderen. Hij was ook de oom van Joanna van Navarre. De twee tegenstrevers te Kortrijk waren dus rechtsweers.

Robrecht van Atrecht scheen met een aangeboren haat tegen Vlaanderen bezield, en te Kortrijk streed hij met zoo veel te meer hardnekkigheid, daar hij de dood van zijnen zoon, gevallen te Bulskamp, te wreken had, en daar hem in geval van overwinning, Vlaanderen beloofd was als afhankelijkheid van zijn graafschap Atrecht.

Het handschrift « Minorite », zoo genaamd omdat het opgesteld werd door eenen Minderbroeder (uit het klooster van Gent,) schrijft van hem : « Philippus posuit super exercitum suum, pro se, ducem Robertum, comitem Attrebatensem, cognatum suum et avunculum regine, virum fortem et nobilem et animosum, et a juventute in preliis exercitatum, et expertum in torneamentis, fuerat enim in quinque vel sex mortiferis bellis triumphator. »

Guiart beschrijft hem :

« Le Comte d'Artois i envoie
« Le plus franc le plus debonaire
« Le plus felon vers son contraire
« Le plus hardi en toutes places
« Le mains doutan cops ne menaces
« Et le plus large pour despendre
« Qui fust puis le tens Alixandre. » —

Het is niet alleen aan hunne dapperheid, maar ook aan hun beleid en hunne krijgskundige hoedanigheden dat onze voorouders hunne schitterende overwinning van 1302 te danken hebben.

In de XIIIe en XIVe eeuwen was Vlaanderen beroemd om zijne macht, zijne welvaart en den vrijheidszin die zijne moedige inwoners bezielde. Onze voorouders stonden aan de spits der Germaansche beschaving.

Onze groote steden bezaten eene veel grootere bevolking dan nu; Gent, Ieper en Brugge waren braudpunten van handel en nijverheid in betrekking met gansch de bekende wereld; Damme, de voorstad van het Venetië van het Noorden, zag duizenden schepen zijne haven in- en uitvaren.

Sedert de kruistochten waren de volkeren van West-Europa in de krijgskunde zeer bedreven geworden; de dertiende eeuw was daartoe eene goede school geweest, vooral in Engeland, in Spanje en ook in ons vaderland.

De krijgsleer der Romeinsche veldheeren deed haren invloed in de maatregelen te Groeninghe door de bevelhebbers genomen, gevoelen. Onze voorouders waren aan krijgsbeleid en krijgstucht gewend. Zulks was niet het geval in Frankrijk, waar eene enge toepassing van het leenroerig stelsel aanhoudend het ontluiken der vrijheid belemmerde, en de steden dwarsboomde in het op voet houden van goed geoefende gemeentelegers.

Goed gedrild en eigen voetvolk had men in dit land niet; men nam zijne toevlucht tot huurlingen en betaalde liever de diensten van vreemde handlangers. De ruiterij bestond bijna uitsluitend uit den adel.

Men heeft te recht doen opmerken en bewezen, dat men de herschepping(1) der krijgstaktiek bij het voetvolk aan de oude Vlamingen verschuldigd is, aan onze helden van 1302.

MAURITS DE MAERE D'AERTRIJCKE,
Gewezen ruiterij-officier, stafadjunkt.

(1) Men leze hierover: *Cours abrégé de tactique générale*, door RENARD, 1879.

REALISME IN VLAANDEREN.

EEN realist beschrijft hetgeen hij ziet, en ziet hetgeen er is. De realisten staan dus tegenover de idealisten, die, als G. Gezelle, in het beschrijven der onbeduidenste zaken ons hart treffen door de fijnheid van het gevoel en onzen geest opwaarts voeren door de kracht van hunnen beeldenstroom.

Wij denken er geenszins aan het realisme te veroordeelen; de waarheid is het brood van den geest, en het realisme is de beschrijving van de « wezenlijkheid », van hetgene waarlijk buiten ons bestaat. Maar er dient een onderscheid gemaakt. Er bestaat een realisme, een gezond realisme, zooals b. v. dat van V. Loveling, A. Snieders, H. Ram, A. Walgrave, dat *alle* tooneelen natuurgetrouw teekent, dat de palen der zedelijkheid eerbiedigt, dat min zedige zaken kiesch bewerkt, met één woord, dat beschavend medewerkt tot de verstandelijke en zedelijke ontwikkeling van een volk. Doch er is ook een ongezond realisme, gehuldigd door een aantal schrijvers, die zich vermeiden in zinnelijke liefde en walglijke toestanden, die onkiesche aardigheden en onzedige tooneelen najagen, die de wereld en hare bewoners afschilderen als iets afgrijselijks, iets monsterachtigs, die bijgevolg meer het bederf dan de beschaving hunner lezers ten doel hebben. Deze strekking, door E. Zola opgehemeld, vinden we in zekere mate terug in *Naar het Land van Belofte*

van Is. Teirlinck, in *Het Recht van den Sterkste*, in *Mea Culpa* van C. Buysse, in *Versleten* van Moortgat, in *De Boer der Schranse* van Smits, in menig artikel van *Nu en Straks*. Zeker, er ligt kunst in het beschrijven van lage, obscene dingen; maar zulk realisme is in strijd met zich zelf, omdat het *uitsluitend* oneerbare zaken uit de buitenwereld beschrijft; en daarom ook, zoolang ons volk de zedelijkheid blijft op prijs stellen, zal hunne kunst weinig of niet bewonderd worden.

Tusschen deze twee soorten van realisme is er eene derde ontstaan, wiens *tendenz* in den grond weinig verschilt van die van het ongezond realisme. Zijne verdedigers — en hun getal wordt van dag tot dag aanzienlijker — beweren wel dat zij *alle* toestanden beschrijven, gelijk zij werkelijk zijn, dat zij het onzedige niet *najagen;* maar wanneer we hunne werken lezen, bevinden we aldra dat hunne beschrijvingen buitensporig overdreven en onnatuurlijk zijn, dat ze den lezer eene valsche gedachte geven van den waren toestand.

We hebben hier vóór ons een werk (nr 1 van *Het Duimpjesblad* 1899) dat voor opschrift draagt *Lenteleven* door Stijn Streuvels. Die schrijver is, blijkens eene nota, de eenige goede realist in Vlaanderen. We hebben het « allegaartje » van Streuvels vier of vijf maal aandachtig bekeken en zijn tot het besluit gekomen dat de schrijver, al is hij de neef van den idealist G. Gezelle, maar een betrekkelijk gezond realist is. Zeker, zijn werkje bevat kleurig geschilderde tafereelen; Vlaamsch zijn dikwijls de optredende personen, de geschetste zeden en de gewoonten; maar als ik in het hoofdstuk *Op den dool* een hoop bedronken wijven, halfnaakt op den vloer zie spartelen, een man zijne vrouw schandelijk zie voortsleuren en half dood stampen, een zwarte dwerg verder een onnoozel meisje zie onteeren, dan vraag ik mij af of hij, realist, aan de waarheid trouw gebleven is. Heeft

Stijn Streuvels voor zijn Vlaanderen geschreven, — zijne dialectische taal maakt die onderstelling heel waarschijnlijk — dan zullen de brave Vlaamsche lieden fel staan zien bij het lezen van zulke tafereelen en natuurlijk zeggen: « neen, zoo zijn we niet », en hetgeen erger is, menige lezer zal zich misschien niet bij zulke beschouwing bepalen, maar zich aangezet voelen eenen stap verder te wagen op het pad der ondeugd en des bederfs. Misschien heeft onze Westvlaamsche Streuvels ook de verwaandheid voor de Nederlanders geschreven te hebben, — in dit geval had hij echter de Nederlandsche taal moeten gebruiken — en dan zullen onze Noorderbroeders vooral met verwondering opkijken of ten minste in de overtuiging gesterkt worden dat het geloof op Vlaamschen bodem wankelt en dat de goede zeden deerlijk verbasteren. Men ziet het, in beide onderstellingen bekomt de schrijver een slechten uitslag, omdat zijne schilderingen valsch en onnatuurlijk zijn, wanneer zij ons Vlaamsche volk als bedorven en beestachtig voorstellen. Zulke tafereelen leest men wel als eene nieuwigheid in dagbladen, maar niet in een boek dat de zeden van gansch een volk wil doen kennen.

Ik ga verder; *de manier*, waarop hij de heiligste zaken en daden beschrijft, is slechts geschikt om den lezer te doen twijfelen aan de rechtzinnigheid en den ernst van het godsdienstig karakter der Vlamingen. Terwijl hij b. v. de godvruchtige gevoelens van het « eerstecommuniekantje » op weinig eerbiedige wijze beschrijft, plaatst hij hier en daar een realistisch tafereel, als dit van de barbaarscheid des vaders, van de houding der bevallene moeder, van de kleeding der dochter, omstandigheden die vaak met het voorgaande niets gemeens hebben en altijd aan de goede daden den schijn geven alsof ze met lichtzinnigheid, uit schijnheiligheid of uit gewoonte gedaan waren. Nog eens — gansch het Vlaamsche

volk weze getuige — de *manier* van zulke zaken voor te stellen maakt een slechten indruk en leidt onvermijdelijk tot valsche, overdrevene besluiten.

Eene derde opmerking wil ik hier bijvoegen. Op omtrent twintig plaatsen van zijn werk, heeft Streuvels *jacht gemaakt* op tamelijk plat realisme; met opzet, zou men zeggen, brengt hij het verhaal op zinnelijke dingen, die hij beschrijft en nog beschrijft. Dit wordt bij hem zoo natuurlijk, dat men bij het lezen van den eersten regel eener bladzijde reeds raden kan, waar hij wil op uitkomen. Eens dat die zinnelijke toestand beschreven is, breekt het verhaal af, het stuk eindigt: Streuvels heeft zijn doel bereikt.

Aangenomen nu dat zijn boek voor volwassenen alleen bestemd is, kan het bij weinige lezers een goeden indruk achterlaten; het vuurt weleens de driften des lezers aan, verlaagt hem, maakt hem vooral boos, omdat zijn persoon valsch afgeschilderd wordt. Hopen we dat Streuvels en zijne talrijke broeders in het vak het overdrevene, het gewaagde van hunne *tendenz* zullen begrijpen en ons voortaan wat gezonderen kost zullen opdisschen.

Boom. J. JACOBS.

TER EERE VAN HET H. HERT

I.

« Ecce Cor...... »

Mijn God, eens heeft uw Hert geblonken,
— Nog niet ontkleurd, nog niet gewond, —
Toen Gij, van liefde godlijk dronken,
Na 't laatste Paaschmaal, rechte stondt :

Dan schoot uw Herte vlam en vonken,
In 't zicht der Twaalf, die, om u rond,
Aanbiddend, op de knieën zonken,
Met starren blik en bleeken mond.

Nog immer staat Ge, uw Hert in gloed
— Met doornenkrans en Kruis nu — toonend;
Maar 't wufte volk, zijn lokken kronend

Met geurig fleurgen rozenhoed,
Hupt heen ten spele, licht van voet,
Mijn God! uw Liefde en Lijden hoonend!

II.

« Præbe, fili, ... »

« Gij smeekt, mijn God? en beedlend beeft Uw hand,
De almachtge hand, die weelde en wellust schiep? »
— « Wat troost, wat baat mij, daar mijn Herte brandt
Van dorst en liefde, om één die henen liep? »

— « Heer! liep hij heen, hij vinde druk en schand... »
— « En de afgrond ginds, onpeilbaar, donker, diep,
Gedoken onder blij bebloemden rand,
Hij stormde en stortte er in, zoo 'k hem niet riep.

Neen, laat Me gaan en roepen, smeeken hem,
't Ellendig, ver en verder dwalend, kind,
In angst gewonnen en zoo trouw bemind!

'k Wil smeeken, roepen nog met krachtger klem,
Tot hij haar eindlijk toch erkent, mijn stem,
En komt... en weer mijn Hert zijn liefde wint. »

III.

« ..... cor tuum Mihi! »

« Wee! mijn kind ligt hier, bezweken,
Roerloos, bleek en koud,... niet dood:
Tranen wellen nog en leken
Uit zijn oog dat half ontsloot.

Kent gij, hoort gij Vader spreken,
Kind, en klagen om uw' nood?
Kom! rust zachter, neergestreken
Op mijn boezem, in mijn schoot!

Ach! wat hebben haatlijk laf,
Zij, die Mij uw hart benijdden,
U geschonden, u doen lijden,

Beulend ziel en leden af!
Moed, mijn kind : wie 't leven gaf,
Heelt u 't leven in verblijden. »

IV.

« Fac cor meum..... »

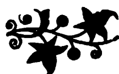
« O Vader, Vader, 'k voelde, in biecht en boet,
Mijn bange borst ontlasten van bezwaren;
En dan uw balsem, zalvend zalig zoet,
Met kracht van hoop doordringen been en aren.

O Vader, Vader mijn, oneindig goed,
Uw Brood, van goddelijke korenaren,
Uw Wijn, van louter godlijk druivenbloed,
Doet nieuw een leven, blij, door 't hert me varen.

Mijn hert — dat ik, bij trotsch en tergend willen,
Aan U ontzegde, en, naar Uws vijands grillen,
Liet stormen, ver van U, in zonde en slijk, —

Bewaar het, nu en immer, in Uw stillen,
— Ach! al te lang ontweken — liefdewijk;
En maak het, nedrig zacht, aan 't Uw gelijk! »

Juni, 1899 EUG. DE LEPELEER.

WAAROM?

Twintig Dierensprookjes.

EEN WOORDJE VOORAF.

IN een vondelingshuis kwam er een nieuwe Moeder; dien naam droeg ze, al was ook niet een der kindertjes het hare! Ze had een hart vol liefde, en het pijnigde haar, dat al de kweekelingen een verschillend kleedje droegen: het een had een rokje vol gaten, een ander bezat een harlekijnspakje, een derde pronkte met een zijden buisje...

Zekeren dag doste zij al haar lievelingen gelijk uit.

En sommige lieden zeiden:

« De kleinen, die fluweelen kleederen bezaten, zijn er erg aan toe! »

Anderen morden:

« Nu loopen er wier plunje te wijd, velen wier plunje te nauw is! »

De Moeder sprak niet: ze werd gedreven door haar zucht om al die kindertjes de hare te mogen noemen, en te toonen, dat ze haar allen even dierbaar waren...

De vertellingen, die volgen, zou ik ook gaarne de mijne heeten.

Haar echte vader is lang dood, maar ze hebben menig voedstervader (1).

Dat deze mij vergunnen met hen in vrede te leven.

I.

DE AAP.

Waarom hij geschapen werd.

Langs de groote baan stond het werkhuis van den dorpssmid. Heel den dag was het vreeselijk heet geweest. Na den middag overwolkte zwaar de hemel; de wind steeg op; plots sloegen snelle regendruppels kuiltjes in 't zand...

Twee vreemdelingen drongen de smis binnen. Hun kleederen glommen reeds van het water. 't Was Onze-lieve-Heer met Sint-Pieter. Ze zetten zich op een houtsblok neer en keken naar den smid en zijn knecht, die dapper voorthamerden, en weldra een hoefijzer hadden vervaardigd.

De twee smeden kwamen een oogenblikje uitrusten bij de bezoekers, en aanstonds viel Sint-Pieter aan het praten, en zei, dat zijn makker ook een smid was; hij vertelde er zoo wondere zaken over, dat de twee toehoorders ongeloovig het hoofd schudden...

En 't regende voort.

Een vriendelijk wijfje, oud en versleten, trad ook de smis binnen, groette iedereen beleefd.

Onze-lieve-Heer wenkte zijn makker, en deze sprak:

« Nu zult ge eens zien, wat mijn meester kan! »

---

(1) A. De Cock, P. de Mont, Erckmann-Chatrian, Fulbert-Dumonteil, Grimm, J. Haltrich, A. Joos, I. Teirlinck, enz.

En eer iemand er aan dacht, grepen de twee vreemden het oudje vast, en wierpen haar in den oven. Toen ze gloeiend was, legden ze haar op het ambeeld, sloegen toe! Slechts eenige minuten waren voorbij, of ze toonden hun werk : het afgeleefd vrouwtje was herschapen in een bekoorlijk meisje!...

Nog waren de smid en zijn knecht van hun verbazing niet bekomen, of die wonderbare menschen waren vertrokken, en het meisje was hen zegenend gevolgd. Het regende niet meer...

En juist trad de kwade eega van den smid binnen.

De twee mannen blikten elkander aan, en de smid fluisterde :

« We zullen er een jong meisje van maken, en dan zal het hier uit zijn met dat eeuwig knorren en kijven! »

Ze grepen de grommelende huisvrouw vast, sleepten haar naar den oven, smeten er haar in...

En toen ze gloeiend was, begon het smeden; bovenarms ging het er op los; maar hoe meer ze toehamerden, hoe langer, dunner, leelijker, wanstaltiger de oude werd!

De smid, die een goede vent was, jammerde :

« We hebben ze doodgeslagen! Loop, loop die vreemden achterna! Zij alleen kunnen ons helpen! »

Daar was de bode terug met Jezus en zijn apostel.

Ons-Heer bezag spijtig het werk der twee knoeiers, en prevelde :

« Ge hebt alles verdorven! Wie zal daar nu een jong meisje van maken? Doch, zoo'n wijf verdient een straf! »

Hij greep den hamer, en na eenige oogenblikken mocht men zijn werk aanschouwen: daar stond een zonderling wezen met een grijnzend aangezicht, vier handen en een behaard lichaam!

De vreemden vertrokken, maar eerst vroeg de knecht:

« Hoe moeten wij dat schepsel heeten? »

Sint Pieter antwoordde:

« Het is een marteko! »

De eerste aap was op de wereld.

II.

DE BEER.

Waarom deze den mensch ontvlucht.

In Finland, te midden van een woud, had een boer een stuk land ontgonnen, arbeidde er op van den morgen tot den avond; dagelijks kwam de beer zien, of het werk vorderde, en sprak, toen de man zich bereidde om te zaaien:

« Buur, de vogels zullen uw zaad wegpikken, en schiet er iets op, dan zullen de dieren uit het bosch het komen verdelgen! »

De man dacht een oogenblik na, en zei:

« 't Is waar; gij, ge hebt veel vrijen tijd, bewaak mijn akker. »

« Ik wil, » antwoordde Bruin. « Op een voorwaarde... »

« Laat hooren. »

« Gij zult mij, als loon, de helft van de opbrengst geven. »

De boer nam aan, en ze sloegen toe.

De beer volbracht oprechtelijk zijn taak.

Als het koren rijp was, maaide de landman het af op halve lengte, voerde het bovenste deel weg, en liet de lange stoppels aan Bruin.

Deze was zeer ontevreden, doch de boer herinnerde hem de overeenkomst; het dier trok, schuddebollend, terug naar zijn hol.

De herfst verliep, de winter ging voorbij, en de man spitte weer zijn akker om.

Opnieuw kwam de beer dagelijks zien, en sprak, toen de boer zich bereidde om te zaaien:

« Buur, de vogels zullen uw zaad wegpikken, en schiet er iets op, dan zullen de dieren uit het bosch het komen verdelgen. »

De landman beaamde dit, en vervolgde:

« Gij, ge hebt veel vrijen tijd, bewaak mijn akker. »

« Ik wil, » sprak Bruin. « Op een voorwaarde. »

« Laat hooren. »

« Ge zult mij, als loon, de bovenste helft der opbrengst geven. »

« Aangenomen, » zei de boer, en ze sloegen toe.

De man zaaide beeten; toen deze volwassen waren, maaide hij het groen af voor den beer, en hield de wortels voor zich.

Bruin was nu grammer dan ooit.

« Ge zijt steeds te kwader trouw, » gromde hij. « In het woud leeft niet één zoo oneerlijk wezen als gij. Ge verschalkt openhartige lieden. Ik wil met u geen omgang meer hebben. Laat mij voortaan met vrede, of het zal u bitter berouwen! »

Bruin wendde zich om, liep, verontwaardigd, het woud in.

Hij laat den mensch gerust, doch valt deze hem aan, dan herinnert hij zich het koren en de beeten, en wreekt zich.

III.

DE BEER.

Waarom hij schier geen staart heeft.

't Was een strenge winter. De vos dwaalde uitgehongerd over het sneeuwveld op zoek naar een prooi, maar hij vond niets. Hij kwam bij een toegevroren, diepen vijver, waar een boer een bijt in gekapt had om water te putten. Reintje wist, dat de visschen naar zoo'n dakvenster komen om eens lucht te scheppen. Nu hij geen kiekens kon krijgen, zou hij zich wel met een waterzoodje tevreden stellen. Hij sloop nader, lei zich op den buik, en hap! telkens er een waterbewoner voor het gat verscheen, had de vos hem beet, wierp hem op het ijs te spartelen...

Aan alle dingen komt een einde, en daar beneden werd men het spel gewaar, en geen visch vertoonde zich nog.

't Gat vroos stilletjes toe.

« 'k Heb genoeg, » zei de vos. « Meer zou ik niet kunnen dragen! »

Hij nam zijn buit op, en trok huiswaarts. Onderwege ontmoette hij den beer, die de begeerte te kennen gaf ook zoo'n vangst te doen...

De vos zei:

« Niets is gemakkelijker! In het ijs van den vijver is een gat, laat er uw staart door hangen, en de visschen zullen hem vastgrijpen. Trek niet, eer ge genoeg hebt, anders glijden allen er van. Hoe langer ge wacht, hoe meer ge vangt. »

De beer waggelde vroolijk naar den vijver, deed wat hem voorgeschreven was, en zat geduldig neer, vol verlangen...

Reintje liep, zoo hard mogelijk, met zijn vangst naar huis, wierp ze neer, en snelde vervolgens naar de hoeve van den boer.

Daar liet hij zich zien.

De wachthonden sloegen aan: de bewoners kwamen uit met rieken en vorken, stormden den vos achterna, dïe regelrecht naar den vijver liep en er uit de oogen verdween...

Zoo had hij aangewezen, waar de beer zat.

Deze ontwaarde de gewapende boeren, mompelde:

« Wat is dat? Gunnen ze mij zelfs geen vischje! Nu moet ik opkramen, als ik zoo ferm beet heb! »

Hij wilde wegvluchten, doch zijn staart zat vastgevrozen; hij scharrelde, trok en wrong, alles was te vergeefs. Voor een laatste maal rukte het arm dier wanhopig, was los en weg, doch zijn staart was in de bijt gebleven!

Sedert is hij heel wantrouwig geworden, en grommelt steeds.

Zijn staart is nooit weergegroeid.

IV.

DE DISTELVINK.

Waarom hij zoo bont gekleurd werd.

De Heer had de vogels geschapen; ze waren verspreid over de vlakten, over de bergen en de dalen. Op het eerste zicht waren ze slechts door hun grootte te onderscheiden. En de Schepper wilde zijn werk volmaken, en de vogels kwistig versieren met de schitterendste kleuren...

Met het krieken van den dag, vóór de verzengende hitte, begaf Hij zich naar de heete streken, en verfde er vogels, die weldra fonkelden in de zon als vliegende edelgesteenten, andere geleken op prachtige bloemen, bloeiend in smaragdgroen gebladerte...

Zoo ging Hij van land tot land, kwam in Vlaanderen, toen reeds de avondschemering zonk.

Zijn taak was schier volbracht.

Hij verfde en schilderde, doch de schoonste kleuren had Hij elders verbruikt; slechts Zijn pot met grijze verf was nog goed voorzien...

En allen waren eindelijk getooid, zoo goed het ging, en allen vlogen henen; allen, uitgenomen een vogeltje, de distelvink, die altijd met iedereen in vrede leefde, en bescheiden in een hoekje achteraan gebleven was.

De Heer wilde vertrekken, vertrekken om niet terug te komen, toen het vogeltje wanhopig riep:

« 'k Zit hier!... »

De Schepper voelde spijt, daar Hij het distelvinkje vergeten had. Wat moest Hij doen? Hij keek in alle pottekens. Helaas, ze waren ledig! Hij wrong zijn borsteltjes uit....

Hij lei een weinig wit op het onderlijf, op de vleugels, den staart en de wangen van het diertje; om den bek streek Hij een karmijnrood kringetje, er onder een zwart, en ook het achterhoofdje, een gedeelte van de wangen, van de vleugels en van den staart maakte Hij zwart; bruin verfde Hij den rug, en helderbruin de zijden nevens de borst; over de slagpennen schilderde Hij een goudgelen band; Hij vond nog een vleeschkleurig tintje voor den bek, en een lichtblauw kleurtje voor het uiteinde er van...

De Heer was nu tevreden, en zei:

« 't Is voorwaar het slechtste niet, van hetgeen ik heden gedaan heb; en de nederigste vogel is hier nu de schoonste! »

V.

DE EZEL.

Waarom hij op de wereld kwam.

Een paard leefde in vrijheid; wat hem omringde, scheen slechts voor hem geschapen, en de hoogmoed daalde in zijn hart.

Eens op een schoonen Meimorgen, als alles geurde en fleurde om hem heen, werd het dier hoovaardiger dan ooit, wilde nog meer en nog beter voedsel hebben...

Het stormde vooruit, stak den kop in de lucht, schudde de manen, snoof den wind op.

Het kwam bij een heerlijk bosch, hoog rezen de kruinen, doch op den grond groeiden slechts ellendige, van licht beroofde gewassen...

Het paard ijlde verder; vóór zijn blikken strekte zich een glanzend meer uit; op den oever stonden prachtige planten, doch ze waren of te hard of te bitter...

Aan gene zijde van het water zou het beter zijn.

Het dier liep langs den oever voort, en bevond zich eindelijk voor een barre woestijn.

Schoorvoetend zette het zijn weg voort; steeds verbreedde de gezichteinder...

Ten slotte vertoonden er zich eenige eenzame gewassen; het dier naderde ze; het waren distels!... Het moest er zijn honger mee stillen...

Zijn schoone manen verdwenen; zijn ooren en zijn staart werden langer... Het wilde henniken, en kon slechts een gebalk laten hooren...

De eerste ezel was op de wereld!

(*Vervolgt.*) REIMOND STIJNS.

ULTIMA THULE.

Telle est, nous le croyons, la vraie explication de la plus fameuse énigme que renferme la géographie ancienne.
MALTE-BRUN.

DE bespreking van dit in schijn nietig onderwerp zal misschien meer dan een weetgierigen lezer bevredigen. Hoevelen zijn er niet die het heimelijk woordeken *Thule* in hunne lezingen hebben ontmoet, zonder het goed weten t'huis te brengen? Althans dat was mijn wedervaren in eene afgewisselde avondlectuur. Doch toen het tooverwoord beurtelings te voorschijn gekomen was bij VIRGILIUS en TACITUS, bij GŒTHE en WALTER SCOTT, bij den Franschen FONTENELLE en den Luikschen GODEFROID KURTH, moest het er aan met oorsprong en verwantschap, wat moeite het ook zoude kosten. Handboeken van aardrijkskunde en algemeene geschiedenis werden vruchteloos geraadpleegd; Vlaamsche, Fransche, Latijnsche en Grieksche woordenboeken vergeefs opengeslagen, toen eindelijk de oude PITISCUS den sluier eenigszins oplichtte. — In het *Lexicon Latino-Belgicum, accurante Samuele Pitisco* (Amsterdam, 1737), kan men inderdaad lezen :

« **Thule.** *Virg.* G. I, 29. Island. Een eyland in de Noorder-Zee. »

't Is weinig ja, doch nu was het doodeenvoudig, in het eerste boek der *Georgica,* het overheerlijk apostroof aan Cesar-Augustus na te gaan :

Tuque adeò, quem mox quæ sint habitura Deorum
Concilia, incertum est; urbisne invisere, Cæsar,
Perrarumque velis curam; et te maximus orbis
Auctorem frugum, tempestatumque potentens
Accipia, cingens maternâ tempora myrto :
An Deus immensis venias maris ac tua nautæ
Numina sola colant : tibi serviat ultima Thule....

« En gij bijzonder, o Cesar, die 't nog onbewust zijt wat de raad der Goden over u beslissen zal : zult gij over steden en landouwen regeeren; ofwel een zorgvolle vader voor de vruchten der aarde zijn; ofwel met kloeke bootsgezellen de baren der zee doorklieven tot in 't zicht van het *uiterste Thule*... (1) »

Een oudbakken uitgave van *Virgilii Maronis opera* (Bruxellis, 1778), geeft van het woordje *Thule* deze wijze uitlegging : « Het uiterste punt der aarde van de Ouden gekend en het verst in 't noordwesten gelegen. ORTELIUS denkt dat het eene landstreek is van Noorwegen, door de bewoners *Tilemark* geheeten. CAMDENUS (William Cambden) vindt het in de Shetland-eilanden van den Caledonischen Oceaan, onder 't gebied van den koning der Denen, en door de zeelieden *Thylenfel* genaamd. Anderen wijzen op IJsland, het verste noordendeel van het Deensche rijk, alwaar een vuurspuwende berg bestaat, altoos met sneeuw bedekt. »

Ziedaar ondertusschen het raadselachtig *Thule* gelegen in IJsland, in Shetland, in Noorwegen, of, zoo wij haast zullen zien, in Ierland of in Denemarken.

De vorst der geschiedschrijvers, TACITUS, maakt ons niet wijzer met deze enkele woorden in *Agricola* : « Wij ontwaarden ook *Thule* dat de ruwheid der luchtstreek tot dan toe onder eeuwigdurende sneeuw verborgen hield (2). »

(1) *Vertaling van een zeer vrij Latijnsch commentaar* ;
« Viens-tu régner sur la mer immense, seul Dieu qu'adoreront les matelots et qui sera invoqué jusqu'aux rivages de la lointaine Thulé? » *Vertaling van Nisard.*

(2) *Dispecta est et Thule, quam hactenùs nix, et hiems abdebat.*

De geleerde FONTENELLE (1657-1737), eigen neef van P. CORNEILLE, zegt spottenderwijze in zijne *Histoire des oracles :* « Thulis fut un roi d'Egypte, dont l'empire s'étendait jusqu'à l'océan. C'est lui, à ce qu'on dit, qui donna le nom de Thulé à l'île qu'on appelle présentement Islande. Comme son empire allait apparemment jusque-là, il était d'une belle étendue. »

GODEFROID KURT, in *Les origines de la civilisation moderne*, vindt wel degelijk Thule in Ierland, zooals blijkt uit deze woorden : « L'autorité de Rome n'avait d'autres limites que celles du monde connu, puisqu'elle était bornée seulement par les sables brûlants du Sahara et par les flots qui battaient les rives de Thulé. » — « L'Islande, l'*Ultima Thule* des poëtes, venait tout entière au devant de Jésus-Christ, et, baptisée par Saint Patrick, allumait, au milieu des solitudes de l'océan, un foyer de civilisation chrétienne qui devait bientôt réchauffer le continent lui-même. »

Wij ontmoetten nog het eeuwig woordeken *Thule* bij den Franschen novellist CHARLES NODIER, en bij den Engelschen of Schotlandschen ROBERTSON in zijne *Geschiedenis der ontdekking en der verovering van Amerika door de Spanjaards*. Deze wijst op « IJsland, het Thule der Ouden »; gene opent zijn verhaaltje *Trilby* in deze bewoordingen : *Il n'y a personne parmi vous, mes chers amis, qui n'ait entendu parler des* DROWS *de Thulé et des* ELFS *ou lutins familiers de l'Ecosse*...

Nu ligt GOETHE aan de beurt, die in zijn wonderbare *Faust* de ballade zingt van den *Koning van Thule*. 't Is echter bij den genialen dichter niet dat wij moeten te rade gaan om aardrijkskundige inlichtingen. Niettemin wordt de vertaling van zijn zang gespaard voor het slot van deze droge, stroeve mededeeling : 't leste moet het beste zijn.

De prins der romanschrijvers, WALTER SCOTT, is wijzer om raadplegen. Hij was meer dan een dichter

en een verzinner, zijnde onbetwistelijk een der geleerdste geschied- en oudheidkundigen van zijnen tijd. In het roman *De Zeeroover* (*The pirate*) staat er : « Dees lang, smal en hoekig eiland, gewoonlijk Maitland genoemd, dat is het vasteland der Shetlanden, loopt uit op de Kaap Sumburg, zooals de zeelië heel goed weten die gewoon zijn de onstuimige zee te bevaren die het Thule der Ouden omstroomt. » — Daar lag inderdaad het noordelijk *Uiterste Thule* (1).

Ziedaar, verhoop ik, bewezen dat dees zonderling onderwerp noch nietig, noch bespottelijk is : acht roemrijke mannen komen getuigenis te geven.

Nogtans niet alle aardrijkskundigen hadden of hebben er vrede meê dat Thule in Shetland te vinden ligt : de bekwaamste, misschien de bevoegste van allen, namelijk MALTE-BRUN, verdedigde hardnekkig en met zijn gewoon talent een geheel ander stelsel, plaatsende Thule in 't Zuidwesten van Denemarken, in Jutland, zijne eigene geboorte-streek. In deze twee laatste woorden ligt het geheim besloten van des geleerden mans vooringenomenheid. Ziehier in korte trekken zijn leven.

MALTE-BRUN was Deen van oorsprong, met echte naam *Malte Koenraad Bruun*, geboren te Thisted, in Jutland, ten jare 1775. Om reden van staatkundige bemoeiingen nam hij de wijk naar Zweden in 1796, en ging van 1800 tot zijn sterfjaar 1826, Parijs bewonen, alwaar hij de mede-opsteller bleef van het berucht *Journal des débats*. Zijn groot en bijzonderste werk : *Précis de la géographie universelle, ou description de toutes les parties du monde*, verscheen te Parijs in 1810-1829, in 8 deelen, in 8°.

(1) In een ander van zijne geestesvoortbrengsels, *Robrecht van Parijs*, (*Count Robert of Paris*), verklaart WALTER SCOTT : « In den Kruisvaarttijd aanschouwden de toenmalige Grieken Groot-Brittanje en Denemarken als uitmakende het *Thule der Ouden*, welke benaming alleen toepasselijk is op de Shetlanden en de Orcades ».

Aan het eerste deel, behelzende de geschiedenis der oude aardrijkskennis, ontleen ik *passim*, hier en daar, de volgende noodzakelijke opklaringen:

1° De eerste aardbewoners, in een engen omtrek besloten, kenden van de wereld al niet veel verder dan de lengte van hun zichtbereik.

2° Bij de oude Grieken, bijzonder in HOMERUS' tijd, was de wereld eene platte schijf, door den stroom Oceaan omspoeld, en in twee gesplitst, ten oosten door de rivier Phasis in Armenië, ten westen door de pilaren of zuilen van Hercules.

3° Volgens den lateren HERODOTES was de aarde eene vlakte van onbepaalden omvang.

4° Nog later onderwees ARCHIMEDES, na SOCRATES en PLATO, dat de wereld een aardbol « van bolronde gedaante » is.

Op 't aanzicht van den kloot, daar de oceaan omspoelt,*
Waarin zoo menig slach van zeegedrochten woelt.

(VONDEL, *Lucifer*.)

5° In de IVe eeuw vóór de kristene tijdrekening, waagde een sterrekundige, met name PYTHEAS, uit Marseille te stevenen de kolommen van Hercules voorbij, en alzoo 't noorden in, alwaar hij aanlandde op het vroeger onbekende Thule. Van dan af waren de Phasis, die zich ontlast in den *Pontum Euxinum* of Zwarte Zee, en de Herkules-pijlen of latere Kaap van Djebel-al-Tarik (Gibraltar) onttroond als uiteinden der wereld: het waren voortaan noordwaart Thule en, naar 't schijnt, de Sandwich-eilanden in 't zuidoosten, welke laatste nogtans eerst ontdekt werden door COOK in 1773. Wat er van zij of niet, sindsdien ontstond bij de geleerden van Europa de groote strijd om te weet te komen waar eigenlijk het noordelijk *Ultima Thule* der Ouden gelegen was.

Ziehier in welke bewoordingen de beroemde *Malte-Brun* zijn eigen stelsel verdedigt:

« In zijne reis ten noord-oosten voortvarend, of,

zoo hij meende ten noorden, ontmoette *Pytheas* na zes reizensdagen boven Albion een deel van de Jutlandsche kust, nu *Thy* of *Thyland* genoemd, en *Thiuland* in Oud-Schandinaafsch. Hij veranderde dien naam in *Thule* of *Thyle*... De beschrijving van het natuur- en landgewest is van treffende gelijkenis. Jutland's zavelachtige duinen, het drijfzand dat naar de gril der winden heuvelen opwierp of wegdreef, de moeren met een bedrieglijk zeezand bedekt waarin de onvoorzichtige reiziger verzwond, eindelijk het grauwe, eigenaardige zwerk dat het daglicht doofde, ziedaar wat al wonderheden aan Pytheas deden verklaren dat in Thule's omtrek de aarde, de zee en de lucht tot een enkel element versmolten. De nachten duurden slechts twee of drij uren met lang morgend- en avondschemerlicht; men teelde in 't noorden gierst, in 't zuiden koorn: de honing was er in overvloed, de boschmede van dagelijksch gebruik, en men was gewoon het graangewas te droogen in ruime schuren; heel dat beschrijf van Thule, door Pytheas nagelaten, beantwoordt volkomen aan de westerkust van Jutland. »

Spijt genoeg voor den doorluchtigen *Malte-Brun*, doch het opgehangen tafereel schijnt heel en al toepasselijk op de Shetlanden. — Althans om gedaan te maken met deze schijnbare *nugoe difficiles*, kinderachtige moeilijkheden, ontleen ik enkele regelen aan een Fransch *Dictionnaire de biographie, d'histoire, de géographie, etc.*

« Thule is de naam door de Ouden gegeven aan de verstafgelegen streek welke zij in 't noorden kenden. Pytheas die er de eerste van gewaagt, heeft niet vastgesteld of het een eiland of een vasteland was; het ligt, volgens hem, op zes dagen zeereizens boven Brittanje; doch ingezien hij dees eiland slecht oriënteerde, wiens westelijk uiteinde (de kaap Cantium of Kent), hij als 't noordeinde aanschouwde, kunnen de zes dagen zeevaart hem gevoerd hebben naar

Shetland, alwaar de hedendaagsche kritieken het eens zijn om Thule te vestigen (*où les critiques modernes s'accordent à placer Thulé*).

Waarmede genoeg daarover.

Thans blijft er nog de beloofde vertaling mede te deelen van GOETHE's ballade *De Koning van Thule.* Zij is ontleend aan: *Faust, een tragedie door* J. W. VON GOETHE, *vertaald door* L. VLEESCHOUWER. *Brussel, bij C. Muquardt, 1842.* De lezer zal zelf oordeelen of de Fransche overzetting, hierachter afgeschreven, nauwkeurig is of niet.

I.

Er was een Koning van Thule
Getrouw tot aan het graf,
Wien stervend zijn geliefde
Eenen gouden beker gaf.

Er ging hem niets daarboven,
Hij leêgt hem bij ieder maal;
Zijne oogen liepen hem over
Bij 't vatten der bokaal.

En als hij kwam te sterven,
Gunde hij en stad en rijk
Aan die het moesten erven,
Den beker niet te gelijk.

Hij zat bij 't koningsmale,
De riddren rondom neêr,
In de hooge vadrenzale,
Ginds op het slot aan 't meer.

Daar stond nu de oude drinker,
Dronk laatsten levensgloed,
En wierp den heiligen beker
Beneden in den vloed.

Hij zag hem storten, drinken
En zinken diep in 't meer.
Zijne oogen sloten, zonken,
Hij dronk geenen druppel meer.

II.

Jadis un vieux roi de Thulé,
Fidèle jusques au tombeau
Reçut à la mort de sa belle,
Une coupe d'or ciselé.

La coupe ne le quittait guère,
Dans ses fêtes les plus splendides,
Et lorsqu'il y portait les lèvres
Les larmes coulaient de ses yeux.

A la fin de ses jours, le monarque
Lègue ses domaines à son fils,
Ses villes, son or, son palais,
Excepté la coupe adorée.

Puis à sa table il fait asseoir
Et la cour et ses chevaliers
Dans le vieux château de ses pères,
Baigné par la vermeille mer.

Il sent venir sa dernière heure.
Son bonheur suprême est de boire
Encore une fois dans la coupe,
Puis il la jette dans les flots.

Le vase dans l'eau frémissante,
Tourne et disparaît à jamais.
Le vieillard frissonne et soupire :
Il ne boira plus. Il est mort (1).

III.

La chanson du roi de Thulé voorkomende in het opera *Faust* van GOUNOD is nog heel wat anders. De vierde en laatste strofe luidt armoedig :

« Et puis en l'honneur de sa dame,
Il but une dernière fois.
La coupe trembla dans ses doigts,
Et doucement il rendit l'âme. »

(1) Van een onbekenden vertaler.

IV.

Ziehier ten slotte, uit de *Bibliotheek voor zangers* van De Seyn-Verhougstraete, te Aalst, *De Koning van Thule*, gedicht van POL DE MONT, getoonzet door FLORIMOND VAN DUYSE:

Een grijze Koning droomde
Op den oever van het meer,
En rond hem wandelden statig
De ridders heên en weêr.

Hij zat op fulken kussens
Op zijn ivoren troon,
En zilveren haren daalden
Onder zijn gouden kroon.

« Ga, spraak hij, haal mijn beker,
Schenk mij den zoetsten wijn;
Ik wil nog eenmaal drinken
Ter eer der liefste mijn. »

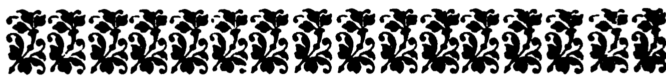
En de oude grijze Koning,
Een traan in ieder oog,
Verhief met magere handen
Den Beker traag omhoog.

En toen hij had gedronken
Daar wierp hij hem in het meer,
En zag hem zinken, zinken
Al dieper en dieper neêr.

Verzwonden was de beker.
Des Konings hoofd zeeg neer.
Hij look met een zucht zijne oogen
En ontsloot ze nimmer meer.

Dr. R. MOROY.

DE BURGERWACHT IN DE XVIe EEUW (1)

IJ achten het niet overbodig een vluchtigen blik te slaan op de regeling en de inwendige orde eener dergelijke wacht in eene groote stad. Hiertoe nemen wij als voorbeeld gedurende dezelfde eeuw het St. Antoniusgilde te Gent (2).

In de opene brieven, den 17 Jan. 1611 door de aartshertogen Albrecht en Isabella aan de Gentenaars verleend, lezen wij, dat het Gilde van St. Antonius van ouden en immemorialen tijde een schoon, groot en edel Genootschap is geweest, dat het uitstekende diensten aan de overheid heeft bewezen, en 's lands bestuur, de stad en hare instellingen met moed en ernst tegen hunne vijanden heeft verdedigd, dat het steeds als vrij en bevoorrecht gilde werd beschouwd en aan geen ander onderhoorig was; ja, dat de andere gilden, in hunne twisten of geschillen, tot deszelfs bemiddeling hunne toevlucht plachten te nemen en aan zijne onpartijdigheid, bekwaamheid en gegronde kennis in het omgaan met de vuurwapenen volle recht lieten weervaren.

In het algemeen zij gezegd, dat zoowel in de groote als in de kleine steden onder de gewapende gilden dat der kloveniers het meest geteld, het meest geacht was.

De voornaamste ingezetenen maakten er deel

(1) Zie *Belfort*, blz. 5, 2de halfjaar, 1899.

(2) De jaarboeken van dit gilde, waaruit wij eenige bijzonderheden, die hier gaan volgen, putten, zijn uitgegeven door F. Verhaeghen, in de Maatschappij der Vlaamsche bibliophilen.

van, zoowel adelijken en geestelijken als burgers. In Hasselt werd zij in tegenstelling der « voetboeghe » en der « handboeghe Camer » de « groote camer » genoemd.

Al de leden maakten evenwel van het gilde geen actief deel uit; de meesten waren wat men zou kunnen noemen eereleden en betaalden eene jaarlijksche bijdrage. De elkander opvolgende verbeteringen, welke in den loop der jaren in het schietmaterieel moesten aangebracht worden, verfraaiing der lokalen, waar dikwijls veel zorg aan besteed werd, veroorzaakten noodzakelijk groote uitgaven, die het Gilde moeielijk kon dragen. Het jaargeld der leden en de opbrengst der boeten waren soms ontoereikend om daarin te voorzien. Buiten de bijdrage der stadsoverheden, bestond er dan ook eene aanmerkelijke bron van inkomsten in de doodschulden.

De doodschuld was een geschenk, dikwijls eene som gelds, die elk lid op den dag zijner aanvaarding aan het gezelschap afstond. Dit heette doodschuld, omdat de betaling er van tot den dood van bedoeld lid kon uitgeschoven worden. Het minimum der doodschuld werd door de verordeningen bepaald. Het gebeurde nochtans, dat gegoede personen aanzienlijke sommen schonken. In de opbrengst dezer doodschulden vonden de gilden dikwijls hunne voornaamste hulpmiddelen. Van den anderen kant ging het innen dezer gilden, juist door de omstandigheid dat de betaling zoo lang kon verschoven worden, soms met groote moeielijkheden, ja met processen tegen de erfgenamen gepaard.

De deken der gilde was belast met het innen dezer doodschulden en nooit werd een gildebroeder van de betaling hiervan ontheven. Zelfs degenen, die in twee of drie gilden waren ingeschreven, ofschoon zij slechts gehouden waren in een daarvan wezenlijken dienst te doen, moesten toch hunne doodschulden betalen in al de gilden, waar zij deel van maakten.

Een woord over de waardigheidsbekleeders en de voornaamste instellingen eener groote schuttersgilde:

Reeds in het jaar 1488 werd het St Antoniusgilde te Gent bestuurd door een deken en 6 proviseurs, wier getal later op tien werd gebracht en zelfs tot 12 kon worden verhoogd. De schutters kozen de proviseurs en deze kozen op hunne beurt den deken en den griffier. Zij bleven slechts twee jaar in dienst. De proviseurs werden eerst dan van hun ambt ontslagen beschouwd, wanneer hunne opvolgers, die zij zelve kozen, den eed hadden afgelegd. Hij, die proviseur benoemd werd, was verplicht dit ambt te aanvaarden.

De deken had, behalve de inning der doodschulden, het recht nieuwe reglementen voor te stellen of de oude te wijzigen. In optochten en andere plechtigheden bevond zich de deken, te paard gezeten en door vaandeldragende busschieters omringd, in het midden van den stoet.

De waardigheid van koning van 't gilde ontmoeten wij voor de eerste maal in 1497. In vergaringen bekleedde hij de eereplaats. Hij bleef twee jaar in dienst en na zijn ontslag bleef hij gedurende zeven jaar verschoond van de bediening van proviseur.

Alle leden waren gehouden tegenwoordig te zijn bij den lijkstoet van een overleden medelid, alsook op het feestmaal, dat ieder jaar op St Antoniusdag plaats had.

Eene andere waardigheid was die der tiendemannen. In den beginne telde het gilde er tien. Elk dezer had tien mannen onder zijn bevel staan. Zij werden benoemd door deken en proviseurs en door den engienmeester der stad. Zij oefenden de gewone schutters in het schieten met de « handcoleuvre » en waren daarenboven met den engienmeester gezamenlijk belast de stadswapenen en het grof geschut viermaal 's jaars nauwkeurig na te zien. Zij genoten daarvoor zekere voordeelen. In 1541 werden deze

tiendemannen door het Gentsche magistraat afgeschaft.

De engienmeester, ook wel busmeester genoemd, was een door de stad betaald beambte, een man van veel kennis en ervaring, die in de steden aan het hoofd stond van de kanonniers of armentarii. Zooals wij reeds zeiden, vormden deze kannoniers te Hasselt geene bijzondere gilde, maar zij werden beschouwd als eene onderafdeeling der kolveniers. Te Hasselt bestond de bewapening in 1516 uit 65 haakbussen, 6 slangen en eene steenbus. De busmeester had ook te zorgen voor de vervaardiging van het buskruid. De stad bezorgde hem de daartoe benoodigde grondstoffen, werktuigen en helpers. Zij verzekerde hem zelfs de middelen van bestaan in geval dat hij door een of ander ongeluk in de onmogelijkheid gesteld werd zijn brood te verdienen (1).

Een ander ambt was dat van schrijver of klerk van het gilde. Hij werd benoemd door de proviseurs. Zijne voornaamste taak was de nieuwe leden in te schrijven, waarbij wel eens gemis was aan eerlijkheid en onomkoopbaarheid, naar het scheen.

Luidens het reglement van 1497 bestond er ook een ceremoniemeester of hofmeester. Hij was belast met het inzamelen der boeten. Voor twee jaar benoemd, was hij daarenboven verplicht de feestelijkheden te regelen in geval van gaaischieting of bij feestmalen. Krachtens beslissing van den Eed van het jaar 1612, mocht de nieuwbenoemde hofmeester die bediening niet van de hand wijzen, op straf van dubbelen inleg. Bij feesten en plechtigheden waren het de hofmeesters, die te zorgen hadden voor de versiering van straat en lokaal, voor het noodige aantal trommelaars, fluitspelers, trompetters en andere personen, die zij noodig oordeelden. Ook was het den hofmeester opgedragen

(1) Zie BAMPS en GERAETS l. c. p. 10.

pektonnen voor het huis van den nieuwen koning te plaatsen en ze 's avonds te doen aansteken.

De baljuw van het gilde werd benoemd door den koning en den Eed. Bij vogelschietingen vervulde hij om zoo te zeggen de rol van politie-commissaris en gezamenlijk met den blazoendeken handhaafde hij de orde in de zaal. Indien een der gezellen de hem opgelegde boete niet op tijd betaalde, dan was de baljuw belast met de inbeslagneming van zijne bus of van ander tuig.

De blazoendeken, van wien wij zooeven melding maakten, was belast met de eendracht en de goede verstandhouding onder de burgers te bewaren. Door blazoen verstond men in de schutterstaal van dien tijd het doel, waar de gezellen naar schoten. De blazoendeken was dus een hoofdman, die den deken verving, indien er schijf geschoten werd. Alle geschillen, welke bij schietingen oprezen, moesten hem onderworpen worden en men behoorde zich naar zijne uitspraak te schikken.

De kapitein, vaandrig en standaarddrager waren belast met het inrichten van optochten of andere openbare plechtigheden. De constabels verzorgden en bestuurden de kanonnen, wanneer er vreugdesalvos te vuren waren, of in andere buitengewone omstandigheden.

Het onderhoud van het lokaal, van het schietblazoen en van de aarden doelen was de taak van den bode of knaap. Deze moest ook de waskaarsen, welke de gezellen in de processie droegen, opschikken en weer naar hunne woning terugbezorgen. Hij moest altijd ten dienste staan van overdeken, deken, koning en proviseurs.

De aanteekenaar van het gilde was belast met het aanteekenen der schoten van elk schutter. Bij ieder meesterschot kreeg hij een buitenkansje als loon. Hij was bij eede verplicht al de geloste schoten door den griffier of door zijn plaatsvervanger te

doen opschrijven. In geval van twijfel kon alleen de blazoendeken eene beslissing nemen. Later had het gilde, behalve een knaap en dienstboden, eenen poetsenmaker, recreatiefmeester genoemd, die men bij alle feesten en plechtigheden zag optreden.

In het begin was de St-Antoniusgilde gehouden getrouwheid te zweren aan den graaf van Vlaanderen, aan het Magistraat en aan de Staten. Het moest bij eede beloven de oude en nieuwe voorrechten van Vlaanderen te handhaven, de bondgenooten der Gentenaars te verdedigen en wacht te houden aan de poorten der stad. Dezelfde eed van getrouwheid werd ook geeischt door Keizer Karel V in zijn charter van 1515. Intusschen had de hervorming onrust en tweedracht teweeg gebracht, zoodat later de Aartshertogen er reden toe vonden de Hoofdgilden buitendien te doen zweren den Roomsch-katholieken en apostolieken godsdienst voor te staan.

Het handhaven der goede orde en der openbare veiligheid was den schuttersgilden eene dure plicht. Reeds in 1488 zweren de busschieters van St-Antonius de wacht der stad op zich te nemen en deze desnoods te verdedigen. In geval van brand waren zij belast met het blusschen. De keizer, als graaf van Vlaanderen, mocht hun, indien de omstandigheden het vereischten, den krijgsdienst opleggen. Hunne voornaamste plicht was echter de stad te bewaren en bij nacht, zoowel als bij dag, ter beschikking te staan van het stadsmagistraat.

Zooals wij reeds hebben doen opmerken, had ieder gilde in de 16^e eeuw haren beschermheilige of patroon. Zoo stonden de Gentsche busschieters onder de bescherming van St-Antonius, die van Dendermonde vereerden St-Andreas, die van Rousselaere St-Michiel, die van Kortrijk St-Barnabas, die van Aelbeke, Zweveghem en Yperen St-Barbara, die van Nieuwpoort en Bikschoote St-Andreas, die van Brussel St-Christoffel, die van Bergen in Henegouwen

Ste-Christina, die van Hasselt St-Joris, die van Looz en van Tongeren St-Sebastiaan.

Daarenboven was aan de groote gilden, zooals aan dat van St-Antonius te Gent, een proost of kapelaan verbonden. 's Zondags las hij eene mis, welke in den beginne door den deken en de proviseurs moest bijgewoond worden. Ook nam de proost deel aan de oefeningen der gezellen, was lid van den eed, bekleedde de eerste plaats onmiddellijk na den koning, was vrij van inleggeld voor banketten en betaalde geen jaargeld.

De eed was gehouden jaarlijks op St-Antoniusdag de plechtige mis in de St-Michielskerk bij te wonen, in volle uitrusting, en de vespers, welke daags te voren in dezelfde kerk werden gezongen. Volgens een besluit van 1529 waren de proviseurs, op straf van boete, gehouden alle zondagen de mis gewapend en in volle uitrusting bij te wonen. Later werden alle gezellen gehouden in de gildemis tegenwoordig te zijn, die den 2^{den} Pinsterdag gelezen werd, alvorens tot de koningschieting over te gaan. Een gedeelte der boeten werd bestemd om de kosten dezer kerkelijke diensten te betalen.

Om goede scherpschutters te vormen, was niets doelmatiger dan prijskampen in te richten. Hierdoor werden innige betrekkingen met dergelijke instellingen van andere steden aangeknoopt.

Ook traden de kloveniers herhaaldelijk op, indien vorstelijke personen een bezoek aan de stad brachten. Zij dienden dan tot eerewacht en hadden gewoonlijk den voorrang boven de andere gilden. Voor zulke buitengewone kosten kregen zij van de stad eene bijdrage, dikwijls echter slechts bestaande uit bier of wijn.

(*Vervolgt.*) Dr A. HABETS.

HET GEDENKTEEKEN VAN JAN FRANS WILLEMS.

FEESTLIED (1).

Heil hem die 't nieuwe leven
Verwekte in Vlaanderens schoot!
Heldhaftig was zijn streven!
Zijn zege en roem zijn groot!

't Is meer dan hulde zingen,
Het is ons zegelied,
Dat galmt tot al de kringen
Van 't Neêrlandsch taalgebied.
Wij zijn niet weggevallen
Uit Neêrlands Volkenkroon.....
Wien dankt ge 't, duizendtallen,
In deez' uw zegetoon?

Heil! Willems heil! die 't leven
Weer wekte in Vlaandrens schoot!
Heldhaftig was zijn streven!
Zijn zege en roem zijn groot!

---

(1) De eerw. heer Dr. H. Claeys heeft, op aanvraag van het Comiteit, voor de plechtige onthulling van Willems' gedenkteeken een gelegenheidslied gedicht, waarop de heer O. Roels thans de muziek componeert. Wij zijn gelukkig dit gedicht te kunnen mededeelen aan onze lezers.

Toen Schelde en Lei' hier hoorden
Zijn levenwekkend woord
En 't voerden langs hun boorden
Door 't luistrend Vlaandren voort,
Dan is die strijd begonnen
Van taaien Vlaamschen moed...
't Volk heeft zijn ziel herwonnen,
Zijn taal en erflijk goed.

Heil hem enz.

Omsluierd was de luister
Van Vlaandrens fiere Maagd;
Gedoofd in nachtlijk duister
De lichtkroon die zij draagt,
Die glanzend, ja, nu weder
Haar vorstlijk hoofd omstraalt.
Het sluierfloers viel neder.....
Haar schutsgeest zegepraalt.

Heil hem enz.

Hier, vóór den weidschen drempel
Der Vlaamsche kunstenwoon,
Naast d'eedlen grijzen tempel
Van Vlaandrens Landspatroon,
Waar Roeland 's volks victorie
Luidde over 't machtig Gent,
Rijst nu zijn beeld van glorie
En 't zegemonument.

Heil hem enz.

Elk Dietsche gouw treedt nader
En legt een bloemkroon neer :
Ons Vlaandren noemt hem vader
En wijdt hem dank en eer.

Uit Willems is 't herboren :
Bij t' zegefeest onz' eed
Aan taal en volk gezworen
Voor welk hij streed en leed!

Heil hem enz.

De strijd zal lauwren deelen
Tot vollen zegekrans,
Dan zal de Beiaard spelen
Van Roelands torentrans;
Dan groeten duizend monden
Deze eerzuil van graniet,
Die wacht hier ongeschonden
Op 't groote zegelied.

Heil hem enz.

't Wordt door geen' tijd ontbonden,
Door geen geweld geslecht,
Wat Willems' handen grondden
Op Waarheid en op Recht.

ZOMERNACHT.

Allengs verzwakt, versterft de schemerklaarte,
Die alles toetst met bleeke, blauwe tint;
Het avondduister zijpelt door 't geblaarte;
De verte weifelt, grijst en grauwt, verzwindt.

Een kwijnend rood doorstreept, karmijnt de kimmen,
Als waar 't de weerglans van verwijderd vuur;
De zonnegoudklomp, bij het laatste glimmen,
Versmolt daar in den kroes van 't luchtazuur.

Nu dalen donkre draperijen neder
Van fijngesponnen draden, licht als zij,
Die, zwevend, al omwikklen, lijze en teeder,
Die sleepen langs het bruine gras der wei.

Hier staan, met loofwerk als uit brons gehouwen,
De boomen, torschend hunne trotsche macht;
Daar zijn het massas, die onvatbaar grauwen,
Of schimmen ginds, wegzwijmlend in den nacht.

In 't donker loopt de breede baan verloren.
Gelijk een vlakten, eindloos uitgebreid,
Deint langzaam weg het hooggewassen koren,
Dat men betreden zou door 't oog misleid.

Het westen okert nog; na luttel stonden
Wordt alles in den ether uitgewischt.
Doorzichtig floers houdt bosch en veld omwonden,
Zij sluimren zacht, door koeltjes opgefrischt.

Daar heldert ginds de donzen hemel, dauwend
Van parelemoer. 't Rivierken kronkelt voort
En mengt zijn inkt met golfgewel, blank-blauwend;
De wilgen dommlen, droomen aan zijn boord.

Het alles zwijgt een zwijgen, diep en treffend,
Een zwijgen, dat de ziele spreken doet,
Als of zij, uit haar zelve zich verheffend,
Zich aan heur zelf veropenbaren moet.

De stilte kan men met de handen grijpen;
Zij nadert, looze sluipt ze voort, ze omvat;
Gij voelt haar armen zacht, heel zachtjes nijpen;
Zij lost u weer en strijkt langs bloem en blad.

Door 't luchtmysterie wuiven harmonieën,
Als ruischte stil 't verkreukend nachtgewaad,
Als suisden stemmen toovermelodieën,
Die slechts de ziel bij zomernacht verstaat.

Gesluierd is 't azuur, waar starren weemlen:
Dwaallichtjes in de vlakten van de lucht.
Den geest, naar 't verre, waar geheimen scheemlen,
Ontvliên gedachten en aan 't hart een zucht.

Hasselt. HUIBRECHT HAENEN.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Een Hollandsch Panthéon. — Maar al te dikwijls leeft een groot gedeelte van het volk niet genoegzaam het leven mede van zijn land. De geestelijke afzondering moet natuurlijk zijne ontwikkeling in den weg staan, doch die onwetendheid is aan het publiek zelf juist niet te wijten aangezien die, welke de cultuurmiddelen in handen hebben, er soms te weinig op bedacht zijn om het daarvan deelachtig te maken.

In die orde van gedachten heeft de firma Nijgh en Van Ditmar van Rotterdam, het goede idee opgevat van boekjes uittegeven waarin met portretten en levensberichten allen voorkomen, die zich verdienstelijk of bekend gemaakt hebben op het gebied der politiek, der kunsten en der wetenschappen.

Dat hunne onderneming zal slagen, daaarvoor spreken borg de groote belangstelling welke zich allerwegen meer en meer veropenbaart, de zorg besteed aan die soort van galerij van vermaarde mannen en de genadelijke prijs waaraan die werkjes verkocht worden.

In der waarheid, deze uitgave mag een Hollandsch Panthéon genoemd worden, Panthéon waar allen die op den voorgrond staan hun borstbeeld hebben, Panthéon omdat die lieve boekjes in het bereik staan van iedereen.

Wanneer volgt een uitgever van hier dat voorbeeld en schenkt hij ons op zijne beurt een Belgisch Panthéon?

Wij hebben ter recensie ontvangen *Onze Musici* (f. 1,40), *Onze tooneelspelers* (f. 1,60), *Onze Hoogleeraren* (f. 1,90), *Onze afgevaardigden* (f. 1,40), *Onze Ministers* (f. 0,50), de vier eerste elk met ongeveer 150 portretten. In het eerste werkje hebben wij met genoegen b. v. het levensbericht gelezen van den meester Richard Hol; in het tweede, waarin van het meeste deel de afbeelding ook staat in de rol die zij geschapen hebben, maakten wij nader kennis met eene Beersmans, met Bouwmeester en Van Zuylen; het derde, waarin al de mannen van wetenschap voorkomen der vijf Hollandsche Universiteiten: Leiden (gesticht in 1575), Groningen (1614), Utrecht (1636), Amsterdam (1877, atheneum illustre 1632), de vrije hoogeschool van dezelfde stad (1880) en de Indische Instelling van Delft (1864).

Onze schrijvers en *Onze schilders* zijn ter pers.

Om een staal der bewerking te geven, ziehier b. v. de berichten rechtover de portretten geplaatst van Dr Ten Brinck en van Dr Schaepman. Deze laatste zal ongetwijfeld als letterkundige besproken worden in de reeks die aan de belletrie zal gewijd worden.

« Dr. JAN TEN BRINK werd 15 Juni 1834 te Appingedam geboren. Na de lagere school te Tjamsweer, de Fransche school en het gymnasium te Appingedam te hebben bezocht, werd hij in 1853 student te Utrecht en kreeg daar uitsluitend prof. Opzoomer tot leermeester.

Na in 1860 gepromoveerd te zijn tot doctor in de theologie op een proefschrift, getiteld: *Over de Zedeleer van D. V. Coornhert*, werd hij benoemd tot leeraar aan de H. B. S. m. 5 j. c. te 's Gravenhage, uit welke betrekking hij in Mei 1885 zijn benoeming ontving tot hoogleeraar in Geschiedenis der Nederl. Letterkunde en Aesthetische Critiek aan de universiteit te Leiden. Zijn ambt aanvaardde hij in Juni, met een rede: *De Geschiedenis der Nederl. Letterknnde en hare leerwijze.*

Prof. Ten Brink, die R. N. L., L. K. V. A. en L. A. O. G. is, was meermalen vertegenwoordiger der Nederl. regeering bij verschillende congressen. Van zijn hand verscheen een *Geschiedenis der Noord-Nederl. Letterkunde in de XIXe eeuw* (Amsterdam 1889); *Oost-Indische Dames en Heeren* (roman); *Kleine Geschiedenis der Nederl. Letteren* (1877; 3^e^ druk 1891); *Onze Hedendaagsche Letterkundigen; Literarische Schetsen en Kritieken; De Oude Garde en de Jongste School;* tal van novellen, historische-, aesthetische- en letterkundige studiën, critieken, enz. »

« De heer SCHAEPMAN werd geboren te Tubbergen, provincie Overijssel, den 2^en^ Maart 1844. Zijn vader was burgemeester van Tubbergen.

De heer Schaepman genoot zijne opvoeding aan het gymnasium te Oldenzaal, aan het seminarie te Kuilenburg, aan dat te Rijsenburg, Driebergen, en werd den 15^en^ Augustus 1867 tot priester gewijd te Utrecht.

Dr. Schaepman vertoefde van 1868 tot Juni 1870 te Rome en werd aldaar doctor in de theologie in het jaar 1869; in 1870 werd hij aangesteld als hoogleeraar te Rijsenburg. In 1888 werd de heer Schaepman door het district Breda afgevaardigd naar de Tweede Kamer, en in 1888 tevens te Wijk-bij-Duurstede gekozen; hij opteerde voor Wijk-bij-Duurstede, doch werd daar in 1891 niet herkozen. Kort daarna vaardigde het kiesdistrict Almelo hem af, dat bij de Juni-verkiezingen van 1897 zijn mandaat vernieuwde. »

S. F.

De Tuin.—Kunst. Letterkunde. Tooneel. Muziek. Politiek-Sociologische wetenschappen en Maatschappelijk werk. Uitgevers H. Kleinmann en Cie: Haarlem. — 1ste jaargang, 1ste aflevering. (Mei 1899.)

Dit eerste nummer van een nieuw kunst- en letterkundig tijdschrift uitgegeven door de HH. Kleinmann en Cie, te Haarlem, is wel éen der mooiste tijdschriften die in Noord-Nederland het licht zien. Het formaat, dat buitengewoon groot is, laat aan de uitgevers toe de platen uit te voeren op groote schaal en in deze eerste aflevering komen er waarlijk meesterlijke platen voor.

Een fragment, teekening van de *Forgeron*, (Verhaeren) van Johan Thorn Prikker. — Een studie van Jan Toorop. — Een reproductie van de Lezende vrouw van Johannes Vermeer in het Rijksmuseum te Amsterdam. — Twee platen van Floris Verster en éen van Matthys Maris. Dit alles onberispelijk als uitvoering. De HH. Kleinmann en Cie zijn immers niet « novices » in het uitgeven van prachtwerken. Hunne uitgaven: Teekeningen van oude meesters der Hollandsche school. — Sterkwater platen naar Rembrandt-teekeningen uit de 15, 16 en 17 eeuw, en een prachtige uitgave van photographische afbeeldingen der werken van Hans Memling, waarover we wellicht later eens breedvoeriger spreken, hebben reeds de proef gemaakt van wat de HH. Kleinmann en Cie, op gebied van kunstuitgaven kunnen leveren.

Wat het letterkundig gedeelte van *De Tuin* betreft, het is jong en stout. Zoo moet het ook. Enkel wil ik aanstippen dat Stijn Streuvels, onze West-Vlaamsche novellist, medewerkt aan het nieuwe tijdschrift.

H. DE M.

Aardrijkskunde voor Middelbaar en Lager Normaal onderwijs. I. Europa, door A. VERMAST, I. Vanderpoorten, Gent.

Een oprecht nuttig werk, dat de warmste aanbeveling verdient, even als al de ernstige wetenschappelijke Nederlandsche werken die het licht zien. Men kan nooit genoeg de leeraars die de Nederlandsche taal machtig zijn, en een goede wetenschappelijke basis bezitten, men kan ze nooit genoeg aansporen om hunne krachten te wijden aan het aanvullen van den voorraad Nederlandsche wetenschappelijke werken, veeleer dan dat ze hun tijd verliezen in het aaneenflansen van rampzalige versjes.

Dit eerste deel der aardrijkskunde, dat Europa behandelt, is uiterst volledig, zonder verwarring, en met veel methode opgesteld. De schrijver heeft er vooral naar getracht zooveel mogelijk de dorheid der cijfers weg te nemen; zoo b. v. in de opgave der oppervlakte der landen, gebruikt hij de vergelijking: b. v. Italië. Oppervlakte : 9 $\frac{1}{2}$ maal België. Elders, voor de studie van den œconomischen toestand der streken gebruikt hij schemas die de waarde der cijfers vatbaarder doen uitkomen.

Een zeer groot getal platen, behalve de kaarten en de schema's, versieren het boek, en geven van ieder land of de kleedij der inwoners, of een belangrijk monument, of een typisch landschap dat aanstonds gansch de streek kenschetst.

Dit verdienstelijk werk wordt tot een algemeen gebruik geroepen in het middelbaar onderwijs, en ook door lieden die niet meer « school gaan » maar die toch willen weten waar ze wonen en wie er op dit klein aardbolletje naast hen woont, zal dit werk van den heer Vermast, met genoegen geraadpleegd worden. H. DE M.

De verdwijning der Alvermannekens, door J. LENAERTS, Antwerpen, Buschmann, prijs: 2.50 fr.; prachtuitgave: 5 fr.

Een werk van eersten rang in een keurig kleedje gedost. Men weet niet wat meest te bewonderen den inhoud of de omlijsting. De heer Buschmann heeft een echt artistiek werk geleverd, met het sierlijk drukken en illustreeren van dit sierlijk en puik gedicht. De teekeningen werden vervaardigd met dezen geestdrift, die een mengsel is van liefde en vereering. Hier geen spraak van gewone printjes ter broodwinning door gewone drukkers uitgegeven, maar een echt kunstwerk, waardig van den inhoud.

Doch wat gezegd van dien inhoud? Hoe die frischheid van toets, van opvatting, van verbeelding niet ontglansen? Hebben wij waarlijk te doen met een schrijver van deze naar verval hellende eeuw, en staat niet voor ons een dichter van de eerste, oorspronkelijke tijden, vol morgenlicht en glansgetoover?

Toen, over eenige jaren, het werk van den reeds grijzen en nog onbekenden Weber, *Dreizehnlinden*, in 't licht kwam, ging een lange kreet van verbazing, van geestdrift, van blijdschap door geheel Duitschland. In eens was een dier werken ontloken, die eeuwig bloeien in de bekoorlijkheid hunner frissche jeugd.

Niet beter kunnen wij *De verdwijning der Alvermannekens* kenteekenen dan met ze bij *Dreizehnlinden* te vergelijken. Een zelfde adem waait door de twee boeken, een koele tocht vol oorspronkelijke, geurige, ongekunstelde poëzie, eene zelfde lachende frischheid.

Hier ook, gelijk in Webers werk, hebben wij het epos van gansch een volk, de beschrijving tot in het nauwkeurige toe — en in de dichterlijkste taal — van de zeden en gebruiken van dit volk, het samensnoeren van al de overleveringen, sagen, legenden van een ras, en dit ras is het onze, dit volk is *ons* volk.

Eere dan aan den schrijver, die zulk een standaard-werk kon leveren en onder het dichterlijke kleed zulke schatten van geleerdheid en belezenheid verbergt; ja, die met de bescheidenheid van het echt talent, niet eens duldde dat zijn naam op zijn boek zou staan!

Moge deze naam des te meer in eere komen onder het volk, en niet één kenner onwetend blijven dat in den heer Lenaerts een groote dichter schuilt!

(*Dietsche Warande.*) M. E. B.

Schema's en wenschen als bijdrage tot de practische kennis der nieuwere paedagogiek door POL ANRI (Gent, Sifler en Hoste, 1899). Onder de eerste rubriek worden de verschillende kenschetsende punten der nieuwere paedagogiek gebracht, eigenlijk niet met uitvoerige of ingewikkelde theoretische beschouwingen, maar met eenige practische voorbeelden als toelichting. Onder de tweede rubriek worden de toepassingen aangestipt, die den schrijver in 't onderwijs hier te lande zoo goed als onmiddellijk uitvoerbaar voorkomen. Vooraf spreekt hij een woord over Herbart, zijne voorgangers en zijne voornaamste volgelingen; daarna over de gedachte die aan Herbartiaansche opvoedkunde ten grondslag ligt. De stellingen der nieuwere richting kunnen tot drie groepen gebracht worden; de eene heeft betrekking op het leerplan; de andere op de zonderlinge verbinding der leervakken, die te zamen een organisch geheel dienen te vormen; de derde op den leergang die moet worden doorloopen bij het volkomen toeëigenen en grondig verwerken van de kleine afdeelingen, waarin men de leerstof dient te splitsen. Na een hoofdstuk over opbouwend onderwijs, toont schrijver in het tweede gedeelte van zijne verhandeling eenige wenschelijke toepassingen aan, waar vervolgens deze vraagpunten o. a. beschouwd worden: cultuurhistorische trappen, concentratie, aanschouwing, inductie, zelfwerkzaamheid, practisch zijn, formeele leertrappen, karaktervorming.

Eene verdienste die niemand den heer Anri betwisten zal, is dat in de Zuidnederlandsche school-litteratuur zijn boek het eerst zoo volledig het Herbartiaansche stelsel uiteenzet. Mag ik hier ook de artikels vermelden uit het « Bulletin bibliographique et pédagogique du Musée Belge » der twee laatste maanden van 1898 en der twee eerste van 1899, getiteld « Les principes didactiques de l'école d'Herbart », *application à une ode d'Horace*, par J. KREKELBERG, préfet des études à La Louvière?

De aard van dit tijdschrift brengt niet mede hier over methodeleer uit te weiden: daarom ook is het overbodig hier aan te geven wat al voor of tegen Herbart pleit. Het boek van Pol Anri verzoekt en verdient studie van al wie met het onderwijs en de opvoeding uitstaans heeft. Daar Herbart's systeem zoo openlijk afbreekt met den traditionneelen slenter, en ook hier en daar met goedgekeurde methoden, dient de gulden spreuk van den H. Paulus tot vermaning: « Beproeft alles, behoudt wat goed is ». Mij deed 's schrijvers rechtzinnige hulde aan de verdiensten mijns meesters, Hglr. Collard van Leuven, innig genoegen.

(*Dietsche Warande.*) Dr C. C.

De Bloedschuld of Philips van Artevelde, drama in vier bedrijven (Antwerpen, Bouchery, 1899), door M. BRANTS, leeraar in 't Atheneum van Doornik. Dit drama is als het vervolg van Conscience's Jacob van Artevelde. Psychologisch en hartstochtelijk is het drama, niet vaderlandsch

bovenal. In het eerste bedrijf zijn de toestanden en de karakters zeer wel afgeschetst; maar of de aandacht en het gemoed, bij de opvoering, gedurende de drie volgende bedrijven gestadig zouden gespannen blijven, daar sta ik niet voor in: zoo weet ik niet of er na het derde bedrijf nog wel een climax in de toestanden mogelijk is. Lijdt ditzelfde bedrijf ook geen gebrek aan waarschijnlijkheid? Het slot is indrukwekkend. Verscheidene tooneelen zijn aangrijpend. De samenspraak is doorgaans welgeleid. De vereerende onderscheiding, door den schrijver in den derden driejaarlijkschen wedstrijd der stad Antwerpen genoten, zal door de lezers of toeschouwers der *Bloedschuld* bekrachtigd worden.

M.

Zelf help en Vooruitzicht is een aardig boekje van JOZ. MOULCKERS, met 25 plaatjes, leefregels en werken met zedelessen voor de jeugd.

Gulden spreuken, briefjes, verzen, vaderlijke raadgevingen, moederlijke vermaningen en dat alles opgeluisterd door wekkende prentjes dat is schering en inslag van het mooie werkje.

Het weze warm aanbevolen. Prijs fr. 0,25.

Esquisses flamandes et hollandaises, par L. VAN KEYMEULEN.

De heer Van Keymeulen is een Vlaming die het goede denkbeeld opgevat heeft onze letterkunde in Frankrijk te doen kennen en daartoe Nederlandsche studiën afkondigt in de groote Fransche tijdschriften, zoo als « Revue des Deux mondes », « Revue encyclopédique », « Nouvelle Revue ».

Het zijn deze artikelen in bundel vereenigd, welke het voorwerp uitmaken van deze « Esquisses. »

Hij bespreekt Willems, Van Ryswyck, Van Beers, Pol de Mont, De Geyter, Vuylsteke, Hiel, Loveling, Van Droogenbroeck, Antheunis, De la Montagne, De Vos, Hélène Swarth, Multatuli, Louis Couperus en levert drie schetsen getiteld « Un village flamand », Le Zuyderzee » en « Le Pays Hollandais ».

Later komen wij op dit uitmuntend boek terug, doch zeggen van nu af dat de schrijver met gezag en met talent zijn oordeel uitspreekt, dat hij vol waardeering is voor onze geestesproducten, zonder nochtans zich door het chauvinisme, een weinig eigen aan de Vlamingen, te laten misleiden en alles te aanzien als opperbest in de opperbeste wereld.

Zijn verschenen, en te verkrijgen bij St Augustinus' Maatschappij, te Brugge, Gent, Antwerpen, Rijssel enz.

1° *Levensschets van den H. Franciscus van Assisië,* door twee Minderbroeders, in-8°, met 17 platen, allerschoonste prijksboek, 128 bladzijden, geldende slechts **0,34 frs.** per dozijn voor alle kloostergemeenten, onderwijsgestichten, kollegiën en scholen.

2° *Kern van de Geschiedenis der drie Orden van den H. Franciscus van Assisië,* door twee Minderbroeders, insgelijks met 17 platen versierd, in-8°, netjes ingenaaid, 128 bladzijden tegen **0,34 frs.** per dozijn ten gunste van dezelfde kloostergemeenten, onderwijsgestichten, kollegiën en scholen.

Koninklijke Vlaamsche Academie. — *Zitting van 19 Juli.* Op voorstel van den heer de Pauw wordt nog eens beslist de uitgaven der Academie naar de Provinciale Tentoonstelling te zenden, de brief door het Bureel aan het Bestuur der Expositie gezonden tot dit doel, onbeantwoord gebleven zijnde.

Worden benoemd tot leden der commissie belast met het voor-

stellen van prijsvragen : de heeren Coopman, Broeckaert, de Vos, Sermon en Bols.

Door den heer Prayon wordt gewezen op de noodzakelijkheid der benoeming van eenen hulpsecretaris, immers door het toenemen der werkzaamheden wordt de taak van den bestendigen secretaris met den dag zwaarder en meer uitgebreid.

De heer de Potter zal de Academie vertegenwoordigen bij het aanstaande Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres, te Gent.

De heer Simons houdt eene voordracht over « De kleine Johannes » van Frederik Van Eeden.

Davids-Fonds.—Worden heden aan de inschrijvers verzonden vier platen over den Boerenkrijg. Zij zullen met vrucht, tot stichting en verheerlijking, in de huizen aan de wanden gehangen worden.

In den gang gestoken door het vieren van de helden van den Boerenkrijg, hebben dit jaar meest al de afdeelingen van het *Davids-Fonds* zich beijverd om feestelijk onze helden van 1302 te herdenken. Den 11 Juli wordt meer en meer een nationale dag. Zele hield de dezer gelegenheid eene algemeene vergadering waarop den heer Van Hemelryck het woord voerde.

† **Mgr. Ridder de Harlez,** prof. van Oostersche talen aan de Universiteit van Leuven. Zijne bevoegdheid was zoo groot dat priesters van Zoroaster, oneens op de verklaring van zekere teksten van hunne gewijde boeken, Mgr de Harlez tot scheidsman namen. Chineesch, Mandchousch, Japansch, Sanscrit, Zend, Pelvi, Malgache, hadden geene geheimen voor hem. Een honderdtal werken, studiën, memoriën, spraakkunsten enz. zijn van hem verschenen, waaronder : *La religion en Chine et Poésies chinoises* bij den uitgever dezes. — Mgr de Harlez was te Luik geboren in 1832, hij was ook Dr in de rechten. — Zijn oom, de kanunnik de Harlez, schreef letterkundige stukken in 't Waalsch (Hypocundes) en was de eerste om Grétry aan te moedigen en vooruit te helpen.

† **Pieter De Mol,** eere bestuurder der Muziekschool en kapelmeester van Sint Marten te Aalst. In 1853 behaalde hij den tweeden prijs van Rome met zijne cantate *Le dernier jour d'Herculanum.* Hij schreef nog een opéra comique *Quenten Metsijs*, een *Te Deum*, de cantate *Festin de Balthazar*, een oratorio *Sinte Cecilia* en twaalf quatuors voor snaarspeeltuigen. Fetis, Samuel en Guillaume schreven over de werken van De Mol met zeer veel waardeering.

† **Emiel De Beule,** een veel belovend jonge Vlaamsche letterkundige. Hij schreef in verschillende tijdschriften, onder andere in het *Belfort*, novellen die zeer opgemerkt werden en bewijs gaven van grooten aanleg. Wanneer de dood hem komen verrassen is, legde hij de hand aan eenen bundel schetsen die met vaardigheid en schranderen opmerkzaamheidsgeest van het leven afgekeken waren. Hij was pas 30 jaar en hij was de broeder van den gekenden beeldhouwer Aloïs De Beule, met wien hij overigens samen arbeidde. Hij gaf ook uit bij den drukker dezes : *De zoon van den boerenknecht* en *De Werkstaking.*

† **Remi Moroy,** geneesheer te Moorsel, oud 58 jaar. Van zijne jongelingsjaren af was hij voorstaander van de moedertaal en beoefenende hij de Vlaamsche letteren. Te Leuven was hij leerling en vriend van Vader David.

In het bestuur van *Met Tijd en Vlijt*, aan de *Alma Mater*, en later als lid van het Hoofdbestuur van het *Davidsfonds*, bewees hij de beste diensten aan de katholieke Vlaamsche zaak.

Het *Davidsfonds* eenen prijskamp uitgeschreven hebbende over Kanunnik David, werd het werk van den heer Moroy, met dat van Prof. J. Van de Weghe, bekroond. Beide studiën verschenen in één boekdeel in de reeks van de uitgaven van het *Davidsfonds* onder den titel : *Het leven en de werken van Kanunnik J.-B. David.*

De overledene schreef in verschillende tijdschriften en liet onder andere in *Het Belfort* artikelen verschijnen over de abdij van Affligem, den Boerenkrijg enz. *Ultima Thule*, dat in deze aflevering verschijnt, werd hem in proef gezonden gedurende de ziekte die hem den 7 Juli laatstleden ten grave bracht.

Wij bevelen zijne ziel in de gebeden van de lezers van *Het Belfort.*

† **Pater Duboé**, algemeene overste der Paters van Lourdes, opsteller van *Annales de Lourdes* en schrijver van eene geschiedenis van O. L. Vr. van Lourdes.

† **Heyrmans**, van Bornhem, die in Amerika te Depere (Wisconsin) den *Deperestandaard*, *Onze Standaard* en *De Volksstem* gesticht heeft. Deze Vlaamsche bladen worden ginds door duizenden Vlamingen en Hollanders gelezen, en onderhouden bij hen den nationalen geest.

† **Chesnelong**, onafzetbare Fransche Senator, groote katholieke redenaar, rechtsschrijver van gezag en hoog aangeschreven staatkundig man. Hij was 80 jaar oud.

† **Ridder Leopold von Blumenkron**, opsteller aan het Fremdenblad te Wien, de nestor der gazetschrijvers, hij was 96 jaar oud.

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars)

Gent

Drukkerij A. Siffer

IS SAVONAROLA DE VOORLOOPER VAN LUTHER.

I.

Wanneer men het standbeeld van Luther te Worms bezichtigt, ziet men op de linkerzijde van het voetstuk het beeld van Savonarola, den Dominicaner monnik van Florence. De beeldhouwer beschouwde hem eveneens als Jan Hus, de Valdo en Wiclef als een der voorloopers van den vader der « hervorming ». Ik herinner mij nog zeer goed, dat Savonarola dezelfde treurige eer genoot in een der schoolboekjes, waaruit wij, op eene neutrale school, de algemeene geschiedenis moesten leeren.

Wanneer ooit de geschiedenis is verkracht, wanneer ooit der waarheid geweld is aangedaan, dan is het hier. Daar mogen schaduwen vallen op het leven van « den Profeet van Florence », daar mogen zaken voorkomen in dat woelig en veelbewogen leven, welke wij liever anders hadden gezien, geen enkele zijner daden geeft den Protestant het recht hem een voorlooper van Luther te noemen. Geheel het leven van Savonarola, zoowel zijn bizonder als openbaar, is lijnrecht in strijd met het leven van den vader van het Protestantisme; zijne leer was de leer der katholieke Kerk en in zijn tragischen dood toonde hij zich meer dan ooit een waar toonbeeld te zijn van deugd; in zijn bloed zijn de vlekken afgewasschen,

welke hem mochten ontsieren, zoodat Paus Benedictus XIV getuigde: « hij heeft heilig geleefd en zijn faam van heiligheid, welke hem gedurende zijn leven omringde, is niet met hem ten grave gedaald ».

In eenige artikelen zal ik trachten aan te toonen, hoe weinig overeenkomst er is tusschen Savonarola en Luther.

Luther verliet de wereld, getroffen door den plotselingen dood van zijn vriend. Na een feest met zijne vrienden, bij wijn, cytherspel en lied trad hij in het klooster. 't Was geen daad van rijp beraad, na vurig gebed en diepe overweging genomen; de gewichtige stap was het gevolg van een plotselingen schrik, welke het verstand niet verheldert, niet verlicht, maar veeleer verduistert.

« Indien Luther Thomas a Kempis had geraadpleegd, » schrijft Dr. Schaepman, « hij had den gang niet gedaan. Die intrede in het klooster was voor Luther de eerste stap naar den afgrond. »

Niet aldus was de intrede van Savonarola in de Orde der Predikheeren, welke hij bizonder liefhad, om zijn eerbied voor den Engel der school, den H. Thomas van Aquine. Na rijp beraad, na vurig gebed ontvluchtte hij de wereld. Hij had strijd moeten voeren en hevigen strijd. « Gelooft gij, » aldus schreef hij aan zijn vader, « gelooft gij, dat ik geen hevige droefheid gevoelde, wanneer ik mij van u scheidde? Nooit, van het oogenblik mijner geboorte af, heb ik diepere gemoedssmart ondervonden, dan in het uur, dat ik mijn eigen vader ging verlaten, om aan Jesus Christus het offer mijns lichaams te bieden en mijn wil te leggen in de handen van personen, die ik nooit had gezien. Doch daar ik, aan God denkend, mij herinnerde, hoe Hij zich-zelf tot een dienstknecht heeft willen maken onder ons, aardwormen, had ik geen vermogen meer om niet te luisteren naar Zijne lieflijke stemme; de stem van mijn Heer Jesus Christus, die mij zeide: « Komt allen tot mij, gij die belast

en beladen zijt, en Ik zal u verkwikken. Neemt mijn juk op u, en gij zult vrede voor uwe zielen vinden. » Zoo gij niettemin u over mij beklaagt ter oorzake van mijn heengaan, ik zou bijna zeggen, ontvluchting: weet het dan, u te verlaten, baarde mij zoo grievende smart, dat, zoo ik u mijn hart hadde geopend, het zou gebroken zijn geworden vóór mijn vertrek en mij gedwongen hebben mijn voornemen op te geven. Daarom laat het u niet verwonderen, dat ik gezwegen heb; nochtans heb ik, achter mijne boeken, aan het venster eenig geschrift nagelaten, om u te berichten hetgeen ik deed.

« Droog dus uwe tranen, waarde vader; verdubbel niet mijne smart en mijne droefenis. Voorzeker, ik heb geen berouw over hetgeen ik gedaan heb; ik zou niet terugkeeren in de wereld, al meende ik grooter te kunnen worden dan Caesar Augustus; maar toch, ik ben vleesch als gij, en mijne zinnen voeren strijd tegen mijne rede. Het vleesch begeert tegen den geest. Daarom moet ik bloedige worstelingen doorstaan, om den Satan te beletten, dat hij mij overwinne, dan vooral, wanneer ik van u hoor spreken. Weldra zullen ze voorbij zijn, die eerste, moeitevolle dagen, en ik hoop dat wij dan vertroost zullen worden, gij en ik, door de genade in deze wereld en door de heerlijkheid in de andere. Nu blijft mij niets meer over dan u te verzoeken, u die een man van karakter zijt, dat gij mijne moeder vertroost. Verleent mij beiden uwen zegen. Immer zal ik vurig bidden voor het heil uwer zielen. »

Waarom dan Savonarola de wereld verliet? In denzelfden brief geeft hij de reden: « De beweegreden, die mij doen besluiten tot de omhelzing van den geestelijken staat, zijn deze: de groote ellende der wereld en de boosheid der menschen. « Dan treedt hij meer in bizonderheden en vervolgt aldus: « God heeft mij, toen het Zijner oneindige barmhartigheid behaagde, dien weg gewezen, en ik ben dien inge-

slagen, hoezeer ik ook zoo groote genade onwaardig ben. »

Vervolgens troost hij zijn vader: « Alzoo, mijn welbeminde vader, wel verre van tranen te storten, moet gij den Heere Jesus danken: want hij heeft u eenen zoon geschonken; Hij heeft u dien behouden tot op twee-en-twintig jarigen leeftijd, en daarmede niet tevreden, heeft Hij zich gewaardigd dien op te nemen onder Zijne ridderlijke kampioenen. Zeg mij, erkent gij het niet als eene bizondere genade, dat een uwer zonen ridder van Jesus Christus mocht worden? Of, gij bemint mij, òf gij bemint mij niet. Gij zult niet zeggen, dat weet ik, dat gij mij niet bemint. Gij bemint mij dus, en daar ik samengesteld ben uit twee deelen, d. i. ziel en lichaam, welk van beiden hebt gij meer lief, het lichaam of de ziel?

« Gij kunt niet zeggen het lichaam; gij zoudt mij niet liefhebben, als gij alleen mijn lager deel bemindet. Gij voedt alzoo meer liefde voor de ziel; maar waarom zoudt gij dan niet haar welzijn zoeken? Veeleer moest gij u verblijden en deze zegepraal hoogst feestelijk vieren. Ik weet het wel, dat men het vleesch niet kan verbieden eenige smart te ondervinden; maar men moet die beteugelen door de rede: dat is de plicht van een wijs man, eener grootmoedige ziel. »

Men verhaalt dat Savonarola uit liefde tot vernederingen, verzocht als leekenbroeder te worden aangenomen; doch de oversten hadden spoedig zijne groote geestesgaven bemerkt, en in 1470 volgde hij na zijne professie de klassen der wijsbegeerte.

Hier kunnen wij al dadelijk de vergelijking doorzetten. Luther heeft in het klooster geleden, zijn zielelijden moet vreeselijk geweest zijn. Nimmer vond hij de rust, waarnaar hij verlangde, totdat hij eindelijk het voor hem ondraaglijk geworden juk van zich wierp, huwde met eene afvallige non, het kloosterleven met zijn bijtenden spot, zijn vlijmend sarcasme

belachelijk trachtte te maken en alle religieuzen aanraadde zijn voorbeeld te volgen. Savonarola daarentegen vond het geluk in den kloosterlijken staat.

« Ik herinner mij, toen ik nog in de wereld was, duizendmaal gezegd te hebben, dat ik nooit monnik zou willen worden; en niettemin heb ik de pij moeten aantrekken, toen zulks Gode behaagde. Ik had allen lust verloren, en weet niet waartoe ik besluiten zou. Als de gedachte opkomt, verdrijft zij den slaap; maar nauwelijks heeft men haar gehoor gegeven, of men leeft in kalme voldoening. Thans nu ik monnik ben, zou ik met niemand van staat willen ruilen. »

Nooit had hij spijt over dezen gewichtigen stap; nooit gevoelde hij bekoring het klooster te verlaten, en op het oogenblik vóór zijn sterven, toen hij zich moest ontdoen van het heilig habijt, mocht hij uitroepen: « O heilig kleed, dat ik tot aan dit uur zuiver heb bewaard van elke vlek, vaarwel! Omdat men nu wil, dat ik mij van u scheide, vaarwel! » Het geluk, dat Savonarola vond in het klooster, kwam enkel voort uit het nauwkeurig onderhouden van de plichten van zijn verheven staat. Vreesde ik niet den lezer te vermoeien, ik zou hier de zeven regelen aanhalen, welke hij zich-zelf voorschreef, en die ons eene duidelijke gedachte geven, hoe hoog Savonarola het religieuze leven opvatte. In die regelen, welke de pen van een heilige waardig zijn, en welke de wegwijzers zijn tot de hoogste volmaaktheid, teekende hij zich-zelf. Op zijn persoonlijk leven viel nimmer een enkele vlek. Dit getuigen al zijne geschiedschrijvers, zelfs zijne hevigste vijanden.

Wanneer hij in de gevangenis zat, wisten de kloosterlingen van St-Marco zich niet beter bij Paus Alexander VI te verontschuldigen, dan dat het zuiver en onbesmet leven en de godsvrucht van hun Prior hen in dwaling hadden gebracht.

De heiligheid van zijn leven wordt ten volle er-

kend door de volgende heiligen en gelukzaligen: Philippus Nerius, Catharina de Ricci, Barthélemy, Catharina de Raconigi, Columba de Rieti, Franciscus de Paula, Sebastianus de Brescia.

Die hooge eer is Savonarola gegeven door Pausen, als Paulus III, Benedictus XIII, Clemens VIII, en het volk bewees hem meermalen een eerbied, welke men slechts aan heiligen bewijst.

Voorwaar, vreemde voorlooper van Luther, die de verdiensten der goede werken loochende en enkel de zaligheid zag in het geloof, het geloof alleen; wiens geheele leer berust in het zoo verschrikkelijke: zondig krachtig, maar geloof nog krachtiger. Ockerse, een predikant van Wyk-by-Duurstede, schreef in 1790: « Maarten Luther, een man vrij geleerd voor zijn tijd, eerzuchtig, heethoofdig van aard, en wellicht niet ongenegen, om den echt met de Kerk te verbreken, teneinde die met de hand van Catharina Boria, destijds een non, naderhand zijne vrouw, te verwisselen.... »

Beschouwde Luther Savonarola als zijn voorlooper, dan heeft hij hem al heel slecht nagevolgd.

In den beginne werd de dominicaner monnik naar de verschillende steden van Lombardije gezonden, om er te onderwijzen of te prediken. In 1482 bevond hij zich te Ferrara, zijn geboortestad, doch tijdens de belegering der Venetianen vertrok hij naar Florence.

Florence, met een volk, vatbaar voor geestdrift, voor ontmoediging en weer voor heldenmoed, een volk dat men kan roeren en besturen door het machtig woord, Florence moest het strijdperk van Savonarola zijn.

Het klooster der Dominicanen had aldaar reeds een roemvol verleden. Niet enkel heiligen, als Antoninus, later aartsbisschop der stad, hadden de heilige gewelven gevuld met den zoeten geur hunner verhevene deugden, onder de pij dezer nederige monniken klopte meermalen het hart eens kunstenaars.

Fra Angelico had met zijn machtig penseel de muren van het klooster doen leven; overal, tot in de cellen, spraken de prachtige fresco's van den lijdenden of verheerlijkten Christus, en de geest van dien engelachtigen kunstenaar leefde voort onder de broeders. Baccio del Porta, als monnik Fra Bartolomeo, nam met Andrea del Sarto den eersten rang in onder de Florentijnsche meesters. Luca en Paulo Della Robbia hadden wel aardsche glorie vaarwel gezegd, maar 't was of zij in de eenzaamheid des kloosters beter de idealen aanschouwden, naar welke zij hunnen beelden in marmer het leven gaven.

Spoedig ontving dit klooster eene nog grootere vermaardheid door den beroemden prediker Savonarola.

Van « 82 tot 86 » nam hij aldaar met nauwgezetten ijver het ambt van novicen-meester waar, vertrok voor eenige jaren naar Lambardije, doch keerde alsdan voorgoed naar zijn geliefd Florence terug. Spoedig werd hij om de heiligheid van zijn leven tot prior verkozen, en nu had hij slechts één verlangen : het klooster te maken tot eene ware leerschool van de hoogste volmaaktheid. « Wij hebben, » schrijft hij aan de Prioresse van het klooster te Pisa », geen andere levenswijze, noch in het drinken, noch in het eten, noch voor eenige andere vormen, dan die onzer orde en onzer instellingen; doch wáar is het, dat wij eenige overtolligheden hebben opgeheven, die strijdig waren met de leer onzer vaderen. Alzoo hebben wij besloten, zeer eenvoudige kloosters te bouwen, ons te kleeden in grove stoffen, oude en verstelde kleederen te dragen, matig te zijn in eten en drinken; in navolging der heiligen, arme cellen te bewoner, zonder eenige weelde; het stilwijgen in acht te nemen en te leven in beschouwing en afzondering. »

Ook bepaalde hij, dat de bedden moesten bestaan uit een stroozak met een enkel laken gedekt; dat

de boeken met afbeeldingen en rijke versieringen, waarmede men ze overlaadde, zouden worden afgeschaft; eindelijk, opdat de broederen zich niet zouden hechten aan aardsche goederen, deed hij hen dikwijls van kleederen, boeken en cel verwisselen.

Ondertusschen predikte hij zelf door zijn voorbeeld. Hij legde den anderen geen lasten op, of hij droeg ze zelf met moed en blijdschap. Gelijk al de andere bestond zijne cel uit twee kleine vertrekjes. Van geheel de gemeenschap was hij het eenvoudigst gekleed. Hij had een vasten regel gemaakt, schrijft Perrens, voor het gebruik van zijn tijd en niets was noodwendiger ter oorzake van zijne veelvuldige bezigheden. Hij vergenoegde zich met vier uren slaap; het overige van den dag wijdde hij aan het bestuur der Gemeenschap, aan de briefwisseling, die zijn faam van wijsheid en heiligheid hem noodzaakte te onderhouden met de aanzienlijkste personen, welke hem raad vroegen, en eindelijk aan de studie, aan het gebed, aan de meditatie, aan de voorbereiding zijner predicatiën. Legde hij anderen vernederende bezigheden op, om hunnen ootmoed te versterken, zelf koos hij die, welke het meest der menschelijke natuur tegenstaan. Zijne enkele vrije oogenblikken bezigde hij tot het bizonder onderhoud met de jongste religieuzen en de novicen, die hij zeer lief had en wier licht ontvlambare gemoederen openstonden voor zijne minzame raadgevingen. 't Is waarlijk schoon de beschrijving van zulk eene uitspanning te lezen, zooals dit gedaan is door pater Burlamacchi. Menig lezer zal glimlachen bij zooveel eenvoud, doch men vergete niet, dat die kinderlijke eenvoud de gave der heiligen is. Te meer zal ons dit tafereel verwonderen, wanneer wij weten, dat Savonarola drie leerstoelen stichtte, waar onderricht werd gegeven in de H. Schrift, de Moraal-theologie, de Canones, het leerstelsel en de Controverse; dat hij eene school oprichtte in de Oostersche talen, waarin Grieksch,

Hebreeuwsch, Turksch, Moorsch en Chaldeeuwsch werd onderwezen. Dezelfde man, dien wij kind zullen zien worden met de kinderen, boeide zeven jaar lang geheel eene stad aan zijne lippen, hervormde Florence door zijn machtig woord, was de raadsman van koningen en vorsten, trok de blikken van geheel Europa tot zich. Waarlijk, het weder kind worden, zooals Christus dit verlangde, zien wij ten volle in Savonarola bewaarheid.

Nergens komt het verschil van Savonarola met Luther meer uit dan in hunne levenswijze als kloosterling. Terwijl Luther door eigen schuld in het klooster niets vond dan zielsangst en zielesmart, vloeide het hart van Savonarola over van kinderlijke blijdschap en vreugde. Beschouwen wij een oogenblik het tafereel, dat Pater Burlamacchi ons schildert van eene uitspanning in San-Marco.

« De monniken begaven zich naar eene afgezonderde en eenzame plaats; na aldaar het heilig officie te hebben gezegd, spraken zij met elkander over God. Na het middagmaal namen zij een oogenblik rust: daarna vereenigden zij zich blijde om den Pater, die hun eenig gedeelte der Goddelijke geschriften uitlegde; vervolgens deden zij eene kleine wandeling. Na die wandeling zetten zij zich neer onder de lommer. Alsdan stelde de Pater weder eene schoone plaats uit de H. Schrift aan hunne overweging voor, en ondervroeg voornamelijk de novicen; hij liet hen een godvruchtig lied zingen ter eere onzes Heeren, of liet hen een of ander schoon punt verhalen uit het leven der heiligen, waarvan hij dan, als van zijn tekst, uitging, om hun wijze lessen mede te deelen. Bij wijlen noodigde hij hen tot eenen rondedans met begeleiding der stem, waarna men zich weder op weg begaf. Weldra opnieuw rustend, verzocht Girolamo (Savonarola) elken broeder hem een vers uit de schriftuur te verklaren naar ieders bizonder inzicht... Eens gingen zij een vijgeboom

voorbij. De Pater plukte kleine takken af, die aan den voet van den boom uitgroeiden. Dan behendig de pit er uithalende, maakte hij daarvan volmaakt gevormde witte duifjes en gaf er eene aan elk zijner tochtgenooten, waarover zij zeer verblijd waren. Hij verzocht hen daarop de hoedanigheid der duiven aan te wijzen, en na hen het woord nemende, legde hij hun die uit in den geestelijken zin, tot groote voldoening van allen...

Dikwijls, in den avondstond, zongen zij psalmen en lofzangen met bizondere innige godvruchtigheid; zij deden een novice komen, die het kind Jesus moest voorstellen, en gingen in een kring om hem heen zitten. Iedereen gaf hem zijn harte over en vroeg hem eene gunst voor zich zelf of anderen : bijvoorbeeld dat deze of gene jongeling uit de wereld in het klooster mocht komen. Somwijlen kozen zij onder de aanwezingen eenen afgezant, en deden als zonden zij dien tot God, om van Hem eenige genade te erlangen; meermalen omringden zij het beeld der zoete Moedermaagd, die zij in kinderlijken eenvoud hunne moeder noemden. Zij verhieven haren lof en brachten haar dank. Van tijd tot tijd welden er uitroepingen van liefde uit hunne ziel, als : mijn Jesus! Jesus, Heer der Heeren! O schoone Maagd! O Maagd, Moeder Gods! Maagd vol barmhartigheid! en ieder in het rond bracht zijne hulde. Zoo gebruikten zij den tijd, en maakten hunne ontspanningen nuttig zoowel voor het lichaam als de ziel.

Eens bevond de Prior, met een groot aantal zijner kloosterbroederen, zich in San Dominico te Fiesole; men had zoo pas eenige godvruchtige liederen gezongen, tot ontspanning na den avondmaaltijd. — « Welbeminde kinderen, » sprak hij, « om ons bezig te houden, doe elk uwer mij twee vragen, de eene betrekkelijk het paradijs, de andere over de hel. » De verscheidenheid en het fijne der opgeworpen vragen, zoowel als de treffende antwoorden en geleerde oplossingen van den Pater, gaven eene verwon-

derlijke genoeglijkheid aan dezen avond. Het was verrukkelijk zulke schoone gedachten te hooren uiten; men zou gezegd hebben, dat het Paradijs op aarde was neergedaald, en dat men zich bevond in het gezelschap van Engelen, met een menschenlichaam bekleed. »

Zoo, schrijft zijn levensbeschrijver Perrens, was Savonarola in het midden zijner broederen en zóó was de tucht, welke hij op zachte wijze had ingevoerd en doen liefhebben.

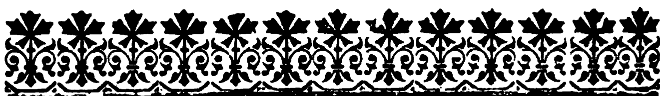
Het klooster van San-Marco werd spoedig een zeldzaam model van heiligheid. De zonen der aanzienlijkste geslachten stroomden toe, om zich onder Savonarola's leiding te stellen, en binnen korten tijd was het getal religieuzen van 70 tot 250 toegenomen. Niet enkel San-Marco, maar een groot aantal andere kloosters omhelsden de hervorming van Savonarola. Het eerste van allen was dat van San Dominico te Fiesole. Dit voorbeeld werd gevolgd door San Dominico di Prato, Sancta Maria della Rocca, San Romano te Lucca, San Spirito te Siena.

Ook vele vrouwenkloosters verkozen onder Savonarola te staan en hem tot geestelijken leidsman te hebben : onder anderen dat van San Niccolo te Lucca, Santa Lucia en Santa Cattarina te Siena.

Die zucht naar hervorming strekte zich zelfs tot de kloosters van andere orden uit. Zoo vroegen de Camuldulen van het klooster te Florence als gunst het habijt te mogen ontvangen van den H. Dominicus, om aldus te leven onder leiding van Savonarola.

Hier rijst onwillekeurig de vraag : waar zijn de kloosters, welke Luther heeft hervormd? Heeft hij er ooit een enkel middel voor aangewend? Het kloosterleven viel hem te zwaar, daarom verbrak hij zijne geloften, en gaf eenieder den raad zijn voorbeeld te volgen. Zoo men de handelwijze van Luther goedkeurt, mag men Savonarola nimmer zijn voorlooper noemen.

(*Wordt vervolgd*) FR. BERNARDINUS METS.

WAAROM?

Twintig Dierensprookjes (1).

VI.

DE HAAS.

Waarom hij de lijfeigene van den vos is.

De haas was dik en vet; zijn pels blonk in de zon, en fier stak hij de ooren op.

De vos was mager en uitgehongerd; verward en vuil was zijn haar; hij liep met hangenden kop en ingetrokken staart.

De twee viervoeters ontmoetten elkander.

De haas jubelde om de ellende van den vos; hij schuddebolde van vreugde; scharrelde dol uitgelaten den grond op; wipte en sprong; stelde zich aan als een gek!

De vos keek eerst vol verachting toe, doch kon zich eindelijk niet meer bedwingen, en zei :

« Dadelijk moet ge met mij vechten! »

De haas durfde niet weigeren, en kon het niet meer ontspringen.

De andere voer voort:

« Wie verliest blijft de lijfeigene van den winner! »

Dat moest nu wel zoo...

Ze grepen elkander vast.

---

(1) Vervolg van blz. 104.

Op een oogwenk vloog het haar van den bloodaard in vlokken door de lucht; hij kreeg een slag, dat hij suizebolde, en meteen lag hij uitgestrekt op den grond...

De vos beet hem een deel van den staart af, voegde dit aan den zijne, en sprak:

« Zoo een eereteeken moogt ge niet dragen!... »

Onverwachts scharrelde de haas zich op, ontvluchtte.

De vos schreeuwde hem achterna:

« Ik zal u later wel herkennen; ge hoort mij toe met vleesch en knoken!... »

En waar nu een vos een haas ontmoet, doodt hij dezen: 't is zijn lijfeigene, zegt hij.

Reintje heeft een wit uiteinde aan den staart: dit heeft hij aan den haas ontnomen.

VII.

DE HAAS.

Waarom hij een gespleten lip heeft.

De zon klom boven de kim; een windje liep over het groen, en hevig verschrikte de haas in de weide! Hij zag op eens zijn schaduw nevens zich, sprong weg, rende ademloos door veld en bosch.

Plots, in het koren nevens hem, kraaide een haan vreeselijk schel; de haas ijlde verder en verder, en snel ging zijn staartje op en neer...

En heel bang was hij onder de hooge boomen; hier en daar kraakte er iets, en soms vloog er, onverwachts, slaande met de vleugels, een groote vogel op uit de dichte takken...

De vluchtende wist niet meer waarheen; onvoorziens was hij in een omheinden tuin, en daar stond een jager met geveld geweer! De haas spande al zijn krachten in, wipte over de haag, en liet een deel zijner vacht aan de doornen hangen...

Hij werd toch zoo moe, geraakte op een stillen zandheuvel; hij zette zich recht op een molshoop, spitste zijn ooren, om het minste gerucht te vatten, keek in alle richtingen...

Er liep hem een rilling door de aderen: ginder ver, tusschen de vier hagen, stond nog die jager, maar nu zag onze haas allerbest, dat het een vogelschrik was met een stok in de hand!... Dit zicht gaf hem moed, en hij dacht, dat zijn vrees wel kon overdreven zijn; hij blikte in een ander richting, en ontdekte een breede weide, waarover vlinders rustig fladderden. Daar zou hij zich van den doorstanen schrik herstellen, en een weinig eten...

In het midden van de weide lag een diepe gracht; in geval van nood zou de haas er over springen, en indien de vijand volgde, dan zou deze in het water ploffen, en jammerlijk verdrinken!

De haas liep door het lange groen, en bleef nu en dan eens zien, of de vlinders steeds rustig voortfladderden.

Hij bereikte den boord van de gracht, wou zich neervleien.

« Plets! » klonk het in 't water.

De haas was als versteend van schrik.

Hij keek wezenloos toe. Wat zag hij!

Een groene puit, verschrikt en bevreesd, was in de gracht gesprongen, en zwom, zoo ras hij kon, door het helder water, naar de diepte...

« Ho, ho, ho! » jubelde de haas. « Hij is bang voor mij! »

Hij lei zijn voorpooten op zijn buik, keek scheel van genot... Eindelijk zou hij het nu uitschateren van lachen, toen plots zijn bovenlip opensprong door 't geweld, dat hij gedaan had om zich te bedwingen...

Met zijn spotten was het uit.

Sedert loopt hij rond met een gespleten lip.

VIII.

DE HONDEN.

Waarom ze elkander oversnuffelen.

De honden waren niet tevreden over hun lot; ze kwamen daarop samen, en beslisten, dat men een klaagschrift zou opstellen om het den Schepper aller wezens aan te bieden, en dat men een wakkeren, wel opgebrachten hond zou kiezen, om de bede aan den grooten Meester te dragen.

En het vervaardigen van het schrift viel waarlijk niet gemakkelijk; allen verklaarden, dat ze nooit nog zoo een tweede werk zouden ondernomen hebben om wat ter wereld ook.

De uitverkoren werd gestuurd, rende weg; hij hield het papier in den muil, en, o wee, adem halende, slokte hij het in!...

Niemand zag hem terugkomen; maar een hond had bemerkt, wat er gebeurd was.

Veel ontroering verwekte dit verdwijnen in gansch de hondenwereld! Boden werden uitgezonden; alle honden liepen rond en vroegen:

« Waar zou hij zijn? Heeft niemand hem gezien? Wie is hij? Hoe zullen wij hem kennen? »

En de wijzen voegden er bij:

« Hij heeft dat papier ingezwolgen, maar eens toch moet het te voorschijn komen... Zoekt, zoekt!... »

Helaas, den verdwenen bode heeft men tot nu toe nog niet weergevonden!

En als de honden elkander ontmoeten, dân verdenken ze elkander; ze snuffelen, of ze den bode niet voor hebben, en of het gewichtig papier maar niet komen wil.

IX.

DE KOEKOEK.

Waarom hij op de wereld kwam.

Zevengestarnte, giet troost in mijn ziel!

In het diepe van het woud, weemoedig, roept de koekoek zijn naam.

Onze-lieve-Heer is met Sint-Pieter niet alleen dikwijls in Vlaanderen gekomen, maar ook in Bohemen.

Eens, dat ze samen op reis waren, hadden ze honger, en traden voorbij een bakkerij.

Sint-Pieter werd door zijn meester gezonden om één der lekker geurende brooden te bekomen.

De bakker morde:

« Ik verkoop, wat ge wilt; maar geven, dat doe ik niet! »

De vrouw en de zes dochters van den onbarmhartigen man hoorden dit, en ze voelden medelijden; toen de bakker het niet zag, staken ze den grooten apostel een brood in de hand.

Onze-lieve-Heer keerde terug, trad in den winkel, en sprak:

« Gij, meedoogende moeder, zult met uw liefderijke dochters tusschen de starren aan den hemel blinken... »

En dit geschiedde! Zie naar het Zevengestarnte: dat is de moeder en haar kinders.

De Heer veranderde den bakker in een vogel, veroordeelde hem om, waar hij zich ook zou bevinden, zijn eigen naam te roepen, zoolang als het Zevengestarnte aan het uitspansel zal schitteren...

Weemoedig, in het diepste van het woud, roept de koekoek zijn naam.

Zevengestarnte, giet troost in mijn ziel!

X.

HET KONINGSKEN.

Waarom het zijn naam kreeg.

Er werd een algemeenen landdag belegd door de vogels: ze wilden een koning hebben. Veel en lang werd er geredetwist, tot men besloot, dat hij, die zich het hoogst kon verheffen, scepter en kroon zou bekomen.

Meest allen wilden meestreven, daar meest allen een weinig hoogmoed hadden.

Den volgenden morgen, juist toen de zon haar eersten straal boven de kim zond, stegen allen op.

't Was als een klimmende wolk van allerlei pluimgedierte! Er hing een groot gedruisch van waaiende vleugels in de lucht, met een verward gepiep, gefluit, geschreeuw en gezang.

De fiere haan geraakte slechts tot in de takken van een tronkwilg.

Weldra daalde, onbehendig en lomp, de musch naar beneden, gevolgd van de vink; daarna viel er als een regen van vogels neer...

Nu zakte ook de leeuwerik; de zwaluw en de duif vlogen wanhopig in alle richtingen...

Alléén de arend steeg hooger en hooger, tot ook zijn krachten afnamen.

Hij wierp een blik rond, was gansch alléén!

Hij wilde, alhoewel vermoeid, toch met forsigen vleugelslag terug naar de aarde keeren, bleef een poos fier op zijn machtige pennen zweven, toen hij een vroolijk gezang hoorde...

Een klein vogeltje schaterde het uit boven zijn hoofd!

De arend wou nog opwaarts, kon niet meer, streek naar beneden.

Nu vernam hij, dat hij zelf den zegevierenden guit meegevoerd had; deze had zich, bij het vertrek, licht als een veder, op den rug van den arend geplaatst, en was slechts opgevlogen, toen de machtige vogel, die hem droeg, niet hooger meer kon...

De handelwijs van den schalk werd voor oneerlijk uitgekreten, en de arend ontving kroon en scepter.

Hij nam plaats op den troon, en sprak:

« Ik ben koning en zal het blijven! Hij echter, die door list mij wilde overwinnen, zal voortaan koningsken genoemd worden. »

XI.

HET KONINGSKEN.

Waarom de Winter het koningsken met vrede laat.

De Winter vierde feest; over het veld wierp hij een hermelijnen mantel, en over alle daken een blanke pels; zachtjes lei hij op elk takje een rij edelgesteenten; de waters dekte hij toe met kristal...

Hij ontstak zijn hemellamp; alles glinsterde, straalde, en fonkelde op! Lange gloeistrepen schoten uit van de toegedekte weiden; duizenden en duizenden prisma's op de daken hadden een zevenkleurig, schitterend kleed, en alle boomen droegen parelen, robijnen, topazen, smaragden, en zooal meer.

En de Winter zweefde over het lanschap, zweefde er over in groote majesteit; alles beefde, zweeg, deinsde terug voor hem: hij was de meester!

Maar één vogeltje vloog op, vroolijk, levenslustig, of al die pracht voor hem alléén was; het zette zich op den forsigen eik, en met zijn pootje wierp het een regen van juweelen neer...

« Wie zijt gij? » vroeg de Winter verstoord.

Het antwoord klonk lustig:

« Men heet mij koningsken! »

« En waar waart gij verleden nacht? »

« Op de groote hoeve waschten de meiden gansch den dag; de warme damp steeg er op; ik zat boven op den hanebalk, en ben daar gebleven tot den morgen. »

De Winter dacht:

« Daar ook moet men mijn majesteit erkennen! »

Hij hing de hemellamp weg achter den horizon; een oogenblik gloeide er het gewelf, en daarna ontvlamden de starren. De Winter liet zijn orgel ruischen, zijn orgel uit het noorden; de tonen vlogen over het land op de vleugels van een verscheurenden wind. De machtigste boomen kraakten, bogen het hoofd; het droge grachtlisch in de weiden vloog weg in stukken. De wilde harmonie huilde om de bange huizen...

Toen de waschvrouwen den ketel lieten koken, viel de damp in vlokken neder...

Alle daken lagen bloot gevaagd; de boomen stonden naakt; dikke kegels hingen aan de pompen...

De Winter keek toe; niemand durfde hem nog trotseeren, zich nog vertoonen.

Weer hing de hemellamp uit, en het orgel speelde de slotakkoorden van een vreeselijk morgenlied.

Nu was de monarch tevreden, doch... daar verscheen weer het vogeltje, streek neer op een gebroken eik, trippelde er vroolijk op rond, stak zijn kuifje op, en floot...

De Winter vroeg:

« Waar waart ge verleden nacht? »

De kleine vogel antwoordde welgemoed:

« Ik zat onder den staart van de koe! »

De vorst sprak:

« Hoe kon ik u daar vinden! Ge zijt een schalksch en vroolijk diertje; ge zijt waarlijk een koningskind, en met u wil ik voortaan in vrede leven!

XII.

DE MIER.

Waarom ze gekorven werd.

Bijen, horzels, wespen, spinnen, enz. zijn op de wereld gekomen, zooals ze nu nog zijn; de mier niet: zij was niet gekorven.

't Was op een namiddag bij een boschje.

Heel den dag was het schoon weder geweest, maar er hing verandering in de lucht, en voorzeker zou de wind opsteken.

De mier had haar eiers boven gebracht in de zon, doch droeg ze nu ijlings naar beneden.

De spin had haar nest uitgespannen; ze hield zich in het midden ervan, en deed het bengelen, om te zien, of het sterk genoeg was om aan een vlaag te weerstaan.

De schaapherder had gansch den dag zijn grazende kudde bij het hout bewaakt, keek naar het westen, waar snel een wolkje klom; hij zette zich denkend neer... Helaas, 't was juist op het nest van de mier!...

Deze kwam woedend te voorschijn; ze zou den roekelooze aangevallen hebben, maar hij was haar te groot; ze wilde echter naar geen verontschuldigingen luisteren, en trok naar Onzen-lieven-Heer om zich te beklagen...

« Die lummel vervolgt mij altijd, » zei ze. « Nu wilde hij mij dooden! »

Ze beriep zich op de getuigenis van de spin, die sprak:

« Ik heb alles gezien: de mensch was verstrooid, en het speet hem, wat hij gedaan had. »

De Heer, vergramd, snauwde de mier toe:

« Ge zijt een strijdlustig en twistziek dier... Maak u weg! »

Hij sloeg er met zijn zwaard naar, trof ze juist in het midden... Hei, zoo na, of ze was in twee!...

Zóó komt het, dat ook de mier gekorven is.

(*Vervolgt*). REIMOND STIJNS.

STUDIES VAN HEDENDAAGSCHE

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

LOUIS COUPERUS.

III.

Eline Vere. 4de druk.
P. N. Van Kampen en Zoon, Amsterdam.
Noodlot. 3de druk.
Extaze. 2de druk.
Een illuzie.
L. J. Veen. Amsterdam.

In een voorgaande studie aan Louis Couperus gewijd, beschouwde ik den schrijver als dichter van *Een lent van Vaerzen*, *Orchideeën* en *Williswinde* en als den gevierden schrijver van de zoogezegde keizerromans : *Majesteit*, *Wereldvrede* en *Hooge Troeven*. — Onbesproken liet ik de reeks romans die deze laatste voorafgaan, en die van het genie van L. Couperus een gansch nieuwe en eigenaardige zijde veropenbaart.

Met *Eline Vere*, begon die reeks romans die Louis Couperus in eens aan het hoofd der Nederlandsche schrijvers bracht, want hij trad in eens op den voorgrond met een werk dat meer was dan het eenvoudig verhaal eener intrigue, meer dan een kundige aaneenschakeling en ontwikkeling van feiten, meer zelfs dan de ontleding van een karakter : hij schilderde met de levendigste kleuren gansch een maatschappij, hij leverde een document waaraan hij door leven en beweging al de dorheid ontnam ; hij liet,

als het ware in een cinematographe van beschrijving de hoogere Haagsche maatschappij van onzen tijd zien, en tevens roerde hij een der gewichtigste vraagstukken der psychologie aan, vraagstuk dat heden in zijn gevolgen in de theoriën van Lombroso, het onderwerp is van hevige discussie : namelijk het determinisme. Voeg daarbij de meesterlijkheid waarmede Couperus zijn vorm en taal behandelde, en ge zult aanstonds in al deze oorzaken den oorsprong vinden van den overgrooten bijval die van den beginne af *Eline Vere* te beurt viel en die onophoudend het boek begeleidt tot den vierden druk onlangs verschenen.

Louis Couperus koos het onderwerp van zijn roman uit de wereld die hem het best bekend was, uit die waarin hijzelf zich bewoog : de hoogere burgerklas : een meisje, kind van haar tijd, product van de maatschappij waarin ze leeft, laat hij als speelbal van het noodlot door het leven rollen, speelbal van feiten die haar sterker schijnen dan haar wil, speelbal van zekere voor haar onbestrijdbare invloeden die haar vrijen wil breken en haar in een noodlottig, tragisch einde werpen. Eline Vere is een wees, wonend bij haar gehuwde zuster Betsy, zij bezit al de mondaine hoedanigheden die men in die bizondere wufte wereld van een vrouw eischen kan en die haar zouden toelaten in deze wereld te schitteren, doch haar ziekelijke romaneske en fantaisistische geest, maakt haar platonisch verliefd op een opera-tenor; zij koopt zijn portretten in allerlei tooneelkleedij en verzamelt ze in een album dat als een heiligdom van haar liefde wordt, zij dweept met haar tenor en droomt van allerlei gekheden, tot den dag dat zij haar ideaal ziet, op een concert, in een zwarten rok, dik, vollijvig, onelegant, lomp, en dan stort gansch haar illusie in. Niet voor eeuwig toch, want als eenigen tijd nadien een harer vrienden, Otto Van Erlevoort, naar hare hand dingt, antwoordt zij toestemmend op zijne vraag. Van dit oogenblik af veropenbaart zich het noodlot dat bedreigend boven Eline Vere 's hoofd hangt en dat niets anders is dan hare moreele zwakheid, gevolg van haar

zenuwziek gestel : het geluk is nabij voor haar, enkele dagen scheiden haar van het huwelijk, en plots stort haar droom in; en die instorting heeft ze met eigen handen bewerkt, met volkomen besef van hare daad : niet na een vluchtige beslissing, niet met rasse woorden in een oogenblik van opgewondenheid heeft ze Otto afgezegd, maar met langzaam geschreven woorden heeft ze een einde gebracht aan hunne liefde.

Zij zelf weet niet waarom ze zoo handelt, ze beseft alleen al de gevolgen die op haar zullen vallen, loodzwaar, noodlottig, en toch heeft dat hare beslissing niet verhinderd. Een kracht die buiten haar schijnt te zijn, die op haar drukt, die haar wil breekt of leidt, dwingt haar zoo te handelen.

En het is diezelfde kracht die haar sindsdien onverbiddelijk vervolgt, die haar ontrukt aan de kalme maar kloeke wilvolle liefde van Laurence St Clare, die door zijn sterke wilskracht misschien haar geluk zou stichten, en het is weer diezelfde noodlottige kracht die haar tóch het glas doet uitdrinken waarin er vijf druppeltjes morphine gevallen zijn, wanneer ze zeer wel weet dat ze — om rust voor haar gejaagd gestel te bekomen — er slechts twee mag innemen.

Zoo is, saamgetrokken tot weinig woorden, het hoofdverhaal van *Eline Vere*; want de twee boekdeelen die het werk uitmaken, bevatten meer dan de geschiedenis van het noodlottig leven van Eline : zij zijn een spiegel van het hoogere Haagsche leven, zij bevatten de taal, de ideeën, de zeden, de gewoonten van een klas der Haagsche maatschappij, en die taal, die ideeën, die zeden, die gewoonten leven in de beschrijvingen van soirées, van diners, van recepties, van concerten, van huwelijksaanvragen en van huwelijksfeesten, en dit geeft aan het werk een ongewone levendigheid, dit ontneemt het dor karakter van slepend verhaal, dit plaatst de lezer in het midden der personages, doet hem meeloopen van de eene straat naar de andere, van den eenen salon naar den anderen, zoodanig, dat Eline Vere zelf soms wat vergeten

geraakt in al de wuftheid van dat Haagsche leven, dat nochtans als een sterk aflijnende achtergrond, het noodlottig karakter van Eline doet uitkomen. Het wordt waarlijk tragisch, het leven van dat meisje, dat gaat in een midden van « brille » — om een weinig geslaagd woord van den schrijver te gebruiken — in een midden van zenuwachtige bedrijvigheid om nietigheden, om prulletjes, terwijl een noodlottige kracht haar leidt, haar vrijen wil vernietigt.

Deze deterministische theorie, die de leer is van Schopenhauer, en waardoor de vrijheid van den wil ontkend wordt en alle handelingen beschouwd worden als het gevolg van omstandigheden, veroorzaakte een hevige discussie tegen het boek, discussie die zich in voordrachten en in brochuren uitte.

Het is hier de plaats niet om gansch dat deterministisch stelsel te bespreken, doch, met het oog op het werk van Couperus, kan men de vraag stellen : is het karakter van Eline Vere waar, ontmoet men in de werkelijke wereld zulke wezens, die zwakker zijn dan de omstandigheden en die zich door hen laten leiden? Het feit is niet te ontkennen, men kan het slechts betreuren. Iedereen heeft in zich een gedeelte willoosheid, deze meer dan gene, en het doel van het menschdom zal zijn het deel determinisme dat door de schuld van dat individu zelf op ieder individu drukt, zoo klein mogelijk te maken. Op moreel gebied is de eene zwakker dan de andere voor de omstandigheden, gebiedt de eene beter aan zijn wil dan de andere wanneer de toestanden tegenstrijdig zijn, en is de theorie van het determinisme niet volkomen waar, even als alle theorieën die uitgaande van een afzonderlijk geval, het onherroepelijk algemeen maken, toch kan ze waar zijn in dat afzonderlijk geval, en meer heeft L. Couperus overigens ook nooit beweerd. Heeft hij zulke deterministische gevallen in twee boeken : *Eline Vere* en *Noodlot*, bestudeerd, hij heeft er geen kwestie van vast, onverbiddelijk stelsel van gemaakt, en één zijner helden, Laurence St Clare, wellicht wel zijn « porte paroles »

staat tegenover Eline Vere, als de man die denkt dat de wil als eene plant is die men aankweekt, die men ontwikkelt.

Het « mondaine » gedeelte van het werk, dat als een lijst ligt om den roman van *Eline Vere*, is met een weergaloozen brio behandeld. Zelden ontmoet men bij een schrijver zooveel leven en levendigheid, zooveel beweging, en de talrijke tafereeltjes die L. Couperus beschrijft zijn echte cinematographische voorstellingen : het is echt tooneelspel, zoodanig dat daar zelfs wáar de schrijver niemand rechtstreeks aan het woord laat, de wending van den zin zoo is, alsof een der personages sprak of vertelde. Vooral wanneer kinderen optreden is het een dolle pret, en het boek tintelt waarlijk op die plaatsen van jeugd en vreugd en zonnig licht.

Deze kindertafereeltjes en de prettige avontuurtjes van jongelui — hunne partijtjes, hunne engagementen, hun huwelijk — maken den tragischen roman van *Eline Vere* wat minder somber; het boek heeft zoo naast schaduwzijden, zijn zonnige plekjes

Noodlot integendeel, de tweede roman van L. Couperus is een tragedie van het begin tot het einde. Staat *Eline Vere* onder den invloed van Paul Bourget, door de mondaine zielsontleding en door de overvloedige bizonderheden van het mondaine leven, *Noodlot* staat meer onder den invloed der Russische moderne school door de wreedheid van het verhaal.

Dit boek is een prachtige studie van een kwaal die gelukkiglijk zeer zeldzaam is in onze maatschappij : het parasitisme. Soms ziet men in het plantenrijk een sterken, gezonden boom, waarrond langzaam een liane opstijgt, De sterke boom geeft steun en voedsel aan de liane die immer hooger klimt, stam en takken omwindt, het licht ontneemt aan den boom, die weldra uitsterft en niets anders meer is dan een steun voor de liane, tot den dag dat, uitgeput en rot, de stam nederstort, de parasiet medesleurend in zijn val. Soms ziet men wel een jongeling die door een vrouw op die wijze teneder geholpen

wordt, maar zeldzamer is het feit van een jongeling die door een ander zich zoo laat omwinden als door een parasitische plant en zich van fortuin en geluk laat berooven, gedeeltelijk uit apathie, gedeeltelijk omdat de feiten zich zoo noodlottig aaneenschakelen. Zulke twee personages brengt Louis Couperus op het tooneel van zijn roman *Noodlot*, en gansch het belang van het werk wordt onophoudend gevestigd op die twee typen, die met een ongewone intensiteit immer in handeling of in ontleding zijn. Frank Westhove, een rijk jongeling te Londen gevestigd, heeft een vriend bij zich opgenomen, die terugkomend van Amerika, zich zonder eenig middel van bestaan bevindt. Bertie, die vriend, evenveel als Frank, dacht dat die gastvrijheid slechts enkele dagen zou duren, tot Bertie een betrekking had, doch Frank, die niets doet en geld verteerd zonder tellen en onbezorgd goed is, vindt het een aangenaam tijdverdrijf, dien ouden schoolmakker van Bertie wat bij zich te houden, hem te laten leven in zijn huis, niet als een beschermeling, maar als een gelijken vriend. En Bertie, die in Amerika zuur brood at, en zoo op eens valt in de weelde, schikt zich in dat bestaan van niets doen, en als een parasitische plant, schiet hij wortelen in het leven van Frank. Langzamerhand verveelde dat leven van niets doen Frank; hij had afwisseling noodig, en daarbij, zijn fortuin werd ontoereikend om aan dit dubbel high-life bestaan te Londen te voldoen, en op aanraden van Bertie vertrekken zij samen naar Noorwegen. Zij ontmoeten er een Engelschman, Sir Archibald Rodes met zijn dochter Eve, en tusschen Frank en Eve ontstaat de eeuwige liefderoman, eenvoudig in zijn ontstaan, maar tragisch in zijn gevolgen. Zoodra Bertie de liefde ontwaart tusschen Frank en Eve, grijpt hem een ontzettende vrees aan : het huwelijk van Frank is het einde van zijn klaploopersleven, het terugkeeren tot zijn ellende, het loopen op den dompel, het onzeker leven van heden brood en morgen geen, en al wat slecht is in hem, al wat vicieus, schijnheilig, valsch is, al de kwade hoedanigheden spannen samen in hem om

dat huwelijk onmogelijk te maken : tweede Jago, giet hij gift in het hart van Frank en van Eve en verbrijzelt het brooze huisje van geluk dat ze gebouwd hadden. Dan loopt Frank de wereld rond met zijn Bertie en brok na brok gaat het fortuin van Frank te loor en kennen zij dagen van armoede. Dan komt Westhove terug naar zijn land, ontmoet er Eve, en plots wordt alles helder : de brieven die Frank aan Eve geschreven had op het oogenblik der scheiding, brieven die alles weer goed zouden gemaakt hebben, waren nooit terecht gekomen, een knecht was uitgekocht geweest : en dat alles had Bertie gedaan, Bertie had dat verricht met het geld van Frank. Dan ontwaakt vóor het eerst de wil in Frank, Hij slingert de parasiet van zich af : verwurgd rolt Bertie voor zijne voeten.

Twee jaar gevangenschap straffen die daad, doch Eve blijft Frank getrouw en het geluk zou wellicht deze twee wezens eenige jaren kunnen toelachen, ergens ver weg in een verborgen plekje, indien niet het noodlot zijn zware klauw op hen sloeg. Het noodlot is hier, de rechter die iedereen in zich draagt : het geweten. Alle wereldsche wetten hebben naast zich de genade : het geweten is onverbiddelijk. Frank ziet het ontzettende van zijn daad in, doorgrondt het gedrag van zijn vriend Bertie, en tot zijn schrik wordt dat gedrag hem helder. Is Bertie niet geweest als een kind dat hij opgevoed heeft, heeft hij zijn vriend niet geleid in een laf leven van niets doen, heeft hij zelf niet, met noodlottige handen, alles zoo geschikt dat Bertie niets anders kon doen dan dat hij deed, en waarom zou hij dan recht gehad hebben op het leven van Bertie? Bertie staat tusschen hem en Eve en nooit kan die verschrikkelijke schim van tusschen hen verdwijnen. De dood alleen kan een einde brengen aan dit ontzettend visioen. Frank neemt gift in, en Eve, die vrouw is, sterft met hem.

Noodlot, geeft een voorbeeld van wat een geniaal schrijver kan trekken uit een melodramatisch onderwerp. Zoo meesterlijk is het onderwerp behandeld, dat de lezer

niet de tentatie gevoeld eerst eens aan het einde van het boek naar het laatste « feit » te gaan kijken, maar met gespannen geest de geleidelijke karakterontwikkeling van de helden volgt; en wat men het meest in *Noodlot* moet bewonderen, is de strenge logica waarmede de helden in hunne handeling naar het noodlottig einde gedreven worden.

In dit opzicht — uit een zuiver kunstopzicht — staat *Noodlot* boven *Eline Vere* : de conceptie en de uitvoering zijn eenvoudiger; het is als een teekening met groote, eenvoudige lijnen, waarvan het oog gemakkelijk de harmonie volgt, maar die juist daarom veel moeilijker zijn om trekken; terwijl er in *Eline Vere*, door de talrijke bijfeiten, veel meer inwikkeling is, dus minder zuiverheid, minder eenvoud.

Uit een psychologisch oogpunt staat *Eline Vere* hooger dan *Noodlot*, omdat Eline een type is die waar is en waarschijnlijk, die algemeen is bij welke volkeren ook, die meer tot het menschdom behoort, terwijl Frank Westhove, alhoewel gansch zijn karakter in logische ontwikkeling den schijn der waarheid heeft, toch een zeldzame uitzondering is. Iedereen kent wel ergens een Eline Vere, iedereen gevoelt in haar den medemensch; Frank is een zeldzaam specimen.

Eline Vere en *Noodlot* deden niet alleen de discusie ontstaan op philosophisch gebied, maar vooral op dat der moraal, voor de gevolgen die het aannemen van het wijsgeerig stelsel van Schopenhauer op dit gebied na zich kan slepen.

De Heer C. H. Den Hertog wijdde aan deze twee romans een voordracht die nadien in brochure verscheen onder den titel « Noodlottig Determinisme » en waarin hij deze romans aanvalt om hun moreelen invloed die volgens hem noodlottig is. Ik geloof dat de heer C. H. Den Hertog het mis op heeft over de wijze waarop een roman een moreelen invloed kan uitoefenen op de algemeene massa van de lezers. Een lezer die zich genoeg ontwikkeld heeft om bekend te zijn met het systeem van Scho-

penhauer, zal op de romans van Couperus niet gewacht hebben om zijn moreel gedrag te vestigen; een lezer die lust heeft zich te ontwikkelen, zal zich niet uitsluitelijk houden bij *Eline Vere* en *Noodlot* als bij een Codex. De overige lezers weten zelfs niet wat een moreel-systeem is, zullen dus niet eens aan Determinisme denken bij de lectuur, en het eenige wat invloed op hen zal hebben, zullen de « gevolgen » zijn.

Bestaat de moraal dan uitsluitend in het aanduiden van het goede? moet men ook soms niet met den vinger wijzen op het kwade, aantoonen wat te vermijden is? *Eline Vere* en *Nòodlot*, die een kwaal onzer maatschappij bloot leggen: afwezigheid van wilskracht, toonen er de noodlottige gevolgen van. Werken zij zoo niet mede tot de moreele ontwikkeling van het volk? Werkt het tragische einde dezer twee romans niet heviger op het gemoed van den lezer dan al de brave Hendrik's histories, waarin arme brave jongetjes ministers worden en schatrijk. Dan moeten alle menschen die braaf zijn en wilskracht hebben, minister worden en schatrijk. Is het niet een moreelvolle taak te laten zien hoe men zijn wilskracht moet gebruiken om niet te vervallen in het noodlottige einde van Eline Vere of van Frank Westhove?

Eline Vere en *Noodlot* werden ongeveer tegelijker tijd geschreven, en dit bewijst hoe buigzaam het talent van Louis Couperus is, dat zulke twee romans gesteund wel is waar op een zelfde philosophisch beginsel, maar uiteenloopend door hunne opvatting en door hunne uitvoering, ten goed einde bracht.

Extaze, een roman en *Een Illuzie*, een reeks novellen, vormen een tweeden groep in het romantisch werk van Louis Couperus, en alhoewel *Extaze* voor *Een Illuzie* verscheen, toch behooren de drie voornaamste novellen uit dit laatste werk, « Een zieltje » (Aug. 89); « Een Illu-

zie » (Juli 90); « Een verlangen » (Dec. 90) voor *Extase*, geschreven tusschen Januari en October 91.

Zelfs zonder de aanduiding van datum is de prioriteit van conceptie van *Een illuize* vatbaar. Het zijn proeven, waarvan enkele, zooals *Uitzichten* en *Kleine raadsels*, slechts de waarde hebben van nota's die men voor zich houdt : *Uitzichten* « het stuk wereld, dat men ergens veilig uit eene kamer ziet, wijd achter glas, tusschen een lijst van gordijnen, » zijn vluchtige beschrijvingen die wellicht heel juist zijn, maar die slechts voor den schrijver alleen het belang van herinneringen hebben. *Kleine raadsels*, verhaaltjes waarin het toeval van feiten, « l'étrange coïncidence » de hoofdzaak is, hebben niet veel meer waarde dan eenvoudige salonpraatjes : de schrijver nam ze op, niet om wat er mede te doen was uit een kunstoogpunt, maar om het onuitlegbare dat er in zit, en juist in dit opzicht zijn die feitjes zonder waarde, omdat er, ofwel niets onuitlegbaars in is, dat het alleen toeval is, ofwel omdat de menschelijke geest nog die grenzen der positieve wetenschap niet bereikt heeft, die door vaste wetten het vroegere onuitlegbare helder maakt : de benauwdheid, de angst die een persoon overvallen, terwijl op een verren afstand een familielid sterft, kan eenvoudig toeval zijn, maar ook een natuurlijk wel te bepalen feit van telepathie. Het kleedje waarin men zulke verhalen steekt geeft hun een kunstwaarde, en voor *Kleine Raadsels* is dit niet het geval, zelfs niet voor « *Epiloog* » een meer uitgebreide novelle, waarin de schrijver de manie behandeld van een jong schrijver, die absoluut wil slapen in het bed waarin de markiezin van Yemena, den nacht van haar huwelijk zich zelfmoorde. Hij sliep in dat bed en niets gebeurde, niets dan dat een doek verschoven was dat een spiegel bedekte. De novelle laat volkomen koud en onverschillig. Dit vermindert geenszins het talent van L. Couperus, maar bewijst alleen dat de schrijver een verkeerd pad wou opgaan. Het is niet gegeven aan eenieder Edgard Poe te zijn, en de wet van Taine bracht Louis Couperus, in de keizerromans en in Metamorfose,

terug naar het pad der twee eerste novellen van *Een Illuzie*, *Een Zieltje* en *Een Illuzie*.

« *Een Zieltje* » vooral verdient de aandacht, want naast zijn psychologische, heeft het ook een moreele waarde. Geschiedschrijver der zeden van de klas der maatschappij waartoe hij behoort, spaart L. Couperus aan die klas de zweepslagen niet die ze verdient : in *Eline Vere* en in *Noodlot* toonde hij hare werkeloosheid, hare willoosheid, hare wufte bekommernis om onbeduidende dingen, in *Een Zieltje* wijst hij op de onverschilligheid die zekere ouders der hoogere burgerij koesteren tegenover hun kroost, en diep roerend is het levensverhaal van dat rijk kindje, dat zoo zelden mag spelen gelijk andere kinderen doen, wiens moeder het zoo druk heeft met haar mondaine leven dat ze niet eens den tijd vindt om haar kind eens stevig in de armen te drukken, zoodat het verlaten wezentje zekeren dag aan moeder vraagt of het soms een vondeling is. En het wichtje dat zich zoo eenzaam voelt, zoo verlaten, zoo vondeling, loopt in vertwijfeling en wanhoop een sloot in, na een onverdienden uitval van een oom die het kind onrechtvaardig beschuldigd had een antiek marmeren beeld gebroken te hebben.

Getrouwe spiegel van zijn tijd en zijn midden, toont Louis Couperus ons dien tijd en dat midden met zijn hoedanigheden en zijn zwakheden, en zijn eenvoudig verhaal, zonder donderenden uitval, werkt dieper op het gemoed dan alle predicaties.

De novelle *Een illuzie* die haar titel gaf aan gansch het boek, is meer een poeem in proza dan een novelle; het is de kreet van den dichter die wil gaan buiten de wereld in hooge sfeer, die vlucht wil geven aan zijn ideaal-hongerigen geest, die wil gaan buiten de zoo vermoeiende onophoudende opmerking en studie van wat hem omringt, om eens te zweven boven het alledaagsche wereldsche Tot de poezie behoort inderdaad het onderwerp van *Een illuzie*, een dichter is dien held die slechts rein beminnen kan, die afscheid neemt van zijn geliefde omdat hij niet haar man kan zijn, om-

dat zijn denkbeeld van liefde in strijd is met alles wat werkelijkheid in liefde is. De schrijver schijnt zelfs groot belang in dit onderwerp gesteld te hebben, want hij behandelde ongeveer het zelfde in *Extaze*.

Het boek is volstrekt niet aan te bevelen aan iemand die in een roman veel diepschokkende feiten zoekt of ingewikkelde toestanden. Die zou geen smaak vinden in het zoo doodeenvoudig verhaaltje van twee lieden, een jonge weduwe en een jongeling die op elkander verliefd geraken en die zelfs niet samen trouwen. Ze scheiden van elkander omdat zij het geluk niet zouden vinden in het huwelijk en willen blijven bij de eenvoudige bekentenis die zij zich deden in volle reinheid. Meer niets.

Het is volstrekt noodzakelijk dat men zich bij de lezing van *Extaze* wat afzondert van alle voorgaande lectuur, dat men zich wel overtuigt dat er in den mensch nog iets meer is dan een dier. Het dier is in ons, maar ook de ontwikkelde geest, en het gebeurt wel soms bij de dierlijkste lieden, dat de geest zegepraalt. Ook is het een ontmoedigend symptoom als de lieden dat niet meer begrijpen, en zij, die hun binnenste vezeltjes voelen trillen bij de lezing van een boek als : *Les Vierges aux rochers* van d'Annunzio en *Extaze* van Couperus, mogen zich verheugen : het is een teeken dat het abrutissement van het tegenwoordige leven hun geest nog niet gevat heeft.

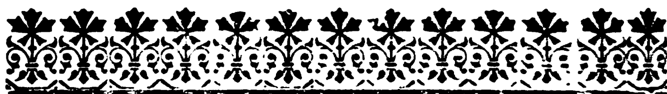
Zoo is Quaerts, éen der twee helden uit *Extaze*, een jongeling die weelderig leeft in genot, bij buien soms baldadig zelfs, maar nooit gelukkig in zijn baldadigheid. Over zijn weg loopt een jonge weduwe Cecile; ze hebben rondom zich kringen die sympathiseeren, die elkander dekken : 't is liefde tusschen hen beiden. En voor het eerst gevoelt Quaerts het geluk, het geluk in het bijzijn van iemand die hem lief is, zonder iets meer. Dat geluk geniet hij zoo zelden mogelijk, karig over bijeenkomsten met zijn geliefde, tot het oogenblik dat hij zelfs voor een lange reis de stad verlaat uit vrees dat de omstandigheden of de verzwakking van zijn wilskracht hem tot

een huwelijk mochten dwingen, alleen het zuivere oogenblik van extaze in de liefde wil hij genieten, omdat dat oogenblik alleen het geluk is.

Ik weet wel, zoo iets is een uitzondering : begeerte en geldzucht, de menschelijke natuur of het moreel verderf spreken anders soms. De jonge Engelsche lord die, zonder liefde zijn goederen van hypotheken ontlast bij middel van een huwelijk met een jonge Amerikaansche millionaire of met een oude Engelsche douairière, is dichter bij de werkelijkheid onzer dagen, en Quaerts schijnt een gekke uitzondering. Maar boeit zij u niet die uitzondering, is er niets in u dat trilt in sympathie met dien jongeling die nog het gevoel heeft van den heiligen sprankel die in hem is; vindt gij het niet heerlijk, zoo wat meer te zijn dan een gewoon mensch, een kracht te bezitten die het dier temt, en vrije vlucht laat aan den geest; zoudt gij ook niet kunnen zitten naast iemand die u lief is en gelukkig zijn in het eenvoudig uiten van reine woorden, of in die harmonie die speelt in die lange stonden van stilzwijgendheid; kunt gij de dualiteit van uw wezen niet scheiden, zijt gij niet vatbaar voor wat poezie, lees dan *Extaze* niet.

(*Slot volgt*). HENDRIK DE MAREZ.

STEPHANUS

DE EERSTE BLOEDGETUIGE.

Handelingen, VI. VII.

I. Te Jerusalem, in eene straat, niet verre van de gerechtszaal.

SAULUS.

Hoe?! ligt ge en luierikt,
Nu ieder schudt en schrikt?
Tot op den heilgen drempel
Van Synagoog en Tempel,
Staat Mozes' eer, in nood,
Aan schimp en schande bloot :
Is 't waarheid? Wierdt gij, leeuwen,
Nu lammeren, Hebreeuwen?
Valt, vrij en voort, Stefaan
De Wet en Mozes aan?

VERSCHILLIGE STEMMEN.

Wie is die jongeling? – 't Is Saulus, de geleerde! —
Géén die, zoo hou en trouw, ooit Wet en Vadren eerde!—
Stefaan werkt wonderen — Bij duivels macht verricht;
Zijn preek en praal heeft uit: hij staat voor 't hoog gericht.

SAULUS.

Vergeefs! Zijn tong betoovert
De rechters en 't gehoor!
Zoolang hij leeft, verovert
Of helpt hij 't volk van 't spoor;
Zoolang hij leeft, zal God
Gelasterd en bespot!

VERSCHILLIGE STEMMEN.

Dat zal niet! — God is groot!

SAULUS.

En wie, verwaten,
God lastren durft en haten,
Zal 't boeten met den dood!

KOOR.

Ten dood! Hij sterve,
Aan Mozes eer!
We staan te weer
Voor Jacob's erve!
Saulus leidt ons aan!
Dood, ten dood, Stefaan.

(*Zingende stormen* Saulus *en zijne opgeruide gezellen de gerechtszaal binnen.*)

II. In de gerechtszaal.

SAULUS.

Daar staat hij, stout en trotsch!
Hoe sluw zijn rede,
Naar nieuwe zede,
Verwringt de woorden Gods!
Verduisterd
Wordt rechters zicht en zin;
Zijn wil, gekluisterd,
In 't weefsel van die spin!

EENIGEN.

Hoe rijst, in rustig vrome kracht,
Zijn woord, dat zin en herte beurt!
— Gewijde galmen
Van zienerslied en psalmen! —

KINDEREN.

Hoe glanst zijn blank gelaat, dat zacht
Van blozend blijde rozen kleurt!
— Een heilgezant
Van God, een engel....

KOOR.

Schand!
Van kant
Den helgezant!

STEPHANUS

« Noemt éénen uit de rij van Gods gezanten,
Dien woedend niet uw Vaders tegenkantten.
Zij doodden, ja, de Zieners al, wier mond
De komst heeft van den Heilige verkond;
Den Heilige, daar gij nu ook verraders
En moordenaars van zijt, zooals uw vaders. »

KOOR.

Laster! Laster!... Wie toch smoort,
En smacht, voor eeuwig, 't woord
Hem in den mond? — Doorstoken
Van wonde op wonde, bloedt
En breekt ons herte : 't moet,
Met Wet en God, gewroken.

STEPHANUS.

« Daar glanzen voor mijne oogen
De ontsloten hemelbogen;
En 'k zie des menschen Zoon
Gestaan ter rechtre van Gods troon! »

HALVE KOOR (SCRIBEN ENZ.).

Wreekt géén den Naam des Heeren?
Wee! wie, om gunst of baat,
Lafhertig hoort, en laat
Den Heilgen Naam onteeren.

SAULUS.

Valt aan! — Aan ons de beurt!
Valt aan : grijpt vast en sleurt
Den lasteraar, gekoord,
Ter naaste strafplaats voort.

KOOR.

Ten dood! Hij sterve!
Aan Mozes eer!
We staan te weer
Voor Jacob's erve!
Saulus leidt ons aan :
Dood, ten dood, Stefaan!

III. Op de strafplaats.

KINDEREN.

Sterven? — Ach! hij die ons 't leven,
Arme weezen, heeft gegeven!
Sterven? — Ach! gesteenigd
Door die mannen dolverwoed,
Hij die, engelachtig zoet,
Wonden heelt en smarten lenigt.

SAULUS.

Zonder talmen, zonder toeven,
Laat de steenen stormend zoeven,
Laat ze lastraars borst en mond
Wrekend merken, blauw en blond!

STEPHANUS.

« Heere Jesus, neem ten zoen
Mijnen geest op in uwe armen. »

SAULUS.

Laat maar hortend, plettrend ploffen!
Goed geslingerd! Best getroffen!
Nog een steentje — een perel schoon! —
Wat robijnen in die kroon!

STEPHANUS.

« Heere, reken niet hun doen
Hun tot zonde... en wil erbarmen... »

SLOTKOOR.

(*Engelen — Gelukzaligen.*)

Hemelbogen, sluit weer dicht!
Christus kroont, in 't hoogste licht,
Zijn' Getuige, d'eerstverkoren :
Looft hem, harpenspel en koren! —
    Lof, lof! Hoe schoone
    Glanst, onverdoofd,
    Om Christus' hoofd,
    De Doornenkrone!
Lof! heur godlijk goudgeglans
Kleurt Stefaan zijn martelkrans!

EUG. DE LEPELEER.

HET XXVe NEDERLANDSCH CONGRES.

RECHTUIT gesproken, verklaar ik dat het Nederlandsch Congres van Gent ten volle aan onze verwachting heeft beantwoord. We wisten dat in 1899 de Nederlanders voor de vijf-en-twintigste maal gingen samenkomen en dat te dier gelegenheid het standbeeld van J. Fr. Willems onthuld, de nieuwe Nederlandsche Schouwburg ingewijd en de Provinciale Tentoonstelling bezocht zouden worden. Deze omstandigheden hebben buiten twijfel veel bijgedragen tot het welgelukken van ons Congres. Ik beschouw natuurlijk het Congres niet zoo zeer als eene vergadering, waarop men kennissen opdoet, maar wel als eene gelegenheid, waarbij de vertegenwoordigers van Noord en Zuid verbroederen, hunne rechtmatige wenschen uiten en de gansche wereld met hun streven bekend maken. Aldus beschouwd mag het Congres te Gent welgelukt heeten. Inderdaad, talrijke leden uit Holland, België, Oranje-Vrijstaat, Transvaal, Java en Amerika, behoorende tot alle standen en gezindheden, zijn niet alleen tot het Congres toegetreden, maar hebben het door hunne tegenwoordigheid, hunne kennis en hunnen invloed opgeluisterd.

Ook aan vragen en voorstellen ontbrak het niet: men leze het programma der werkzaamheden van het Congres en voege daarbij de punten die later ingezonden werden; dan zal het niemand verwonderen dat de afdeelingen op verre na niet hunne stof konden behandelen. Men bedenke slechts dat de bespreking van sommige voorstellen, zoowel in de Afdeeling van het Ndl. Tooneel

als in de twee andere, niet min dan anderhalf uur innam. Dank aan zulke wrijving van meeningen zijn talrijke belangrijke voorstellen aangenomen, b. v. het benoemen eener gezaghebbende commissie, uit Noord- en Zuidnederlanders bestaande, tot het vaststellen van dezelfde spreektaal in Noord en Zuid; zoo nog het vereenigen der gemeentenarchieven in een groot staatsarchief der provincie; het beramen van de geschiktste middelen tot het verspreiden van het goede volkslied, enz.

Een feit van groote beteekenis hebben we kunnen waarnemen, nl. dat de leden van het Congres het eens zijn om ééne beschaafde Nederlandsche taal aan te nemen. Het taalparticularisme scheen er niet vertegenwoordigd te zijn of heeft zich althans niet laten hooren : een degelijk bewijs dat de meeste taal- en letterkundigen de strekking van onze hoogleeraren en van de Redactie van 't Woordenboek goedkeuren.

Geen wonder ook dat Zuidnederlanders aan hunne Noorderbroeders en dezen aan hunne Zuiderbroeders weleens de les hebben gelezen, dat het bastaardwoord in Holland, het gallicisme in België hevig werden bekampt, dat de duurte der Hollandsche drukwerken en de onverschilligheid der Belgische lezers druk werden besproken. Zulks kon nu niet anders : het zijn feiten die iedereen kent en betreurt, en we hoorden met genoegen dat aan beide zijden pogingen zullen gedaan worden om dien toestand te verbeteren.

Wij willen ook onze Lezers doen opmerken dat alle partijgeest uit het Congres gebannen is. De tijd is voorbij dat kleingeestige mannen de tegenwoordigheid van andersdenkenden onmogelijk maakten, dat Dr. Schaepman, gansch ontmoedigd, moest uitroepen onder zijne toehoorders slechts een of twee katholieke priesters te kunnen tellen. Leden van alle gezindheden waren talrijk opgekomen, wel wetende dat het bestuur de overtuiging van iedereen zou doen eerbiedigen, dat een taal- en letterkundig congres geen politiek congres mocht zijn, en dat hunne medeleden te verstandig waren om,

door bekrompene onverdraagzaamheid, de nog zoo geringe krachten te verdeelen.

Wil dat zeggen dat alles op het Congres volmaakt was? — Geenszins; we betreuren dat sommige leden de besprekingen meermaals in persoonlijkheden deden ontaarden, dat over de letterkunde weinig of niet werd gesproken, dat enkele redevoeringen van weinig belang in de algemeene vergadering werden uitgesproken. Doch, afgezien van deze en andere kleine feiten, mogen we het XXVe Nederlandsch Congres als eene merkwaardige gebeurtenis in de geschiedenis van den Nederlandschen stam aanstippen, omdat het in hooge mate het bewustzijn van stameenheid heeft gewekt en het gevoel van stamsolidariteit heeft gesterkt.

Betuigen we om te eindigen onzen innigen dank aan A. Baron de Maere van Aertrycke, die in zijne openingsrede zulke wijze raadgevingen gaf, en met de andere leden van het Bestuur vóór en gedurende het Congres geen moeite heeft gespaard om dit dubbel jubelfeest luisterrijk te doen vieren: de kostelooze toegang tot de kunstschatten en de prachtige avondfeesten hebben zonder twijfel den vreemdelingen het verblijf te Gent zeer aangenaam gemaakt.

J. JACOBS.

JUBELVIERING DER JONGELINGSCONGREGATIE VAN LOKEREN.

FEESTZANG.

Getoonzet door Mr. JAAK OPSOMER.

EENE STEM.

Zingt mede ons jubelklanken,
Gij al die zingen kunt!
Zingt mede om God te danken —
't Is God die 't jubel gunt.
Ja! Hem ons vreugdetonen
Om leven en behoud!
Hij gunt ons jubelkronen
Van zilver en van goud.
Wie zulke kronen dragen,
Zij vieren 't blijde, en 't mag :
Er komt niet alle dagen
Een gouden jubeldag.

KOOR.

Het hoofd omhoog,
Het hart in gloed,
Met stralend oog,
Stapt, vast van voet,
De Vlaamsche jongen uit in 't leven.
Van de ouders, hem door God gegeven,
Heeft hij geloof en deugd geerfd,
En houdt van ziele-bastaardij,
Van wat verlaagt, van wat bederft,
Zijn levenslustig harte vrij.

o Reine en ongerepte Jeugd!
o Kracht en schoonheid! Lust tot vreugd!
Groei op tot kloeke mannendeugd!

SOPRANI.

In de luchten zweven
Droomen die 't jong harte streelen;
Wufte koeltjes spelen
Door de groene dreven;
Geuren die bedwelmen, walmen
Uit de bloemen langs de wegen;
Wilde zangen galmen
Uit het woud hem tegen...

EENE STEM.

Wee! Gevaren dreigen!
Listen, valsch en snood!
Laat uw hart niet neigen
Naar wat streelt en doodt!

Vuige slangen glijden
Onder 't welig grastapeet;
Maakt uw voet te vrijden
Van de slangenbeet.

KOOR.

Langs ons veilge wegen
Kruipt geen slang ons tegen
En 't laf verleidend lied
Ontstelt ons harte niet.

EENE STEM.

Er bloeit een schoone gaarde
Te midden van de stad,
Die 't eêlst gebloemt der aarde
In haren tuin bevat :

De kloeke Christne zeden
Bij vriendschap, vrede en vreugd,
In trouw aan 't Vlaamsch verleden,
En aan der vaadren deugd.
Neen! braaf zijn, neen dat kweekt geen suffers,
Verlamt geen jongen moed :
Wij deinzen voor geen bluffers
Die schimpen op het goed.
Wij zijn de Durmezonen
Die kunstzin, kunde en vlijt
Bij 't winterfeest betoonen
Aan 't Vlaamsch tooneel gewijd.

KOOR.

U vieren wij, u roemen wij,
U danken we op uw feestgetij,
o Schoone en duurbre Broederkring,
Bedeeld met hooger zegening.

Hier werd het goede zaad gezaaid;
Hier wordt een prachtige oogst gemaaid.
Hier blijft de jonge ziel gezond;
Hier wordt der toekomst heil gegrond.

Heil, die der stichting kindren bleeft,
Haar levensduur hebt meegeleefd
En op haar feest te zaâm met haar
De krone draagt van 't jubeljaar!

o Maagd en Moeder, groot en goed,
Blijve in uw gunst uw Kring behoed,
En breng' door u dit hooggetij
Hem nieuwe levenskrachten bij.

H. CLAEYS, pr.

ROLLO VAN MOERLAND.

PERSONEN :

Harald : aanzienlijke Moer, grijsaard.
Rollo : jonge held, zoon van den laatsten koning van Moerland.
Wolfert (Lupe) : aanzienlijke Moer, vriend van Rome.
Skalde.
Balde : jong gevangene en vriend van Rollo.
Stur : vriend en handlanger van Wolfert.
Bor, **Stor**, **Yord**, **Widolf** : Moeren, vrienden van Harald.
Legatus : P. Titurius, bevel voerend over de naastbijgelegen grensbezetting.
Centurio.
Ada : dochter van Harald.
Ude : hare gezellin (een weinig ouder).
Hoogepriester en Priesters.
Eerste en Tweede Duinwachter, Moeren, Romeinsche soldaten, Boden, Slaven en Maagden.

Eerste eeuw na Chr.

De handeling heeft plaats op de kust van Moerland (Oud-Vlaanderen).
Tegenover tooneelbesturen en- kringen in handschrift.

EERSTE BEDRIJF.

Het tooneel verbeeldt het heiligdom van Thor op Moerland's kust; links en rechts hoogstammig woud; links op den achtergrond uitzicht op de duinen en de zee. Aan beide zijden een uitweg. Te midden Thor's eik en aan den voet ervan, het steenen offeraltaar. Aan de stammen der boomen die omheining vormen, hangen geraamten van paarden-, runder-bokken- en everskoppen. De avond valt in.

EERSTE TOONEEL.

(*Uit tegengestelde richting komen* **twee duinwachters** *op den achtergrond op. Het zijn Moeren, maar dragen de één een volledige, de andere een paar deelen van een Romeinsche wapenrusting.*)

EERSTE WACHTER (*zwaarlijvig*).

'k Verwensch dit schild'ren hier op deze koppen!
Zoo vuile kusten heb ik nooit bewaakt.
(*De wind steekt op en waait in zijn mantel.*)

TWEEDE WACHT.

Gij hebt gelijk, 't is hier een vrees'lik gat!
Daarbij, er pakt wat sâam in gindschen hoek;
Het zal hier straks niet pluis zijn!

EERSTE.

'tZal er spaand'ren!
En nog geen kans te worden afgelost.

TWEEDE.

Uw herteken zucht naar het zonnig Zuiden!

EERSTE.

o, Zwijg en spot niet! Waart g'er ooit geweest,
Geen macht op aarde hield u langer hier!
o, Laat mijn straftijd uit zijn en ik vlucht
Terstond dit land, waar mist en modder heerscht.

TWEEDE.

Hoe kondt ge aldus uw vaderland ontwennen!
Het land van uwe broed'ren en uw Goden?

EERSTE.

Bij Mars! Heel spoedig! 't Zuiden zien volstaat!
En.... ubi bene ibi patria!.....

TWEEDE.

't Moet waarlik schoon zijn!

EERSTE.

Schoon! Een wonderland!
Men staat verrukt, bedwelmd door zooveel lust,
Door zooveel weelde! Wat een leven, maat!
Geen werken en geen armoê! Geene zorgen!
De Keizer waakt en zorgt voor allen sâam;
Bij brood en wijn bekomt men spelen toe,
Dit alles vrij en één dag zooals d'and're.

(*Een bliksemschicht.*)

Daar hebt ge 't al! Die lieve zeewind toch!
Die u doorrilt en door de ribben snijdt
En huilt tot in de pijpen van uw beenen!

(*Verre donder. Bliksem.*)

TWEEDE TOONEEL.

Vorigen. *Een man ijlt aan van rechts en ziet verwilderd rond. Van links een tweede, die hetzelfde doet.*

EERSTE MAN.

Wel, maat, geen priesters hier! De Hemel laait
En dreigt met ondergang!

(*Bliksem, donderslag.*)

TWEEDE.

Van heel mijn leven,
Was ik nog niet getuige van zulk weer!
Zie, Thor berijdt zijn wolke en met zijn moker,
Den zwaren, doet hij dreunen 't heilig woud.

EERSTE WACHTER.

Ik hoor uw Thor, het uitproesten van 't lachen!

EERSTE MAN.

Wees niet zoo geestig, fijn gelinte civis!
Of weet ge niet dat Thors arm verre reikt?

(*Bliksems.*)

TWEEDE MAN.

't Gebeente grijnst en waggelt aan de stammen!

DERDE TOONEEL.

Vorigen. *Van de duinen spoeden zich nog* **twee Moeren** *op het tooneel.*

BEIDE.

Wel, vrienden, wat beduidt dit ijslik dond'ren?
Waarmede hebben wij den God vertoornd?

EERSTE WACHTER.

Nog twee! 't Gaat goed!

(*Hij schatert. Luide donderslag. Hij springt verschrikt achteruit.*)

Ei, Mars! Sta gij me bij!

EERSTE MOER.

Met dit geboefte op onzen grond te dulden
Dat spot met onzen God, en taal en aard,
Dit wekt terecht de goddelike grim!

TWEEDE MOER.

Kom, geef geen acht. Laat ons de priesters halen.
Ik loop vooraan. Komt mêe! Komt mêe! 't Is tijd!

(*De Moeren af.*)

VIERDE TOONEEL.

De Vorigen.

EERSTE WACHTER.

Daar loopen zij de grove stumperds, dom
Als schapen, d'eene d'and'ren achterna.
Straks komen ze met vuur, ik zal 't beletten!

TWEEDE.

Neen, doe dat niet! Gij boet het met den dood!

EERSTE.

Die lomperds! Ik zou zwichten, ik Romein?
Dat dreigen hoort reeds lang tot het verleden.
Gelukkig dat hen Caesar's zon beschijnt,
Te veel eer voor een ras dat ze miskent!
Zij zouden 't wagen! Zij!

TWEEDE.

Misschien toch wel!

EERSTE.

De Pro-consul verbood het vuur in 't woud!
't Is dus mijn plicht.

(*Bliksems.*)

TWEEDE.

Voorzichtig ware 't niet!
Bemerkt gij niet sinds kort een ommekeer,
Bij meer dan één van de bevolking, sinds
De komste van den schoonen jongling hier,
Den wakk'ren zeeheld, Rollo, met zijn naam?

EERSTE.

Waarom? Wie is die Rollo?

(*Bliksems.*)

Zoon van Koerd,
Den laatsten koning dien wij overwonnen,

Gered men weet niet hoe, bij eenen oom.
Dit is zoo wat goed twintig jaar geleên.
Een laatste vriend is d'oude Harald daar.

EERSTE.

En toch, want de Legatus hoeft alleen
Een wenk om heel het land te vuur te zetten,
Den bond verkeerend in Romeinschen vrede.
(*Bliksem. Donder.*)

VIJFDE TOONEEL.

(Vier priesters *treden op van links. Beide eersten dragen een grooten ketel, beide anderen, de één de gouden slachtsikkel, de andere een busseltje rosmarijn. Dan de hoogepriester, de oudste, allen in 't wit, met kruiden in hun haar. Twee en twee gaan zij kruiswijs over het tooneel, nadat de oudste alles heeft op het altaar geplaatst, gaat hij er voor staan en belegt het plechtig met beide handen, na ze eerst opgeheven te hebben al smeekend. Dan gaan alle vier anderen op een hoek van het tooneel staan en verwisselen beurtelings van plaats. Dan gaat de oudste rond en raakt elk met de hand op het voorhoofd aan. De menigte staat wachtend nog links op den achtergrond.*)

EERSTE DUINWACHTER (*op haar toetredend*).

In naam van den Legatus zij 't verbod
Om vuur 't ontsteken in het woud, herhaald!
(*Gemor uit de menigte. De priesters treden tot het altaar ontsteld te zamen.*)

EEN UIT DE MENIGTE.

Neer met dat bakbeest!

EEN ANDERE.

Snoert hem den strot toe,
Dat hij niet uitslaat wat hij in moest houden!
(*Bliksem. Zij willen hem te lijf.*)

ZESDE TOONEEL.

Vorigen, Wolfert (*springt voor*).

Laat af!

(*Men luistert.*)

(*Tot den duinwachter*). Alleen het negen-houtvuur meent
't Bevel van den Legatus, anders niet!

DUINWACHTER.

Ha, 't is vriend Lupe! 'k Woû mijn plicht maar kwijten!

WOLFERT.

Begreept hem slecht! Ga heen!

DUINWACHTER.

Vergeef! Ik ga!

ZEVENDE TOONEEL.

Vorigen, *zonder* **Duinwachters.**

De priesters keeren terug op hun plaats. De oudste gaat weer rond als voorheen, neemt van het altaar de sikkel, wrijft er over met het busseltje en beschrijft een kring over het altaar. Dan op zijn wenk, plukken de priesters achter zich eenige takjes rosmarijn. Beurtelings komt elk nader en geeft het af, blijvende staan bij een hoek van het altaar; de hoogepriester beschrijft om hem op den grond een kring, en zoo voort met elk der drie anderen. Alle vijf staan nu binnen den geheiligden kring en de menigte schaart er zich rond.

Vooraan rechts de oude Harald en Ada, zijn dochter, met Ude, haar gezellin, achter hen andere vrouwen en mannen; aan de overzijde hetzelfde met Wolfert en Stur vooraan.

(*Voortdurend donderen.*)

De hoogepriester strooit de geplukte takjes op het altaar; legt het busseltje in den ketel en plaatst dien links op den grond; neemt de sikkel uit zijn gordel en zegent de omstanders, een kring over hen heen beschrijvend. Plechtige stilte. De hoogepriester steekt de sikkel terug, en heft de handen hemelwaarts :

HOOGEPRIESTER.

Thor Alwijze
Thor Almachtig
Thor Algoede!

DE VIER ANDERE PRIESTERS.

Thor Alwijze
Thor Almachtig
Thor Algoede!

DE MENIGTE (*halfluid*).

Thor Alwijze
Thor Almachtig
Thor Algoede!

HOOGEPRIESTER.

Thor wij komen
Voor uw aangezicht,
Wil ons sparen
Met uw bliksemschicht!

DE VIER ANDERE.

Thor wij komen
Voor uw aangezicht
Wil ons sparen
Met uw bliksemschicht!

MENIGTE (*halfluid*).

Met uw bliksemschicht!

HOOGEPRIESTER.

(*Plaatst den ketel op het altaar, en met de sikkel geeft hij er langzaam drie slagen op*).

Thor, wenscht gij vette bokjes?

(*Bliksem, donderslag.*)

Neen?

(*Drie kloppen op den ketel.*)

Witgevederde ganzen?

(*Donderslag.*)

Neen!

(*Drie kloppen op den ketel.*)

(*Ontroerd.*)

Goud gehoornden stier?
Verklaar uw dienaar
Bevenden, smeekenden dienaar
Uw wil
Thor!

(*Donderslag.*)

Neen!

(*Drie kloppen op den ketel.*)

(*Stijgende ontroering.*)

Thor
Wees stil
En zoo verklaar
Uw bevenden, smeekenden dienaar
Klaar
Uw' wil
Thor!
Wenscht gij een borsteligen ever?
Loon dan uw zegen, mij den gever,
Als een tolk
Van uw volk.

(*Men hoort toeten in het woud. Allen luisteren vol verwachting. Nog lang getoet.*)

STUR (*tot Wolfert*).

Kent gij 't getoet?

WOLFERT.

Of ik! Gevloekt getoet!

(*Men hoort een roepen dat nadert. Nog licht gedonder in de verte.*)

ACHTSTE TOONEEL.

Vorigen. Balde *komt roepend opgeloopen van rechts en stort bij het altaar vlak voor den kring op een knie neer buiten adem.*

BALDE.

Maakt plaats! Maakt plaats! 'k Breng tijding aan!
Hij zond me vóór! Ik liep tot hier! Hij komt!
Weest zonder zorgen! Hoort! Hij komt, hij komt!!

UIT DE MENIGTE.

Wie! Wie! Wie!

BALDE (*wijst in het woud. — Allen zien er verlangend heen.*)

WOLFERT.

Een denkbeeld schiet me plotsling in den geest.
Dit is de prooi, meen ik, door Thor verlangd.
Geschikter dan een ever, is hij verder
Een vreemd'ling hier te lande en in ons woud.
'k Stel voor dat wij hem slachten en terstond.

(*Afkeurend gemompel uit de menigte.*)

BALDE.

o, Heil'ge priesters! Ed'le mannen, vrouwen,
Vergiet mijn bloed niet, dat ik voor u waagde,
In uwen dienst en in den dienst van Thor!

WOLFERT.

Verviel hij niet den God daar hij den kring
Verwaten schond!

BALDE.

Ik schond hem niet! Ontferming!!

WOLFERT.

Ontferming voor zoo leelik, krom gebroed,
Dat wis uit Holle's donk're somp ontvlood.

(*Bij het hooren van dien naam, schrikbeweging in de menigte; dicht getoet*)

BALDE.

o, Rollo, Rollo, kom, ik ben in nood!!

NEGENDE TOONEEL.

Vorigen. Rollo *komt rechts op, een ever met gebonden snuit, liggende op zijn schouderen, Balde springt op hem toe en omvat zijn knieën.*

BALDE.

Ach, komt gij eind'lik, eind'lik, zoete meester!

IN DE MENIGTE.

't Is Rollo!

IN DE MENIGTE.

't Is de dapp're zeeheld!

IN DE MENIGTE.

Rollo!

(*Vele armen gaan in de hoogte; blij gefluister.*)

ROLLO.

Deed braaf uw boodschap, Balde. 'k Ben bij u.

BALDE.

Men woû me slachten op den offersteen!

ROLLO.

Gij weet, tot waar mijn arm reikt, zijt ge veilig.
(Tot de menigte fier.)
Die dezen aan durft raken, raakt mij aan!
(Ongunstig gemompel voor Wolfert.)
Eerwaarde, zoo gij ziet, was Thor me gunstig!
Na lang en vruchtloos speuren, dreef hij mij
Dien ever te gemoet. Hij woû ontsnappen,
Ik zet hem na en grijp hem bij de borstels,
Gedacht uw nood en breng hem levend aan!

HOOGEPRIESTER.

Geloofd zij uwe komst hier in den lande.
In u zendt Thor ons rijken zegen toe!

De priesters leggen het dier op het altaar, het houdend elk bij een poot. De kop hangt af. De hoogepriester plaatst er zich voor, zwaait met de sikkel over de menigte en in kleineren kring over het dier, nadat hij den ketel onder den kop heeft geplaatst. Dan snijdt hij den kop af en vangt het bloed op in den ketel; snijdt dan den balg open, neemt er hart en lever uit, de tong uit den kop, legt dit mêe in den ketel, steekt dan de kruiden rondom het slachtoffer in brand; twee priesters houden het vuur aan met kruiden en hout. De andere nemen den ketel op. De hoogepriester doopt het busseltje in het bloed, sprenkelt het uit over het dier, rond het altaar; nadert den heiligen eik van Thor; hangt den kop van het dier aan den stam op, besproeit dezen rijkelijk, omhangt hem met bloemen- en kruidenslingers, die hem door de vrouwen gereikt worden. Dan gaat hij langzaam rond en besprenkelt de menigte. De maan is middelerwijl gerezen en zijgt door de zacht bewegende bladeren der hooge eiken en beuken. Allengs is het vuur uitgegaan en het offer verbrand. Nu neemt de hoogepriester met de sikkel van de assche en strooit die in een kring om het altaar en dan weer rondgaand, over de omstanders. Dan staan zij gevijven voor den eik :

HOOGEPRIESTER.

O, machtig, goedig Thor
Wij hadden u verstoord;
Wij zeggen biddend dank
Daar gij ons hebt verhoord!
Wil immer zooals heden
Verhooren onze beden.

(*Dan gaan zij nog eens rond het tooneel en verdwijnen statig links. De menigte zet zich in beweging om te volgen, doch wendt de blikken naar rechts.*)

EEN STEM.

De Skalde komt!

ANDERE.

Wat mag hij willen hier?

ANDERE STEM.

Hij wordt door twee geleid!

EERSTE.

Ik ken ze wel!
't Zijn mannen van de Schorre!

TWEEDE.

Gaan we opzij!

TIENDE TOONEEL.

Vorigen, Skalde, (*blind grijsaard, houdt in de ééne hand een harp, in d'andere een zwaard, leunend op twee mannen*

SKALDE.

Waar is hij, 't kind van mijne vuur'ge wenschen?
Geleidt hem hier en mij tot d'eeuw'gen stam.
Onder zijn heilig loover wil ik scheiden.

ROLLO.

Wien zoekt gij? Is 't uw trouwe Rollo, spreek.

SKALDE (*bevend van aandoening*).

o Thor, geef mij nog eenmaal 't licht terug,
Dat ik hem zien mag, met mijn oogen zien!
Helaas, het ooglicht week en ook mijn krachten,
Laat me u aanschouwen met mijn stramme ving'ren,
Dat *zij* mijn ziel verheugen met uw beeld.

(*Hij betast Rollo, diens handen, armen, wangen, hoofd, en lang haar.*)

o, Heerlik beeld! Ik loof en dank u Thor.
Dat gij mij schonkt nog dezen zal'gen stond.
Neem thans gerust mijn leven. 'k Ga getroost.
o, 'k Wilde 't gaarne er voor als offer geven. —
Gij, waardig zoon van mijn verstorven koning,
Van mijnen dapp'ren, ed'len, grooten koning!
In uwe kracht begroet ik hem terug.
Hij was de koning van ons Moerenland,
Het land der stoere stammen, eeuwige eiken.
Hij streed en viel er voor, het viel met hem,
Met hem en uit hem zal het ook herrijzen.
Dit was mijn troost, mijn kracht, mijn vast vertrouwen.
Ik dank u Thor, gij hebt het niet beschaamd.

(*Wordt zwakker, zoekt naar steun*).

Ik schenk met dit zijn eigen zwaard, den zoon
Het duurste pand zijner gedachtenis;
Dit voerde hij met eer en zonder smet,
Des vijands schrik, der zwakken toeverlaat.
En als een gift des harten, 't snarentuig.
De harpe hoort bij 't zwaard. In 't Moerenland
Verbindt een onverbreekbare echt die beiden.
Doe vader na en dit gebruik gestand.
De zangen wekken daden, daden zang!
Waar beide samensmelten, smelt de ziel.

(*Nog zwakker*).

Laat mij den laatsten sprankel kracht nog, Thor,
Om met mijn trouwe staafjes raad te plegen.
(*Neemt het beursje runen van den hals*).
Bewijst me nog een laatste maal uw dienst,
Onthult mijn ziel wat in de toekomst ligt.
(*Bukt bevend nêer en giet de staafjes uit.*) — *Staat recht.*
Verliezen om te winnen, om te winnen !
Nog zie ik zwarte wolken saâmgepakt,
Maar achter haar voel ik de gloriezon,
Wier gloed den strijder sterkt en is tot baak.
(*Wenkt Rollo neder. — Deze buigt een knie. — Zwak, plechtig*).
Verliezen om te winnen.... Ondergaan
Om op te staan!.... Vang aan met mij.... met... mij.
(*Sterft. Zinkt achterover*).

ADA.

(*Met stom spel*) *kan niet langer haar ontroering bedwingen en verlaat met Ude het tooneel rechts.*)

(*Rollo vangt hem op en geeft hem in de handen der geleiders. Men hakt een paar stokken uit het hakhout en vormt met rijs een draagberrie waarop het lijk wordt neêrgelegd. Alle omstanders verdringen elkander om nog eens den Skalde te zien. Hij wordt met bloemen bestrooid.*)

HARALD.

(*Na de hand van den Skalde nog eens gevat te hebben.*)
Getrouwe broed'ren, onze Skalde is heen!
Zijn diepe wijsheid, edel hart, zijn stem
't Bleef al tot op het laatst zijn volk gewijd.
Voor d'eerste maal sinds lange droeve jaren,
Die zijne groote ziel met rouw omhulden.
Klonk uit zijn mond eene opwekking tot ons.
Zijn wijsheid heeft tot nu ons nooit misleid,
Weest dezen stond indachtig en zijn woord.
't Vertrouwen dat gij hem verleendet, schenkt
Het *dezen*, (*geeft Rollo de hand*) die hem gansch alleen beërft.
Hij was de vriend des konings, was mijn vriend,
Hij leed het diepst het leed van 't Vaderland

Omdat hij, dichter, voor ons allen leed.
Heb hem ook dankbaar lief in *dezen* hier,
Den uitverkoren voor een grooter tijd,
Dien *hij* voorspelde en niet meer zag. Hij viel,
Bezeg'lend offer van zijn manend woord,
In leven groot, groot in den dood. Heil hem!

ROLLO.

(De mannen omringen hem en reiken hem beurtelings de hand.)

o, Oude, trouwe vriend, ik zegen u!
Omdat gij lief hadt wat ik 't liefste heb.
Gij vielt gelaten op den drempel nêer
Van dezen grooten tijd, dien ik u wenschte.
Uw wijsheid zweve ons voor en zoo uw tucht!
Ook vallen voor het dierbaar Vaderland
Is groot, ja grooter, 't is het grootst, het schoonst!
Ook, staan of vallen, hoor den eed : Wij volgen
o, Skald, de hand aan 't zwaard, het oog op u!!

(*Het lijk wordt opgetild en in stoet gaan allen weg, rechts; Wolfert tuurt hen na en komt wild op Stur toe.*)

ELFDE TOONEEL.

Wolfert, Stur.

WOLFERT.

o, Stur, wat gaat er om hier in den lande?
Een nieuwe geest komt over 't woelig volk,
Sinds deze snorker kwam, die fratsenmaker.
En d'oude nar, die stikte in 't oude gif,
Dat hij te lang verkropte, aleer hij 't braakte,
Hij ging voorzichtig vóór den grooten tijd,
En liet zijn mededroomers met den last.
Welaan, ik neem het op met u, ik, vriend
Van Rome, in dienst van 't groot beschavingswerk.
De gloriezon waarvan gij spraakt, is die
Van 't Zuiden, 't warmend, lichtend, god'lik Zuiden!
Verliezen om te winnen!!... Het zij zoo!

STUR.

Wees niet zoo opgewonden! Zaagt gij wel
Hoe Ada plots in tranen schoot en moest
Van hier geleid, toen zij dien Rollo zag?

WOLFERT.

Wilt gij mij razend maken? Ik verbeet
Me nauw de spijt, die mij het hart doorvlijmde!
(*Trekt zijn zwaard.*)

STUR.

Wees goed. 'k Heb niets gezien, 'k heb niets gezeid.

WOLFERT.

Ook zij weerspannig! Willig doof en blind!
o, Mars, o Jupiter, wilt mij beschermen!
Van uwe kracht giet in mijn kracht! Ik zweer
Bij u in dit barbaarsche heiligdom.
Verijdelt niet mijn lang gekoesterd plan,
Verhoort mij : Ik aan u, dit land aan mij!!
(*Beide af, links.*)

J. HALLER.

DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

KUNST EN LETTEREN.

Moderne Poëtiek. — In den *Katholiek* van Juli zet priester BINNEWIERTZ zijne aantrekkelijke beschouwingen voort over moderne poëtiek.

Twee dingen verdienen vooral onze aandacht in deze belangwekkende bijdrage.

't Is vooreerst zijn oordeel, het oordeel van een kenner en een kunstenaar van ons geloof, over de voornaamste moderne dichters.

Een voor een verschijnen :

KLOOS.

« WILLEM KLOOS, voor mij altoos nog de beste, de grootste, de geniaalste onder de modernen, niet *mijn*, maar zeker *hun* aanvoerder en koning...

Zonder uit eenige fragmenten, zeer weinige, en ge vindt in zijn bundels alleen en niemand en niets anders dan KLOOS, dan zijn losbandigen jubel, zijn wanhopige smart, zijn adoreerende liefde, zijn scheldende verachting, zijn visioenen, ijskoude en bloed-bedropene, zijn leven, dat hij, de rijklevende, in orgieën doorgaat, zijn ziel, die kind was en god werd... »

HÉLÈNE SWARTH.

« Naast KLOOS staat, een stiller, zachter verschijning, HÉLÈNE SWARTH, de zangeres van verloren liefde en gebroken hart. Bundel op bundel vol klachten over zichzelve; fonteinen, telkens nieuw opspringend van eigen tranen; stormen, altoos haar ziel verontrustend, maar immer aangewakkerd door eigen zuchten...

Wat bestaat buiten haar, schijnt te bestaan alleen voor haar : zon en vogelen en bloemen alleen om contrasten te bieden voor haar duisternis en treurigheid en dorrend hart. De historie is enkel geschreven om beelden te plaatsen in haar grafkelder. Geen legende, die zij niet dwingt tot dienstplicht aan haar smart... O zeker, die verzen van HÉLÈNE SWARTH zijn altoos diep gevoeld en heerlijk uitgezegd... »

FREDERIK VAN EEDEN.

« VAN EEDEN volgt naar mijn meening op de vorige dichters : naar rang en staat Niet zoo krachtig, maar minder gewild-geweldig dan KLOOS; niet zoo innig, maar minder sentimenteel dan SWARTH, wordt VAN EEDEN veel meer algemeen gewaardeerd... »

ALBERT VERWEY.

« Van ALBERT VERWEY heeft dit nog niemand beproefd, en toch is er geen onder de modernen, die zijn geheele hart en zijn innigst denken en voelen zoo intiem blootlegt als hij... »

HERMAN GORTER.

« Ik laat de volgers draven, maar even houd ik vast den Pegasus van den meest modernen aller Nederlandsche dichters, HERMAN GORTER, die nu al over de tien jaar modern is en, trots hij zelf het niet meer wil zijn, en niettegenstaande de jongeren hem schijnbaar in nieuwigheden voorbijstreven, toch altoos de modernste blijft genoemd...

Voor GORTER bestaat de buitenwereld alleen, zooals hij haar aanschouwt, liever nog, zooals hij haar voelt. Niets is van die buitenwereld standvastig in wezen of in gedaante : naar GORTER's stemming en voelen verandert alles. Zijn ziel, zijn geest schept de wereld...

Of zijn verzen dan mooi zijn? Ik bewonder vaak de heerlijk volle klanken, die GORTER weet te vinden om voor ons onverklaarbare visioenen te zingen. Een vormenschoonheid hebben die verzen, en vormenschoonheid heeft ook recht van bestaan... »

Eene tweede zaak, welke ons aantrekt is de richting door priester BINNEWIERTZ aangewezen :

« Wat wij ten slotte kiezen? Noch de richting, die de hedendaagsche poëzie heeft genomen, noch den weg, waarop de Muze onzer vaderen is voortgegaan. Wij pogen ons eigen pad te banen in onzen eigen tijd.

Wij willen poëzie, die waarachtig is, en wij gunnen de fantasie geen grooter recht dan de werkelijkheid. Zooals God den mensch schiep, zoo scheppe de dichter : hij vorme zijn beeld van aarde en beziele het met den adem van zijn genie...

Bij de modernen gaan we luisteren naar de melodie, als voor een lied, dat moet gezongen worden. De modernen hebben waarachtige muziek, en die misten grootendeels de ouderen van voor 80. Zij hebben klanken en rhythmen gevonden, vroeger onbekend.

Welnu we nemen hun noten, maar zetten daaronder onze eigen woorden. »

Goethe en Schiller. — Over de vriendschap tusschen GOETHE en SCHILLER schrijft H. VIOTTA, buitenlandsch lid der Vl. Academie, in den *Gids* van September de volgende regelen :

« Lang duurde het, voordat er bij GOETHE en SCHILLER van toenadering sprake was. Toen zij in de herfst van het jaar 1788 elkander in de woning der familie von Lengefeld te Rudolstadt voor de eerste maal ontmoetten, stond GOETHE, die ook tien jaar ouder was, in maatschappelijken rang en in ervaring en zelfontwikkeling zooveel hooger dan SCHILLER. Deze had wel reeds, behalve tal van gedichten, zijne drama's *Die Räuber*, *Fiesko*, *Kabale und Liebe* en *Don Carlos* geschreven en van den hertog van Weimar den titel van *Rath* ontvangen, maar een maatschappelijke positie had hij zich nog niet weten te verwerven, en in het bewustzijn van een nog onbevredigd en rusteloos streven gevoelde hij zich onbehagelijk in het gezelschap van een persoonlijkheid als GOETHE, die in Weimar reeds lang een voorname plaats bekleedde en met de beslistheid van een man van de wereld optrad.

Van den kant van GOETHE was de sympathie evenmin groot. De eerste werken van SCHILLER hadden hem onaangenaam getroffen, waarschijnlijk wegens het min of meer gewelddadige, waarmede daarin opvattingen omtrent maatschappelijke en politieke toestanden werden geopenbaard, hetgeen tegen de in kunst en politiek maathoudende natuur van GOETHE streed. Hij beschouwde SCHILLER destijds nog als een krachtig doch onrijp talent.

De pogingen van vrienden en vereerders, om de beide mannen nader tot elkander te brengen, hadden dan ook volstrekt geen uitwerkiug.

Integendeel werd de verwijdering nog grooter. SCHILLER, die eigenlijk door de bemoeiingen zijner vrienden aan de betrekking van professor te Iena was gekomen, gevoelde zich daarin aanvankelijk niet behagelijk. Hij had liever nog een paar jaren aan de studie willen wijden, daar hij zich zeer goed bewust was, wat hem voor dit ambt nog ontbrak. Hem was niet zulk een goede opleiding ten deel gevallen als GOETHE, en dit maakte hem ontstemd en eenigszins onbillijk jegens zijn beroemden tijdgenoot, die van zijn kant evenmin toeschietelijk was tegenover zijn jongeren kunstbroeder.

Jaren verliepen, voordat de beide dichters in nauwere verbinding met elkander traden. De eerste aanleiding daartoe was een toevallige ontmoeting te Iena in het voorjaar van 1794, na een voorlezing in een natuurkundig genootschap, die zij beiden hadden bijgewoond. Over het gehoorde ontspon zich een gesprek, dat in SCHILLER's woning werd voortgezet en weldra over kunst en kunst-theoriën liep. De overeenstemming in denkwijze, die zich daarbij openbaarde, gaf SCHILLER aanleiding te spreken over zijn plan tot uitgave van een tijdschrift, waarvoor reeds enkele mannen van naam op het gebied van wetenschap en kunst hunne medewerking hadden toegezegd. Ook GOETHE werd door hem aangezocht, zich daarbij aan te sluiten, en toen deze inzage had genomen van het prospectus van het tijdschrift, schreef hij aan SCHILLER, dat hij met vreugde en met geheel zijn hart van het gezelschap zou zijn.

Hiermede was de grondsteen gelegd voor een vriendschapsbond, die tot aan SCHILLER's dood, dus ruim tien jaar, ongestoord zou duren, en tevens ving hiermede de beroemde briefwisseling aan, die niet alleen een helder licht verspreidt over de verhouding der dichters tot elkander, over hun arbeid en over hunne opvattingen en denkwijzen in zaken van kunst en wetenschap, maar ook op schoone wijze getuigt van de achting en vriendschap, welke zij elkander toedroegen...

Hunne verbintenis was een gemeenschappelijk streven, geen gemeenschappelijke arbeid...

Uit hunne uitgebreide briefwisseling zien wij, welken grooten invloed zij daarbij door hunne bijzondere eigenschappen op elkander uitoefenden, maar ook, hoe de beide mannen elkander begrepen. In een brief aan zijn vriend KÖRNER drukt SCHILLER dien invloed duidelijk uit, door te zeggen, dat ieder van hen den ander iets kon geven wat hem ontbrak en iets daarvoor in de plaats ontvangen. Doch het was geen slaafs overnemen van elkander; GOETHE bleef GOETHE, SCHILLER bleef SCHILLER.

Zoo heeft o. a. SCHILLER veel invloed op GOETHE gehad bij het bewerken van den roman *Wilhelm Meister*, en verder bij het ontstaan van het episch gedicht *Hermann und Dorothea* en bij den weder opgevatten arbeid aan *Faust*. Uit tal van plaatsen der briefwisseling blijkt dit.

Deed de jongere op die wijze veel voor den oudere, deze vergold het hem door de groote belangstelling, die hij voor den dramatischen arbeid van zijn vriend toonde en door den ijver, dien hij bij de voorbereiding voor de opvoering van die drama's aan den dag legde. Dit treedt vooral sterk te voorschijn in hetgeen GOETHE deed in het belang van SCHILLER's *Wallenstein*, doch daarbij bleef het niet. De briefwisseling toont aan, dat zoowel bij het ontstaan der oorspronkelijke werken, welke SCHILLER verder nog schreef als bij diens bewerkingen van drama's uit den vreemde, de belangstelling en medewerking van GOETHE onverflauwd bleven. »

Styn Streuvels. — Het dichterlijk vermogen van STYN STREUVELS wordt ten volle begrepen en naar waarde geschat door POL DE MONT in de *Vl. School* :

« Daarom wil ik het dan ook maar zonder omwegen hier uitzeggen, dat ik sedert lang in Vlaanderen geen prozadichter meer zag optreden, die mij zo hartelik bevallen mocht als deze STYN STREUVELS.

Een jongen van Vlaanderen, deze STYN STREUVELS, een uit zowat het zelfde land als GUIDO GEZELLE, EMIEL CLAUS, BERTEN RODENBACH, JULIUS LAGAE; een uit het frisse, groene weideland ginds tussen Leie en Mandel; een jongen van te lande, van de vrije buiten, die al het eigenaardige en dichterlike, dat het boerenleven in kleur en bewegen, in voelen en doen, en zeggen en denken en geloven oplevert, kent, ziet, begrijpt en meevoelt — zoals geen stedeling dat kan.

Poëzie van het buitenleven, hel als de morgen of naar en donker als de nacht, blij en puur als Lente of naargeestig en huiveringwekkend als Winter, — dat geeft ons elke van de bij de 300 bl. van dit zijn eerste boek... »

Shakspeare. — In den *Ned. Spectator* van 24 Juni staat er eene belangwekkende bijdrage over eene uitgave van SHAKESPEARE's tooneelspelen :

« Op den 8 November van het jaar 1623 is de *First Folio* verschenen, de eerste uitgave van de verzamelde dramatische werken, een dag dus, die als de gewichtigste kan beschouwd worden in de geschiedenis van Engelsche literatuur en Engelsche drukkunst.....

De *First Folio* bevat 36 stukken van SHAKESPEARE, waarvan er 15 bij het leven des dichters in kwarto zijn gedrukt, zoodat er 21 nieuwe stukken zijn toegevoegd, wier bestaan buiten den schouwburg aan de oogen van het publiek onttrokken was...

In verhouding tot de overgeblevene vermoeden sommigen dat er van deze eerste Folio-uitgave omstreeks 500 exemplaren getrokken zijn, schoon STEEVENS dit getal te hoog schat voor dien tijd en voor een boek, dat bij zijn verschijnen voor een pond verkocht werd. In ieder geval zijn er in de verloopen eeuw een kleine tweehonderd exemplaren opgespoord; een groot getal zou men zeggen, doch het grootste aantal daarvan is in zeer onvolledigen en bedorven staat; het getal ex. in betrekkelijk ongeschonden staat is beneden de twintig. Het fraaiste ex. met een gaaf portret door Marten Droeshout, het zoogenaamd *Daniel-exempl.* werd in 1864 door Baronesse Burdett Coutts uit de rijke nalatenschap van Mr. George Daniel aangekocht en betaald met 716 pond. Belangrijke brieven behooren er bij, die de afkomst van het exemplaar laten volgen... Men kan veilig aannemen dat in onze dagen een dergelijk ex. zoo het ooit gevonden werd eene waarde van 1000 fr. vertegenwoordigt...

De kwarto-edities van afzonderlijke stukken werden bij het leven des dichters in den winkel verkocht voor een sixpence. Tegenwoordig is de waarde van zulk een stuk in kwarto steeds stijgende. Zoo is een kwarto van de *Merry Wives* het laatst verkocht voor 346 pond, een van den *Merchant of Venice* voor 315 pond, en reeds eenige jaren geleden bracht een eerste kwarto van Richard III zelfs 325 guineas op...

Daar is nog iets dat de waarde van een First Folio beheerscht. Verschillende ex. zijn voorzien van autografen der vorige bezitters, waaruit tegelijkertijd de lotgevallen van een ex. kunnen worden afgeleid... Garrick's First Folio is in bibliotheek te Oxford. Het mooie ex. van den Duke of Devonshire, was, blijkens de eigenhandige inscriptie, eenmaal het eigendom van den acteur John Philip Kemble... »

Guido Gezelle. — POL DE MONT hield te 's Gravenhage eene voordracht over GUIDO GEZELLE en las verscheidene stukken uit *Rijmsnoer*. Twee dagen later waren allen te 's Gravenhage voorhanden exemplaren van *Rijmsnoer* uitverkocht. (*D. Warande.*)

Stéphane Mallarmé. — In den *Gids* van Augustus staat er eene letterkundige schets van VAN HAMEL over ST. MALLARMÉ.

Ziehier hoe hij de wijze van dien zonderlingen dichter bekend maakt:

« Maar toch meen ik, dat de duisterheid van MALLARMÉ's stijl, van die zijner gedichten bovenal, wel degelijk verklaard moet worden uit zijne persoonlijke opvatting van het wezen en de roeping der poëzie, met name van die van Frankrijk.

Zooveel mogelijk enkel symbool!

Zooveel mogelijk louter muziek!

Ziedaar, in het kort, de formule van MALLARMÉ's poëtica, de eischen door hem aan het Fransche vers gesteld.

In de school der Parnassiens, waartoe hij immers behoord heeft, evenals VERLAINE, en waarmee hij nooit geheel heeft gebroken, had MALLARMÉ het fransche vers als welluidende, verfijnde muziek leeren kennen. Maar het was altijd een muziek op woorden geweest, klare gedachte, uitgewerkte beschrijving of, bij enkelen, duidelijk uitgesproken sensatie. De poëzie liep gevaar haar karakter van hooge voornaamheid, het exceptionneele dat haar eigen moest blijven, te verliezen. Er waren Parnassiens die er hun virtuositeit in stelden haar van alles, tot de meeste alledaagsche dingen, te laten zeggen.

Tegenover deze onpoëtische klaarheid stelde MALLARMÉ nu zijn beginsel, dat weldra oversloeg in een parti-pris... Raadselachtig te zijn werd de plicht van den dichter... Geen beschrijving der dingen, geen aanwijzing zelfs, alleen toespeling : een woord, een syllabe, een klank, voldoende om het dichterlijk visioen te doen oprijzen... »

En nu eenige regelen uit zijn oordeel over den dichter:

« Voor hem die bladert in de mooie uitgaaf welke de Brusselsche uitgever Edmond Deman na MALLARMÉ's dood van zijn verzen gaf, zal de keuze altijd klein blijven van de gedichten die hij zonder al te veel inspanning, met groot welbehagen leest. Het zijn die uit zijn eersten tijd, waarvan men zou moeten gelooven, wat verzekerd is, dat, MALLARMÉ ze later heeft verloochend, zoo hij niet zelf in zijn *Florilège* de voornaamste er van had opgenomen...

Veel minder zullen den lezer de gedichten uit MALLARMÉ's latere periode behagen, zijn eigenlijke, meest persoonlijke verzen...

Toch zijn er ook onder deze laatste die, zelfs buiten den kring der ingewijden, een gevoel kunnen wekken van hooge, zuiver klinkende poëzie, mits een vluchtige aanwijzing gegeven worde van de manier waarop ze moeten opgevat en gelezen worden... »

A. Cuppens. — Priester BINNEWIERTZ bespreekt in den *Katholiek* van Augustus en September den verzenbundel van CUPPENS.

Hij sluit als volgt :

« AUG. CUPPENS behoort bij GUIDO GEZELLE. Men vindt bij beiden dezelfde liefde voor de natuur, vereenigd met diep godsdienstige waarheid. Bij beide ook dezelfde hoogst dichterlijke visie op al de wereldsche dingen. Daar moet men natuurlijk een Vlaming voor wezen, die verzot is op binnenhuisjes en stillevens, doch bovenal men moet er echt dichter voor zijn. Dat is toch inderdaad de volle gave : als de zon overal schijnen en alles vergulden!

Intusschen AUG. CUPPENS geeft nog juvenilia en ik mag hem dus

een jong dichter denken, die, als alle jonge dichters, veel moet leeren. Niet zijn taal : hij kent haar volkomen. Natuurlijk, hij schrijft Vlaamsch, doch dat is zijn recht en zijn plicht. Ik vind dat Vlaamsch soms heel leelijk, maar dan meen ik, dat de fout meer aan mij dan aan den dichter is te wijten. Dikwijls echter klinkt dat Vlaamsch allermooist, en is het mij veel schilderachtiger dan ons beschaafd Hollandsch.

Ook het verzenmaken is voor AUG. CUPPENS niet meer te leeren : zijn techniek staat over het algemeen op vasten grond. Hij kent terdege het moderne vers... Ietwat keuriger zou ik mijn dichter wenschen, ietwat gekuischter...

Wat echter AUG. CUPPENS leeren moet : zich zelven *beschränken*. Hij heeft het gebrek der jeugd : hij wil te veel. Hem is ieder genre zonder moeilijkheid naar 't schijnt. En dat is voor dezen bundel jammer geweest, en het zou jammer zijn voor later. Daarom : ik bid den dichter, dat hij het vertellen van burgerhuisgeschiedenisjes en van lieve legendarische aardigheden aan HILDA RAM overlate, en aan LODEWIJK DE KONINCK het bezingen van heldendaden en feestgelegenheden. De meeste dichters hebben slechts enkele snaren op hun lier en zoo om de honderd jaar slechts leeft er een GOETHE of een VONDEL, die van God al de vijf dichttalenten ontving. »

Gabriele d'Annunzio. — Van de *Rotsmaagden* van den Italiaanschen schrijver zegt WOLFGANG in den *Ned. Spectator* :

« Stijl en inhoud zijn dermate poëtisch belast, dat als ik met 100 lezers op bl. 1 den march begin, en dan op bl. 25 het hoofd omwend, ik zeker weet geen enkelen meer te zullen zien... De hardnekkigste lezer houdt dit overdreven pathos niet vol... »

Cats. — Prof. KALFF begint in den *Gids* van September eene uitgebreide studie over het leven en de werken van CATS. Hier volgen eenige regelen uit de inleiding van dit degelijk opstel :

« In 1844 had POTGIETER in zijn *Rijks-Museum* die meesterlijke kenschetsing van CATS persoonlijkheid en werken gegeven, die waarschijnlijk meer dan eenige andere critiek den stoot heeft gegeven tot een omkeer in de beschouwing van CATS als mensch en dichter. Scherp maar kalm, de kalmte die eene volkomen beheersching van het onderwerp geeft ; streng maar waardig, al flikkert soms de spot door het betoog, al trilt hier en daar ingehouden verontwaardiging, onbeschroomd lakend doch ook onpartijdig het goede erkennend, geeft POTGIETER ons een beeld van CATS leven en werk. Evenals SIMOENS voor hem gedaan had, maar met meer nadruk, stelt hij CATS tegenover VONDEL, HOOFT en HUYGENS om de minderheid van den volksdichter te doen uitkomen...

In rijkdom van inhoud, ruimte van blik, billijkheid overtreft POTGIETERS vijftal bladzijden het schitterend en amusant maar vluchtig artikel dat BUSKEN HUET in *de Gids* van 1863 schreef ter gelegenheid van nieuwe uitgaven van CATS' werken...

De critiek van HUET maakt eenigszins den indruk van eene nationale wraakneming. Daar lag het dan nu van zijn voetstuk, het afgodsbeeld uit Brouwershaven, waarvoor men ons zoolang had gedwongen te knielen, met wiens leuterende hymnen men ons zoolang had verveeld ; de bordpapieren kroon was hem van het hoofd gerukt, het vroomheidsmasker van het blomzoet-blozend gelaat, de fraaie lappen van het lijf! Ik heb geen getuigenissen van den indruk, indertijd door HUETS artikel op het lezend publiek gemaakt, maar zeker zal menigeen zich vooral in dien aanhef verkneuterd hebben, al zullen misschien meer anderen zich er over hebben verontwaaardigd...

Een jaar of vijf na het verschijnen van HUET'S artikel kwam JONCKBLOET in zijne *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde* het vonnis, gewezen door kunst en kunstcritiek, in naam der wetenschap bekrachtigen...

Het scheen gedaan met CATS! Veroordeeld was hij in naam van kunst, critiek en wetenschap. Mannen van naam uit het kamp der modernen en liberalen hadden het oordeel uitgesproken; wat anderen als b. v. VAN VLOTEN en ALBERTINGK THIJM van hem zeiden, was niet veel gunstiger...

Zooveel verschil van opvatting, van gevoelens en meeningen, zooveel tegenstrijdigheid van oordeel en waardeering, kon licht verwarrend werken op iemand die ten slotte zou trachten een beeld van CATS als mensch en als dichter te ontwerpen, na kennis te hebben genomen van al wat CATS zelf heeft geschreven en het vele dat over hem in den loop der tijden geschreven is. Vooral, wanneer die iemand een buitenlander is, die zich de kennis van onze taal, onze geschiedenis, ons volkskarakter door gezette studie heeft moeten eigen maken, zooals Dr. GUSTAVE DERUDDER, die ons onlangs het boek over CATS schonk, dat mij aanleiding geeft tot het schrijven van dit opstel.

Dr. DERUDDER heeft bestaan wat nog door geen Nederlander van den tegenwoordigen tijd bestaan was: een werk wijden aan het leven en de poëzie van CATS dat tracht te voldoen aan de eischen van wetenschap en kunst. Die eer komt hem toe, die eer geven wij hem willig. Doch er valt meer ten gunste van dezen auteur en zijn boek te zeggen dan alleen dat. Welk eene moeite moet het een Franschman of zelfs een verfranschten Vlaming hebben gekost, zich het Nederlandsch, en inzonderheid het Nederlandsch der zeventiende eeuw, zoo eigen te maken, dat hij de poëzie van CATS in hoofdzaak goed kan verstaan; hoeveel inspanning ook zich zoo te verplaatsen in het leven van een ander volk uit vroegeren tijd, dat hij met een man uit dat volk ten minste eenigszins kan medeleven! »

Taal- en Letterkundig Congres. — De *Nederlandsche Spectator* deelt eene bijdrage mede over het taalcongres van Gent, waaruit wij het volgende putten:

« Kunst en leven zijn in het Zuiden veel nauwer verwant dan bij ons. De kunst is er niet alleen een zaak van weinigen, maar eene volkszaak. Feesten, als in dezen zomer te Antwerpen ter eere van VAN DYCK zijn gegeven, waren inderdaad volksfeesten. De stad was versierd, zooals geen stad in Noord-Nederland tijdens de kroningsfeesten, behalve Amsterdam; de groote optocht ging de geheele bevolking ter harte. En nu moge dat alles geen bewijs zijn van waarachtige waardeering van het eigenaardig genie van VAN DYCK, het is toch een bewijs, dat men zijne groote mannen niet vergeet. Het beschikbaar stellen van groote sommen uit de openbare kassen voor den aankoop van kunstwerken op allerlei gebied, het oprichten van talrijke en daaronder bepaald mooie, standbeelden, de groote vrijgevigheid van particulieren, waar het geldt wetenschap en kunst te bevorderen, is daar inheemsch. Moet er een nieuw openbaar gebouw worden gesticht, men kiest niet het goedkoopste, maar het mooiste plan. Niemand zal ontkennen, dat het ten onzent, vooral in de laatste twintig jaren, veel is verbeterd; maar ook niemand zal beweren, dat dat alles onder algemeene instemming is gebeurd en gekeurd, en dat wij ook nu nog verre bij België ten achter staan. Wat hier de zware plicht van weinigen is, spreekt van zelve.

Ik sprak van de taal der Vlamingen. Dat de Vlaming zijn taal met veel meer liefde onderhoudt dan wij, is bekend. De geheele Vlaamsche beweging wortelt uitsluitend in zijn liefde voor de moedertaal; het is wel het beste bewijs voor den ernst der beweging, dat de politiek, die anders,

in België voor ons vaak op onbegrijpelijke en ongemotiveerde wijze het geheele leven doordringt, hier soms zoo al niet tot zwijgen, dan toch tot bescheidenheid wordt gedoemd. Het is opmerkelijk, welke vorderingen het Nederlandsch vooral in de laatste jaren heeft gemaakt. Ik zeg het Nederlandsch, want ook op dit Congres is het gebleken, hoezeer de Vlamingen hun best doen zuiver Nederlandsch te spreken. Er waren sprekers, die nog een onvervalscht *Vloamsch kloppen*, maar de meerderheid sprak vrij zuiver Nederlandsch. Dat is natuurlijk de eenige weg om den taalstrijd te winnen : het Nederlandsch moet meer en meer de beschaafde spreektaal van Vlaanderen worden. Dat ziet men gelukkig in : er woedt een hevige strijd tegen bastaardwoorden, die men vreest met heilige vreeze; een bekend Noord-Nederlandsch hoogleeraar moest het zich laten welgevallen, dat hij wordt overtuigd van een meer dan betamelijk gebruik van geleende kleederen in zijn wekelijksche berichten uit de Republiek der Letteren. Herhaaldelijk wordt men als Noord-Nederlanders verzocht een bepaald woord of klank voor te willen spreken.

Blijkbaar vordert de Vlaamsche beweging, vooral in de laatste jaren, belangrijk. De uitbreiding van het kiesrecht heeft daar natuurlijk goed gedaan; om tot de kiezers te kunnen komen, moet men de taal der kiezers kunnen spreken. De afgevaardigden van Vlaanderen spreken Vlaamsch... Aan de consuls wordt sedert verleden jaar de verplichting opgelegd beide landstalen te spreken. Bij de wet op de burgerwacht is bepaald, dat deze in de Nederlandsche provinciën in het Nederlandsch zal worden gecommandeerd; in Antwerpen verzet zich nog slechts een kapitein daartegen; in Gent is de verandering met goed gevolg begonnen. En in November van dit jaar zal te Gent een congres van hoogleeraren, oud-studenten en studenten worden gehouden voor de vervlaamsching der hoogeschool, die het middelpunt van het geestelijk leven der Vlamingen moet worden. Ook is daar een nieuwe Nederlandsche Schouwburg op het punt geopend te worden. Nederlandsche, d. i. Noord-Nederlandsche boeken, vinden hoe langer hoe meer hun weg naar het Zuiden; voorloopig nog geen romans, maar wel wetenschappelijke werken, b. v. de Shakespeare-vertaling van Burgersdijk en Blok's Geschiedenis van het Nederlandsche volk. Hollandsche couranten worden in België gelezen. Natuurlijk is men nog zeer verwijderd van het einddoel, Vlaanderen voor goed voor het Nederlandsch te hebben terug gewonnen. Er wordt nog zeer veel Fransch in Vlaanderen gesproken, maar toch niet zooveel als het den vreemdeling soms toeschijnt... »

Longfellow. — A. MERVILLIE geeft in *Biekorf* een zeer schoone vertaling van LONGFELLOW'S *Evangeline*, in lange, blanke zesvoeters, zonder rijm.

GUIDO GEZELLE met *Hiawatha*, EUGEEN DE LEPELEER met *Dreizehnlinden* en A. MERVILLIE met *Evangeline* hebben getoond dat het Vlaamsch voor kracht en zwier, voor plooibaarheid en afwisselende pracht van kleur, noch voor 't Engelsch noch voor 't Duitsch moet onderdoen. (*D. Warande*.)

Georges Rodenbach. — Uit eene schets over RODENBACH in den *Gids* van Augustus :

« Hij blijft de artiest, die leeft van sensaties — geen geweldige, maar fijne, subtiele sensaties, zooals die waarvoor een herstellende zieke zoo toegankelijk is — en van de eindeloos gevariëerde, niet minder fijn bewerkte beelden en klanken waarin die sensaties zich pogen te vertolken.

In die geraffineerde artisticiteit ligt het persoonlijke van zijn talent, ligt ook, voor wie smaak vindt in fijne kunst en door gekunsteldheid zich niet laat afschrikken, de bekoring van dezen Vlaamschen Parijzenaar onder de moderne dichters. Wel verbergt zich een weinig mystiek onder die zuiver artistieke aandoeningen. Maar het is niet de innige mystiek der vrome ziel of van het speculeerend intellect. Het is een vage nawerking van de godsdienstige indrukken der jeugd, een vernuftig cajoleeren van de herinneringen door den eeredienst van het katholieke Vlaanderen in zijn gemoed achtergelaten. Wel wil zijn laatste bundel den indruk wekken als zou ernstige godsdienstige emotie den dichter van *Le Miroir du Ciel natal* hebben bezield. In het slotlied klinken zelfs enkele tonen die aan VERLAINE's *Sagesse* doen denken. Aan God zelven is het werk opgedragen als de vervulling eener oude gelofte; voor Hem de lofzang der lampen, der klokken, het lied der communiekinderen en der zwanen...

Zoo prevelen de lippen als van een die door een werk der vroomheid zich een bescheiden recht wil verzekeren op de goddelijke barmhartigheid.

Aan de oprechtheid der bedoeling mag natuurlijk niet worden getwijfeld... Maar een geloovige die zich gansch en al overgeeft aan het objekt zijner aanbidding is hij toch ook nooit geworden...

Jong is RODENBACH gestorven en lang zal hij betreurd worden door de vrienden in wier midden hij verkeerde. Toch is er geen disharmonie tusschen zijn levensduur en zijn werk. Hij is niet heengegaan een gevoel achterlatend van onvervulde beloften. Zijn poëtische arbeid, althans, maakt den indruk van te zijn voleindigd...

Uit zijne verzen rijst op, en zal blijven rijzen, een rustig en fijn poëtisch visioen, door stille schemerluchten overschaduwd, door wijdend maanlucht in bleeken luister gehuld.

En wie de harp van dezen dichter hoort, die zal haar voor zich zien als een blanke zwanenvleugel, die langzaam voortdrijft op het donkere water. »

Pitthem, 28 Sept. '99. J. CL.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Le Béguinage de Ste-Elisabeth à Mont-Saint-Amand. — Histoire de la destruction du Grand-Beguinage de Gand et de sa translation à Mont-Saint-Amand, par JULES LAMMENS, sénateur.

Het bovenstaande is de titel van een prachtig boekdeel van 116 bladz. in-8°, versierd met zeven platen, verschenen bij A. Siffer.

Het aloud Begijnhof van Ste-Elisabeth, dat te Gent sedert zes eeuwen bestond, werd in 1874 uit onze stad verjaagd en naar de aanpalende gemeente St-Amandsberg overgebracht. Dat is thans 25 jaren geleden en 't is te dezer gelegenheid dat de heer Lammens de pen heeft opgevat, om de geschiedenis te schrijven van het Groot-Begijnhof te Gent en het verhaal op te frisschen van zijne vernietiging en zijne overbrenging naar St-Amandsberg. Hij beschrijft de wederwaardigheden van het begijnhof de eeuwen door, de diensten door de vrome bewoners aan Gent bewezen, de officiëele plagerijen van de Godshuizen, de onderhandelingen voor de nieuwe stichting, het plechtig verhuizen der begijnen in rijtuigen door de groote familiën te hunner beschikking gesteld, de plechtigheid der inwijding met de spreuken, de jaarschriften, de rijmkens welke op de huizen te lezen stonden, enz. enz.

Deze overbrenging werd, zooals men weet, mogelijk gemaakt door het optreden van eenen machtigen beschermer, Z. D. H. hertog Engelbert van Arenberg, die reeds eigenaar was van het Klein Begijnhof, en tot de stichting van het nieuw beluik op St-Amandsberg werd bewogen door de tusschenkomst van wijlen den zeer eerw. heer kanunnik Ost.

« Vijf en twintig jaren zijn sedert verloopen, zegt de achtbare schrijver, en het eerste jubelfeest dezer nieuwe stichting wordt thans gevierd. Wij hebben gemeend dat deze datum eene gepaste gelegenheid was om de herinnering te vernieuwen aan de feiten, welke eene belangrijke bladzijde beslaan in de godsdienstige jaarboeken der stad Gent.

De geschiedenis welke de heer Lammens den katholieken lezer aanbiedt is grootendeels getrokken uit de dagbladen van dien tijd, en inzonderheid uit den *Bien Public*, die de gebeurtenissen van nabij heeft gevolgd. Zij geeft eene getrouwe en volledige schets van al de feiten welke de verdwijning van het Begijnhof uit onze stad en zijne verplaatsing naar St-Amandsberg hebben voorafgegaan en vergezeld.

De Gentsche katholieken, bij wie de genegenheid voor het Begijnhof levendig is gebleven, zullen met groote belangstelling het werk van den heer Lammens lezen en het, als eene kostbare gedenkenis, in hunne familiën bewaren. De geschiedschrijvers, van hunnen kant, zullen er eene kostbare bijdrage in vinden tot de oude en de hedendaagsche geschiedenis onzer stad.

Men weet het, begijnhoven zijn eigenaardige vruchten van den Vlaamschen bodem, omwalde en ommuurde stedekens in grootere steden. Dat van Gent in 1234 gesticht door onze gravinnen Joanna en Margaretha van Constantinopel is het grootste, het belangrijkste en het oudste. Het bevatte twee kerken, een hospitaal, 18 conventen, 103 huizen, eene weide, en verdere afhankelijkheden. Nu nog telt het een 800 inwoonsters.

Beschermd door de gilde der vleeschhouwers ontsnapte het in de 16de eeuw aan de vernielingswoede van de beeldstormers, de Fransche Omwenteling liet het ongedeerd, het magistraat van Gent bekwam in 1824 zijne behoudenis van den Hollander, de Geuzen der 19de eeuw moesten komen om het te slechten tot groot nadeel der nering en tot schade van kunst en oudheidkunde.

In dit verhaal komen de namen voor van al de weldoeners en van die welke medegeholpen hebben in het werk der stichting en verplaatsing naar St-Amandsberg, de plaats geheiligd door den eersten apostel van Vlaanderen, den stichter mag men zeggen van Gent, want de stad ontwikkelde zich eerst rond de abdij van St-Baafs door den H. Amandus in de 7de eeuw, aan den samenvloed van Lei en Schelde opgericht.

Eene plaat geeft het plan weer van het sticht in de 13de eeuw, eene andere dat van heden met zijne pleinen, straten en gebouwen, en eene derde vertoont het huis der Groot Juffrouw met de bestuurlijke afhankelijkheden welke er aan behooren. Het boek is verder nog opgeluisterd met de portretten van Baron Bethune, den bouwmeester der kerk; van Arthur Verhaegen, den schepper van de nieuwe begijnenstad; van den hertog van Arenberg en van den kanunnik Ost, de werktuigen der Voorzienigheid in het behouden van deze heilige, kunstrijke, rustige en vermaarde oasis.

Bijdragen en mededeelingen van het historisch genootschap gevestigd te Utrecht. 20e Deel. Amsterdam, Johannes Muller, 1899, LXII en 242 blz. gr. 8o.

De firma Johannes Muller is in België bijzonder vertegenwoordigd door den Nederlandschen boekhandel (Smeding, St-Jacobsmarkt) te Antwerpen.

Dit nieuw boekdeel is vergezeld van eene lijst der uitgaven van genoemd genootschap (1845-1898). Deze lijst is ook afzonderlijk verkrijgbaar bij bovengenoemde firma.

De inhoud van het boekdeel « Bijdragen » is de volgende.

Na een uitvoerig verslag, waaruit de onafgebroken werkzaamheid van het bestuur spreekt, volgt eene studie, getiteld :

1. — *Henric van Arnhem's kronijk van het fraterhuis te Gouda*, door Dr A. H. L. Hensen.

2. — *Stukken aangaande de zending van Dr Godert Pannekoeck naar Duitschland in 1558*, door Dr J. S. van Veen.

3. — *Aanteekeningen betreffende de vergaderingen van vaderlandsche regenten te Amsterdam* (1783-1787) medegedeeld door Dr H. T. Colenbrander.

4. — *Monsignore Garampi in Holland im Jahre 1754*. Mitteilung van Fr. von Weech.

5. — *Brief van W. Heertman over de gevangenschap van Baron von Görtz te Arnhem*, medegedeeld door Mr. W. H. De Beaufort.

Wij leeren in no 1 een aantal huiselijke bijzonderheden uit het leven der « broeders » kennen. Deze kronijk schijnt voor de openbaar-

heid niet bestemd te zijn geweest, daarom heeft zij ook slechts lokale, doch als zoodanig wezenlijke waarde voor de geschiedenis der *Fratres communis Vitae*, waarin de gansche broederschap zich oploste.

2. De zending van Pannekoeck, in 1558, geschiedde door Philips II, om de duitsche vorsten tegen het hernieuwen van den oorlog te waarschuwen. P. staat bekend voor zijn ijver tegen de hervorming in Gelderland. Hij deed het rapport zijner zending aan Emanuel Philibert van Savoye, den nederlandschen voogd. Wij vinden hier De Instructie, bestemd voor den hertog van Brunswijk, in hoogduitsche taal; id. voor den hertog Aug. van Saksen en de markgraven Joachim en Johann Georg van Brandenburg, benevens een brief van den koning aan Johann Georg, een aan diens vader Joachim, en eenen aan Aug. van Saksen, allen in de hoogduitsche taal; terwijl Pannekoecks' «Rapport» in 't fransch is opgesteld.

3. Deze aanteekeningen waren tot heden alleen in uittreksel bekend, de uitgever is van meening dat er voor het doel en de werking der vergadering hier weinig bijzonderheden voorkomen. *Faute de mieux* geeft hij ze in 't licht. Ondertusschen heeft de heer Colenbrander belangrijke opmerkingen daaraan laten voorafgaan.

4. Garampi was de reisgezel van den nuntius voor Zwitserland (later kardinaal Oddi). Hij was gezonden bij de kroning van aartshertog Joseph tot Roomsch-koning en om den strijd bij te leggen tusschen het domkapittel van Spiers en den deken graaf August van Styrum. Garampi deed reeds in 1761-63 eene reis naar Duitschland en Nederland. Het hs. zijner tweede reis van 1764 heeft de uitgever in 1896 te Rome afgeschreven. Hier wordt deze 2° reis naar de Nederlanden uitgegeven. Eene nederlandsche vertaling is aan het italiaansch toegevoegd.

Een aantal bijzonderheden en beschrijvingen, belangrijk voor de zedegeschiedenis, komen hier voor; o. a. ook hoe de rijke koopman Osy geadeld wordt voor zijne diensten aan Maria Theresia bewezen; verder worden de steden, met hare bevolking, den toestand van kerken en godsdienst, enz. op aardige wijze beschreven.

5. Deze brief is van 1717 geschreven voor den gevangene von Görtz aan den kamerdienaar van koning Georg I en bestemd om door den koning gelezen te worden. Daarom is wel het oordeel over von Görtz zoo streng. Vroeger is de briefwisseling uitgegeven, welke von Görtz in 't geheim uit zijne gevangenis met den Zweedschen gezant te 's Gravenhage voerde.

Les Brigands à Termonde (Dendermonde, De Schepper, 1899), door J. BROECKAERT, is een naklank van de Boerenkrijg-literatuur door het eeuwfeest in 1898 verwekt. Dat de « Brigands », ofschoon met de beste en loffelijkste inzichten bezield, zich al eens wat heftig, ja baldadig gedroegen, lijdt geenen twijfel, maar verzachtende omstandigheden van gewichtigen aard kunnen te hunnen voordeele ingeroepen worden. Te Dendermonde en in den omtrek waren de Brigands te been sedert den 20 October 1798; de stad viel in hunne handen; edoch, 's Donderdags nadien bemachtigden haar de Republiekeinen terug; dezen deden door de gemeenten waaruit de Brigands afkomstig waren, de schade vergoeden aan franschgezinde ingezetenen van Dendermonde veroorzaakt. (19 bladz.)

C.

De familie Loret (ibid.) is, van denzelfden schrijver, eene monographie van 19 bladz. die met belangstelling uit eenen adem gelezen

wordt. Herkomstig uit Halen in Limburg, heeft de familie Loret, te Dendermonde gevestigd, sedert twee volle eeuwen, gedurig aan, begaafde mannen voortgebracht, meestal in de muziekkunst, bepaaldelijk in het klokkenspel, en in het orgelmaken, naar de getuigenis van Fétis. De orgels van Loret zijn de wereld door bekend. Van 1725 tot den huidigen dag is het ambt van beiaardier te Dendermonde, onafgebroken, waargenomen door de Loret's.

A.

De Geesel der Eeuw en het beste Verweermiddel, door Dr ARIËNS, R. K. pr. Sittard, Claessens, 16 bladz. 5 cents. Heilzaam mag de strijd geheeten om de steeds toenemende alcoholplaag te keer te gaan: taal en pen, invloed, genootschappen, 't dient al aangewend om de kwaal af te strijden. Hier met het wetgevend gezag der Storthing, daar met het redenaars-vermogen van Dr Schaepman, elders met de voortzetting der taak van pater Matthew, soms met het — onesthetisch, doch meermaals doelmatig — op het tooneel voorstellen van dronken Iloten, kan men allengskens die *pieuvre* doen wijken, en eenmaal misschien op den kop treffen. In besproken brochure worden voor het volk de aard, de gevolgen, de bondgenooten van het alcoholism kenbaar gemaakt, en matigheids- of onthoudersgenootschappen, mitsgaders de medewerking van de vrouw en het kind, als verweermiddelen aangegeven, in kloeke en afdoende gezegden.

E.

Vervloekte Drank, anti-alcoholisch drama voor kinderen in een bedrijf door M. BRANTS, leeraar in 't Atheneum van Doornik, 1899 (ook in 't fransch), beoogt door ongelijke middelen hetzelfde doel als Dr Ariëns. Hier worden de zeer droeve en noodlottige gevolgen van het alcohol in het werkmanshuisgezin, vooral ten nadeele der kinderen, onder de oogen en tastbaar afgebeeld. Treffend is de voorstelling, maar pijnlijk is het voorgestelde, bijzonderlijk de rol der kleine knaapjes: een droeve « fait divers » gedramatiseerd.

Y.

Kerstvertelling uit het hedendaagsche fabriekleven, door A. J. M. JANSSENS (Gent, drukk. « het Volk », 1898, 16 bladz.). Dat ik nu eerst die *Kerstvertelling* las, daaraan heb ik schuld; schuldiger nog ware het dezelve zonder aanbeveling ter zijde te leggen. Maar goede waar hoeft geen lof; en de dichter van *Rozekens' eerste communie* kan allerdegelijkste waar leveren aan het volk. In den eenvoudigen trant van het volksverhaal, godsdienstige en maatschappelijke grondbeginsels inkleeden, en zoo te gelijkertijd op den geest en op het hart werken, weinigen kunnen dat als de heer Janssens. Zulke verhalen heet ik, in den tweevoudigen zin des woords: goede werken.

E.

Vriend of Vijand. (Gent, Siffer 1899, 15 bladz. overgedrukt uit « De taalstrijd hier en elders »). Onder dien titel geeft D. CLAES, lid der Kon. Vl. Academie, een critisch overzicht van Hglr Kurths laatste werk : « De l'emploi officiel des langues dans les anciens Pays-Bas ». Tegen den gevierden schrijver welke zich beijvert om uit oorkonden te bewijzen: 1° dat oudtijds de taal in de geschillen der volkeren volstrekt niets te maken had; 2° dat eerst het Latijn, daarna het Fransch, ook in onze streken, de bestuurlijke taal was; 3° dat, toen later het Dietsch eene plaats in het bestuur kreeg, het Fransch

desalniettemin den boventoon kraaide, brengt de heer Claes gegronde bedenkingen in, en feiten aan de vaderlandsche geschiedenis, bijzonderlijk uit het Burgondische tijdvak, ontleend. Hij betreurt vooral de verkeerde afleidingen die Hglr. Kurth uit zijne nasporingen trekt: « en pays flamand la civilisation doit rester bilingue sous peine de déchoir de son rang historique ».

X.

Essais poétiques par MARIE-JEANNE (Gent, Siffer 1899). Uitboezemingen eener innig godvruchtige ziel — eener kloosterlinge, naar mijne bescheiden meening — vol leven en frissche kleuren. Deze bevallige *Essais poétiques* zijn dienstig om als geschenk of prijsboek aan jongelingen, liefst aan juffrouwen, in hand gegeven te worden. Van verscheiden levenstijd en aard zijn die *Essais*: oden, treurdichten, cantaten, ja dramatische tooneelen wisselen met allerhande gedichtjes af. Het openingstuk: *Gloire au Très-Haut* is een verdienstelijk gedicht van hooge vlucht, dat, op gebied van taal en van poëzie, aanleg en kunde bij de schrijfster betuigt. *Une Aventure de Christophe Colomb* en *Un double martyre* verdienen eene eervolle melding. Behoort *Dans le secret du sanctuaire* niet tot de beste stukken? Komen er in *Immortelles* op pater Van Tricht, geene zwakkere deelen voor? Ik beken dat ik verrast geweest ben hier eenige gedichten van Van Oosterwijk-Bruin, in een onaardig Fransch kleedje gestoken, aangetroffen te hebben. De schrijfster zal mij niet wraken zoo ik liever *A mes Amis* van Gaston della Faille lees dan hare *Essais*; maar toch was haar boek, ondanks zijn al te weinig aristocratisch voorkomen, mij welkom.

(*Dietsche War.*) C. J. A. M.

Moedertaal. — De Koninklijke Vlaamsche Academie heeft thans uitgegeven de twee in 1898 bekroonde werken tot antwoord op de vraag: Waarom de opvoedingsleer, de belangen des vaderlands en der maatschappij vergen dat het onderwijs in de moedertaal aan het kind gegeven worde. De heeren A. en TH. VAN HEUVERSWYN (*Eene Vreemde Spraak als voertaal van 't Onderwijs.* Gent, 1899, 180 bl. Prijs fr. 2,00) stellen vooreerst het verschil vast tusschen geleerdheid en opvoeding; de Schrijvers bewijzen den invloed, die de voertaal van het onderwijs uitoefent op de natuurlijke, verstandelijke en zedelijke opvoeding van het kind. Zij handelen daarna over de vraag met het oog op de vaderlandsliefde en op sociale en geestelijke belangen. Hunne leerstelling kan zich tot de volgende woorden bepalen: aan een kind de onbekende zaken willen leeren bij middel eener taal die het niet of slecht verstaat, is eene opvoedkundige ongerijmdheid; dit stelsel is daarbij strijdig met de belangen van het land, van den godsdienst en der maatschappij. Het vraagstuk is met gematigde bewoordingen verdedigd en roept te zijner hulp talrijke aanhalingen van opvoedkundigen.

M. H. TEMMERMAN (*De Moedertaal, eenig doel- en redematig voertuig der gedachte in opvoeding en onderwijs*, Gent, 1898, 57 bl. Prijs fr. 1,25) verdedigt hetzelfde vraagstuk, maar in eenen meer beknopten en meer wijsgeerigen vorm. Er zijn min aanhalingen en meer persoonlijke gedachten. Het eene werk volledigt het ander.

De stelling van beide werken is in zeer gematigde bewoordingen voorgesteld. Het ware misschien niet zonder voordeel die twee zeer nuttige boeken te vertalen en ze in 't Vlaamsch en in 't Fransch te verspreiden: het ware een middel om talrijke vooroordeelen te doen verdwijnen die over dit vraagpunt van een bij uitstekendheid vaderlandsch belang bestaan.

ADOLF DE CEULENEER.

Geschiedenis der Vlaamsche letterkunde, van het jaar 1830 tot heden, door TH. COOPMAN, werkend lid der Koninklijke Vlaamsche Academie en L. SCHARPÉ, hoogleeraar te Leuven.

Wij ontvangen, ter inzage en aankondiging, de eerste aflevering van dat werk, waarvan de degelijkheid gewaarborgd is door de namen der beide geleerde en gunstig gekende schrijvers.

Deze aflevering is gedrukt op groot formaat en opgeluisterd met de portretten der voornaamste letterkundigen van het eerste tijdvak. Deze zijn : Jan-Frans Willems, Serrure, Blommaert, David, Rens, Ver-vier, Blieck. Zij bevat ook *fac-similes* van het schrift van Jan-Frans Willems en van J.-B. David, verscheidene andere platen en op den omslag het hoofd van Hendrik Conscience en daaronder het *fac-simile* van diens handteeken.

Zonder twijfel zal dit werk welkom zijn bij velen, die, hoorende spreken over onze Vlaamsche letteren en taalbeweging, nadere kennis zullen willen maken met de baanbrekers van den taalkamp en hunne latere volgelingen.

Het werk, waarvan de stoffelijke verzorging niets te wenschen overlaat, zal volledig zijn in 10 tot 12 afleveringen van 10 tot 12 bladzijden. Iedere aflevering bevat 10 platen in den tekst en 2 buitentekstplaten.

De prijs is per inschrijving fr. 1.25 per aflevering.

Wetenschappelijk Vlaamsch. Uit de « Handelingen » van het tweede Vlaamsch Natuur- en Geneeskundig Congres in 1898 te Gent gehouden is een overdruk verschenen met bovenstaanden titel. De heer Dr S. Meeus bespreekt er meesterlijk de quaestie van het Vlaamsch als wetenschappelijke taal. Die wetenschappelijke congressen, waarvan dit jaar Antwerpen de zetel is geweest, vullen eene waarlijke leemte aan. Tot hiertoe legden wij ons alleenlijk toe op Vlaamsche letterkunde, en de wetenschap, die meer en meer den voorrang neemt, werdt weinig of niet beoefend.

In de Vlaamsche cultuur, die algemeen moet zijn, moet de wetenschap de letterkunde volledigen en omgekeerd.

Onze taalschat moet verrijkt worden en tred houden in zijne ontwikkeling met de nieuwe uitvindingen en de nieuwe begrippen.

Veel is er gedaan geweest om oude woorden op te delven en niet genoeg om de nieuwe denkbeelden en nieuwe zaken uit te drukken. Dit is de taak der wetenschappelijke congressen en zoo, gaande weg, zullen wij in plaats van eene eenzijdige ontwikkeling te hebben, tot de volheid komen van een cultuurvolk.

Geschiedenis der beeldende Kunst 31ste afl. (Gent, Ad. Hoste). Bouwwerken in België en in Nederland, waarin zich Renaissance-vormen vertoonen. Platen : gevel van het « Tribunaal » te Mechelen, gevel in de Gildekamerstraat te Antwerpen, de poort van het voormalig Muntgebouw te Dordrecht, het raadhuis te 's Gravenhage, het middendeel van het Raadhuis te Leiden, de Vleeschhal te Haarlem en de Westerkerk te Amsterdam, enz.

Celles qui épouseront nos fils, par PAUL ANDRÉ. Bruxelles Georges Bolot. Dit is een letterkundige fantaïsie waarin den draak gestoken wordt met de verwaandheid der « blauwkousen » en de droomen van gelijkheid der hedendaagsche feministen.

Geestelijke gezangen. — De heer P. DE KEYZER, koster-orgelist te Sint-Laureins, heeft uitgegeven bij den heer Siffer te Gent : Eenige Gezangen voor Vespers, Lof en Processie, in cijfermuziek 0,40. Lofzangen en Gebeden, in cijfermuziek 1e deel 0,12. Lofzangen en Gebeden in cijfermuziek, 2e deel 0,12. Lofzangen en Gebeden in cijfermuziek, 3e deel 0,16. Lofzangen en Gebeden, in notenmuziek en met orgelspel, 1e deel 0,50. Lofzangen en Gebeden, id., 2e deel 0,50. Lofzangen en Gebeden id., 3e deel 1,00.

Lieve boekjes, wel gedrukt en verzorgd. De vlaamsche verzen zijn eenvoudig en gemoedelijk; gemakkelijk maar zangerig is ook het muziek. Vele bestierders van congregatiën, ik ben er zeker van, zoeken naar eenvoudige maar toch behagelijke geestelijke liederen : beter werk dan De Keyzer's gezangen kunnen wij niet aanbevelen.

Schalden. — Laatst gaven wij verslag over het prachtig jaarboek, dat deze kunstmaatschappij laten verschijnen heeft ter gelegenheid van hare tentoonstelling, en wij hadden het genoegen onzen lof over die uitgave met talrijke platen niet te moeten sparen.

Thans is een boekje uitgekomen waarin het oordeel der pers over bedoelde uitgave voorkomt en wij zijn gelukkig te mogen vaststellen dat iedereen het eens is om te zeggen : Proficiat, Schalden, gaat op den ingeslagen weg voort en schenkt ons weldra een nieuw boek, want gelijk de trog smaakt het naar nog.

Vlaamsche Academie. — In de zitting van Augustus houdt de heer Prayon eene critische lezing over *Gallicismen in het Zuid-nederlandsch, Proeve van taalzuivering*, het veel besproken werk door hoogleeraar W. de Vreese in de Academie uitgegeven.

In de zitting van September voegt hij een naschrift bij zijne studie, waarop de heer De Vreese antwoordt zich voorbehoudende desnoods er uitvoerig op weer te komen na lezing van het stuk in de *Verslagen*.

De heer Claes houdt betrekkelijk het werk van den heer Meert « *Onkruid onder de tarwe, proeve van taalzuivering* » eene pleitrede getiteld : « *Onkruid van den heer Meert gewikt en gewogen* ».

Met een critisch woord wordt door den heer Segers aangeboden *Rekenkunde* door den heer Brasseur.

De heer Felix Cogen schenkt aan de Academie het portret van E. Hiel, door hem geschilderd, en de heer Boucquillon het borstbeeld van zijn vader, in leven Vlaamschen dichter.

Het levensbericht van E. Hiel in het *Jaarboek* zal door den heer Prayon bezorgd worden.

Letterkundige wedstrijden voor 1901. — I. *Geschiedenis* : Handboek over de Germaansche goden- en heldenleer. Prijs : 500 frank.

II. *Vak- en Kunstwoorden* : Eene volledige en nauwkeurige beschrijving, met de daarbij behoorende afbeeldingen, van de visschersloep, zooals die te Blankenberge, te Oostende en op de Panne in gebruik is, of nog onlangs was, ter uitzondering van de nieuwerwetsche door stoom bewogen visschersbooten. De namen zooveel mogelijk ook in het Fransch, Engelsch en Hoogduitsch opgeven. Prijs : 300 frank.

Davids-Fonds. — HOOFDBESTUUR : *Zitting van 4 September 1899*. — Ten gevolge van het overlijden des heeren van Geel is een nieuw lid bij het Hoofdbestuur voor de provincie Limburg te kiezen. De afdeeling St.-Truiden zal den oproep doen.

De uitgaven voor het jaar 1900 zullen zijn : 1, *Jaarboek*; 2, *Mengelingen*; 3, *Schetsen en Verhalen*, door den heer Pattyn; 4, *Liber*

memorialis van het Vlaamsche Volk; 5, *Schetsen* van den heer R. Vermandere.

Dit jaar zullen nog uitgedeeld worden het vervolg van David's *Vaderlandsche Historie* en een werk over *Congo*, door P. de Mey.

Wordt aangekondigd ter beoordeeling : *Geschiedenis der Bouwkunst*, door den heer Van Houcke.

Door de zorgen van het Bureel zal een brief rondgezonden worden om de Vlaamsche gemeenten aan te manen in hunne betrekkingen met de hoogere besturen de Vlaamsche taal te bezigen. Daarbij zullen de wetten worden herinnerd, die het recht der Vlamingen vaststellen en waar zij, in elke gelegenheid, gebruik van te maken hebben.

Aan het Groeninge-comiteit te Kortrijk wordt voorloopig een hulpgeld toegezegd van 3,000 fr., voor het gedenkteeken, ter herinnering van den Gulden-Sporenslag aldaar op te richten. Nopens den aard van het gedenkteeken is nog niets beslist.

Met genoegen werd door het Hoofdbestuur vernomen dat de afdeeling van Aalst bepaald heringericht is.

Het « Davids-Fonds » heeft eene reeks van vier chromogravuren uitgegeven, gebeurtenissen uit den Boerenkrijg verbeeldende :

1° Het begin van den oorlog in October 1798; — 2° eene botsing tusschen de boeren en de Fransche troepen; — 3° de laatste veldslag te Hasselt; — 4° na den veldslag, boeren door de Fransche soldaten krijgsgevangen gemaakt.

Met die platen uit te geven herdenkt het *Davids-Fonds* op eene aanschouwelijke wijze den heldhaftigen weerstand onzer voorouders tegen den vreemden goddeloozen indringer. Wij spreken er het Davids-Fonds lof en dank over, en uiten nogmaals den wensch de verslagen der feestelijkheden van het honderdjarig jubelfeest van den Boerenkrijg in een boekdeel vereenigd te zien.

Het *Davids-Fonds* dat alle jaren aan zijne leden uitmuntende werken bezorgt, zou zich met die nuttige uitgave moeten gelasten : het ware een schoone naklank der feesten die in honderden plaatsen de helden van 1798 verheerlijkt hebben.

De afdeeling Zele gaf op 2 Oct. een luisterrijk concert, zang en tooneelopvoering.

Willemsmonument. — De onthulling van het Willemsmonument te Gent, is een ware triomf geweest voor de Vlaamsche zaak. Meer dan 300 maatschappijen, uit alle streken van Vlaamsch-België, namen deel aan den stoet, en wellicht zag men nooit zulk indrukwekkende optocht, die aan de luisterrijke ommegangen van onze voorvaderen deed denken, onze straten doortrekken.

De heer Obrie en de burgemeesters van Gent en Antwerpen spreken redevoeringen uit; het St. Baafsplein staat vol met volk, honderden wapperende en kletterende banieren omlijsten de plaats, het gordijn schuift af, en plechtig en aangrijpend oogenblik ..... het gedenkteeken verschijnt, de beiaard speelt, Roeland galmt zijne triomfantelijke tonen uit en een ontzettend en machtig hoera stijgt uit duizenden borsten! De geestdrift klimt nog bij het zingen door gansch het publiek van het puike Willemslied van D^r pastoor Claeys en O. Roels.

Het monument bestaat uit een arduinen voetstuk waarop zich een symbolische groep verheft.

Langs voren in het arduin bevindt zich het medaillon van Willems met enkel de woorden : Jan-Frans Willems 1793-1846.

De twee zijkanten zijn versierd met bas-reliefs. Het eene stelt het *Vlaamsche lied* voor verbeeld door eene moeder die haar kindje wiegt onder het zingen der oude Vlaamschen liederen door Willems verzameld. Het andere geeft *Reinaert de Vos* te zien in aandenken van de geleerdheid en de opzoekingen waardoor Willems dit meesterlijk middeleeuwsch gedicht aan onze letterkunde weergegeven heeft.

De achterzijde draagt, omlommerd door palmen, de namen der medewerkers van Willems : Blommaert, Conscience, David, Ledeganck, Van Ryswyck, Rens, Van Duyse en Snellaert.

De decoratieve groep verbeeldt het ontwaken van Vlaanderen door eeuwen van vreemde overheersching ingesluimerd.

Eene maagd omhangen met den koninklijken mantel, waarop de wapenschilden der Vlaamsche provinciën gebeiteld zijn, verbeeldt Vlaanderen. Zij schijnt ingedommeld in de plooien van het Vlaamsche vaandel dat zij in hare handen houdt; de Vlaamsche Genius, onder de gedaante van een forschen jongeling, insgelijks met een breed geplooiden mantel bedekt, heft het vaandel op waarop een heraldische leeuw geteekend staat, en *Vlaanderen* verrijst schitterend, triomfantelijk en vol leven.

Het gedenkteeken grijpt aan door zijne strenge en sobere lijnen; het beeld van Willems, sprekend van gelijkenis, is meesterlijk; de twee half verheven beeldwerken zijn prachtig. Het geheel is vol leven, vol bezieling en vol harmonij, en doet eer aan den beeldhouwer De Rudder.

Borstbeeld, bas-reliefs en allegorische groep zijn in wit marmer (statuaire.)

Vlaamsch leven. — De verlofdagen zijn wederom gekenschetst geweest door geestdriftige en welgelukte Vlaamsche feesten en vergaderingen, zooals zijn : de ontbulling van het Willemsgedenkteeken, het Nederlandsch Congres te Gent, de studentenzitdag te Mechelen, de landdag van den Landsbond te Kortrijk en het Wetenschappelijk Congres te Antwerpen. Den 1n November houden de Vlaamschgezinde Studenten te Gent een Congres om de inrichting van eene Vlaamsche hoogeschool te bespoedigen. Voorwaar, de Vlaamsche Beweging beweegt zich, zij gaat en bijgevolg zij leeft.

† **Emmanuel Hiel**, onze meest begaafde lyrische dichter, lid der K. Vl. Academie, boekbewaarder en secretaris van de Nijverheidsschool te Brussel en leeraar van declamatie bij het Conservatorium der hoofdstad. Hij was geboren in 1834 te St. Gillis bij Dendermonde, en tot den onvermogenden stand behoorende sleet hij zijn eerste jongelingsjaren in eene fabriek, waaruit hij zich, door kunde, talent en werkzaamheid schitterend verhief.

Hiel was ongemeen vruchtbaar, hetgeen zelfs, in de laatste jaren, eenigszins schaadde aan de verdienstelijkheid zijner gedichten.

Hij schiep de oratorios *Lucifer* en *De Schelde*, door Benoit getoonzet en overal met uitbundigen lof uitgevoerd. Hij schreef : *Hedwig* een lustspel, *Isa* een drama; hij dichtte *Looverkens*, *Prometheus*, *Psalmen*, *Historische gezangen*. *Monodramen*, *Symphoniën*, *Liederen*, enz., enz. Zijne uitgaven beloopen tot een 70 werken. Hij munt inzonderheid uit als lyrisch dichter.

Zijn grootvader had medegestreden met Rollier, ook heeft hij door menig gedicht den *Boerenkrijg* verheerlijkt.

Op zijn sterfbed heeft hij het geluk gehad tot het geloof zijner jeugd weder te keeren.

Op zijn graf spraken Prof. Obrie, Nestor de Tière, P. Wadon, Juliaan De Vriendt, P. Van Langendonck, Karel Bogaerd, Kerstens, burgemeester Kennis en Frans Reinhard.

Met Hiel verdwijnt een zangerige dichter en een typieke figuur met zijn rossen puntbaard, zijn weelderigen hairbos, zijn kenschetsend gelaat en zijn breedgeranden hoogen hoed in geheel Brussel gekend.

† **Pieter Jacob Cosyn,** leeraar aan de hoogeschool van Leiden, een der uitstekendste taalgeleerden van Nederland. Een tijd lang was hij redacteur van het Nederlandsch Woordenboek en tot zijn dood bleef hij er een getrouwe en bevoegde raadgever van. Hij was ook eerelid der Koninklijke Vlaamsche Academie.

Hij werkte mede in *Taal- en Letterbode*, en in *Taalkundige Bijdragen;* schreef eene *Nederlandsche Spraakkunst*, eene *Vergelijkende spraakleer der Nederlandsche, Hoogduitsche en Engelsche talen*, eene *Altwestächsische Grammatik* en *Oudnederlandsche Psalmen*. Hij gaf aanteekeningen uit over *Beowulf* en eene menigte artikelen over tekstcritiek. Hij was nauwelijks 58 jaar.

† **Raymond Serrure,** penningkundige geboren te Gent; hij was zoon van Constant Serrure, insgelijks bevoegde penningkundige en kleinzoon van hoogleeraar Serrure, een der eerste kampers van de Vlaamsche zaak en de stichter van het *Belgisch Museum*.

† **A. De Marbaix,** hoogleeraar te Leuven, waar hij in de landbouwafdeeling doceerde. Hij schreef opgemerkte studiën in verschillende landbouworganen van België en den vreemde. Zijn leergang over dierenleer is een hoog wetenschappelijk werk.

† **Albrecht van Geel,** lid van het Hoofdbestuur van het *Davids-Fonds*, gemeenteraadslid te Hasselt. Overtuigde Vlaming en letterbeoefenaar niet zonder verdienste, heeft hij vele diensten aan de Vlaamsche zaak bewezen; van de Boerenkrijgfeesten, verleden jaar te Hasselt gehouden, was hij de ziel. De leden van het *Davids-Fonds* verliezen in hem een minzamen en verdienstelijken collega.

† **Gustaaf Van den Steene,** gewezen volksvertegenwoordiger en voorzitter van het *Davids-Fonds* te Dendermonde. — **Jacob Maris** en **David Bles,** Hollandsche kunstschilders. — **Theodore Baron,** schilder te Namen. — **A. De Lancker,** pastoor van St. Catharina-Cuerne, schrijver van eene *Reis naar het H. Land*. — **Léon de la Brière,** katholieke journalist en schrijver, meermalen door de *Academie française* bekroond. — **Bruno Block,** gewezen schoolopziener te Gent en schrijver van tooneelstukken die opgang gemaakt hebben.

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars)

Gent
Drukkerij A. Siffer

ertiende jaargang

BERICHT.

Door overlast van bezigheid in zijne nieuwe betrekking, te Brugge, heeft de Eerw. Heer GUIDO GEZELLE den tijd niet gevonden om voor 1900 den Duikalmanak op te stellen. Tot groot spijt van de talrijke liefhebbers zal dus de Duik dit jaar niet verschijnen.

DE OUDE GAZETTEN.

Het Apostoliek Genootschap der kinderen van den H. Joannes Berchmans van Sint-Truiden, geplaatst onder de hooge bescherming van Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid den Bisschop van Luik, heeft voor doel zijne leden, voor allerlei werken van katholiek apostolaat te vormen.

Om het geld te winnen, noodig tot de voltrekking van hun huis en tot onderhoud van hun Genootschap, zonder te zeer ten laste te zijn aan de christelijke liefdadigheid, vragen de kinderen van den H. Joannes Berchmans oude gazetten en tijdschriften. Giften in geld, ook de kleinste, worden insgelijks met dank ontvangen.

Jaarlijks worden zes en twintig Missen voor de Weldoeners en Weldoensters van het Genootschap opgedragen.

Men gelieve zijne giften vrachtvrij te zenden aan Priester SENDEN, te *Sint-Truiden*.

KERFDIEREN OF INSECTEN.

IN mijne jeugd — eenen tijd, verre van hier weggevlogen — mocht ik in onze katholieke hoogeschool den leergang van dierenkunde volgen van den wereldberoemden professor Van Beneden. Natuurlijk was daar ook spraak van de kerfdieren en hunne wonderbare gedaanteverwisselingen, waardoor eene onzienlijke rups, bijvoorbeeld, tot eene schijndoode pop verandert, die, uit haren langen slaap ontwakend, een schitterende vlinder wordt, een echt levend, vliegend juweel in de natuur.

Ik leerde de verdeeling der insecten in schildvleugeligen en halfschildigen, in net- en vliesvleugeligen enz., alsook de bijzonderste soorten van iedere afdeeling. Ik bewonderde het rijk gewaad van sommige, *Carabus auratus*, bijvoorbeeld, *Chrysomeles fastuosus*, *Buprestis rutilans*, en zoo menige andere, in goud en edelgesteente uitgedost. Ik stond versteld voor het vernuft, door de mieren en de bieën — om maar de best gekende te noemen — in hunne levenswijze aan den dag geleid.

Ik voelde trek naar die nederige dierengroep... Leeuwen en tijgers, dacht ik, olifanten en girafen, daarvan moeten wij gelooven wat er ons van verteld wordt; wij zien ze in hun alledaagsch levende wezen niet. Maar de insecten hebben wij gedurig en te allen kante onder de oogen, en wat is er gemakkelijker dan ze in hun leven en doening na te gaan?... Eene bittere ondervinding zou mij welhaast leeren dat zulke waarneming op verre na zoo gemakkelijk niet was als ik meende.

Ik begon met insecten te verzamelen, waar niet de minste moeielijkheid aan is; ik had er weldra eenen geheelen hoop, welke ik klasseerde, vlinders bij vlinders, schildvleugeligen bij schildvleugeligen enz. Maar nu begon mijn verdriet. Welk was de wetenschappelijke naam van iedere soort? De algemeene kennissen, welke ik had, konden mij hier niet helpen, en met al mijne boeken van natuurkunde kwam ik niet veel verder. Wat mij ontbrak, waren de werken, opzettelijk en uitsluitend van insecten handelend, en zulke boeken kosten doorgaans niet weinig geld.

Er kwam mij nog een ander gedacht storen: al wist ik van al de insecten mijner verzameling hoe zij bij de geleerden heeten, wat zou ik daarmee genaderd zijn? Omdat ik zou weten dat de molenaar of meikever onder de schildvleugeligen zulke of zulke plaats in de rangschikking bekleedt en in de wetenschappelijke taal *Melolontha vulgaris* gedoopt is, zou ik hem daarmee beter kennen dan de kinderen, die er mee spelen?... De levenswijze der insecten nagaan, hunnen handel en wandel afspieden, hunne listen, lagen en knepen onderscheppen, ja, daar moest zoo wat meer belang bij zijn dan bij een droge rangschikking en namenlijst...

Edoch, als ik nu in de vrije natuur op al dat klein gedierte acht gaf, vond ik wederom niets dan teleurstelling. Heel wondere zaken mocht ik somtijds zien, die hevig mijne aandacht verwekten, maar nooit zag ik het begin, noch het einde van het drama, waarvan ik daar een enkel bedrijf onder de oogen had.

Zoo viel ik eens op een gevleugeld insect, sterk en hoog gepoot, dat eene rups voortsleurde, waar geen teeken van leven aan te zien was. Ik bewonderde de kracht van den roover, die daar zoo moedig met eene vracht optrok, veel zwaarder dan hij zelf; met zijn gebijt had hij de prooi vast bij den kop, en liet ze tusschen zijne beenen op den grond slepen; zoo zien wij zwaarstammige boomen met den heurst vervoeren. Ik hield er de oogen op, maar kon niet zien waar hij

naartoe wilde; het waren wegen en omwegen, die door elkander kruisten, zoodat ik dacht : zou de slimmerik misschien gewaarworden dat ik hem afspied, en wil hij zijnen schuilhoek niet verraden?... Ik hield voet bij stek, en bleef hem bewaken; van tijd tot tijd lei hij de rups neer, om adem te scheppen, en greep ze dan weer vast om ze verder te sleuren... Het einde daarvan kon ik niet zien, want het begon te kleppen naar een lof, dat ik zelf moest gaan doen, en als ik terugkwam, was de moedige voerman met zijne vracht verdwenen.

Eenen anderen keer, in verlof bij eenen mijner broeders, wandelde ik met hem in zijnen hof, als onze aandacht op zeer kleine molshoopkens viel, alle in den harden grond der wegels opgeworpen; te vergeefs zochten wij een enkel in het omgespit land. Het werk van pieren of aardworms kon dat niet zijn; deze brengen immers aarde boven, die aan koordekens gelijkt, daar de hoopkens hier in ongebondene zandkorrels bestonden, gemakkelijk om uiteen te blazen. Onder ieder hoopken ontwaarden wij eene pijp, in de richting der welke wij den grond opgroeven; zij kwam uit in eene holte of spelonk, waar wij de reden aan vonden waarom dit werk in de harde wegels aangelegd werd; zeker zou het boren in den murwen omgespitten grond veel gemakkelijker geweest zijn, maar hoe gemakkelijk ook zou het gewelf der spelonk daar ingestort zijn.

Die holte was niet ijdel; wij vonden er eenen rijken voorraad in van kleine vliegskens, dood of schijndood, even als de rups, waar wij daar aanstonds van spraken. Het zicht dier vliegen trof ons door hunnen metalen glans; wij herinnerden ons niet hier nog zulke schoone blinkende vliegen gezien te hebben, en het was te vergeefs dat wij er nu zochten te ontdekken. De roovers, die hier aan 't werk waren, moesten slimmere zoekers zijn dan wij, want wat wij niet vonden, stapelden zij met geheele hoopen op in hunne onderaardsche magazijnen... Wie waren die vliegendieven?... Ik ont-

waarde eenen, daar hij uit zijn hol kwam gekropen; gelijk hij zijne vlucht nam, sloeg ik hem met mijnen neusdoek bedwelmd ten gronde; het docht mij een insect te zijn, dat zoo wat met de bieën moest verwantschapt zijn... Daar hebt ge, heer Lezer, al wat deze waarneming mij leerde; het was weinig, bitter weinig, maar het was genoeg om voor mijnen geest menige ondervragingsteekens te doen oprijzen, die onopgelost bleven.

Zulk een magazijn van levensmiddelen mocht ik nog in eene andere omstandigheid zien, maar van geheel anderen aard. Een mijner collega's vond in zijne bibliotheek eenen boek op zijne plaats vastgemetseld. Het was een boek, die, op zijnen band staande, onder hem een ledig ruim liet, waar een mysterieuze bouwkundige eene geheele woning in opgericht had. De bouwstof was modder, die nu opgedroogd was. Het wegrukken van den boek had natuurlijk den bouw in gruis doen vallen, doch het was gemakkelijk om zien dat de ledige plaats met aarden schutsels in verscheidene afgezonderde kamers of cellen verdeeld was. In iedere dier cellen vonden wij een half dozijn kleine groene maden, die wederom al, waren zij niet dood, toch als met lamheid geslagen waren... Ik vroeg mijnen collega of hij in zijne kamer geen gedierte gewaar geworden was. Niets anders, zei hij, dan eene soort van kleine wesp, welke ik herhaalde malen door mijne opene venster in en uit zag vliegen.

Dat moet de metser geweest zijn, zei ik, en hier betrappen wij, zonder twijfel, zijn nageslacht... Ik wees in twee der cellen benevens de groene schijndoode maden een wormpje van geheel ander maaksel, degelijk levend, en klaarblijkend aan zijne weerlooze gezellen, de lamme maden, kermis houdend. Ik vergaarde al dit gebroed, de eters en hunne prooi, onder een glas, om te zien wat er van zou komen. Dit was onbehendig gehandeld; ik had de natuur beter moeten nabootsen, de bevolking tusschen afzonderlijke cellen verdeelen en alles in den donkere laten... Ook kwam mijne proef niet goed uit, en was het welhaast algemeene sterfte onder mijne kweekelingen.

Die waarnemingen waren wel niet heel en gansch van belang ontbloot, maar toch brachten zij mij tot het besluit die studie maar te laten varen; al wat ik mogen zien had was te onvolledig, en ik zag er mij geen man over, om die duistere vraagstukken door mijn eigen op te lossen. Bovendien wist ik nu genoeg, om overtuigd te zijn dat zulke oplossingen mij eenen tijd zouden gekost hebben, welken ik, uit plicht van staat, aan ander werk moest besteden.

Wat ik daar vertel ligt verre van hier in het verleden, want er is eene halve eeuw verloopen sedert ik die verzameling van insecten maakte, waar ik zoo weinig eer van haalde, aangezien ik het meeste deel van hen zelfs met geenen wetenschappelijken geslachts- en soortnaam kon bestempelen. In het vervolg leerde ik evenwel somtijds wat bij, uit artikels in verschillige tijdschriften verschenen, en mocht zoo van het begin tot het einde sommige werkingen der insecten vernemen, waar ik zelf in 't voorbijgaan iets of wat van gezien had.

Een vooral dier artikels maakte op mij een diepen indruk. Daarin werden de werken besproken van den heer J. H. Fabre, een Franschman, die mij tot dan onbekend was. Al wat ik daarin mocht lezen, verwekte zoo hevig mijne nieuwsgierigheid, dat ik tot het besluit kwam : is een enkel verslag reeds zoo boeiend, wat moeten alsdan die boeken zelven zijn?... Ik schreef dus aan mijnen oud-leerling en vriend M. Siffer, den welgekenden boekhandelaar : « Verschaf mij al wat ge vindt van de werken van J. H. Fabre over insecten. » Eenigen tijd nadien ontving ik een pak van vier boekdeelen.

Het was de eerste keer niet dat ik mij alzoo door een gunstig verslag in 't vuur liet jagen, en hoe dikwijls vond ik mij bedrogen bij het lezen van het opgehemeld boek... Dezen keer was het evenwel het geval niet; wilt gij komen zien, heer Lezer, ge zult de boeken van M. Fabre allen opengesneden vinden van de eerste bladzijde tot de laatste; niet alleen heb ik ze gelezen

en uitgelezen, maar herlezen, en heden nog neem ik ze met genoegen terug, alhoewel ik ze bijna van buiten kan. Als ge dezen schrijver leest, voelt ge dat hij geloof verdient; de man moet nu van jaren zijn, en heeft geheel zijn leven in die studie doorgebracht; spreekt hij van de doening en werking der insecten, nog veel wonderbaarder dan ik vermoedde, hij brengt doorslaande bewijzen van zijne gezegden; niet alleen heeft hij de insecten in hunnen natuurlijken gang met de nauwkeurigste oplettendheid nagegaan, maar hij heeft ze op den toets gezet, in buitengewone omstandigheden gesteld, soms hun werk verstoord, om te zien tot hoeverre zij in staat zijn hunne gewone doenwijze te veranderen. Hij beweert niet alles te weten, verre van daar, maar roept de aandacht in der toekomende zoekers op menige vraagstukken, waarvan hij de oplossing niet kon vinden.

Het is aan die goudmijn dat ik nu het een en het ander ontleen om het den Lezer voor oogen te leggen.

Zorg voor het nageslacht.

Het is genoeg gekend dat de kerfdieren opvolgens onder drie verschillige gedaanten leven; uit het ei komende, gelijken zij aan een wormpje, waar men den naam van *larve* aan geeft. Deze verandert in eene *pop*, geheel verschillig van maaksel, bijna zonder beweging, en als in een diepen slaap verzonken. Uit het omhulsel der pop breekt eindelijk het volledig insect, nu meestendeels met vleugels voorzien.

Onder zijn poppengedaante laat het dier zich door de Fransche spreuk geleiden : *qui dort, dîne — slapen voedt;* het neemt toen geen voedsel. Zoo lang het echter nog maar eene larve is, heeft het spijs vandoen, en het is de plicht der moeder daarin te voorzien. Daar de larven der vlinders, onder den bijzonderen naam van rupsen gekend, meest bij bladeren leven, zoo is de moederlijke plicht bij hen gekweten met de eieren op een behoorlijk gewas te leggen. Andere insecten hebben het

zoo gemakkelijk niet; hunne jongskens zijn lekkerbaarden, voor de zoetigheid genegen, en willen bij honing leven. Nu moet niet alleen die honing opgeoogst en bijgebracht, maar er moet voor de potjes en kannekens gezorgd worden, om die vloeibare stof te bergen. Men weet de bewonderensweerdige keurigheid, welke de gewone bie in dit werk aan den dag legt. Dit is overigens te algemeen bekend om er stil bij te blijven.

Men vindt onder de kerfdieren dappere, kloekmoedige jagers, maar het is niet altijd voor hun eigen profijt dat zij jagen, verre van daar, want sommige zijn afkeerig van vleesch, en leven enkel bij het sap, dat zij in de bloemkelken vinden. Doch hunne larven zijn met zulken eenvoudigen kost niet gediend, maar eischen rupsen, maden, vliegen, sprinkhanen, enz., elk volgens de gesteldheid zijner maag.

De soorten die a'zoo hunne jongen met prooi voeden, gaan op twee geheel verschillige wijzen te werk : de eene azen ze gelijk de vogels hunne jongskes, 't is te zeggen : dat zij er gestadig mêe bezig zijn, klein gedierte vangend, dat zij hun aanbrengen, naar mate zij voedsel vandoen hebben. Andere zoeken of graven een hol, waar zij al de spijs in vergaren, maden, vliegen, enz , aan het jong onder zijn larvenleven noodig, als de voorraad volledig is, leggen zij er een ei op, stoppen het hol en zien naar niets meer om. Als de larve uit het ei komt vindt zij haar voedsel bij haar, en verder moet zij maar zien dat zij door de wereld gerake Bij deze voorraadbezorgers willen wij nu wat stilhouden.

Tot dit slag behoort de rupsensleper, waar ik hooger van sprak ; ik zei dat ik daar een drama aan vermoedde, waar ik echter maar een klein deel van mocht zien. Welnu, dit drama vind ik bij den heer Fabre van het begin tot het einde beschreven in al wat hij zegt van den Ammophiel. Dit insect behoort tot de orde der vliesvleugeligen, waar men ook de bieën, de hommels en de wespen in vindt : doch de ammophiel is geheel anders van leest en van doening. Waar ik er eerst van sprak, steunde ik er op hoe krachtig en

hoe moedig hij eene rups sleurde, zwaarder dan hij. M. Fabre zegt dat hij hem nog eene zien vervoeren heeft, die vijftienmaal zooveel woeg als hij zelf. Ook bestaat de proviand der larve in dit enkel stuk; daarbij moet zij leven tot dat zij eene pop zal worden, en dat vleesch mag niet bederven; aan rot vleesch at de larve zich dood.

Er is nog iets anders in te zien : de rups is een ontzaglijke reus, bij het klein, teeder larveken vergeleken, dat uit het ei moet gebroeid worden; moest de rups, nog levend en door die luis gebeten, hare ontevredenheid daarover betuigen met wat te woelen en te spartelen, er ware honderd tegen een te wedden dat de larve zou gepletterd zijn, hetzij in de plooien van het opgerolde dier, hetzij tegen de wanden van den donkeren kuil.

De rups mag dus niet dood zijn, of de larve is aan haar bedorven vleesch vergeven, en zij mag niet levend zijn, of de larve loopt het grootste gevaar van verpletterd te worden... Welnu, als ge eenen ammophiel zijn slachtoffer ziet sleuren, deze is niet dood, gelijk gij het op het eerste zicht zoudt zeggen; ontneemt gij den roover zijne prooi, en kittelt gij de rups zoo wat, of nog beter : doet gij de electriciteit er op werken, ge kunt nog eenige flauwe beweging in de mondstukken en de pooten bespeuren. Neen, dood is zij niet, maar schijndood; de levensvlam is niet uitgedoofd, maar het dier is met lamheid geslagen, en in zulken staat levert het het minste gevaar voor de larve niet meer op.

Hoe heeft de ammophiel dat teweeggebracht?... Zelfs met het vergrootglas, kunt ge aan de rups niet de minste kwetsuur ontdekken, en toch zijn er kwetsuren, maar het is met zijnen angel of straal dat de booswicht gewerkt heeft, en dat instrument is zoo wat dunner als de fijnste naald, die ooit van menschenhanden gemaakt werd En wat gezegd van de ongelooflijke behendigheid, de diepe, onbegrijpelijke wetenschap, zou ik genegen zijn te zeggen, waarmee het dier zijnen venijnigen dolk weet te gebruiken?... Van wien heeft het geleerd dat er langs den buik

der rups eene reeks zenuwknoopen liggen, en dat het genoeg is deze met zijnen straal te treffen om het slachtoffer van gevoel te berooven, zonder er het leven bij in te schieten?... Dat weet de schelm, of eer, dat weet hij niet, maar hij gaat zoo correct te werk als of hij het wist.

Men verstaat hoe moeilijk het moet zijn van zulk een tooneel getuige te zijn... Doch als men geheel zijn leven aan zulke waarneming toewijdt, moet men, benevens menige teleurstellingen, toch ook soms wel eene goede kans hebben. Zoo betrapte M. Fabre eens eenen ammophiel op het oogenblik van den strijd met zijne prooi. Deze, nog vol leven, krinkelde zich met zulk geweld, dat zij den vijand om deed tuimelen. Onze natuurkundige was niet alleen; een zijner vrienden was bij hem, zoodat er vier oogen waren, in plaats van twee, om te zien wat er ging gebeuren De twee mannen strekten zich ten gronde, zoo dicht bij de rups mogelijk. De ammophiel, eerst brutaal weggeslagen, kwam terug en greep de rups zoo duchtig met zijn gebijt, dat hij ze overmeesterde, en dan zagen zij duidelijk den straal herhaaldelijk in 't lijf der rups dringen, juist op de plaats, waar de verschillige zenuwknoopen liggen. Nu liet de beul zijne prooi los, die geen teeken van leven meer gaf.

Jaren nadien mocht de heer Fabre de waarneming vernieuwen, en de uitkomst was dezelfde als den eersten keer... Ten laatste nam hij proeven op eene veel gemakkelijker wijze met verschillige soorten van jagers, welke hij op zijne schrijftafel onder een glazen klok hield, waar ieder van hen in tegenwoordigheid zijner bijzondere prooi gesteld werd. Er waren er veel, die, in dien staat van gevanschap de jacht niet aangingen; doch andere waren gewilliger, en namelijk den ammophiel zag hij opnieuw zijne rups niet dood-, maar lamstralen.

Veel andere insecten gaan te werk op dezelfde wijze als de ammophiel, maar dienen hunne larven eene andere prooi op, met een geheel ander zenuwstelsel. Bij de rups zijn er veel zenuwknoopen, die elk zijne operatie vandoen hebben; bij het meeste deel der kerfdieren staan

de bewegingen onder het beheer van niet meer dan drij knoopen, waarvan twee soms ineensmelten, en zelfs zijn er soorten, bij welke alle drij zoo bij elkander zijn, dat zij, om zoo te zeggen, maar éénen knoop uitmaken. Gij verstaat, heer Lezer, dat wij hier in de diepste geheimen de weteschap komen, en dat het getal der geleerden, die zulke vraagpunten uitgepluisd hebben, uitnemend klein is.

Welnu, wat zoo weinig menschen kennen, dat weten de insecten opperbest; zij die een wild najagen met drij verscheidene knoopen, stralen drijmaal, juist op die plaats. Heeft het de jager op eene soort geladen, bij welke twee knoopen ineenloopen, hij geeft met zijnen straal maar twee steken. Eindelijk veel geven maar eenen steek, maar dan houden zij jacht op soorten, wier drij zenuwknoopen heel dicht tegen elkander liggen... Wie zou ooit zulke vervaarlijke wetenschap bij die booswichten verwacht hebben?

En nu meent ge misschien, heer Lezer, dat gij opgeleerd zijt, en ook dat stielken zoudt kunnen... Laat zulke pretentie maar varen... Wat wij daar zeggen is de algemeene regel, maar er zijn somtijds redens om er van af te wijken. Laat ons een enkel voorbeeld aanhalen... Aan het maaksel alleen der spinnekop, zoo ineengedrongen, kan men vermoeden dat de zenuwknoopen, die de beweging der pooten beheerschen, niet ver van elkander kunnen zijn. Zoo is het inderdaad; zij maken als een enkel klompken uit... Gij nu, moest gij dit dier lam slaan, ge zoudt u zeker met éénen steek vergenoegen? Zoo dwaas niet gehandeld, zegt het insect, dat zulke prooi aan zijne larve wil opdisschen, en het geeft twee steken, die perfect beredeneerd zijn. De spin is immers ook een giftig dier; zij draagt aan den mond twee haakjes, waar de aanvaller alles van vreezen mag. Ook wat doet hij? Eerst en vooral straalt hij den mond, en dan zoekt hij op zijn zeven gemakken de juiste plaats. waar zijn venijnige angel alle verdere bewegingen voor goed zal onmogelijk maken. Met den eersten steek zorgt de jager voor zijn eigene veiligheid, en met den tweeden voor die van zijn toekomend kroost. Is het wel mogelijk slimmer te werk te gaan?

De slachtoffers.

Genoeg over die operateurs; eenige woorden nu over de geopereerden. Tot den tijd van Fabre werden die slachtoffers aanzien als lijken, en gaven zij nog eenig teeken van leven, dan moesten zij, zoo men dacht, toch geheel in 't kort sterven. Onze man had daar geen vrede mee, en hij, de eerste, beweerde dat zij niet dood waren, maar enkel met lamheid geslagen. Hij wist beweging te verwekken, waar er geene meer zichtbaar was. Hij deed aanmerken hoe de gewrichten tot het einde toe buigzaam bleven. Als het dier werkelijk dood is, zei hij, verandert het van kleur, het wordt bruin, en ge ziet het duidelijk in ontbinding vallen. Dat ziet ge niet aan de rupsen, wormen enz. waar de larven bij leven; zij houden hunne natuurlijke kleur, en hun vleesch heeft al de eigenschappen van levend vleesch. Hij bewees dat, als de prooi werkelijk en degelijk dood is, de larve, die er op aast, ook algauw sterft; rot vleesch is vergif voor haar.

Onder al de proeven door M. Fabre op die verlamde dieren genomen, was er eene, die mij bijzonder trof. Hij beschrijft ze zoo lang en zoo breed, dat hij er verscheidene bladzijden aan wijdt. Wij zullen het verhaal wat verkorten. Hij maakte eene vergelijkende studie op drie groote insecten, wellicht eigen aan 't Zuiden van Frankrijk en waar ik geenen Vlaamschen naam voor vind. Ik zal ze maar sprinkhanen noemen, een geslacht, waarmee zij nauw verwant zijn. De eerste was ongedeerd en in volle leven; de twee andere had hij eenen roover ontrukt, die ze onder zijne oogen met zijnen straal doorstoken had. Deze waren gansch machteloos; op buik of rug, rechter- of linkerzijde gelegd, bleven zij liggen, zonder eenige beweging in de pooten om op te staan. Zeker was het nochtans dat zij niet dood waren, want de voelhoorntjes en de stukken van den mond deelden in de lamheid der pooten niet mee, maar bleven in beweging.

Den sprinkhaan in volle leven liet hij sterven van honger, wat op vier dagen gedaan was. Een der twee

andere,ook van alle spijs beroofd en daarenboven gekwetst, hield het zeventien dagen uit, eer hij stierf, eenen tijd, lang genoeg om de larve, die er bij had moeten leven, tot hare poppengedaante te komen... Wat dunkt u daarvan, heer Lezer?.. Dat zijn nu kwetsuren, die het leven verlengen, en merkelijk verlengen, zeventien dagen tegen vier?.. Is dat niet de verkeerde wereld?.. De zaak kan nochtans uitgeleid worden : de sprinkhaan, in slaap gewiegd, ligt in volle rust en verspeelt geen krachten, terwijl de andere, vrij in zijne beweging, alle geweld inspant om aan de gevangenschap te ontsnappen en spoedig verzwakt... Wij ondervinden zoo iets dagelijks aan ons zelven Denk eens, aan den tijd, die er verloopt van het avondmaal tot het ontbijt; dat kan van elf tot twaalf uren bedragen, waaronder wij niets nuttigen, terwijl wij bij dage meermaals moeten spijzen. Maar ook is de tijd tusschen het avondmaal en het ontbijt aan den slaap besteed, terwijl wij gedurende den dag te been zijn, en werken, en ons afmatten.

Aan den tweeden lammeling ondervond M. Fabre nog veel beter wat weinig gevaar zulke kwetsuren voor het leven van het dier opleveren. Daar de mondstukken nog in beweging waren, kwam hij op het gedacht dezen te voeden; hij bracht in aanraking met den mond een druppeltje suikerwater... Ja waarlijk, het werd aanveerd en binnengespeeld, alsook een tweede, een derde... De proefnemer herging dit een- of tweemaal daags, en zag zijnen sprinkhaan bij dien mageren kost veertig dagen leven!.. Hoe lang zou hij het misschien niet uitgehouden hebben met zijn natuurlijk voedsel, in plaats van suikerwater?

Een gevaarlijk eetmaal.

Er is dus een dubbel voordeel aan de lamheid, waarmee de jagende insecten hunne slachtoffers slaan : ten eerste zullen deze de teedere larven, waar zij tot aas aan moeten strekken, geen leed toebrengen; en ten tweede, daar de beweegloosheid der in slaap gestraalde

dieren hen tegen eene haastige dood verzekert, zoo zullen de levensmiddelen versch en onbedorven blijven.

Op deze levende mondbehoeften legt het insect een ei, waar welhaast eene larve uitkomt. Bestaat de proviand uit verscheidene kleine stukken, een hoopje vliegen bij voorbeeld, het proces loopt zeer eenvoudig af; bijt de larve eene vlieg dood, het geeft er niet aan; zij wordt opgeëten eer zij den tijd gehad heeft van tot een rot lijk over te gaan.

Maar... er zijn insecten, die hunne larve maar één stuk opdienen, eene malsche rups, eenen grooten sprinkhaan of een ander stuk van aangelegenheid, dat lang tegenhoudt. Daar moet de larve twee weken of daaromtrent op leven, totdat zij hare poppengedaante aanneemt. Hoe gaat zij het aan boord leggen om zoo lang aan die levende prooi te knagen, zonder ze ter dood te brengen, in welk geval de larve zelf ook welhaast bezwijkt, door het rottig voedsel vergeven?.. Zoudt gij het durven aangaan, heer Lezer, de larve hier haren weg te wijzen, en te zeggen : eet eerst dit op, daarna dat, rand dan zulk deel aan, enz. Ik zou twijfelen of er wel een ontleedkundige te vinden is, die daarover degelijke inlichtingen zou kunnen geven. Had ik redens om, naar het voorbeeld van M. Fabre, hierboven te schrijven : *Een gevaarlijk eetmaal?*

Welnu, dit vraagstuk, waar ik, noch gij, noch veel grootere geleerden eenen rechten kant aan zouden vinden, de larve lost het op, zonder aarzeling en met den besten uitslag : zij eet zich vet aan de malsche brok, en als zij er van afziet om pop te worden, blijft er niets van over dan de huid, gelijk aan een ijdel zaksken, waar niet het minste bederf aan te bespeuren is.

Het is ook waar dat hare moeder, welke zij nochtans nooit gezien heeft, haar wijst, waar zij moet beginnen. Het ei wordt onveranderlijk op dezelfde plaats gelegd, en als het larveken eruit komt, daar, zonder van plaats te veranderen, begint het met zijn flauw gebijt aan de huid der prooi te knagen. Hoe gelukkig voor

het klein ding dat deze zich niet kan verweren, want het is toen van zes- tot zevenhonderd maal kleiner dan zij. Het duurt eenen heelen dag eer er door het vel eene kleine wond gebeten is, waar een weinigsken bloedig sap uitvloeit; dat is het eerste voedsel der larve, de melk, indien ge wilt, waar zij eerst bij leeft. Nadien steekt zij haar kopken in de wond, rekt het vorenste deel van het lijf uit tot een lang, dun halzeken, geraakt alzoo verder en verder in het slachtoffer, en houdt er eene oprechte smulpartij, waar het wel bij vaart, want het deel van het lijf dat buiten de wond blijft, ziet men van dag tot dag aangroeien. Welke orde volgt het dier in zijn eten? Welke organen tast het eerst aan, en de welke spaart het tot het laatste om de levensvlam van het slachtoffer niet te gauw uit te dooven? Waarschijnlijk wordt het vet eerst opgeëten, dat best in 't lijf kan gemist worden; daarna de bewegende spieren der huid; en wat tot het einde gespaard blijft, zullen zeker wel het zenuwstelsel en de bloedvaten zijn. Doch dat is maar eene gissing; daar de larve onder de huid, midden in de ingewanden, haar eetmaal houdt, kan men de volgorde der verschillige gerechten niet zien.

Dat duurt dagen en dagen, en ondertusschen ziet ge de prooi wel rimpelen en inkrimpen, maar de bruine kleur, die gemeenlijk op de dood volgt, en het bederf van 't vleesch, wordt ge niet gewaar. Als het brasmaal een paar weken geduurd heeft, komt de lange hals weer te voorschijn; de larve is nu volgroeid, en gereed om pop te worden. Van het verslonden dier blijft er niets over dan de huid, een ijdel zaksken, waar geen andere opening aan te bespeuren is dan het wondeken, langswaar alles uitgepompt werd.

Wij bewonderden daar even de kundigheid der moeder, die met haren giftigen straal zoo zeker onzichtbare zenuwknoopen weet te treffen. Vindt ge niet dat de dochter niet min bewonderensweerdig is dan de moeder? Als ik de wondervolle volgorde dier beten inzie, die veertien dagen lang in het slachtoffer een vonkje

der levensvlam laten, voel ik mij genegen om den prijs der ontleedkunde eer aan de dochter dan aan de moeder toe te kennen. In alle geval zou ik, noch met de eene, noch met de andere, om dien prijs durven kampen. En gij, heer lezer?

Men moet overigens die wetenschap niet overdrijven : de larve kent haren weg maar in de prooi, die haar bestemd is, en niet in eene andere Onder het oneindig getal proeven van allen aard door M. Fabre genomen, komt de volgende hier te pas. Hij maakte ter rechte plaats een wondeken aan eenen lamgeslagen sprinkhaan, en legde daarop een larveken, dat hij op eene rups gevonden had. Hoe zou het beestje met dien vreemden kost varen? Het mocht de melk, die uit die wond zijpelde, en nadat het ze opgeslorpt had, mocht het ook het vleesch, waar het niet slecht mee vaarde, want het kweekte er een buiksken van. Zulke voeding komt nochtans nooit tot goed einde; na eenige dagen verandert de sprinkhaan van kleur, en ge ziet klaarblijkend dat hij een lijk geworden is... Andere prooi, andere schikking der ingewanden. De eter eindigt hier met vóór den tijd het een of het ander orgaan aan te tasten, onontbeerlijk voor het leven van den sprinkhaan, en deze eens dood, de larve boet welhaast hare misgreep met hare eigene dood uit, terwijl dezelfde prooi voor de larve eener andere soort tot het einde toe gezond voedsel zou gebleven zijn.

Raadsels.

Wij hebben gezegd hoe onze natuurkundige meer dan eens den ammophiel zijn slachtoffer lam zag stralen. Eene dier waarnemingen, hooger door ons geheel kort vermeld, verdient dat wij er op terugkomen, en op hare omstandigheden wat acht geven. Het was in zijnen hof, eenige stappen van zijne deur, dat hij voor de tweede maal dit belangrijk tooneel mocht bijwonen; daar kon hij het gemakkelijker nagaan dan in het vlakke veld.

Als hij het insect betrapte, had het reeds eene rups gevangen en geopereerd. Dit maakte zijne rekening niet, want het was juist van die vangst dat hij getuige zocht te zijn. Gelukkig voor hem, maar ongelukkig voor het dier, liet het deze zijne prooi liggen om eenen oogslag in het hol te gaan werpen, waar zij moest ingesleurd worden, en de bergplaats nog wat te vergrooten. Als de ammophiel nu tot zijne rups terugkwam, waren er mieren op gevallen, en nog liever dan die talrijke bandieten te verjagen, liet hij hun den buit over, en hernam zijne jacht. Laat ons aanmerken dat de rups, welke hij vandoen heeft, op geen bladeren, maar onder den grond leeft, waar zij aan de wortels der gewassen knaagt. Zij wordt gewoonlijk de *grijze worm* genoemd.

De waarnemer, verzekerd dat hij nu den aanval van het begin af zou zien, hield een waakzaam oog op den jager, die gedurig den grond met zijne voelhoorntjes toetste, op de wijze van eenen blinde, die met zijnen stok naar den weg tast. Hier en daar hield hij stil en ging hij aan 't krabben, maar te vergeefs, waarop het insect weer verder trok, zijne hoorntjes altijd voort in snelle trillende beweging tegen den grond drukkend. Niet ver van daar werkte de hovenier; hij kreeg het bevel grijze worms te zoeken, maar vond geene. De kinders van den huize werden bij geroepen en met dezelfde taak belast, maar het was al verloren moeite; drij uren lang werd de grond op verschillige plaatsen omgewroet, zonder dat er een enkele grijze worm te voorschijn kwam.

Ondertusschen zette het insect van zijnen kant ook maar altijd zijne opsporingen voort, op sommige plaatsen krabbend, maar welhaast zijn werk verlatend om de kans verder te gaan wagen. Zou het voor niet zijn, dacht M. Fabre, dat het dier op zulke plaats stil houdt en krabt, en elders onverschillig voorbij gaat? Zou de worm daar misschien niet inderdaad zijn, maar te diep om het insect tot daar te kunnen graven?... Op de laatst bezochte plek steekt hij den grond wat op met

zijn pennemes, doch altijd even vruchteloos... Maar ziet, de ammophiel komt op dezelfde plaats terug, en herbegint te krabben, als wilde het zeggen : « 't Is nochtans hier dat het wild verscholen zit. » Fabre zoekt nog wat dieper, en ziet inderdaad eenen grijzen worm boven komen!...

Is dat niet wonder? Ze zijn daar met eenen heelen hoop volk drij uren lang naar eenen worm aan 't zoeken en kunnen hem niet vinden, maar zoohaast men zich door het dier laat geleiden, vindt men er zooveel men wil. Inderdaad na dien eersten vond er Fabre op dezelfde wijze algauw drij andere, welke hij, zooals den eersten, tot verdere proeven bestemde. Eenen vijfden liet hij den ammophiel over, welken hij duidelijk daarop de operatie zag doen, welke wijze hooger beschreven.

Raadsels, schreef ik aan het hoofd dezer regels... Is dat geen raadsel, hoe het insect den worm gewaar wordt, die zoo diep in de aarde schuilt? Geheel de handelwijze van het dier zegt dat het bij middel der voelhoorns zoekt, maar wat voor een zintuig zijn die hoorns, die iets zouden voelen door eene aardlaag van twee, drij duimen dikte? Sommigen vinden er zintuigen in, niet van het gevoel of den tast, maar van den reuk of het gehoor, waar de heer Fabre ook al geen vrede mee heeft... Zouden zij soms, zegt hij, geen zintuig zijn van eene andere natuur als deze, waarmee wij begaafd zijn? Is het zoo, dan kunnen wij er ons niet het minste gedacht van maken, even gelijk licht en kleuren voor eenen blindgeborene een ondoordringbaar mysterie moeten zijn... Wie zal ons ooit met zekerheid weten te zeggen wat er in het insect omgaat als het zoo driftig met zijne hoorns den grond toetst?

(*Vervolgt.*) Kanunnik MARTENS.

IS SAVONAROLA DE VOORLOOPER VAN LUTHER (1).

II.

WAS Savonarola verheugd, wanneer hij aanschouwde, met welk gelukkig gevolg hij de strengste regeltucht in de kloosters zijner Orde had doen herleven, niet zonder droefheid kon hij zijne blikken wenden buiten het klooster. « Zonden en euveldaden », zegt Benivieni, « hadden zich in Italië vermenigvuldigd, omdat dit land het geloof aan den Christus had verloren. Algemeen hield men het er voor, dat alles in de wereld, en der menschen zaken vooral, geene andere oorzaak hadden dan het toeval. Sommigen waanden, dat zij bestuurd werden door de bewegingen en invloeden der hemellichamen. Men loochende het toekomende leven, men lachte met den godsdienst. De wereldwijzen vonden haar te eenvoudig, hoogstens goed voor vrouwen en onbeschaafden. Sommigen beschouwden haar als slechts een door menschen verdichte leugen. Geheel Italië in een woord, en de stad Florence bovenal, was aan het ongeloof ten prooi. De vrouwen zelven verloochenden het christelijk geloof, en allen, mannen en vrouwen, keerden terug tot de gebruiken der

(1) Zie *Belfort*, blz. 143.

heidenen, vermeiden zich in de studie der dichters, der sterrenwichelaars en in allerlei bijgeloovigheden. »

De geschiedschrijver Bruto zegt van de Florentijnen in het bizonder: « Strevende, om te leven in verwijfde weelde en ledigheid, braken zij met de overleveringen hunner vaderen en door eene onverdragelijke en matelooze ongebondenheid, baanden zij zich een weg tot de schandelijkste en verfoeielijkste ondeugden. De vaderen hadden door hunne werkzaamheid, hunne inspanning, hunne deugden, hunne onthouding, hunne rechtschapen eerlijkheid het Gemeenebest tot hoogen bloei verheven; zij integendeel, alsof zij alle schaamte hadden afgelegd, schenen niets meer te kunnen verliezen; zij gaven zich over aan het spel, den wijn. de onedelste genietingen. In ontucht verzonken, ontzagen zij zich niet zich aan de laagste wellusten, de schandelijkste zwelgpartijen ter aller ure over te geven. Zij bezoedelden zich met alle gruwelen en euveldaden. De verachting van alle wet en recht waarborgde hun volkomen straffeloosheid. Driestheid en vermetelheid golden bij hen voor moed; schuldige toegevendheid voor hoffelijke zeden, kwaadspreken en lasteren voor wellevendheid. Al wat zij deden, deden zij mat en loom en ordeloos; luiheid en laagheid waren de grondregelen van hun leven. »

Welnu, Florence moest hervormd worden, dat was de wil van Savonarola. Een onmogelijk werk volgens menschelijke berekening, doch de monnik had machtige wapens.

« Wil u niet verontrusten, mijne allerliefste moeder, » zoo schreef hij, « dat ik van u verwijderd ben.... Ik doe alles voor het heil der zielen, predikende, vermanende, biechthoorende, lezende, troostende, ik doe geen enkelen stap zonder dat doel. »

Vooral als prediker trachtte de monnik zijn doel te bereiken.

« Hij was, » schrijft Macchiavelli, « een mensch van wetenschap, bekwaamheid en moed, gevoed met de kennis der H. Schrift en der Vaders, en vooral met eene groote kennis van het menschelijk hart. »

« Savonarola had elke andere positie met eere kunnen vervullen, » schrijft Rhorbacher. « Hij had zoowel den bijtel als de pen kunnen hanteeren, hij was meester zoowel van het penseel als van het woord. Indien hij gewild had, hij zou een grooter wijsgeer geweest zijn dan Ficin, een behendiger spreker dan Politien, een dichter, meer der bewondering waardig dan Sannazar. Wanneer men zijne predicatiën leest, ziet men, dat hij putte uit allerlei letterkundige bronnen, in dat tijdvak bekend; dat hij bezield was van Christus, Mozes, Homerus, Plato en Aristoteles; dat hij kende wat men alsdan « de wetenschap van Alexandrië » noemde; dat hij de sterrenkunde, de physica en de natuurlijke wetenschappen had bestudeerd, en vooral dat hij een grondige studie had gemaakt van de wetten en instellingen van Griekenland en het oude Italië ».

« Maar vooral, » zegt Touron, « was hij een man van groote boetvaardigheid en gebed, zooals de H. Dominicus en de H. Vincentius Ferrerius; gewoonlijk vervaardigde hij zijne predikatiën aan den voet van het kruisbeeld. »

Hadde hij in 't begin eenige uiterlijke moeielijkheden, deze wist hij door oefening te overwinnen en spoedig stroomde de menigte te zamen naar Santa Maria de la Fiore, de bloem van Florence, een waarachtig wonder van bouwkunst. Alles werkte hier in heerlijke harmonie. De tempel alleen predikte. « Het is marmer, wit en zwart en goud en rood marmer, wat men ziet daarbuiten, » schrijft een jeugdig veel belovend schrijver. « En van binnen, stemt alles grijsdonker te zamen, niet meer licht opdoemend en neervallend dan noodig is om de grijze pilaren, de grijze muren, den grijzen vloer te

onderscheiden. Edel en streng buigen de grijze lijnen naar elkander toe, zonder ophouden doorloopend in bogen op bogen, op en naast en tot elkander, hoog op. En in die gedempte omgeving van weggedonkerd grijs en wazige lijnen lichtte de helwitte figuur van Savonarola in 1483 voor de eerste maal. Hij predikte boetvaardigheid : met de aangrijpende beelden van het boek der Openbaring schetste hij de ellende, dalend over stad en volk, door den toorn van den rechtvaardig vergramden God. Boetvaardigheid predikte hij aan de stad der hoogste weelde, ongebondenheid en lichtzinnigheid, zooals Florence toen was; boetvaardigheid — aan mannen, die de Grieksche wijsbegeerte hooger stelden dan den godsdienst van Christus, die de boeken der Ouden voor beter hielden dan de heilige werken, door den H. Geest geïnspireerd; boetvaardigheid — aan vrouwen die groot gingen op hare wuftheid en erger.

Het fijnbesneden gelaat van Savonarola — dat zijn beeltenis op de « Dispitta » van Raphaël en zijn portret in de galerij van San Marco, door Giovanni delle Corniole geschilderd, nog heden vertoonen, die ranke 30jarige gestalte, in de wolwitte golving van het Dominicaner-habijt, met die sprekende bewegingen en dat machtig woord, verscheen des morgens en des avonds, dag aan dag, in de kathedraal, en sprak daar van boete en berouw. En dat woord van boete aan de stad die geen boete kende, — dat woord van overtuiging aan hen die meenden in Plato en zijn volgers de hoogste wijsheid te hebben gevonden, werd aanhoord : de raadsheeren en edelen van Florence vernederden zich voor den monnik van San Marco, de Magdalena's knielden schreiend voor zijne voeten, de grijzen bekeerden zich vóór den dood, heel Florence rouwde en deed boetvaardigheid. »

Die diepe zware stem, dat uitgemergeld gelaat, die bleeke tint, die fijne, als doorschijnende handen, dat alles werkte mede, om de harten dier wufte menigte te roeren. — Schrikkelijk klonken de bedreigingen

van Gods wrake over de hoofden dier zinnelijke menschen.

Als een profeet van het oude verbond stond hij daar op den kansel, in zijn schilderachtig kleed en deed de vreeselijke beelden der openbaring voor aller oogen oprijzen in sombere kleuren. Wanneer hij bemerkte, dat zijn auditorium weerstond, dat hunne harten niet verteederd werden, wanneer hij geene tranen aanschouwde, het snikken der menigte niet hoorde gelijk des Zaterdags van de tweede week der Vasten, dan zweeg hij eenige oogenblikken en, zich keerende naar het altaar, riep hij uit: « Ik kan niet meer, de krachten ontbreken mij. Heer, slaap niet meer op uw kruis, verhoor mijne gebeden, *respice in faciem Christi tui.* O glorierijke Maagd! o heiligen, gelukzaligen van het Paradijs! o Engelen! o Aartsengelen! o hemelsch hof, bidt den Heer dat Hij niet langer wachte ons te verhooren. Ziet gij niet, o mijn God, dat de boozen zich verheugen, dat zij Uwe dienaars bespotten? Eenieder maakt ons belachelijk, wij zijn het uitschot der wereld geworden. Wij hebben gebeden, wat al tranen hebben wij gestort, wat al zuchten geslaakt! Waar, o Heer, is Uwe voorzienigheid? Waar Uwe goedheid? Waar de vervulling Uwer geloften? Heer *respice in faciem Christi tui.* O wacht niet langer, opdat het ongeloovig volk niet zegge: waar is hun God? Waar is de God van hen, die hun lichaam tuchtigen door versterving en boetvaardigheid? Gij ziet, hoe de boozen met den dag slechter worden, en spoedig onverbeterlijk zullen schijnen; strek uw hand uit, o Heer, en toon Uwe macht. Ik weet niet meer wat te zeggen; ik heb niets dan tranen; dat zij stroomen in dezen stoel van waarheid. Ik zeg niet, o Heer, dat Gij ons moet verhooren ter oorzake onzer verdiensten, maar om de liefde, welke Gij Uw eenigen Zoon toedraagt; *respice in faciem Christi tui.* Heb medelijden, heb medelijden met uw arm volk; ziet Gij niet zijne

droefheid, zijn lijden? Bemint Gij het niet meer, o mijn God? Zijt Gij voor ons niet mensch geworden? Zijt Gij voor ons niet gekruisigd, hebt Gij voor ons den bittersten dood niet geleden? Indien mijn gebed niet verhoord wordt, o Heer, ontneem mij dan het leven! Wat hebben Uwe uitverkorenen gedaan? Zij hebben niets gedaan; ik, ik ben de zondaar! Maar Heer, wil mijne ongerechtigheden niet beschouwen; aanzie Uwe liefde, aanzie Uw hart. Barmhartigheid, o mijn God, mijn Jezus, barmhartigheid! « Misericordia, Signor mio! »

Is het wonder dat het gehoor eindelijk in tranen uitbarstte? Is het wonder dat men na de preek op de deur van het klooster klopte, om den prediker te spreken? Soms was het eene Magdalena in haar zwarten mantel gedoken, die hare zonden wilde belijden; soms was het een grijsaard, die een ontuchtig schilderstuk ten vure wilde doemen; dan was het een woekeraar, die de met goud gevulde zakken ter restitutie aanbood; of ongelukkigen die vroegen het kleed van den prior te mogen aanraken.

Dit alles was niet genoeg voor Savonarola. Geheel de stad moest zich bekeeren. « o Italië, » zoo riep hij uit, « o prinsen van Italië! o Prelaten van Italië's Kerk! Ik wilde dat God u allen hier verzamelde; ik zou u aantoonen, dat er geen ander middel voor uwe rampen is dan eene ernstige bekeering. En gij, Florence, herrinnert gij u niet, hoe ik u heb aangekondigd, dat uwe groote versterkingen zouden vallen, dat uwe breede muren zouden instorten, en dat God het paard van den overwinnaar bij den teugel naar hier zou leiden? Geloof mij, o geloof mij; het zal u niet baten te steunen op uwe hooge rotsen, uwe sterke muren; ik zeg het u, o Florence, er is voor u geen ander middel tot redding, dan u te bekeeren tot den Heer uwen God... En Gij, Florence gij zoudt in mij moeten gelooven, en gij gelooft niet. Doe boetvaardigheid, ik bezweer het u, of anders sidder en beef, Florence. »

Thans waren de grootste kerken te klein, wanneer Savonarola predikte. Reeds te middernacht stond men voor de kerkdeur, om 's morgens eene goede plaats te hebben, en daaronder waren grijsaards, vrouwen en kinderen. De buitenlieden der naburige bergen kwamen eveneens des nachts reeds in de stad, en men had een broederschap gesticht, om die talrijke vreemdelingen te herbergen. Sommige rijken, schrijft Perrens, gaven tot dertig ja veertig huisvesting.

Savonarola had dat volle vertrouwen zoo noodzakelijk voor den waren hervormer, dat het zaad door hem gestrooid wortel moest schieten. Wanneer hij zag dat het volk nog niet beantwoordde aan zijne verwachtingen, riep hij al weenende uit : « Florence gij zult mijn werk niet vernietigen, want het is het werk van Christus. Of ik leef of sterf, het zaad dat ik in de harten heb geworpen, zal toch zijne vruchten dragen. Indien uwe vijanden machtig genoeg zijn, om mij buiten uwe muren te jagen, ik zal er niet bedroefd om wezen; want ik zal wel eene eenzaamheid vinden, waar ik kan heenvluchten met mijn bijbel. »

Savonarola had zich niet bedrogen. Het zaad, door hem uitgestrooid, zou honderdvoudige vruchten dragen. Hij zou de ware hervormer van zijn geliefd Florence zijn.

III.

Alvorens nu de hervorming te beschrijven, welke de beroemde dominicaan tot stand bracht, moeten wij eerst in weinige woorden de verhouding schetsen van Savonarola tot het regeerend huis der Medici.

Hij die Savonarola kent, den man die hervorming wenschte op alle gebied; die de heidensche kunst en heidensche zeden haatte met den haat van den asceet, den boeteprediker, die overal en in alles den Christus wilde zien, en die daar tegenoverstelt Lorenzo

dei Medici, de man, die de heidensche kunst beschermde en steunde door zijne schatten, die de Platonische wijsbegeerte in eere herstelde en als een beschermde engel zweefde over de wufte zeden, het voortkankerend bederf, hij weet genoeg. Stug en koel gedroeg zich de Prior van Santa Marco tegenover den alom toegejuichden *Lorenzo il Magnifico,* wiens goud en eerbewijzen den Prior nog koeler, nog onverzettelijker maakten.

Wanneer de beroemde prediker in de kerk van Santa Maria del Fiore de geesels van zijn machtig woord deed striemen op al wat het Gods rijk op aarde verhinderde, dan klonk er immer een toon, snijdend scherp, welke niet bestemd was voor die angstig luisterende menigte, maar die moest dringen door de vergulde zalen, waarin Lorenzo zetelde, volgens den prediker: Florence's ongeluk.

Eens had Lorenzo dei Medici vijf der voornaamste ingezetenen der stad naar Savonarola gezonden. Zij moesten zich aan hem voorstellen als kwamen zij uit eigen beweging, en al hun invloed aanwenden, om den prior te bewegen niet meer op zulk eene hevige wijze te prediken, immers, zoo zeiden de afgevaardigden, de belangen des kloosters en de openbare vrede zouden er slechts bij winnen.

Nadat de prior van San-Marco het gehoord had, zeide hij hun onder anderen: « Gij zegt, dat gij niet gezonden zijt, en ik zeg u dat gij wel zijt afgevaardigd. Gaat en zegt aan Lorenzo dei Medici, dat hij boete doe over zijne zonden; want God zal hem straffen, hem en de zijnen. »

De toorn nam immer toe in de gulden zalen van Florence's gebieder. De hovelingen gaven hunnen meester den raad den lastigen monnik te verbannen, zooals men weleer den minderbroeder Bernardinus de Montefeltro verdreven had. Toen deze bedreiging Savonarola ter oore kwam, zeide hij dat echt apostolisch woord: « Vreest gij de ballingschap, gij die

vrouw en kinderen hebt, ik, ik vrees niets. Wat maakt mij, in waarheid, de ballingschap, want wat is uwe stede, vergeleken met het overig deel der aarde? Is zij meer dan een nietige korrel zand? Ik maak mij niet ongerust, 't is aan Lorenzo acht te geven. Dat hij dus wete : ik ben slechts een vreemdeling, hij is burger en de eerste der stad. Welnu, ik moet hier blijven, en hij moet heengaan. »

En toch, toen in 1492, de nog altijd oppermachtige Lorenzo op het sterfbed ter nederlag, toen wilde hij geen anderen biechtvader dan den strengen monnik, den prediker, die met zijn machtig talent zoo vele zware slagen had toegebracht aan de volksgunst, waarin hij zich zoozeer verheugde. Doch toen Savonarola den vorst in zijn laatste ure had bijgestaan, en deze, met zijn God verzoend, was gestorven, toen stond de monnik tegen den nietswaardigen zoon Pietro, die al de gebreken had zijns vaders, zonder eenige zijner edele en waarlijk groote hoedanigheden.

Wanneer eindelijk Karel VIII, koning van Frankrijk in Italië was gevallen, dan verbond Pietro zich, in naam zijner medeburgers, 200000 ducaten te geven, opdat Karel VIII Florence zou sparen.

Ook werd overeengekomen, dat behalve de versterkte plaatsen Pietra-Santa, Sarzana, Sarzanella, welke als de sleutels van Toscane konden geacht worden, het Fransche leger Pisa en Liverno zou bezetten, onder voorwaarde nochtans, om ze aan de Republiek terug te geven na de overwinning van Napels.

Zooveel laagheid deed der Florentijnen verbittering ten toppunt stijgen. Een oproer brak uit, en tegen den jeugdigen laffen vorst en diens begunstigers werd vonnis geslagen als tegen staatsverraders. Doch thans vreesde men, en te recht, den toorn van Karel VIII. Een gezantschap werd afgevaardigd, men verkoos daartoe vier aanzienlijke burgers, doch het volk wees Savonarola aan als den meest geschikten woordvoerder.

Men kwam bij den koning, doch het gezantschap werd afgewezen. De prior trok zich terug, ging de kerk van Santa Maria Novella binnen, bad er langen tijd, nam in de sacristie een kruisbeeld, dat hij onder zijn scapulier verborg, en ging thans weder naar het paleis, alwaar hij nu werd binnengelaten Voor den koning gekomen, toonde hij hem het kruisbeeld en sprak : « Sire, kent gij dat beeld? 't Is het beeld van den Christus, gestorven voor u, voor mij, gestorven voor alle menschen op het kruis, en die stervende vergaf aan zijne beulen. Indien gij mij niet verhoort, luister dan ten minste naar hem, die spreekt door mijnen mond, die hemel en aarde heeft geschapen, den Koning der Koningen, die overwinning geeft aan de vorsten, door hem bemind, maar die zijne vijanden straft, en de goddeloozen ter neer slaat.

« Hij zal u vernederen in het stof, u en de uwen, indien gij uwe moorddadige voornemens niet laat varen, indien gij, gelijk gij gezegd hebt, deze ongelukkige plaats in asch wilt leggen, deze stad, waarin zoovele dienaars van God zijn, zoovele arme onschuldigen, die dag en nacht weenen voor zijn aanschijn. Die tranen zullen den toorn van mijn God stillen; zij zullen sterker zijn dan gij en al uwe kanonnen. Wat beteekent voor den Heer het getal of de kracht der soldaten? Kent gij de geschiedenis van Sennacherib? Weet gij niet, dat Mozes en Josuë niets noodig hadden om te overwinnen dan eenige woorden van gebed? Wij zullen bidden, indien gij niet vergeeft; wilt gij vergiffenis schenken? » Zoo sprak weleer de profeet voor koning David, heeft Luther ook aldus gesproken voor Philips van Hessen, wien hij verlof gaf, om met twee vrouwen te huwen?

De koning was getroffen en beloofde Florence te zullen sparen. Wanneer Savonarola het paleis verliet, maakte hij het vereenigde volk met den goeden uitslag bekend en riep tot de rijken : « brengt mij graan, wijn en kleederen voor dit arme volk, dat lijdt van honger,

dorst en koude. » Nu spreekt hij weer in die overvolle kerken en hoe roerend is de volgende berisping : « O, ondankbaar Florence, o, ondankbaar volk, ondankbaar jegens uwen God! Voor u heb ik gedaan, wat ik zelfs niet voor mijne broeders naar het vleesch zou gedaan hebben. Voor hen zou ik mij niet gewaardigd hebben aan een van die vorsten te smeeken, die mij meermalen per brief hadden verzocht mij te mogen spreken. Voor u ben ik den koning van Frankrijk tegemoet gegaan, en wanneer ik mij te midden dier soldaten bevond, dacht ik neergestort te zijn in de diepte der hel, ik heb hem zaken gezegd, welke gij niet zoudt hebben durven zeggen, en zijn toorn is gestild. En ik heb hem zaken gezegd, aan den machtigen vorst, welke ik u niet zou durven zeggen, en hij heeft mij zonder toorn aanhoord. En wat ik voor u gedaan heb, Florence, heeft mij den haat van religieuzen en wereldlingen op den hals gehaald... maar wat maakt het? Bekeer u, o Florence, doe wat ik u reeds gezegd heb : « kruisig mij, steenig mij; nog eenmaal dood mij, ik zal gerust sterven. Ik heb alles voor u gedaan, omdat ik u bemin tot dwaasheid toe, omdat ik als dwaas ben van u. O mijn God! o mijn gekruisigde Jesus. Ja, ik ben dwaas van dit volk; vergeef het mij, o Heer! »

Savonarola was nu meester van de gemoederen, een ommekeer kwam tot stand, welke bijna eenig is in de geschiedenis. Het wufte, het goddelooze Florence werd een toonbeeld van een echt christelijke stad. 's Avonds, wanneer de arbeiders hun werk hadden verricht, trokken zij onder het zingen van geestelijke liederen, van welke Savonarola woorden en muziek had gemaakt, naar de kerk. In de kerk kon men weer bidden, zonder ontsticht te worden door de Madonna's, welke de zuivere Moedermaagd moesten voorstellen, doch die maar al te zeer geleken op schoone vrouwen van Florence, die de zedigheid

niet tot hare hoofddeugd mochten rekenen. Savonarola wilde een schilder, die biddend werkte en werkend bad, die niet hier op aarde, maar in den hemel de idealen zocht voor zijne scheppingen, want zeide hij : « er is geen schoonheid zonder licht, er is geen licht zonder God. » In elke familie bad men des avonds het zoete gebed van den rozenkrans en des morgens vroeg men voor het altaar weer om kracht en sterkte. « Gij hadt dien advent moeten zien, » schrijft Petrus Delfino, « gij hadt moeten zien hoe eenieder zich van vleeschspijzen onthield, en de markten gesloten bleven, ondanks de toestemming, dat zij mochten geopend blijven. De kerken waren, meer nog dan gewoonlijk, met menschen gevuld, de biechtstoelen werden als bestormd. Op Nieuwjaarsdag ontving een zóó groot getal de H. Communie, dat men zou denken, dat het Paaschfeest was aangebroken. »

Soms was de Prior verplicht het medelijden in te roepen voor de biechtvaders, die hem bijstonden, opdat zij een weinig rust konden nemen.

't Was vooral tot de jeugd, dat de groote hervormer zich richtte.

De jeugd, zoo ontvankelijk voor goede indrukken, gevoelde zich getrokken tot den verheven boeteprediker en Savonarola zorgde, dat de eereplaats die jeugd werd voorbehouden. Hij stichtte voor hen eene congregatie, welke veel overeenkomst heeft met de derde orde van den H. Dominicus of Franciscus. « Weldra, » schrijft Perrens, « zag hij ze in zoo grooten getale toestroomen, dat men een bepaalden ouderdom als grenspunt voor de toelating moest vaststellen. »

Het volgende werd verordend : tot aan de tien jaren moesten zij thuis blijven, van 10 tot 20 werden zij opgenomen in de voor hen afzonderlijke plaatsen; na het twintigste jaar namen zij plaats onder de mannen. Aan hen, die deel uitmaakten van deze

congregatie, werden de volgende voorwaarden gesteld: 1° inachtneming van de geboden Gods en die der Kerk; 2° veelvuldig gebruik maken van de beide Sacramenten, dat der biecht en der Communie; 3° het vaarwel zeggen aan alle schouwspelen en alle wereldsche vermaken; 4° de hoogst mogelijke eenvoud in zeden, houding en kleederen.

In elke wijk was een opperhoofd, die moest zorgen, dat deze voorwaarden niet ontdoken werden; dat hoofd moest worden bijgestaan door een raad van vier personen, zonder welken hij niets vermocht te doen. Bovendien waren er verschillende bestuurposten ingesteld, welke aan deze kinderenrepubliek inderdaad gewicht bijzetten : de *pacieri*, vredehouders, belast met de handhaving der orde in de kerk en op straat; zij regelden de processiën, en waren als ceremonie-meesters, wier taak het was, aan elkeen zijne plaats aan te wijzen en stilte te bewaren; de *correttori* wier rechterlijke betrekking hen verplichtte eene broederlijke berisping op te leggen aan allen, die zulks hadden verdiend; de *limonisieri*, aalmoezeniers, die de giften moesten vragen voor de schamele armen; de *lustratori*, zuiveraars, belast met de zorg om de kruisen en andere voorwerpen van openbare vereering te doen reinigen, waar zij die onzindelijk vonden, of eene andere plaats te geven aan diegenen, welke zij op een min betamelijke plaats gesteld achtten; eindelijk de *inquisitori*, wier zending het was de stad te doorlopen, de godslasteraars en spelers te volgen, hen te berooven van de kaarten, dobbelsteenen en zelfs van hun geld, om dit aan de armen uit te deelen.

Was hij tegen eene kunst, welke den mensch aftrekt van God. hij was een warm verdediger van de kunst en wetenschap, welke tot den Schepper voert. Daarom stichtte hij eene academie, welke in het klooster van St Marco de grootste geleerden en letterkundigen tot zich trok. Men sprak over de

groote sociale beginselen en Savonarola toonde aldaar de eenheid van de rede en het geloof, welke aan de eerste hare volle ontwikkeling schenkt. De kunst beschouwde hij als het middel, om den mensch liefde tot de deugd in te boezemen. In een zijner predikatiën zeide hij : Aristoteles was een heiden, en toch veroordeelde hij de onzedelijke schilderingen, welke de zeden bederven, wat zal ik u toeroepen, u christelijke schilders?... vernietigt of verbetert de schilderstukken, welke zich in uwe huizen bevinden : gij zult alsdan een werk doen, dat aangenaam is aan God en de H. Maagd.

Maar terzelver tijd was hij de vriend der kunstenaars; hij moedigde hen aan, en 't is vooral op hem, dat het woord van Sismondi kan toegepast worden;

« Noch Cicero, noch Demosthenes, noch Bossuet hebben een invloed op de geesten uitgeoefend, welke kan vergeleken worden met den invloed der Predikheeren en Minderbroeders der middeleeuwen.

(*Wordt vervolgd.*)

FR. BERNARDINUS METS.

ROLLO VAN MOERLAND (1).

TWEEDE BEDRIJF.

Woudstreek. Rechts Oud-Germaansche woning. Groote uitweg rechts in 't midden. Twee uitwegen op den achtergrond naar de zee, waar tusschenin, een boomgroep met een klein huisaltaar van Frikka, met bloemen, halmen, bedekt; links in het midden een uitweg naar een bron. Vóór het doek opgaat hoort men opgeruimde stemmen.

EERSTE TOONEEL.

(*Van rechts voorgrond half kringvormig naar achteren zit een vroolijk gezelschap aan. Rechts zit* **Harald** *voor, naast hem* **Ada** *en* **Ude**, *dan verder af voorname stamgenooten, met* **Rollo, Wolfert, Stur,** *enz.* **Slaven** *halen de schotels af, er blijven enkel een paar groote drinkhoorns over.*)

BOR.

Vereerde Harald, trouwe vriend, na 't feest
Zoo mild ons aangeboden is het plicht
U dank en lof te spreken!

ALLEN.

Ja, ja, ja!

(1) Voortzetting van blz. 193.

BOR

Nog eens den hoorn gevuld ter uwer eer!

HARALD.

Uw vreugde doet me goed, verjongt me 't harte,
Ei, brengt nog koele mede, vult de hoorns!

STOR.

Ook mijn bijzondre dank voor Harald; 'k stond
Van binnen heel in brand, nu kan ik blusschen!
(*Men lacht.*)

YORD.

Geen wonder, want gij eet en drinkt, als Thor!

STOR (*beteekenend*).

Daarvan wist onze Skald te zingen, Wolfert!

WIDOLF.

Ach, ware hij nog hier, hoe klonk zijn lied!

WOLFERT.

Kom, laat den doode rusten, hij rust goed!

BOR.

En 'k hope, zacht!

STOR.

(*Na een lange teug, reikt den hoorn aan Wolfert*).
Wat d'ed'le wel verdient!

BOR.

Na zulk een teug, is versch uw kele, Stor,
Zoo laat ze zingen, zing ons 't lied van Thor!

STOR.

Wacht even, deze teug gold mijnen brand;
Een teug nog voor het zingen. Geef en 'k zing!
(*Men reikt hem den hoorn.*)

YORD.

Een droge lever!

WIDOLF.

Droog als onze kuste.

YORD.

Die liefst met mede wordt bespoeld.

STEMMEN.

Geluisterd!

STOR.

In 't hooge sparrenhuis zat Thor en treurde
Om 't wreed verlies van zijn geweldigen hamer.
Toen hij in slaap lag stal hem de stormreus,
De vlugge Lokki vloog er heen.
Daar rustte Trym op de rots van Reuzenheim.
Gij hebt Thor's hamer weggehaald.
Wilt gij hem wedergeven op mijn wensch?
Nu sprak spottend de stormreus tot antwoord:
'k Verborg hem acht vademen diep in mijn ijswoning,
Ik geef hem weder, schenk me Frouwa tot vrouw.
Ontsteltenis stoorde des Hemels stilte,
Frouwa weigerde wild te worden zijn vrouw,
Ze brulde dat boven de balken beefden.
Goden en Godinnen hielden geheimen raad,
Besloten werd daar een stout besluit.
Thor bekleedde zich met het kleed der bruid
En liet zich leiden door Lokki als maagd.
Toen zij bereikten nu Reuzenheim
Begroette Trym blijde Frouwa zijn bruid
En richtte haar ter eer een rijkelik maal aan,
Willende goed zijn god'like gasten vergasten.
Maar Hemel! De bruid verorbert een heelen os
En verslindt zes zalmen en al het zoet
Voor de vele vrouwen bewaard,

En dronk daartoe nog drie ton mede.
Zoo gulzig heeft nooit bruid gegeten,
Sprak de reuzenvorst. Sluw, zei de maagd :
Acht nachten, vorst, heeft Frouwa gevast,
Zoo vurig naar Reuzenheim was haar verlangen.
Nu kreeg hij lust haar te zoenen en lichtte den sluier ;
Hij schrok terug zoo schitterden d'oogen.
Hoe vreeslik vlammen Frouwa haar blikken,
Riep hij : zij fonk'len vast als de gloed van 't vuur !
Weer wist wat de maagd, de wijze, en antwoordde :
Acht nachten heeft Frouwa geweend en gewaakt,
Zoo vurig naar Reuzenheim was haar verlangen.
Nu heette Trym te halen den hamer
En liet hem Frouwa leggen op haar schoot,
Om de bruidleiders te zegenen naar oud gebruik.
Hoe lachte Thor het hart in zijn lijf
Toen hij den machtigen moker mocht weerzien.
Nu sloeg hij den reuzenvorst, sloeg diens zuster
En al de gasten dood, want geen ging weêr heen.
Zoo bekwam Thor zijn hamer terug.

BOR.

Dat heet ik zingen !

HARALD.

Vult nog eens den hoorn !
Zoo schoon een lied verdient een tweede teug.

STOR.

Terwijl ik zong kon ik niet blusschen. Geef !
(*Hij drinkt.*)

ROLLO.

Het zij mij, jongsten zoon van dezen grond,
Vergund op 't oudste hoofd ervan te drinken,
Op onzen ed'len gastheer, vroom en vroed
En op zijn ed'le spruit aan zijne zijde.
Thor weze gunstig hunne have en leven.

STEMMEN.

Zoo moge 't zijn! Op Harald en zijn spruit!

(*De hoorn gaat rond, Harald en Ada danken met de hand.*)

ROLLO.

(*Middelerwijl tot Balde die van achter de woning vooruittreedt*).

Ei Balde, haal aan boord die berenhuid.

(*Balde af.*)

BOR.

Wie is die knaap die u zoo trouw verzelt?

ROLLO.

Een kind der Friezen! Tusschen hen en ons,
Ik meen mijn oom, lag eene vin'ge veete.
Ik deed mijn eerste vaart op eigen snekke.
Bij 't groene diep ontwaarden wij een wimpel,
De splitstong fladderde opgeruimd in top.
Jong Rollo, schreeuwde Ktor, een ruige rob,
Zie ginds een Fries! Gij hebt Geluk aan boord.
Van daag bekomt uw snekke 't eerste kleed,
Een kleed rood-fonklend als een winterzon.
Hij gaf een ruk aan 't roer en stuurde los,
'k Vernam zijn juichen boven 't bijzig wêer.
Het zeil, dat stond goed bij en 't harte zwol
Vol trotsche hoop in mijne jonge borst.
Wij gingen eene vaart zooals nog nooit.
Nauw in elkaars bereik, de spiesen sissen
En aangeklampt. Het ging er lustig toe.
De zee, die gulzig onze snekken likte
En brieschte, dronk bij gulpen 't rookend bloed.
Elk had zijn man gekozen, allen vielen
Tot op ons beiden. 'k Zie hem nog voor mij
Al beukend met den zwaren kanterboom,
Dien hij had losgerukt, aan Thor gelijk.
Dan vond ik half in een hoop werk verkropen
Dien kleine daar. Reeds greep ik zijnen nek

En met een ronden zwaai zou hij door 't ruim...
Toen, 'k weet niet hoe, ontwaarde ik plots ons beiden
Alleen. Mij trof zijn zwakheid en de kracht
Waarmeê hij zich aan 't leven kliste. D'arm
Verlamde en zonk, terwijl zijn mond met kussen
Mijn hand bedekte en mij zijn oog beloonde.

DERDE TOONEEL.

Vorigen. Balde (*brengt een ijsberenhuid en verdwijnt rechts.*)

STEMMEN.

o, 't Prachtig vel!

ANDERE.

'T Is van een beer!

ANDERE.

o Wonder!
Dat ziet ge toch als is 't van eenen witten.

ROLLO.

Die komt niet uit de streek. De grootste bruine
Uit onze wouden zijn er kleintjes naast.
Breidt uit en ziet wat stuk het is geweest.
(*Ze breiden het open. — Bewondering.*)
Ik zeg het graag, 'k versloeg het beest alleen!

STEMMEN.

Alleen, o Rollo, kom vertel den strijd!

ROLLO.

Op eenen tocht naar 't Noord werd aangelegd
Op Saaland, waar mijn draak ter kieling moest.
Toen hij herbreeuwd was zeilden w' uit naar Tronje,
Naar den bevrienden Jarl met rooden baard.

Na hart'lik welkom traden wij ter halle
En zaten aan bij 't geurig, dampend maal.
Daar bracht de wachter tijding van een troep
IJsberen met een schol aan land gespoeld.
Gesnap en zang verstomden. Op één woord
Van onzen vriend, ging 't juichend naar de stallen
En onder blij getoet werd uitgerukt.
Wij reden door het ommeliggend woud,
Langs schorre kuste naar 't gewezen punt.
Wij werden niets gewaar. Een hoopje reden
Dan rechts en links en gingen op verkenning.
Op eens een woest gegrom en eer we 't weten
Zijn twee, drie van de paarden omgerend.
De Jarl ook! 'k Spring te gronde, werp mijn spies
Die vast gaat zitten in den rechter schouder.
Een naar gebriesch en met den zwarten muil
Wijd open, staat het ondier vlak voor mij
En overeind! Geen tijd om 't zwaard te grijpen!
Ik vat hem bij de keel, hij prangt me tegen
Zijn borst dat mij mijn adem wegschiet. Maar
De stoot was te verwoed, wij rollen beî
In 't zand, hij over mij ik over hem.
Nu hield ik hem den strot vast toegeknepen.
Hij snoof als 't onwêer, smakte met zijn tong
En binnenin voelde ik het kokend grommen.
Een ruk en 'k had mijn mes en met één streek
Reet ik den breeden balg hem gapend open! —
Ziet toe en zegt : was het geen meestersneê?

STEMMEN. (*Men bezichtigt de randen.*)

Heel zuiver, ja voorwaar, een meestersneê!

ROLLO.

Wil zij voor mij haar hoogsten prijs verwerven
Zoo, Harald, neem dit klein geschenk van mij!

HARALD.

Ik dank u, wakker Rollo, jonge vriend,
Een zoet geschenk dat wijst op groote daad.

WOLFERT.

Ei Rollo, gij hanteert dus flink de spies!

STUR.

Of hij het kan als onze Wolfert hier?

STEMMEN.

o, Ja! o, Ja! Wat is het woord van Harald?

HARALD.

Ik schep vermaak in vriendeliken strijd.

BOR.

Heisa, de spiesen! Rollo sta uw man!
(*Wijst op Wolfert*).
De beste boog en spies in onzen lande.
(*Men brengt spiesen.*)

WOLFERT.

(*Neemt er eene, en wikt ze een weinig, ziet naar omhoog en wijst*).

In gindschen dwarstak, merkt, juist in den oksel.

(*Hij legt zijn mantelken af* (*pallium*) *wat hij alleen draagt en stelt zich in postuur. Allen staan vol verwachting. Hij werpt.*)

STEMMEN.

Dat is getroffen! Rollo, doe *dat* na!

(*Rollo neemt eene spies, ziet op en werpt; algemeene verbazing.*)

EENE STEM.

Op d'eigen spits van Wolfert's spies! Ei, ziet!
Zij slingert heen en weer!

ANDERE.

Zij valt! Zij valt!

Ze valt op den grond. Bor neemt ze op en roept uit:)

BOR.

't Is die van Wolfert en de spits is af.
(*Hij geeft ze rond.*)
Dat was een worp!

STUR.

Maar nu de boog aan 't woord!
(*Men brengt boog en pijlen*)

STEMMEN.

Ja, ja, de boog! Die mag het pleit beslechten!

STUR.

Ei, Wolfert, zeg wat dunkt u van *uw* schot?
Met éénen pijl den anderen in twee.

WOLFERT.

Mij wel! (*neemt den boog.*)
Een pijl!
Nog één!
(*Onderzoekt.*)
Een andre! — Zoo!

(*Neemt een pijl tusschen de lippen, legt aan, allen staren naar omhoog. Hij schiet, neemt den tweeden, schiet weer. Een pijl en twee helften vallen neer. Men juicht en meet beide helften. Zij passen. Ada reikt aan Wolfert een der bloemen die zij in de hand heeft. Wolfert neemt ze aan en meteen de hand. Ada wordt rood en ontstelt. — Allen stil. Rollo neemt den boog en twee pijlen. Zooals bij Wolfert, passen beide helften. Algemeen gejuich. Wolfert neemt beide helften, ziet ze bitter grimlachend aan en werpt ze verachtelijk weg. Ada reikt Rollo ook een bloem.*)

ROLLO (*tot Ada*).

's Mans kracht wordt liefst gekroond door vrouwenhand.
(*Harald reikt hem de hand.*)
(*tot Wolfert*).
Nog niets beslist! Wat dunkt u van de bijl?

HARALD.

Dat i de koningsworp!

ROLLO (*tot Balde*).

Geef, Balde, geef!

(*Balde die ze reeds gehaald had, geeft de bijl. Allen gaan in 't ronde staan en zien benieuwd in de hoogte.*).

ROLLO.

In welke kruin?

(*Men roept.*)

Hier in den beuk!

ROLLO (*werpt.*)

Ziedaar!

BOR.

Bij Thor! De kruine dreunt, de bijl zit vast!

(*Allen keeren zich tot Wolfert.*)

WOLFERT (*bitter*).

Mijn hulde, koning, hebt niets meer te leeren!

(*wendt zich af.*)

HARALD (*tot Rollo*).

o, Zoon mijns ed'len vriends, uw vader waard!
Ik schenk u 't duurst wat mij aan hem herinnert :
Een gouden snoer met fonk'lende edelsteenen,
Dat hij op verren zuidertocht verwierf.
Ik haal en hang het op uw kloeke borst.

(*Harald wil gaan, daar verschijnen twee Romeinsche soldaten.*)

VIERDE TOONEEL.

Vorigen. Twee Romeinsche soldaten.

Aan allen hier in 't rond wordt aangemeld
De komst van den Legatus! Hij verwacht
Bij zijne komst eerbiedigend onthaal,
Zoo als 't de wereldstad van elk vereischt.
Hij wenscht te zitten over goed en kwaad
(*tot Harald*)
En noodigt zich bij Harald uit ten eten!
(*Soldaten af, Wolfert en Stur volgen terstond.*)

VIJFDE TOONEEL.

(*Algemeen zwijgen. Men drukt elkander de hand en groepwijze verdwijnen allen.* **Rollo** *met* **Balde** *op den achtergrond, terwijl* **Harald** *beide vrouwen de trap opleidt en naar binnen wenkt.* **Stor** *die met het hoofd op de tafel in slaap lag sedert het laatste verhaal van Rollo staat brommend op en zingt. Slaven nemen de tafels op en dragen ze weg.*)

STOR.

Wanneer ik word de vorst der reuzen
Dan lach ik, lachers, laatst,
Dan hang ik kegels aan uw huizen
En aan uw neuzen, neuzen,
neuzen. ..
Ha, ha, ha!... (*strompelt rechts af; stoot aan een paal.*
Ei, hebt gij keien in uw kop voor oogen,
Dat gij den vriend der mede, Stor, niet ziet!
Welnu die hem niet ziet, die voelt hem toch (*af*)

ZESDE TOONEEL.

Harald, Rollo, Balde.

ROLLO.

Wel, ed'le Harald, wat beteekent dit?
Ik vind geen woorden om mijn spijt te malen.
De vrienden, d'een als d'andre, gaan van hier,
Als vreesden zij besmetting voor hun longen!
o, Harald, Harald, is dit immer zoo?

HARALD.

Mijn zoon, zoo is het immer sedert lang.
De hooggeroemde vriendschap der stad Rome
Verdort ons vrij bestaan als eene pest.
De jongren steekt zij aan met haren adem
En d'oudre zonder steun verkropt en zwijgt.

ROLLO

Niet alle jongren toch noch elken oude;
Wel vele vind ik eensgezind met mij,
Bij wie de wrok zijn angel heeft bewaard.
Getuige d'indruk dien de Skalde wekte;
Die pookte 't smeulend vuur en geeft mij hoop...
(*Poos.*)

HARALD.

o, Rollo, Rollo! Vrij moet onze grond,
De dierbre, heilge grond!. .
(*Naderend gerucht.*)

(*Rollo wil spreken. Harald wêerhoudt hem met de hand.*)

Geef mij uw hand!

(*Beide leggen hun andere hand plechtig op hun borst, staren ten hooge en dan elkaar in d'oogen; dan een druk en zij scheiden. Rollo en Balde vlug af.*)

DR. HALLER.

OPEN BRIEF AAN DE ANTWERPSCHE SCHILDERS (1).

Kunstenaars !

AARTWEL! Ik ben uit uw midden vertrokken, uit uw woelige midden, naar een stiller oord. Draaiorgeltonen en straatgezang, gedender van natiewagens, gekrijsch van kranen, schrille leurderskreten, 'k en hoore ze niet meer : God jonde mij de landrust weêr en de lieve liederen zijner vogels

Vaartwel, gij allen die mij uwe gulle vriendschap schonkt; vaartwel, gij allen die 'k slechts van name kende, doch wier doening ik vereerde, en wier drempel ik graag om « in te kijken » zou overschreden hebben, hadden de omstandigheden mijn pad niet plotselings elderswaarts gewend. — Vaartwel, en wat ik u wensch, 't is dat gij allen kunstenaars moget zijn en blijven, kunstenaars in den vollen zin des woords.

Waarlijk kunstenaar zijn, 't is veel : 't is allemans gelijke zijn, en dus de achting, den eerbied, de bewondering wegdragen van allen die 't goed meenen, eender aan welk geloof, aan welk land, aan welke gezindheid zij behooren. De kunstenaar moet in zijn hert den klop gevoelen der herten van gansch zijn volk ; hij en zijne kunst moeten alleszins eigen zijn aan dat volk, dat hij ten leeraar, ten tolk, ten beschermer, ten wreker strekt. Hij

(1) Vervolg, zie blz. 266. 1ste halfjaar 1899.

moet kunnen opstaan en spreken, daar waar handelaar, staatsman en ambtenaar zwijgend achteruitdeinzen, hij moet elkendeen aanzien als mensch en bij machte zijn vorst en beul en sjouwerman met eene zelfde maat te meten. Hij moet vuur slaan uit de keien langs zijn pad en zijn vernuft moet rond hem een lichtkrans werpen van schoonheid en van adel. Zijne macht ligt in zijne zelfoffering; zijn rijk is bevestigd in het gemoed der braven en zijn roep is : Excelsior! Hooger, hooger! — Ja, hooger, ondanks de steilte, want des kunstenaars leden zijn gezalfd lijk die der strijders uit de oudheid; verder! ondanks de lange, slechte baan, want hij heeft een sterken pelgrimstaf ter hand en de planten zijner voeten zijn verhard tegen 't schronzen van scherf en doorn.

De kunst is de stem van het ingeborene goede en schoone, 't is het geweten dat, alle wetten versmadend, alle wetten te boven gaat en vóór alle wetten bestond. — Dáárom is de geest der kunst één en dezelfde, 't zij gelijk in welken vorm harer uiting. Die geest, — een geest van eenvoud, van algemeene rechtveerdigheid en goedheid, — moet schuilen in een schilderwerkje van eene hand groot, zoowel als in eene schepping die gansche muren bedekt, in een puntversje zoowel als in een heldendicht, in een sprookje zoowel als in eenen roman, in het beeldje dat het schouwbord versiert zoowel als in de reuzenbeelden der muzeums, in het kamerlied zoowel als in het geestelijk zangspel. Die geest is één en moet één blijven, ondanks alle persoonlijkheid, ondanks alle zelfstandigheid der kunstenaars. De vernuften benaderen elkander in de mate hunner grootheid en verkondigen de tien geboden Gods in de mate hunner macht. — Hoe weinig verschil van aard is er tusschen de groote kunstenaars van vroeger en de groote kunstenaars van thans! Zie! Wat nauwe verwantschap hebben niet ondereen de psalmen Davids, de treurspelen van Shakspere en de novellen van Cremer! de beeldhouwwerken der oude Eufraat- en Tigrisvolken, die der Grieken en die der beeldhouwers van den dag van heden. — De schilderijen van Van

Eyck, die van Titiaan en die van Gallait! 't Is dat de jaargetijden nog altijd komen en gaan als vóór eeuwen, 't is dat de menschen nog altijd denzelfden nooddruft, dezelfde zintuigen en gevoelens hebben als in de oorspronkelijkste tijden, 't is dat de natuur de natuur gebleven is en dat de groote kunstenaar van alle eeuwen de natuur te rade ging. — De natuur is vol leven en beweging, zij biedt toestand op toestand aan, hare afwisseling is oneindig. Daarom is er geheugen noodig om een groot kunstenaar te zijn, om den trek in 't wezen, de kleur in de lucht weer te geven, en daarom zouden de kleine kunstenaars eene natuur behoeven die zonder beweging voor hen blijft liggen. Die kleinen aanschouwen de natuur met eene vooringenomenheid die hen belet het licht te zien waar het licht is, de duisternis waar de duisternis heerscht. Zij zijn éénzijdig en loopen in de leibank van scholen en van stellingen. Zij hebben begrip van hunne kleinheid, doch ze willen niet bekennen dat hunne scheppingen afzichtelijk breed van heup en smal van schouder zijn. Zij meenen van die wanstaltigheid te wettigen door zich den naam van optimist, pessimist, impressionist of iets dergelijks te geven, of door, in den geest onzer eeuw, stukwerkers te worden. Hun werk gaat slechts tot ter oogen, omdat het slechts van de oogen komt, niet uit het herte.

Antwerpsche schilders! gij offert meest allen nog op het altaar der gezonde kunst, doch menigeen onder u werkt te weinig in evenredigheid van het getal zijner voortbrengsels. Diepte ontbreekt meer dan ervarenheid en kunde, gedacht meer dan geleerdheid. — Waarom uwen tijd versleten aan beuzelarijen daar de toekomst minachtend de schouders zal voor optrekken? Waarom niet, of ware 't maar ééns per jaar, al uwen moed, al uwe wilskracht bijeen gegrepen, om weer te geven wat uw oog gezien, uwe ziel gebroeid heeft! — Eilaas, in de laatste jaren zijn ze dun te zien geweest, de stukken van de gehalte der « Boogschutters » van Leo van Aken, van Luytens « Kinderen der Zee », van Ruls, « Mooien

herfstdag ». — Men bekijkt soms duizend schilderijen zonder éénе maal getrild te hebben. 't Is alsof de meeste schilders noch liefde, noch medelijden, noch leed, noch vreugde kenden; 't is alsof de poëzie van natuur en leven geenen vat en had op hen. - Welk recht hebben zij dan op den adellijken naam van kunstenaar? — Geen!

God zij gedankt! binnen Antwerpens wallen leeft er meer dan één schilder die weerdig den naam van kunstenaar draagt, meer dan één wiens faam langer leven zal dan het huidige geslacht. Daar zijn er oudere en daar zijn er jongere. Onder de jongere zijn er die gaven genoeg bezitten om de beste onder de ouderen te overtreffen. — O, gij jeugdige geesten, put uwe grootste kracht in eigene bezieling, doch en spot met de ouden niet! Weest van uwen tijd, doch weiger niet van u soms mêe te laten slepen door Rembrandt, Hals of Rubbens. Toets u soms aan de waarheid, de diepte, de vlugheid, de klaarte, de weelde, den overvloed dier uitstekende meesters. Het genot hunner verbazende scheppingen zal een spoorslag zijn voor uw eigen vernuft, en de heilige wonde die de Heer in uw jeugdig herte sloeg zal dieper worden en u meer zeere doen,... 't geen ik u allen wensch en jonne!

E. DE GRAVE.

Moortzeele.

IETS OVER IDEALISME EN REALISME,

NAAR AANLEIDING VAN

HILDA RAM'S *Familie Schrikkel, I.*

MERKWEERDIG is dit boek niet alleen om zijne innerlijke gehalte, maar ook om de nieuwe, meer realistische strekking, die het in onze Letterkunde aanduidt.

Het volksverhaal, gelijk wij dit tot heden meest kenden, was de ontwikkeling van ééne, zooniet grootsche, dan toch aangrijpende handeling. Veelal gold het de liefde van een jong paar; de knoop van het verdichtsel was : « Zullen zij getrouwd geraken, en hoe? » Andere malen was het de lijdende onschuld, waar men zich met klimmenden angst moest van afvragen : « Zal zij verdrukt blijven of bevrijd en gewroken worden. » — Ofwel het was een grootsch pleit van vaderlandsliefde of menschelijkheid, dat voor de oogen des lezers ontrold werd; maar altijd toch deed de eenheid in de handeling onze gedachten en gevoelens rond één middenpunt draaien dat geest en hert geboeid hield. De helden en heldinnen waren dan ook geene gewone menschen; doorgaans moesten zij door ongemeene zielkracht strijden tegen de duivelsche boosheid hunner vijanden, tegen een onverbiddelijk noodlot, of tegen haast bovenmenschelijke hinderpalen. Geheimzinnige misdaden, benarde toestanden deden den lezer met opgehouden adem voortijlen naar de ontknooping en dikwijls het uur van slapengaan vergeten; in één woord : menschen en daden

werden *geidealiseerd*, het was de strijd van het denkbeeldig goede tegen het denkbeeldig kwade.

Waarheid, in den zin van overeenkomst met de werkelijkheid des levens, steekt er in zulke verhalen heel weinig; en toch ligt dat idealiseeren, dat volscheppen, zoo diep in de natuur der menschen, dat de Letterkunde, die het zou willen over boord werpen, er noodzakelijk na eenigen tijd moeste toe terugkeeren. Hoor den eenvoudigsten mensch in zijne gesprekken over personen en gebeurtenissen : hij zal hier alles overschoon, ginder alles verachtelijk vinden, alhoewel in werkelijkheid diegenen, die hij bespreekt, een mengsel waren van deugd en ondeugd, van vrome kracht en menschelijke zwakheden.

Hilda Ram toont ons echter in het onderhavig werk dat niet op den weg van het idealisme alleen kunstgewrochten kunnen ontluiken. « Alledaagsche menschen en alledaagsche gebeurtenissen ! En toch een heerlijk boek ! » Aldus zou iemand zijne beoordeeling er over kunnen samenvatten.

Eenheid in de handeling is er eigenlijke geene : men dobbert mee over de op- en afgaande baren van voor- of tegenspoed waar de burgersfamilie Schrikkel op voortzwalpt. Men stelt belang in haar lot; doch een knoop is er niet. Vandaar ook dat wij het verschijnen van het tweede deel niet hoeven af te wachten om deze beoordeeling te schrijven; zeker zien wij dit met nieuwsgierigheid te gemoet ; doch, moest de schrijfster nu haar verhaal afgebroken hebben, zij zou ons niet gansch onbevredigd laten : immers wij wachten niet angstig naar eene ontknooping; die gespannen- en opgewondenheid, waarmee gewoonlijk romans gelezen worden, heeft hier geene reden van bestaan. Wij doorbladeren het boek met kalm genot en, als ons werk of ons bed ons van de lezing wegroept, zullen wij het met voldoening wegleggen om er morgen nog eens eenige genoeglijke uren mee te slijten.

Helden of heldinnen treden er niet op : geene hemelsche, ook geene duivelsche wezens, maar *menschen*

uit geest en stof, uit goed en kwaad, uit kracht en zwakheid gekneed. Vrouw Schrikkel, voor wie de lezer de meeste meewarigheid gevoelt, is een braaf vrouwken, maar toch niet veel meer dan een goed sukkeltje. Baas Schrikkel is een huistiran, die niets begrijpt van de zachtere vrouwelijke aandoeningen zijner Anna; doch zijne herteloosheid is geen slechtheid : hij werkt als een slaaf om zijne familie te doen vooruitkomen, en, heeft hij eens iemands lijden begrepen, als b. v. dit van het onnoozel betichte Cyntje, dan zal hij niet rusten vooraleer hij de verlossing hebbe bewerkt. De oud-majoor Van der Ael is een braaf, rechtschapen man, wiens grootste genot is anderen gelukkig te maken ; maar onder zijne schors van krijgsman bergt hij vrouwelijke nieuwsgierigheid en kinderachtige zwakheden. — En zoo is het met al de personen van het verhaal : allen hebben hunne deugden en hunne gebreken. Maar hoe schoon zijn die portretten geteekend! Hoe levend spreekt hun karakter uit hunne woorden en daden! In het scheppen van karakters, en inzonderheid van vrouwenkarakters is Hilda Ram eene meesteresse. Dit had zij reeds getoond in hare *Klaverkens*, in *Verhuizen* en in andere harer gewrochten. Dit toont zij meer nog in de *Familie Schrikkel*. Welke verscheidenheid, welke juistheid in de opvatting en welke getrouwheid in de doorvoering!

Door dit meesterlijk vermogen weet zij de alledaagschheden met den glans der kunst te verhelderen, ze belangwekkend en boeiend te maken.

Een begaafd schilder doet ons met zoete wellust verwijlen bij een spelend kindje, bij een slapend grootmoederken, ja bij hondjes of katjes. Zoo ook heeft de Letterkunde geene buitengewone dingen noodig om ons te boeien; maar toch behoeft er oneindig meer kunst om de aandacht wakker te houden voor het op- en afgaande huiselijk leven eener eenvoudige burgersfamilie, dan om de verbeelding op te jagen door eene reeks moorden of eene verwikkeling van schrikkelijke geheimen.

Dan, ook de indrukken, die de lezer uit dit gezonde

realisme mededraagt, zijn veel heilzamer en hechter dan die uit de ingebeelde, hoogopgevijzelde tooverwereld der gewone romans. In een boek als de *Familie Schrikkel* leert men leven; immers de schrijfster heeft ons niet buiten onzen dagelijkschen kring gevoerd, maar zij heeft ons in dezen doen opmerken en overwegen, wat wij enkel hadden gezien zonder het te zien.

Daarbij (en dit is veel in onze sombere eeuw van twijfelzucht en wanhoop), zij leert ons de menschen beminnen : zij wekt medelijden voor de versukkelde deugdzaamheid, maar ontsteekt geenen haat; zelfs hare minst gevleide personaadjes zijn in den grond maar groote kinderen, bij wie erge gebreken zich hebben ontwikkeld, maar die in hun binnenste nog veel goeds bewaren.

Zedelijk is het boek ongetwijfeld. Dit spook van echtbreuk, dat in het begin des werks zijnen kop eens laat zien, is gauw verdwenen : gelukkiglijk ! Laten wij aan de Franschen het exploiteeren dier zedelijke ellende !

Realisme staat in veler oogen gelijk met plat- of gemeenheid, ja met onzedelijkheid. Het voorbeeld van Hilda Ram toont ons hoe verre zij het mis hebben, en het is juist omdat wij in de *Familie Schrikkel* zoo goed het waar verschil leeren vatten tusschen het idealisme en het goede realisme, dat wij er deze kleine studie aan gewijd hebben.

Wij bekennen dat het realisme, daardoor zelfs dat het getrouw de werkelijkheid wil weergeven, meer aan ruw- en naaktheid blootgesteld is : wie ons de vruchten zijner opmerkzaamheid over den handel en wandel der menschen wil meedeelen, vergeet allicht dat hij eene keus moet doen in het ware. Slechts dan nochtans zal zijn werk kunstwerk zijn : eene schilderij en geene lichtprente.

Het zien kan den schrijver niet ontslaan van denken en gevoelen : nooit mag hij ontaarden tot een zielloos machien.

Realisme geeft ook nog gemakkelijk aanleiding tot onzedelijkheid, omdat de alledaagschheden, die het voorstelt, uit hun eigen niet belangwekkend genoeg zijn; daaruit

volgt dat zij ofwel met veel kunst moeten verwerkt, ofwel met iets anders gekruid en gepeperd worden. En dit iets is meestal het wulpsche. Maar dan ook is het gedaan met de kunst; want het gevoelen der wulpschheid is iets heel anders dan het schoonheidsgevoel; het eene is zinnelijk, het andere geestelijk. Het eene door zijne feller prikkelingen doodt het andere. De schoonste bladzijden van zulk een boek zullen overgeschrikkeld of met ongeduld gelezen worden, aangedreven als men is om weer eens iets « aardigs » tegen te komen. Zoo is een gealcooliseerde slechts nog prikkelbaar voor den smaak van genever. Men gaat naar den kunstenaar als naar eenen vuilklapper, maar men weet hem dank omdat hij, door eenige letterkundige schoonheden, ten minste eenen glimp van kunst aan zijne geilheid gegeven heeft en aldus aan zijne aanhoorders een eerlijk voorwendsel aan de hand heeft gedaan.

Doch er is deftig realisme, evenals er vuil idealisme bestaat. De *Familie Schrikkel* is niet alleen geen ontstichtend, het is integendeel een onderrichtend boek.

Het is, zoowel in wat het voorstelt, als in de manier van voorstellen, fel *vrouwelijk*. Sommigen ook zullen vinden dat de schrijfster wel wat veel filosofeert : hare beschouwingen zijn gelukkig kort, maar nogal dikgezaaid. Ook is het uitpluizen van het menschelijk hart, het opspeuren der geheime drijfveer van handelingen en woorden, hier en daar wat ver gedreven en verzwakt soms de belangstelling. « C'est le défaut de la qualité, » zouden de Franschen zeggen.

In alle geval een schoon en merkwaardig boek, waar de nu herschapen « Duimpjesuitgave » eer van haalt.

Met zijnen voorganger in dezelfde uitgave, namelijk Stijn Streuvels' *Lenteleven*, heeft onderhavig werk dit gemeens, dat beide gewrochten realistisch zijn en eene weersplete van het werkelijk leven, gelijk de schrijvers het rond zich hebben opgemerkt. Beide getuigen van begaafdheid. Maar welk verschil! Zoo grof en zinnelijk het realisme van den Vlaanderschen schrijver is, zoo fijn en zielkundig is dat van Hilda Ram. *Lenteleven* is het boek

van bloote beenen; in de *Familie Schrikkel* integendeel wordt het menschelijk hart met zijne geheime plooien voor ons blootgelegd. Beide schrijvers hebben afgezien en afgehoord wat zij voorbrengen, zij schilderen naar het leven; maar Stijn Streuvels zag weleens door eenen valschen bril en doet de eenvoudigheid onzer vlaamsche boeren in afstootende ruwheid ontaarden, met verwaarloozing van het innig zieleleven dat onder die grofheid schuilt.

't Is waar, Stijn Streuvels was aan zijnen eersteling; hij zal voorzeker zijnen smaak nog louteren en zich boven de lage en verlagende zinnelijkheid verheffen, daar integendeel Hilda Ram ons reeds aan meesterlijke schetsen gewend had.

F. DRYVERS.

EEN BOEK OVER ONZE HEDENDAAGSCHE SCHRIJFTAAL.

Gallicismen in het Zuidnederlandsch. *Proeve van taalzuivering door* WILLEM DE VREESE. — Gent, A. Siffer. 1899.

EENIGE jaren geleden verscheen in het *Nederlandsch Museum*, onder den titel *Zuidnederlandsche Taal- en Letterkundige Wetenschap*, eene reeks artikelen van den heer W. de Vreese, waarin een werk van den heer Haerynck over Boendale en zijn tijd, aan eene scherpe critiek werd onderworpen (1). In eene nabetrachting vond de schrijver gelegenheid om te wijzen op de onvoldoende taalkennis van de meesten onzer vaderlandsche letterkundigen. Toen reeds sprak hij het als zijne meening uit, dat schier al onze Zuidnederlandsche geschriften uit de laatste zestig jaren getuigenis afleggen van onbedrevenheid in het gebruik der moedertaal, en dat inzonderheid de invloed van het Fransch op de woordenkeus en den zinbouw maar al te duidelijk merkbaar is. Stond een arbeid als die van den heer Haerynck, om het onwetenschappelijke der methode, reeds beneden peil, onzen schrijvers werd daarenboven

(1) Zie *Nederl. Mus.* 1890, I, blz. 53 en vlgg., 285 en vlgg.; II, blz. 5 en vlgg., 73 en vlgg.; 333 en vlgg.; 1891, I, blz. 102 en vlgg.; blz. 212 en vlgg.; blz. 329 en vlgg.

op het hart gedrukt, dat, wilden zij ooit met de Noord-nederlandsche letterkundigen op éene lijn worden gesteld, degelijker en grondiger studie hunner taal een allereerste vereischte was.

In deze bewering lag in zoover iets nieuws, als ze, naar ik meen, nog nooit op zoo stelligen toon, en als het ware op het doel af, werd geuit; doch voor hen, die in de gelegenheid waren geweest over onze Zuidnederlandsche letteren hét oordeel van bevoegde rechters in te winnen en dat oordeel op prijs stellen, klonk ze allesbehalve kettersch. Dat de fraaiste letterkundige gewrochten, die ons land in deze eeuw heeft opgeleverd, in eene taal zijn vervat, waarvan de Nederlandsche schéring telkens door een inslag van buitenlandsch merk wordt gekruist, was tot op onzen tijd geene verborgenheid gebleven. De verklaring van het feit ligt voor de hand: de Fransche taal hier te lande in alle takken van bestuur heerschappij voerend, — en onze opvoeding geheel behéerscht door de gedachte, dat de geboren Vlaming zich toch vooral thuis moet leeren gevoelen in eene omgeving, waar de taal van elke uiting van hooger leven — enkele kringen uitgezonderd — Fransch is. Daarbij, geene of weinig aansluiting met Noord-Nederland. Wie met dezen toestand bekend is, kan er zich niet over verwonderen, dat de moedertaal, die zich aldus haar levensterrein ziet betwist, haar zuiver karakter verliest.

Doch, ondanks dit natuurlijk verband tusschen oorzaak en gevolg, het onnatuurlijke van het feit zelf in 't licht te stellen, waar toch de reactie tegen de verfransching sedert lang was ontstaan; en degenen, die zich — bewust of onbewust — aan taalverbastering schuldig maken, te wijzen op den omvang van het kwaad en op het groote belang, dat daarbij op het spel staat; — dit was de bedoeling van den steller der aangehaalde artikelen.

Dat deze bedoeling toen echter niet geheel tot

haar recht kon komen heeft de heer De Vreese zelf gevoeld. « Ik durf beweren » schreef hij in het laatste zijner artikelen, « dat, op luttel uitzonderingen na, geen dezer beide dingen » — namelijk kennis onzer taal en onzer letterkunde — » in Zuid-Nederland bestaat;... Misschien doet de gewenschte gelegenheid zich wel eens voor om te bewijzen dat het waar is, wat ik schreef in een mijner voorgaande opstellen: dat taal en stijl van den heer Haerynck niet slechter zijn dan wat wij over 't algemeen te lezen krijgen. »

Toen de Koninklijke Vlaamsche Academie in 1895 met haar prijsvraag kwam over gallicismen (1), was dat een kolfje naar Dr. De Vreese's hand. Dit was nu voorzeker eene « gewenschte gelegenheid »; en dat ze door hem werkelijk was afgewacht blijkt uit de inleiding tot het boek, dat, als antwoord op die prijsvraag met goud bekroond, thans het licht heeft gezien, en waarin ons verzekerd wordt, dat « het grootste gedeelte van het verwerkte materiaal reeds gedurende de jaren 1887-1891, bijeenverzameld (werd), lang vóor de Koninklijke Vlaamsche Academie de prijsvraag uitschreef. »

Hoe heeft de schrijver van *Gallicismen in het Zuidnederlandsch* zijne taak opgevat?

« De eerste plicht, dunkt mij, » lezen wij op de eerste bladzijde der inleiding, « welke door deze (prijs)vraag aan hem, die ze wil beantwoorden, opgelegd wordt, is: te bewijzen, dat de gallicismen, welke hij behandelt, wezenlijk in gebruik zijn. »

De gallicismen moeten dus, als het ware, op het

(1) Gevraagd werd: « Eene volledige lijst van de huidige in onze taal meest voorkomende gallicismen, met aanduiding van de zuiver Nederlandsche woordschikkingen of uitdrukkingen. »

leven worden betrapt; en daartoe moest een aanzienlijk gedeelte onzer hedendaagsche Zuidnederlandsche literatuur aan een nauwkeurig onderzoek worden onderworpen.

Als een geoloog, die de sporen wil aanwijzen, welke eene overstrooming in eene landstreek heeft achtergelaten; of die langs de bergwanden de uitwerkselen eener vulkanische uitbarsting tracht na te speuren, en daartoe zijn blik laat gaan over aanslibbingen en uitschuringen, over lavastortingen en losgelaten rotsblokken; aldus doorvorschte de schrijver van *Gallicismen* een ontzagwekkend aantal bladzijden druk, — alles Zuidnederlandsche proza en poëzie uit den laatsten tijd, — om met gespitst waarnemingsvermogen daaruit aan te teekenen, wat hem voorkwam zijn ontstaan te danken aan inwerking van Fransche woorden en Franschen zinbouw, Franschen gedachtengang en Franschen geest op het gemoed en de taal zijner landgenooten. Het baatte niet of ook al een dichterlijk beeld, eene mannelijke gedachte voor het onnederlandsche der uitdrukking om genade smeekte; onmeedoogend werd deze laatste ingelijfd bij de allengs tot een heirleger aangroeiende gallicismen, zoodra ze het merk der zuidelijke afkomst op het voorhoofd droeg.

Doch het kon den samensteller van het boek niet te doen zijn om een aantal distelen te lezen. Onder den aandrang eener vurige liefde voor de moedertaal opgezet, moest het ondernomen werk ook liefde voor de moedertaal aankweeken, en zelfs de aanwijzing der zuivere Nederlandsche woorden of uitdrukkingen mocht, op hare beurt, slechts middel zijn tot bereiking van een hooger gelegen doel: het bevorderen der zuiverheid onzer spreek- en schrijftaal.

Of dit doel zou bereikt worden lag, wel niet uitsluitend, maar toch voor een aanzienlijk deel aan de uitwerking en de behandeling der stof. Ook hier

was in de eerste plaats beperking een onafwijsbare eisch: beperking in het opnemen der te bespreken gevallen, beperking in de behandeling van het opgenomene.

Willen wij nu voor ons zelf uit den geleverden arbeid nut trekken, dan is het noodig dat we ons van beide nauwkeurig rekenschap geven.

De beperking in het opnemen der te bespreken gevallen: hierbij hebben we niet zoozeer het oog op het weglaten van datgene, wat uit den aard der zaak niet behandeld kon worden, en waarop in de inleiding, blz. XIX en vlgg. wordt gewezen — zooals bij voorbeeld gallicismen in de beeldspraak, in den gedachtengang, in de klankleer en wat dies meer zij, — als op de beperking in de stof zelve, door den schrijver aldus reeds binnen zekere grenzen afgebakend. Gallicismen in den woordenschat en gallicismen in de constructie: aldus zouden de twee hoofdafdeelingen van het werk heeten. Maar niet alle gallicismen in den woordenschat of in de constructie zouden worden opgenomen. Om te begrijpen welke opvatting daarbij tot leiddraad heeft gestrekt, is het niet overbodig een blik te werpen op de algemeene verschijnselen, die zich bij de langzame en onophoudende verwording van elke levende taal voordoen.

Beschouwt men een in hedendaagsch Nederlandsch geschreven opstel, en vestigt men zijne aandacht op de historische ontwikkeling der taalvormen, dan zal men talrijke woorden en zegswijzen kunnen aanteekenen, waarvan het bestaan niet zeer hoog opklimt. Elke tijd roept nieuwe toestanden in 't aanzijn, en, naast nieuwe ontdekkingen op allerlei gebied, ook nieuwe denkbeelden, nieuwe beschouwingen over leven en kunst, staat en maatschappij. Woorden als *spoorweg*, *draadgeleiding*, *rijwiel* dragen een onmiskenbaren negentiendeeuwschen stempel. Het woord *staathuishoudkunde* is niet veel ouder,

ofschoon het begrip uit het midden der verleden eeuw dagteekent. Naast dergelijke benamingen van inderdaad nieuwe dingen, doemen woorden op, die niet zoozeer hun ontstaan danken aan vroeger onbekende zaken, doch oude, reeds bestaande denkbeelden in een eenigszins nieuw licht plaatsen. Wanneer een begrip meer algemeen wordt ontstaat ook dikwijls de behoefte aan eene andere uitdrukking. Het begrip *bewonderenswaardig* is natuurlijk zeer oud; toch zal men het woord bij onze schrijvers der zeventiende eeuw te vergeefs zoeken. Men vergenoegde zich toen met *wonderbaar* of *wonderlijk*, of nam de toevlucht tot eene omschrijving. *Heilbegeerige* menschen zijn er ten allen tijd geweest, doch ook dit bijvoeglijk naamwoord was in de taal der zeventiende eeuw onbekend. En hoeveel *staatsbemoeiïng* of *wanbeheer* er toen ook geweest zij, de behoefte aan benamingen voor deze begrippen werd nog niet levendig genoeg gevoeld om die woorden in 't aanzijn te roepen. Op het gebied der *kunstnijverheid* heeft het Nederlandsche volk in sommige tijdperken zijner geschiedenis, — onze kunstverzamelingen leggen er getuigenis van af — eene hooge vlucht genomen; echter duurde het tot op onzen tijd vooraleer deze tak van nationale werkzaamheid zijn eigen, passenden naam erlangde (1).

Aldus verrijkt de spraakmakende gemeente de taal voortdurend met nieuwe vormen. Wel staat daartegenover dat enkele vormen verouderen en uit den woordenschat verdwijnen, doch op dit oogenblik is zulks voor ons van geen belang.

Waaraan worden die telkens nieuwe vormen ontleend? Enkele ontstaan door toepassing van den reeds bestaanden woordenrijkdom, met of zonder afleiding door middel der gebruikelijke voor- en

(1) Ten onzent spreekt men van *nijverheidskunsten* (arts industriels), doch dit is een gallicisme.

achtervoegsels. De hooger vermelde woorden behooren tot deze categorie. Men kan zeggen dat ze hun ontstaan danken aan de natuurlijke groeikracht der taal, op den bodem harer historische ontwikkeling.

Van sommige andere woorden, al vertoonen ze een zuiver Nederlandsch karakter, kan zulks niet worden beweerd. De gezamenlijke spoorweglijnen van eene min of meer uitgebreide landstreek noemt men het *spoorwegnet*. Van het standpunt der Nederlandsche taal is dit woord onberispelijk gevormd, doch het ligt niet in den aard van ons volk iets een net te noemen, dat er alleen op de kaart als een weefsel uitziet, en waarin bovendien geen mensch of ding ooit gevangen of verward raakt. Met het woord *net* is voor het Nederlandsche taalgevoel innig verbonden het begrip *bij elkander houden* (hulsel voor het hoofdhaar, bij voorbeeld), of *gevangen houden* (vischnet), zoodat *een net van leugens*, *een net van bedriegerijen* veel natuurlijker klinkt dan *een net van lijnen*. Het woord *spoorwegnet* zou niet bestaan, zoo men in 't Fransch niet sprak van *réseau des chemins de fer*. *Stratennet* en zelfs *dradennet* (het dradennet der telephoon, bij voorbeeld) zijn van denzelfden aard.

Wanneer de verzakking van een bouwwerk moet worden te keer gegaan door er van onderen metselwerk tegen aan te brengen, heet dit van ouds *onderbouwen*, en het aldus aangebrachte metselwerk heette vroeger *onderbouw*, waarmede bedoeld werd: *iets, dat van onderen tegen een bestaand gebouw wordt aangebracht.* Doch in onzen tijd, bij den grooten vooruitgang in de bewerking van ijzer en staal, waardoor het slaan van groote bruggen met ijzeren overspanningen op steenen pijlers en landhoofden mogelijk geworden is, ontstond de behoefte om de twee gedeelten van een dergelijk bouwwerk bij een afzonderlijken naam te noemen. Door middel van latijnsche voorvoegsels waren in het Fransch de

woorden *infrastructure* en *superstructure* gevormd. In hedendaagsch Nederlandsch spreekt men van den steenen *onderbouw* en den metalen *bovenbouw*. In dit verband beteekent *onderbouw* eenvoudig het benedenste gedeelte van het bouwwerk, tot steun verstrekkende aan het andere gedeelte of *bovenbouw*. Alweer is er, van het standpunt onzer taal, op deze twee samenstellingen niets aan te merken; toch zijn ze feitelijk ontstaan onder den invloed eener vreemde taal.

Iets dergelijks geldt voor het *uitmiddelpuntig* (excentrique) van Multatuli, voor *fabelachtig* (fabuleux), waarin *fabel* niet de gewone, doch de ongewone beteekënis heeft van *een onmogelijk voorval; gedragslijn* (ligne de conduite); en voor uitdrukkingen als *bij stilzwijgende overeenkomst* en andere.

Zulke woorden en zegswijzen vertegenwoordigen het gallicisme in zijn allerlichtsten graad. Er bestaat geene enkele reden om ze te weren, en ze zijn in alle opzichten te beschouwen als zuiver Nederlandsch, waartegen ook het fijnste taalgevoel niet in opstand komt. Zoolang men het begrip « fout » onafscheidelijk acht van het woord gallicisme, zal men zelfs weigeren er dezen naam op toe te passen. In het licht der historische wording kan men ze echter zeer goed aldus noemen (1).

Een ander geval is het met woorden en zegswijzen die, aan het Fransch ontleend, in onze taal algemeen in gebruik zijn geraakt, niet omdat ze met den geest der taal strooken, maar ofschoon ze er mede in strijd zijn. In de achttiende eeuw was *een meisje oppassen* eene gangbare uitdrukking, die in onze eeuw

(1) Zooals begrijpelijk is, laat iets dergelijks zich opmerken ten opzichte van germanismen. Men zie daarover wat de Heer TACO H. DE BEER naar aanleiding van het artikel *grootheidswaan* in het *Ned. Wdb.* schrijft in *Noord en Zuid*, 19e jg., n° 2, blz. 151, en vooral het daaropvolgend *Naschrift* van Dr A. BEETS.

geheel is geweken voor *een meisje het hof maken.* Onnederlandscher uitdrukking is niet denkbaar; doch deze bestaat nu eenmaal, en daar valt niet tegen op te roeien. Hetzelfde geldt voor *de kamer houden,* wanneer sprake is van een zieke; of voor de *gegevens,* waarnaar een vraagstuk moet worden opgelost.

Deze uitdrukkingen vertegenwoordigen het gallicisme in een hoogeren graad. Van het standpunt van het Nederlandsch, op zich zelf beschouwd, zijn zij af te keuren; doch van het standpunt onzer taal zooals deze haar leven leeft onder de andere Europeesche talen, is hun gebruik gerechtvaardigd. Immers kan het Nederlandsch niet ontsnappen aan eene algemeene wet, volgens welke sommige uitdrukkingen, op den duur, uit de eene taal in de andere overgaan tegen den geest dezer andere in. Zulke uitdrukkingen zijn echter altijd in aantal zeer beperkt en behouden een sterk exotisch voorkomen. Haar indringen in de taal is nagenoeg van denzelfden aard als dat van de bastaardwoorden, die van lieverlede deel zijn gaan uitmaken van den woordenschat.

Doch het gallicisme in den hoogsten graad zijn zulke uitdrukkingen of woorden, die aan het Fransch ontleend worden, omdat de spreker of schrijver er beter mede vertrouwd is dan met den echt Nederlandschen taalvorm, of zelfs omdat deze laatste hem onbekend is. In beide gevallen behoort zijn taalgevoel hem echter te waarschuwen dat hij zich op een dwaalspoor bevindt. Hetzij slordigheid, onbedrevenheid of onkunde in het spel is, er ontstaat werkelijk eene taalfout (1).

(1) Behalve aan slordigheid, onbedrevenheid of onkunde kan nog gedacht worden aan opzet, wanneer de schrijver of spreker oordeelt, dat de uitdrukking, welke hij aan het Fransch ontleent, om hare geestigheid, pittigheid of sierlijkheid, of om welke andere reden ook, in het verband de voorkeur verdient. Het gebruik van het gallicisme is in dat geval een stijlmiddel. Doch dit is uitzondering en kan alleen voorkomen met sommige Fransche vormen, die waarlijk bijzonder geestig of sierlijk zijn. Bij BUSKEN HUET vindt men daarvan talrijke voorbeelden. W. DE VREESE behandelt dit geval in zijne *Inleiding,* blz. XXXIX.

Dr. De Vreese heeft in zijne *Gallicismen in het Zuidnederlandsch* alleen het oog op deze laatste categorie, en verklaart zijn standpunt dienaangaande in zijne *Inleiding*, waarin hij er de aandacht op vestigt, dat zijn boek « uitgaat van het punt, waarop onze taal thans gekomen is. »

Natuurlijk is het onderscheid, dat we tusschen de verschillende soorten van gallicismen hebben gemaakt, eenigszins willekeurig, en zijn de grenzen niet zeer scherp te trekken. Omtrent sommige uitdrukkingen kan twijfel ontstaan, of ze tot de tweede of de derde categorie te brengen zijn; van andere is het mogelijk, dat ze, na verloop van tijd, uit de derde naar de tweede overgaan. In zulke gevallen is het taalgevoel van ieder onzer het eenige richtsnoer, en kan aan de af- of goedkeuring van eene uitdrukking eene sterke mate van persoonlijk inzicht ten grond liggen.

Doch er is meer.

In het afgetrokkene zullen de meeste menschen toegeven, dat een dergelijk, immers geheel ongerechtvaardigd gebruik van een gallicisme eene taalfout is. Toch is deze waarheid, van het standpunt der moderne taalkunde, niet zoo eenvoudig als bij den eersten oogopslag wel schijnt.

De uitkomsten der taalwetenschap zijn in de laatste halve eeuw aan eene algeheele herziening onderworpen, en op nieuwe grondslagen gevestigd : de beginselen, waarvan de hedendaagsche taalkunde uitgaat, hebben den invloed ondergaan der algemeene evolutie in onze dagen op wetenschappelijk gebied.

Het is opmerkelijk hoe de ontwikkeling der eene wetenschap met die der andere hand aan hand gaat. Als ware het om de eenheid van alle menschelijk weten te staven, brengen dezelfde wetten, die op het gebied van den eenen tak van kennis nieuwe opvattingen en beschouwingen in 't leven roepen, ook op ander gebied langzamerhand eene omkeering te weeg

in onze zienswijze. Zooals, op het terrein der natuurwetenschappen en der levensleer, onze vroegere begrippen meer en meer blijken abstracties te zijn geweest, en wij bij onze beschouwingen meer en meer acht slaan op de concrete waarheden, zoo hebben de moderne taalkundigen hun blik gescherpt tot het nauwkeurig waarnemen van feiten, en gaan ook zij, bij het opmaken hunner theorie, van het standpunt der concrete begrippen uit. De taal bestaat niet, is de slotsom van hun denken, er zijn alleen menschen, die spreken.

Beter dan zulks bij de taalkundigen der oude school het geval was, laten onze hedendaagsche taalgeleerden recht wedervaren aan het persoonlijke in den mensch, die de taal gebruikt als voertuig zijner gedachte. Even als ieder individu met zijn eigen oor hoort, met zijn eigen hand gevoelt en met zijn eigen borst ademhaalt, evenzoo drukt hij zich uit door middel zijner eigen, persoonlijke taal. Eenig nadenken volstaat om te beseffen, hoe onafzienbaar het veld is, dat zich, bij zulk eene beschouwing, voor de waarneming van den taalvorscher opdoet. Zoodra de eigenaardigheden van het dialect, het vreemdsoortige der uitspraak, de voorliefde voor zekere woorden, het bij voorkeur den nadruk leggen op sommige taalvormen en heenglijden over een aantal andere niet meer aangemerkt worden als evenveel afwijkingen van de algemeene, eenige taal, die alleen recht van bestaan heeft, maar als normale levensuitingen waardoor de echte kenmerken der taal aan den dag treden, staat de taalvorscher voor de noodzakelijkheid, een onnoemlijk aantal verschijnselen op te teekenen, na te gaan, te rangschikken en te ontleden. Doch bij de onmogelijkheid om aldus te geraken tot eene synthese, die alles omvat, geeft nauwgezette studie hem den sleutel aan de hand tot de verklaring van een aantal feiten, waarmede men vroeger geen anderen raad wist dan ze eenvoudig over het hoofd te zien of te bestempelen als inconsequenties.

Echter behoort, ook in deze richting, gewaakt te worden tegen eenzijdigheid Had men alleen oog voor het persoonlijke in de taal, en ging men, van dat standpunt uit, alle verschijnselen die zich op het gebied der taal voordoen, aanmerken als adaequaat, dan zou men het groote doel van alle taal miskennen: den omgang te bevorderen tusschen de menschen onderling. Er bestaat, op dit gebied, een zeker, telkens zich herstellend evenwicht tusschen de middelpuntvliedende en de middelpuntzoekende krachten. In een tijd, dat de locale en persoonlijke invloeden dreigen overwegend te worden, wordt de omgang met verafwonenden of andersdenkenden moeilijker, en ontstaat daardoor de behoefte aan eenheid van taal: er wordt dan gestreefd naar eenheid van woordenschat en van zinbouw, van uitspraak en van spelling. Eene zoogenaamde letterkundige taal wordt in 't leven geroepen. Rijst in een anderen tijd het gevaar, dat de taal in een slaafsch gareel zou gedrongen worden, dat de conventioneele taalvormen zich in zulke mate zouden opdringen, dat het persoonlijke en individueele zich niet meer naar behooren kan laten gelden, dan ontstaat reactie tegen het eerste streven, en de taal verbreekt de banden, die haar willekeurig zijn aangelegd.

Deze tweeërlei strooming houde men in 't oog, wil men de beteekenis vatten van om 't even welk verschijnsel op taalgebied. Eenerzijds onderhevig aan eene voortdurende verwording, is toch eenheid de hoogste wet der taal, mits deze eenheid worde opgevat als eene organische; en deze wet beheerscht niet alleen de taal van één persoon, doch evenzeer die van een groep personen, ja van een geheel volk.

Dr. De Vreese, die, in de *Inleiding* tot zijn werk over de *Gallicismen in het Zuidnederlandsch,* beslist het standpunt der moderne taalkunde kiest, zou de pen moeten halen door zijn geheelen arbeid, indien hij tevens niet doordrongen was van het besef dat

vrijheid op taalgebied niet moet ontaarden in bandeloosheid; en dat er een algemeen standpunt bestaat, van waar men sommige taalvormen, met het volste recht, zonder ontrouw te worden aan zijne beginselen, als ongezond kan brandmerken.

Op welken grond zijn sommige woorden of zegswijzen als gallicismen af te keuren? Indien men de taal behoort te beschouwen als *geworden*, met welk recht wordt dan over uitdrukkingen, die iemand nu eenmaal gelieft te gebruiken, de staf gebroken, omdat deze uitdrukkingen herinneren aan eene vreemde taal? Is het in den grond der zaak dan niet om het even, of eene zegswijze reeds eenige eeuwen te voren bij onze voorouders in zwang was, dan of ze voor het eerst of sedert korten tijd, zij het dan ook naar het voorbeeld van een uitheemsch spraakgebruik, in onze spreek- of schrijftaal voorkomt? Wanneer een onnoemlijk aantal oorzaken hebben samengewerkt om de taal te maken tot hetgene ze op dit oogenblik geworden is, en we die oorzaken wel historisch kunnen ontleden en rangschikken, doch ze alle als even geldig hebben aan te merken, waarom wordt dan juist aan de werking dier éene oorzaak, den invloed van het Fransch, haar recht ontzegd?

Dat Dr. De Vreese het gewicht dezer bedenking heeft gevoeld, blijkt uit zijne *Inleiding*. « Wellicht zal menigeen zich thans afvragen, » schrijft hij, « waarom ik, die blijkbaar de grondbeginselen der nieuwere taalwetenschap huldig, waarom ik dan tegen een in zekeren zin reeds gevestigd gebruik in opstand kom » (1).

Het recht om daartegen in opstand te komen wordt ontleend aan het besef, dat de taal eene organische eenheid behoort te zijn; en zoolang een

(1) Bladz. XIII.

aantal menschen door zekere niet altijd voor omschrijving vatbare wetten, maar waarvan de werking te weeg brengt wat men taalgevoel noemt, hun taalgebruik laten beheerschen, hebben ook anderen, die prijs stellen op gemeenschapsoefening met de eersten, honderd redenen tegen éene om die zelfde wetten na te komen. Evenzeer als men aanmerkingen maken mag op eene of andere onjuiste spelling, zoodra een zeker spellingstelsel eenmaal is aangenomen, evenzeer kan er sprake zijn van onjuist taalgebruik.

« Van daar ook, dat de reden, waarom de foutieve uitdrukkingen moeten verworpen worden, in den grond steeds dezelfde is : « *in strijd met ons taaleigen of taalgebruik,* » aldus Dr. De Vreese op bladz. XII der *Inleiding*. Zich beroepen op parallelle taalverschijnselen, en door analogie besluiten tot het verwerpen of goedkeuren eener ongewone spreek- of schrijfwijze; verder vermag men niet te gaan. Inderdaad komt alles nêer op deze vraag : staan we voor een historisch resultaat of voor een alleenstaand, aan geen algemeen verschijnsel vast te knoopen feit?

Het hoeft dus allerminst te verwonderen, of geenzins Dr. De Vreese als zoovele fouten te worden aangerekend, dat de steller dezer artikelen op sommige punten niet altijd tot dezelfde slotsom komt als de schrijver van *Gallicismen*. Wanneer hieronder enkele aanmerkingen worden ten beste gegeven en enkele bedenkingen geopperd tegen hetgene door D[r] de Vreese wordt geleerd, dan zij de lezer indachtig, dat tegen de beslissing van het taalgevoel van den een alleen beroep openstaat bij het taalgevoel van den ander, en dat de rechtbank, die in hoogster instantie uitspraak doet, geene andere is dan de spraakmakende gemeente.

Scheen alzoo, om het doel dat beoogd werd, beperking in het opnemen der gallicismen gewenscht, ook bij de behandeling der stof moesten zekere grenzen worden in acht genomen, wilde het werk niet tot een buitengewonen omvang uitdijen. De gronden, door Dr. De Vreese hiervoor aangevoerd, hebben hunne waarde, doch nemen niet weg, dat deze beperking hare bedenkelijke zijde heeft. Reeds werd er door den Heer Coopman op gewezen, « dat de goede uitdrukkingen, die worden opgegeven, niet altijd goed passen in de excerpten. » De Heer Coopman bedoelt, dat sommige opgegeven uitdrukkingen wel in 't algemeen te beschouwen zijn als de verbetering der besproken fout, doch dat, in het citaat zelf, het verband wel eens eene andere uitdrukking vordert. Deze opmerking is juist. Aldus bij het woord *hernemen*, bladz. 84, waar de tekst van Dr. De Vreese luidt als volgt : « Het gebruik van dit werkwoord is in Noord-Nederland zeer beperkt; het wordt daar nagenoeg alleen gebezigd in den eigenlijken zin van *opnieuw nemen*. In Zuid-Nederland daarentegen komt het ongemeen vaak voor, ongetwijfeld onder den invloed van fr. *reprendre*, waarvoor men in zuiver Nederlandsch zegt *hervatten*. » Neemt men nu echter de proef op de som, en lascht bij de aangehaalde voorbeelden het werkwoord *hervatten* in waar *hernemen* staat, dan worden negen en twintig van de twee en dertig zinnen goed, doch de overige drie niet. Werkelijk behoort men te zeggen : *Eenige oogenblikken later werd de zitting hervat* (1ste zin) en *Het kind hervat weer zijn vermoeienden loop* (3de zin). Doch de tweede zin : *Ik herneem den draad van mijn verhaal* moet luiden : *Ik hervat mijn verhaal* of *ik neem den draad van mijn verhaal weder op*. De vierde zin : *De vriendin hernam op hare beurt de vertelling van naaldeken tot draadje* wordt alleen goed door het werkwoord *herhaalde* te gebruiken in de plaats van *hernam*, want uit de toevoeging *van naaldeken tot draadje*

blijkt dat hier geen spraak is van *de vertelling te vervolgen*, wel van *ze opnieuw te beginnen*. In den vijfden zin : *Beide* (sic) *hebben Maerlants reusachtige taak hernomen en voortgezet* wordt vereischt *weder opgevat*, want, tenzij ooit mocht blijken dat Maerlant haar had uit de hand gegeven, alleen Maerlant zelf kon *zijne taak*, na haar een zekeren tijd onafgewerkt te hebben laten liggen, *hervatten*.

Ook het omgekeerde doet zich voor : somtijds geldt de verbetering alleen het citaat, en is de gewraakte uitdrukking in een ander verband wel te gebruiken, zonder dat daarop de aandacht wordt gevestigd. Sla *Gallicismen* op en lees het artikel *eindigen* op bladz. 44. De tekst luidt zoo stellig mogelijk : « In het Fransch kan het ww. *finir* ook eene stoffelijke zaak als onderwerp hebben. Niet aldus ndl. *eindigen*. Men zegt van eene zaak dat ze een *einde neemt*, dat er *een einde aan komt*. » Werkelijk gaat de aangehaalde zin mank en behoort te luiden : *Er zou geen einde aan de lijst komen*... Doch Dr. De Vreese zal wel niets hebben in te brengen tegen een zin als de volgende : *Het lichaam van den visch eindigt in een staart*. Zal nu de gebruiker van *Gallicismen* niet in den waan gebracht worden, dat ook deze laatste zin niet deugt? Bij nader onderzoek zal 't hem misschien niet ontgaan, dat het oorzakelijk voorwerp *in een staart* hier alles goed maakt, waardoor *eindigt* hier niet meer beteekent *een einde nemen*, maar *verloopt, loopt uit* (*in een staart*). Doch den Heer de Vreese treft op deze plaats het verwijt, het verkeerd gebruik van *eindigen* niet op voldoende wijs te hebben omschreven, want het kan zijne bedoeling niet zijn het taalgevoel zijner lezers op de proef te stellen ; hem wordt, integendeel, voor dat taalgevoel naar een richtsnoer gevraagd.

Een ander voorbeeld is het artikel *evenredig*, bladz. 44. « In het Nederlandsch », lezen we, « kan men alleen zeggen dat *zekere hoeveelheden*

onder elkander evenredig zijn. Dit is duidelijk. Dat *evenredig met*, als in den gewraakten zin voorkomt, niet door den beugel kan, daarover zijn we het met Dr. De Vreese eens. Doch wat lezen we op bladz. XXXI der *Inleiding* van de hand van Dr. De Vreese zelf? « Wat het aantal der aangehaalde voorbeelden betreft, dit is thans over 't algemeen evenredig aan het minder of meer uitgebreid gebruik van de fout waarvan zij een bewijs zijn. » Deze zin is volkomen zuiver, en over 't algemeen is de uitdrukking *evenredig aan* bij Noordnederlandsche schrijvers niet zeldzaam. Niemand minder dan Matthijs de Vries schrijft in de *Inleiding* tot het Woordenboek : « Aan die bestemming zijn de grenzen evenredig, binnen welke het (nl. het Woordenboek) besloten blijft. » Wat blijft er nu over van de bewering, dat men in 't Nederlandsch *alleen* kan zeggen, dat *zekere hoeveelheden onder elkander evenredig zijn?*

Daar we, door van den Heer De Vreese te eischen dat hij niet alleen allès zou aanwijzen, wat niet mag gezegd worden, doch tevens alles opgeven, wat wel mag gezegd worden, hem eene taak op de schouders zouden leggen, waarvoor een menschenleven niet toereikend zou zijn, willen wij gaarne acht slaan op de wenken, die ons in de *Inleiding* worden gegeven. We willen dus, onder meer, bedenken, dat zijne « open aanmerkingen zeer vaak alleen waarde hebben met betrekking tot de voorbeelden die er bij aangehaald worden; » en dat het « immers niet mogelijk (is) alle gevallen te voorzien » (1). Ter wille van het doel echter, dat met deze *Proeve van Taalzuivering* wordt beöogd, kunnen wij den wensch niet onderdrukken, dat er, in gevallen als het eerste der hierboven aangehaalde, bij de opgegeven verbetering meer rekening ware gehouden met al de citaten; of

(1) *Inl.*, blz. XXVII.

in de andere, dat met meer juistheid ware aangewezen waarin het foutieve van de gewraakte uitdrukking bestaat, en binnen welke grenzen de voorgeschreven verbetering dient te worden toegepast.

Doch dit zijn leemten, die tot de eigenlijke waarde van den arbeid, door den heer De Vreese in de meer dan zeshonderd bladzijden van zijn boek geleverd, niets afdoen; en bij het aandachtig nagaan van dien arbeid zal iedereen zich kunnen vergewissen dat aan de hier opgesomde eischen op vele plaatsen juist in buitengewone mate is voldaan (1). Niet overal echter, naar uit het aangehaalde blijkt, en de oorzaak daarvan ligt voor een deel in Dr. De Vreese's opvatting van zijn arbeid, waarbij beurtelings het naast elkaar stellen van aangehaalde zinnen, het verzamelen van gallicismen uit Zuidnederlandsche werken, en het opgeven der echt Nederlandsche uitdrukkingen als « proeve van taalzuivering » om den voorrang dongen. Waar, krachtens bladz. XXXV. der *Inleiding*, « het volle licht en de volle nadruk » moeten vallen op het aldus omschreven doel: « het aankomende geslacht waarschuwen en trachten te vrijwaren tegen de fouten, waarvan het nu levende en verdwijnende zich niet heeft kunnen ontdoen, » daar mogen hun, voor wie het boek blijkt bestemd te zijn, de onmisbare vingerwijzingen niet onthouden worden, en daar is het een zaak van ondergeschikt belang, of het bewijs, dat een gallicisme in gebruik is, door het aanhalen van een aanzienlijk aantal voorbeelden op minder of meer afdoende wijze geleverd is, en of dat aantal evenredig is aan het minder of meer uitgebreid gebruik van de fout. Noopte het onheilspellend aangroeien van de stof tot beperking, sommige voorbeelden konden, voor zooveel ze doubletten zijn, zonder bezwaar worden gemist. De heer

(1) Men leze bijv. het artikel *voorbehouden*, blz. 227.

De Vreese erkent trouwens dat éen voorbeeld zooveel waarde heeft als twintig (1).

Blijkt uit het bovenstaande, dat *Gallicismen in het Zuidnederlandsch* het best zijn doel zal bereiken wanneer de gebruiker, bij het naslaan, persoonlijk nadenken en eigen onderzoek niet op non-activiteit stelt, we achten het niet ondienstig de reeds gemaakte aanmerkingen nog met enkele andere te vermeerderen.

(1) In het artikel *hernemen* bij voorbeeld, boven reeds vermeld, komen onder andere de volgende citaten voor :

Eenige oogenblikken later werd de zitting hernomen. — Na het hernemen der zitting.

Dat sedert vijftig jaar door de Koninklijke Academie van Brussel afgebroken werk moesten wij hernemen. — Zij herneemt haar werk.

Zij staakten het spel, dat zij eenen oogenblik later hernamen. — Hij wenkte de kleinen, die het hernomen spel staakten.

De Jonghe herneemt de lezing van Marcus van Vaernewijck. — Rangoni herneemt zijne lezing. — Toen hij zijne lezing hernam, bemerkte men zeer wel, dat de bladzijden in zijne hand een weinig beefden.

Zij was te oud om hare onderbroken studiën te hernemen. — Te oud om zijne studiën nog te hernemen.

Den volgenden morgen waren wij al vroeg... gereed om... onzen ontdekkingstocht te hernemen. — Zij hadden hunne vroegere tochten hernomen. — Met verdubbelden spoed hernamen zij hunnen lastigen tocht.

(*Wordt vervolgd.*)

E. P. VAN DEN BERGHE.

DE ZENDELING.

Hij had de stem van God gehoord
In 't diepste van zijn ziel,
Zij riep hem toe : verlaat het oord
Dat u het meest beviel,
Verlaat uw' ouders en uw huis,
En vriend én maagd én al,
En volg den ruwen weg van 't kruis,
Dien ik u toonen zal.

De Heer, sprak hij, vraagt veel van mij,
Toch zal zijn' wil geschiên,
En ik zal hem, verheugd en blij,
En hert en alles biên.

Vaartwel, tot in den hemelkant,
Mijn broers en zusters al,
En ouders, vriend en vaderland,
Die 'k nooit vergeten zal.

Aan God, den looner van het goed,
Zij alles toegewijd;
Aan Hem alleen mijn goed en bloed,
Aan Hem ten allen tijd.

En hij vertrok, het kruis in d'hand,
Ver van zijn dierbaar vaderland;
En na tien lange weken
Daar kwam hij in het zwarte ras,
Bij al wat woest en aaklig was
In gene vreemde streken.

En noch van leed noch lijden bang,
Daar wrocht hij, reeds sinds jaren lang,
Al zweeten en al zwoegen,
Maar steeds tevreden met zijn lot,
Droeg hij zijn lijden op aan God,
En smaakte zoet genoegen.

Maar door de ziekte neêrgeveld,
Hij ziet dat het zijn einde geldt,
Denkt nog op zijne moeder,
Omhelst met liefde zijne dood,
En geeft zijn' ziel dan in den schoot
Van God den Albehoeder.

Al langs de zee, die ruischt en bromt,
Daar wandelt eene vrouw,
Zeer dikwijls als het avond komt;
Ze is door den ouderdom gekromd
En draagt het kleed der rouw.

Zij schuwt het volk, dat juicht en joelt,
En gaat zeer dicht bij zee,
Waar 't water aan heur voeten spoelt,
En waar zij immer troost gevoelt,
Voor lijden en voor wee.

Daar denkt zij op heur lieven zoon,
Den vromen zendeling,
Die 't al verliet voor kruis en kroon,
En die reeds in de hemelwoon,
Een rijken loon ontving.

Zij ziet hem immer voor heur staan,
Nu klein en dan eens groot,
Zij ziet hem nog ter schole gaan,
Doch in heur oogen blinkt een traan,
Want ach! hij is reeds dood.

Zij is gelaten in heur lot,
Maar denkt altijd op hem,
Zij spreekt tot hem en spreekt tot God,
En hoort in 't ruischen van het rot,
Gedurig zijne stem.

Oostduinkerke, September 1899. AD. G. H.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Le Rigorisme et la doctrine du salut par le R. P. CASTELEIN S. J. Bruxelles, société belge de librairie. Prix fr. 2.

« De Katholieke geloofsleer doemt ter helle allen welke het katholiek geloof niet belijden. Zelfs de volkeren wien het licht van het Evangelie nooit werd geschonken, kunnen volgens de theologen den eeuwigen ondergang niet vermijden. De groote menigte van Adam's kinderen, die gedurende den loop der eeuwen eerlijk geleefd, gewerkt, gebeden en geweend hebben, zullen volgens de katholieke leer hun ellendig tijdelijk bestaan met eene eeuwige straf verwisselen. Wie kan hier een barmhartigen liefderijken Schepper erkennen? Hij bestemt bijna de geheele menschheid tot het eeuwige vuur, ook hen welken de middelen ontbreken om zijne voorschriften na te komen, wie zal hem goed noemen en zijne wijze raadsbesluiten prijzen? »

Zóó spreken en schrijven, de kopstukken van het ongeloof, deels uit onbekendheid met de christelijke leer, deels tegen beter weten in, om de vrees voor de hel uit hun gemoed te verbannen en de stem der wroeging door drogredenen te smoren.

Ook vindt men goede christenen welke zulke taal verfoeien, aan Gods liefdevolle voorzienigheid gelooven, maar ernstigen twijfel koesteren omtrent hunne zaligheid, omdat het getal der zaligen zeer gering is. Iedereen kent Massillon's preek over het klein getal der uitverkorenen. Deze preek behelst een welsprekend overzicht van het rigorisme.

P. Castelein bestrijdt in bovenstaand boek deze leer tot grooten troost en krachtige aanmoediging der katholieken met al de wapenen van zijne uitgebreide theologische en philosophische kennis. De Godsdienst is in den regel te weinig gekend zoowel van zijne belijders als van zijne vijanden. Gelukkig noemen wij het, dat mannen zoo bevoegd als P. Castelein hunne stem verheffen om den zin der godsdienstleer juist te bepalen en hare duistere punten op te helderen.

Hoe vele vooroordeelen zal het licht van dit boek opruimen, hoe velen zullen bij de lezing rust, kalmte en moed vinden om zich op nieuw tot den strijd aan te gorden, hoe vele zwakke zielen zullen den twijfel verbannen en tot den weg der deugd terugkeeren in de vaste overtuiging dat God den goeden wil zegent en schraagt.

Vooreerst vreeze men niet dat de geleerde schrijver om het rigorisme te bestrijden, het ander uiterste, het zoogenaamd laxisme verdedigt, en den tegenstander de gelegenheid biedt met de Jansenisten van de losse moraal der Jesuïeten te gewagen. Het boek treedt de wereld in voorzien van de beste getuigschriften : de goedkeuring van den provincialen Overste, en het *inprimatur* van den Kardinaal van Mechelen. Daarbij toonen reeds de eerste bladzijden dat de schrijver

op de voetstappen der grootste leeraars, zijne stellingen ontwikkelt in overeenstemming met de kerkelijke traditie en de texten der H. Schrift.

« Twee wegen slechts, » zegt Massillon, « voeren tot den hemel : de onschuld en de boetvaardigheid, de eerste is zelden, de tweede komt noch zeldener voor, derhalve blijft de hemel voor het grootste deel der menschheid gesloten, zooals de H. Schriftuur op vele plaatsen bevestigt ».

Dit argument, antwoordt P. Castelein, berust op eene verwarring van begrippen, welke de theoloog scherp dient te onderscheiden. De ideale onschuld, het voorrecht der heiligen met de gewone onschuld voldoende voor de zaligheid; de volmaakte boetvaardigheid door de kluizenaars beoefend met de algemeene boete welke de vergiffenis der zonden bewerkt.

In de verklaring van de Bijbeltexten zondigen de rigoristen op twee wijzen tegen de regels der gezonde uitlegkunde. Zij geven een algemeen en volstrekten zin aan woorden, welke slechts een particulieren en betrekkelijken zin vorderen; zij verwisselen de tijdelijke straffen in het oude Verbond bedreigd, met de eeuwige hellepijnen.

Zoo verklaren zij het woord : « velen geroepen en weinig uitverkorenen » van het heil der menschen of der christenen. Daarentegen spreekt het Evangelie bepaald van het joodsche volk en zijn intreden in het rijk van den Messias.

Den breeden en engen weg passen zij toe op het gedrag en het getal der christenen terwijl het Evangelie de leer der schriftgeleerden en den toestand der joden, die met Christus leefden, voor oogen heeft.

Wat van de slechte, schraapzuchtige rijken wordt verzekerd, verstaan zij op volstrekte wijze van alle rijken en vergeten dat God altijd gereed is te vergeven ook aan den verstokten zondaar.

Daarbij moeten wij eene andere distinctie, reeds door den H. Augustinus aangeduid, voor oogen houden. De openbare voorzienigheid, welke in den loop der eeuwen de lotgevallen der maatschappij leidt en regelt, en dezelfde voorzienigheid, die het heil van den enkelen mensch in het geheime zieleleven bewerkt.

God liet de heidensche volkeren de prooi der afgoderij worden, maar hieruit wordt verkeerd besloten, dat hij aan den mensch van goeden wil de genade weigert om tot zijne bestemming te geraken.

Talrijke argumenten tegen hunne stelling worden door de rigoristen over het hoofd gezien.

1. De oneindige liefde Gods, die uit louter goedheid den mensch het wezen schonk, in alles zijn eeuwig geluk beoogt en hem daarom ontelbare genademiddelen biedt.

2. De oneindige verdiensten van Christus wiens lijden en sterven eene verlossende en heiligende kracht bezitten, die alle kwaad met tak en wortel kan uitroeien.

3. De genade van den H. Geest, bestemd om de noodlottige gevolgen van de erfzonde te genezen, en den mensch op den weg der deugd te leiden en te schragen.

Niemand zal ontkennen dat de overweging van deze drie oorzaken van het heil der menschen het rigorisme als valsch en onhoudbaar toont. De bron der goddelijke genade vloeide ruimer voor de joden dan voor de heidenen, gelijk thans de christenen overvloediger begiftigd worden dan de heidenen. Maar ook den heiden ontbrak en ontbreekt het geenszins aan middelen, welke hem in staat stellen zijne zaligheid te verzekeren. Ziedaar de leer der H. Schrift wanneer zij verklaart dat bij God geen onderscheid van personen bestaat, dat het ware licht

iederen mensch verlicht, die in de wereld komt. God is zonder twijfel vrij in het verdeelen zijner gaven, den eene geeft hij veel, den andere minder, maar allen geeft hij genoeg om niet uit gebrek aan middelen hunne bestemming en eeuwig geluk te missen. Zijn ernstige en werkzame wil om het menschdom te redden is algemeen en sluit niemand uit.

Om de kracht dezer negatieve en positieve argumenten naar behooren te schatten, leze men het belangrijke boek dat zoo menige dwaling den weg des heils versperrend opruimt en een troostend licht op het leven en den dood werpt. De schrijver heeft op godsdienstig gebied reeds lang zijne sporen verdiend; als theoloog, wijsgeer en socioloog bekleedt hij in onzen tijd eene eereplaats; hij is een man van diepe en uitgebreide kennis, van grondige geleerdheid, van zeker oordeel, welke zijne klare denkbeelden op duidelijke wijze weërgeeft in eene heldere bekoorlijke taal.

Indien God den mensch door middel zijner genade verlicht en tot zijn einde voert, schijnt het nutteloos de waarheden van het Evangelie te kennen.

Deze opwerping ontzenuwt de schrijver met te wijzen op de hinderpalen, die de werking der genade beletten of verzwakken : de dwaling en het vooroordeel op godsdienstig zedelijk gebied; het slechte voorbeeld; de hartstochten. Om onzen geest te verlichten, den wil te versterken en te wapenen heeft God de Kerk gesticht welke ons de waarheid leert, ons de H. Sacramenten biedt, licht en krachten verstrekt. Buiten de Kerk is geen heil mogelijk volgens den uitdrukkelijken wil van Christus, wanneer men haar met zekerheid kent. Want God die volkomen de harten peilt, de geheimste gedachten, het geweten doorgrondt, oordeelt volgens zijne oneindige goedheid, en zijne straffen steunen steeds op eene vrijwillige schuld.

Daarom leert de theologie dat zij tot de *ziel* der Kerk behooren welke buiten hunne schuld de Kerk niet kennend, volgens de voorschriften der waarheid en van hun geweten leven.

Melden wij nog de praktische gevolgen van deze leer, welke haren heilzamen invloed op het christelijk leven waarborgen en het laxisme den weg versperren. Zoolang er geen ernstige reden van twijfel bestaat, is de goede trouw aan te nemen bij hen die in dwaling verkeeren; de christen kan niet genoeg dankbaar zijn voor de gave des geloofs, onverdiend van God geschonken, daarom moet hij volgens deszelfs voorschriften zijn leven inrichten, en zooveel mogelijk de kennis van het Evangelie bevorderen en verspreiden. De heilsleer ontdaan van alle overdrijving en ijdele vrees, verklaard volgens den geest der Kerk en de traditie van de theologie is eene leer die vrede brengt, angst en wanhoop verjaagt; licht aan de rede geeft, het hart verkwikt, den wil van den geloovige staalt en tot de grootste offers en volmaakste deugden verheft.

(*Dietsche Warande.*) Dr. A. DUPONT.

Verzamelde Dichtwerken van D[r] H. J. A. M. SCHAEPMAN. Vijfde, vermeerderde uitgave met eene inleiding. XLIV-182 bladz. Amsterdam, Van Langenhuysen, 1899.

De inleiding is eene bladzijde uit het leven van den man en van den dichter Schaepman, en ook uit het leven en streven van anderen. Er wordt verklaard hoe men dichter wordt, en vervolgens hoe de stukken, in de verzameling opgenomen, ontstonden en verveerdigd werden. Wie en wat op den dichter invloed uitoefende, wordt er insgelijks gemeld. Herinneringen vol erkentenis vullen dit opstel.

De namen van Van Vuuren, Van Meurs, Koets en vooral van Van

Heukelum en van Mgr Schaepman worden met eerbied geschreven. In Van Heukelum huldigt de schrijver den kunstenaar; hij spreekt in waardeerende woorden over de « Dietsche Warande » en haren Alberdingk Thijm. Waar hij over Rome gewaagt, is hij, gelijk altijd, welsprekend. Deze bundel is evenals *Menschen en Boeken* (*III*) een boek van Rome, zoowel om de bijlagen dezer uitgave als om de gedichten uit de vorige verzamelingen. Eenige in den *Volksalmanak* verschenen verzen zijn in deze nieuwe uitgave herdrukt. Zij zijn jong werk. *De Palatijn*, een onafgewerkt poëma, staat ter herinnering. Ook de *Catacomben*, een krans van 14 sonnetten, te Rome in Juli 1869 verveerdigd: gedachten, die aan alle Roomsch-Katholieken duurbaar zijn, met Schaepman's leeuwenwerk bezegeld.

Hebben de *Verzamelde Dichtwerken* naast de moderne poëzie nog reden van bestaan? Die gewetensvraag lost Schaepman op aan het einde der Inleiding. Hij kenschetst in geijkte bewoordingen de karakters der oude school en, naast hare gebreken, hare hoedanigheden. Hetzelfde voor de nieuwere kunst. Maar hij bestatigt dat aan deze iets ontbreekt: het sociale. Zij is geen kunst voor het volk. Zij zingt niet in den nacht voor de herders, zij geleidt hen niet tot het Kindeken van Bethlehem. Als de kunst niet sociaal is, dan vervult zij hare roeping niet: vreugde te brengen en harmonie. De echte kunst is nooit egoïst. Die beschouwingen toetst Schaepman aan een sonnet van Hélène Lapidoth-Swarth. De dichter gelooft veeleer aan de verjonging der oude poëzie dan aan de volledige overwinning der jongere. Maar hoe dat ook moge worden, het Katholieke Nederland zal Schaepman dankbaar zijn dat het hem vergund werd, — om zijne eigene woorden te bezigen, — zij het ook in oude verzen, de tolk te zijn van eenige der onsterfelijkste dingen, die altijd jong leven in de menschenziel. Nog, met 's dichters eigene taal, voeg ik er bij:

Een Koningswoord klinkt de eeuwen door en langer!

Mocht ik *Duimpjesblad* 1898 (Lettervruchten van met Tijd en Vlijt) gelooven, ik zou de twee op dit volgende verzen op mij kunnen toepassen. Ik wil hier ook verklaren dat ik het vonnis van *Durandal* Juni 1899 over mijne verzen uit studiejaren (Lettervruchten enz.) zonder beroep aanveerd; maar gemeld tijdschrift gaat zijne bevoegdheid te buiten, wanneer het getuigt dat ik van moderne dichters zoo maar niets weet. De leden van *Met Tijd en Vlijt 1892-1896* zouden mij misschien zoo streng niet oordeelen.

(*D. W.*) Dr C. C.

De Arbeid. Men zendt ons: Een maandschrift voor literatuur en kunst. 1e jaargang 1898-1899. Aflevering 10. Red. Ed. Verburgh. Uitg. C. A. I. van Dishoeck, Amsterdam.

Deze aflevering bestaat vooral uit gedichten, doch ook uit kritiek. Een beoordeelaar zegt o. a. dat men niet met jonge kunstenaars den spot moet drijven wanneer men dwalingen ziet nevens welgemeend streven. Aangenomen. Daarom willen wij niet den spot drijven met de tegenstrijdigheden welke deze aflevering bevat, waarin voorbeelden van zulke verzen worden gegeven, die de criticus het meest afkeurt.

De jongelingschap kan zich op de lessen van *Arbeid* slechts gedeeltelijk verlaten. Eene kleinigheid is dit. Op bl. 413, wordt gezegd: door *kunst* pleegt men ook *literatuur* aan te duiden en op den titel staat het tegendeel: « kunst en literatuur ». Ook zouden wij de omslag-verlichting gaarne (de nieuwe mode is woordkoppelingsgezind!) *omgevallen-inktpot-kunst* noemen. De Redactie is zeker wel toegankelijk voor zulke schatting; zij die zoo geestig recepten geeft om in eene minuut of wat een dichter te schijnen, natuurlijk een sonnetten-dichter vol .... *adoratie*!...

Men ziet, er is goeds en gebrekkigs in deze aflevering; een jonge appelboom, in de maand April. De vruchten ervan moet men afwachten.

Bibliotheca Fransciscana. — De Sint Augustinusdrukkerij heeft drie werken uitgegeven welke niet oneigenaardig bovengemelden titel zouden mogen dragen.

Zij heeten : « De H. Antonius, zijn leven, Verlorene zaken, Brood des armen » door E. Laga. Prijs 0,80 fr. — « Levensschets van den H. Franciscus van Assisie », door twee Minderbroeders. — « Kern van de Geschiedenis der Drie Orden van den H. Franciscus van Assisie » door twee Minderbroeders.

Alle drie de werken zijn met platen opgesierd.

In de geschiedenis van de Drie Orden leest men het onstaan van de machtige orde, zijne splitsingen in Minderbroeders, Conventueëlen en Capucijnen, de stichting van de Orde van de H. Clara en die van de Derde Orde. Een aanhangsel geeft de lijst der heiligen en gelukzaligen van de Orde met de namen van die welker zaligverklaring bij den H. Stoel verzocht wordt. Deze geschiedenis is in verband te brengen met de « Geschiedenis der Orde der Minderbroeders » door Pater Bernardinus Mets, die het meer met de Conventueëlen houdt.

Het « Leven van den H. Franciscus » volledigt voorenstaande boek en schetst volledig de jeugd, de roeping, de apostolische reizen, het leven van den vermaarden bruidegom der armoede. De vijf wonden en de aflaat van Portioncula maken het voorwerp van afzonderlijke kapittels.

Het derde boek dat handelt over « Il Santo » « den Heilige » is eene verheerlijking van den H. Antonius van Padua en wijdt op eene bijzondere wijze uit over het verspreide werk van « Het brood der armen van den H. Antonius ».

Nu inzonderheid, dat de « Derde Orde » als een der factoren der redding der maatschappij aangepredikt wordt komen deze werken op hun uur.

De H. Nicolaüs, Bisschop van Myra. — Dit klein boekje door den eerw. heer De Becker, pastoor van Drogenbosch, zij warm aanbevolen. Het bevat het leven en de mirakelen van den heilige met eenige gebeden te zijner eer. Hij wordt aanroepen als beschermer der kinderen en der jongelingen, als noodhelper van zeevaarders, als verdediger tegen laster en als patroon tegen hongersnood, veeziekten en duivelsch bedrog.

Koninklijke Vlaamsche Academie. — In de zitting van October werd lezing gegeven van eenen brief van Dr. Gallée, van Utrecht, over de commissie der plaatsnamen.

De Academie neemt volgaarne de taak op zich, dit werk ten einde te brengen.

Op voorstel van de commissie voor nieuwere taal- en letterkunde, stemt de Academie een wensch voor de vervlaamsching der Hoogeschool van Gent.

De critische lezing van den heer Claes, *Onkruid*, zal voortgezet worden in eene volgende zitting.

Tot lid van de commissie van geschiedenis, bio- en bibliographie is benoemd de heer de Gheldere.

Tot werkend lid, in vervanging van den heer Hiel, is gekozen, Dr. Simons.

Leesgezelschap Hasselt. — *Prijskamp voor de beste lijst van in goede, hedendaagsche Woordenboeken voorkomende fransche woorden, die eenen germaanschen oorsprong hebben.* — Uitspraak van den

KEURRAAD (1 October 1899.): Met algemeene stemmen besliste hij van de acht ingezonden handschriften één buiten bespreking te laten, ingevolge eener voorwaarde gesteld door den schrijver, en den prijs toe te kennen aan het werk *Dat ic dese materie swaer*, enz.

Daarenboven kende hij eene 1e eervolle melding toe aan het werk *Quantum potes, tantum aude*, en eene 2e eervolle melding aan het werk *Heeft de Germaan wat genomen, hij heeft nog meer gegeven.*

Na opening der briefjes, bleek dat de volgende heeren bekroond werden:

EUGEEN ULRIX, doctor in romaansche taalkunde te Tongeren. (Prijs). — VICTOR NICKMANS, boekbewaarder-archivaris te Hasselt. (1e eervolle melding). — JAN VITS, voorz. der letterk. afd. van het Davids-fonds te Vilvoorde. (2e eerv. meld.)

† **Rombaud Nisard,** gewezen algemeene bestuurder der schoone kunsten in het Ministerie te Brussel. Hij was de eerste om in 1858 een internationaal congres van den letterkundigen eigendom bijeen te roepen. Hij schreef verschillende werken over kunst en critiek en een tooneelstuk « La fin d'une roue ». Hij was schoonzoon van Nisard, lid der Fransche Academie en werd gemachtigd dien naam bij den zijnen te voegen. Hij was 82 jaar.

† **A. Bonvarlet,** te Coudekerke bij Duinkerke. Hij was voorzitter van Le comité flamand de France, lid van de historische commissie van het Noorder Departement, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie. Dit jaar verloor de Academie reeds 6 leden.

† **Segantini,** Tyrolsche schilder, twee zijner doeken waren in de jongste tentoonstelling te Gent. — † **Oscar Bauman,** Oostenrijksche ontdekkingsreiziger in Afrika en schrijver van belangrijke aardrijkskundige werken over den Congo. — † **Paul Janet,** lid van de Academie des sciences morales et politiques, oud leeraar aan de Sorbonne te Parijs. Hij was in wijsbegeerte een leerling van Victor Cousin.

Het Belfort

Maandschrift

gewijd aan

Letteren, Kunst

en

Wetenschap

(6 frank 's jaars)

Gent
Drukkerij A. Siffer

...rtiende jaargang. 1899.

December Nr

Ter aankondiging ontvangen :

Geschiedenis van Grobbendonck, door P. J. GOETSCHALCKX, onderp. van Schooten. 2e deel. E. Van Hoof te Hoogstraten.

Verklaring van de beteekenis der geslachtsnamen van de Phaneragamen en Vaatcryptogamen, behoorende tot de Flora van Nederland, door C. A. J. A OUDEMANS, Phil. Nat. et Med. Dr., Rustend hoogleeraar. C. A S. Van Dishoeck, Amsterdam.

Prométhée. poème dramatique, par IWAN GILKIN. Fischbacher, Paris, fr. 3,50.

Beeldende kunst, met platen door LÜBKE. Ad. Hoste, Gent, prijs par afl.

Le Cérisier fleuri, par IWAN GILKIN. Fischbacher, Paris, fr. 3,50.

Geschiedenis der Vlaamsche Letterkunde van 1830 *tot heden*, door TH. COOPMAN en L. SCARPÉ. Smeeding te Antwerpen en Siffer te Gent, 12 afl., per stuk fr. 1,25.

Inleiding tot de studie der Analytische Scheikunde, door Dr BILTRIS en VAN DE VELDE. A. Siffer, Gent.

Opstellen over spelling en verbuiging, door Dr R: A. KOLLEWIJN. Becht, Amsterdam.

De Roode Roos, zinnespelen en andere tooneelstukken der zestiende eeuw, door Osc. VAN DEN DAELE en FR. VAN VEERDEGHEM. Dequesne-Masquillier en Zonen, Bergen.

Leven en werken van Jonker Jan Van der Noot, AUG. VERMEYLEN. Antwerpen, De Nederl. Boekhandel.

Algemeene inleiding tot de Taalkunde, door J. VERCOULLIE. Gent, J. Vuylsteke.

WAAROM?

Twintig Dierensprookjes (1).

XIII.

DE PLADIJS.

Waarom zijn mond scheef staat.

De pladijs was een verwaande kerel; al was ook zijn hoogmoed op heel weinig gegrond, toch waande hij zich de eerste onder de visschen. Als de zee onstuimig was, de golven tegen het strand klotsten, en zijn makkers, enkel uit voorzichtigheid, naar onder schoten, dan liet hij zich boven wentelen, wiegelen en rondzwaaien, en keek met verachting naar beneden. Hij, hij was in de hoogte, hij was in zijn element!

De ander visschen lieten hem pralen, knipoogden eens naar elkander, en zeiden niets.

Soms verscheen er een vreemdeling met een glimmend kleed; die was niet kalm en bedaard als een pladijs, maar vloog van rechts naar links, was nooit rustig, groette deze, was reeds het volgend oogenblik met een andere aan het praten, en daar de pladijs er zoo deftig uitzag, had hij de gewoonte

---

(1) Vervolg van blz. 152.

nu en dan, op het onverwachts, eens lichtjes den staart van den fieren kerel vast te knippen ; als deze zich woedend omwendde, doch traag en log, was de aanvaller verdwenen ; meester pladijs ontwaarde niets dan lachende gezichten...

Eens dat de haring, — dit was de vreemde, — zich terug naar zijn geboortestreek begeven had, stelde de pladijs voor een wet op de vreemdelingen te stemmen... Dit ging niet door ; de visschen voorzagen, dat er wellicht lange redevoeringen zouden uitgesproken worden, en, hierin gelijken ze niet op den mensch, ze houden niet van die dingen...

Een puit, die er bij was, en veel gezien had buiten het water, doch met de zaak geen uitstaans had, en juist daarom dacht, dat hij moest spreken, zei :

« De haring heeft verre streken bezocht, en weet toch iets te vertellen. »

En de visschen beaamden dit ; alléén de pladijs schudde den kop : al dat praten, meende hij, diende maar om de verbeelding der jongeren op hol te jagen. Eens, dat zijn werk af was, zou hij zelf eens uitrukken, en wel bewijzen, dat die haring een pochhans was...

In afwachting bleef het er bij : doch de pladijs verbeet, de volgende dagen, de zwakkeren, die het met hem niet eens waren ; hij vleide de sterkeren...

Er was weldra nergens rust noch duur.

De visschen verklaarden, dat ze een opperhoofd moesten hebben, zooals de ander dieren. Een opperhoofd zou altijd uitspraak doen ; iedereen zou zich er aan onderwerpen, en peis en vree zouden heerschen...

« We moeten een koning hebben ! » klonk het overal.

« Natuurlijk », sprak de pladijs, want hij zou voorzeker de uitverkoren zijn.

Men vroeg, wie er koning zou worden...

« Die het best zwemt », werd er voorgesteld en aangenomen.

« 't Is, of ze het voor mij deden », lachte de pladijs; hij klom naar boven, zwierde zich eens om, liet zich wiegen door de baren, en schoot als een pijl kantelings van hier naar daar. Dit kon zoo niemand, wist hij wel.

De puit klapte in de pooten, en daarom stelde de pladijs den springer voor om, op het bepaald oogenblik, het teeken te geven, dat de mededingers mochten vertrekken...

En de gestelde morgen brak aan, en, wat meester pladijs erg verveelde, daar verscheen onverwachts de haring die ook meedong.

De mededingers stonden in rang.

De puit stak zijn poot op.

Allen hielden zich gereed.

Hij sloeg op zijn buik. Allen schoten vooruit.

Heer pladijs werd weldra gewaar, dat hij het niet kon volhouden; hij moest achterblijven, en hij dacht, hoe jammer het was, dat hij niet voorgesteld had om het langst op de golven te vlotten...

Nu was het te laat!

En toen hij ginder aankwam, hadden de visschen een koning.

« Wie is het ? » vroeg hij gram en nijdig.

« De haring ! » riep men hem toe.

« De haring ! » herhaalde hij, en trok woedend zijn lip scheef. « Die vreemde schavuit... die vr... vr... »

Maar hij kon niet verder: door spijt had hij zoo vreeselijk zijn mond verwrongen, dat hij dezen in geen rechte plooi meer kon krijgen...

Nog altijd heeft hij zoo een schuinschen muil.

XIV.

HET RENDIER.

Waarom het zoo rijk begaafd is.

God sprak :
« Het licht zij ! »
En het licht was.
't Was de eerste dag.
Den vijfden dag schiep Hij de vogels en de visschen.
Den zesden dag bracht Hij de dieren der aarde voort.
Aan de gazel schonk hij betooverend schoone oogen ; aan het hert een prachtig gewei ; aan den kameel sterke hoeven om ermede onafzienbare vlakten te doorkruisen ; aan het schaap een warme vacht ; aan het paard de sierlijkheid, de kracht en de vlugheid ; aan de koe de zoete melk...
De vogels doorkruisten vroolijk de lucht ; de visschen speelden in het water ; de dieren zouden zich weldra over berg en dal verspreiden.
En allen hadden gaven in overvloed ontvangen.
Een alléén niet : het arm rendier !
De Schepper wilde het hart van eenige dieren op de proef stellen ; Hij sprak :
« Dat het paard, de koe, de kameel, het schaap, het hert en de gazel iets afstaan van hetgeen ze ontvangen hebben. »
En dit gebeurde, want ze voelden deernis.
De Heer zegende die giften.
Zie ! Het rendier heeft de kracht en de vlugheid van het paard ; het geeft zoete, rijke melk ; het bezit twee stevige hoeven om over onafmeetbare vlakten te ijlen ; warme wol bedekt zijn lijf ; getakte horens versieren zijn kop ; het heeft oogen zacht als fluweel...
Het is met weldaden overladen geworden, en op zijn beurt is het een onschatbare weldoener voor de arme bewoners der Poolstreken !

XV.

HET ROODBORSTJE.

Waarom het dien naam draagt.

De Heiland klom den Kalvarieberg op; driemaal viel Hij onder zijn last. Men nagelde Hem aan een kruis; daar hing Hij met een doornen kroon op het hoofd, en het bloed sijpelde over zijn aangezicht, purperde zijn borst...

En onder allen, die nieuwsgierig of vijandig toekeken, was er geen, die medelijden had...

Toch : een arm vogeltje, met den dood in het hart, vloog naar den Gekruisigde, wilde de wreede kroon van het hoofd wegnemen, doch slaagde er slechts in één doren uit het vleesch te rukken...

Van het westen tot het oosten hing een zwarte sluier over de aarde : rood geboorde wolken beklommen het zwerk; de aarde beefde; rotsen spleten open...

Alles was volbracht!

Het vogeltje vloog weenend weg, en het bloed van den Martelaar had zijn borstje gekleurd...

Daarom heet het vogeltje nu roodborstje!

XVI.

DE SCHELVISCH.

Waarom men hem zoo heet.

Het is genoeg bekend, dat Sint-Pieter heel dikwijls met Onzen-lieven-Heer op de aarde is gekomen, en zelfs meer dan eens in Vlaanderen. En wie nadenkt, zal wel opgemerkt hebben, dat Pieter wel eens van pochen hield.

Toen Jezus hem uitkoos, tot apostel, was hij een visscher, en 't schijnt dat hij veel aan zijn vak gehecht was. En meer dan eens is het gebeurd,

dat hij, als er niet te veel werk in den Hemel was, aan zijn vroeger beroep dacht, en terug naar zee trok, om er zijn oude bezigheid weer aan te vatten...

En zoo was hij eens met ander visschers, op de Vlaamsche kust, in zee gestoken.

Hij had veel gepocht op zijn behendigheid.

Driemaal reeds echter had hij denzelfden visch opgetrokken, en voor de derde maal sloeg deze zich los, ontsnapte...

De makkers van Sint-Pieter lachten, en vroegen spottend, wat voor een visch het was.

« 't Is een schelm! » mompelde Sint-Pieter beteuterd.

De mannen wilden antwoorden, doch de Apostel liet er hun den tijd niet toe, en zei toornig :

« 't Is een schelm!... Voortaan zult ge hem schelmvisch heeten! »

En zoo is het gebeurd.

Nu ziet men nog altijd den indruk der vingers van Sint-Pieter, juist achter den kop van den visch.

Eenvoudige lieden, die deze geschiedenis kennen, heeten den visch nog steeds schelmvisch.

Maar geleerden, die er niets van weten, verklaren:

« Schel beteekent een vel met schubben bedekt; zóó een vel heeft die visch : 't is een schelvisch! »

En zóó noemt men hem in de boeken.

XVII.

DE UIL.

Waarom de vogels hem haten.

Toen het koningsken zijn naam ontvangen had, was het er niet weinig fier over : het zong en kwetterde vroolijk uitdagend, en verwekte overal nijd en spijt.

En werd het om zijn stoutheid bedreigd of achtervolgd, dan sprong het weg door dichte hagen, of verborg zich in houtmijten, waar geen vogel het volgen kon.

Het klein ding verwekte ten slotte de algemeene ontevredenheid; de vogels kwamen bijeen om het te straffen; van alle zijden werd het omringd, doch ook dit maal vond het een wijkplaats, door een klein gaatje, in een holle tronkwilg, waar zelfs de mees niet binnen kon...

De vijanden sloegen raad, en besloten den ingang te laten bewaken : de kleine guit zou er van honger omkomen, of zich op genade of ongenade overgeven...

Wie zou de waker zijn?

Men trok strooken, en het lot wees den uil aan.

Hij moest de wacht houden.

De vogels keerden terug tot hun dagelijksche bezigheden; toen ze, op een bepaald uur, nieuwsgierig, wederkwamen, vonden ze den uil in diepen slaap gedompeld, en... het koninksken was ontsnapt, verdwenen!...

De verontwaardiging was groot; de luiaard werd uitgejouwd, verpikt en gesleurd, zoodat hij ijlings de vlucht moest nemen...

Nu nog zijn de vogels woedend; slechts in den nacht durft de uil zijn schuilplaats verlaten, en vertoont hij zich gedurende den dag, dan wordt hij onbarmhartig door alle vogels vervolgd.

XVIII.

DE VLEERMUIS.

Waarom ze niet bij dag uitvliegt.

De zwaluw had haar nest in een schouw gemetseld.

Eens zat ze, broeiend, in de schemering vóór zich te staren, toen een dier in haar vensterdeur verscheen, en fluisterde :

« Red mij... Laat mij binnen... Ik zal u eeuwig dankbaar zijn... »

't Was de muis, die zoo smeekte, en weldra voortvoer :

« Ik zocht een weinig eten in de keuken, toen onverwachts de kater naar mij sprong, en mij bijna vast had; nu houdt hij beneden de wacht. Ik ben tot hier zoo hoog geraakt, en weet niet waarheen... »

De zwaluw sprak :

« Kom binnen, en breng hier den nacht door; ge zult mij ook dienst kunnen bewijzen... Mijn man is dood; er is niemand om mij eten te brengen, en ik moet mijn eitjes uitbroeien... Vervang mij morgen, ik zal uitvliegen om mijn kost te vinden, en u graan in overvloed aanbrengen; ondertusschen zal de kater u vergeten hebben... »

Zoo gezeid, zoo gedaan.

Drie dagen broeide de muis, dan was haar taak volbracht; ze geraakte veilig over het dak naar beneden.

De zwaluwjongskens hadden zich uit de schelpjes gesparteld.

Maar, hoe verschrikte de zwaluw! Was dat wel haar kroost, dat ze daar aanschouwde? Het lijf der diertjes was met haar overdekt, en ze hadden ooren! Ze dacht eerst, dat het muisjes waren; toen ze beter toekeek, zag ze, dat de schepseltjes vleugels hadden, doch geen vleugels als vogels, maar als uit oude, versleten zijde gesneden! Wat voor leelijke dieren waren dat!

Schreeuwend trok de zwaluw naar buiten; al de vogels kwamen zien, waren er versteld over...

De arme moeder stierf van verdriet.

De kleine wangedrochten werden vledermuizen geheeten; men sloot ze op in een gat van de

schouw, en op doodstraf werd hun verboden ooit des daags uit te vliegen...

Sedert nestelt niet een zwaluw nog in de schouw.

En de vledermuis vliegt steeds des avonds uit.

XIX.

DE VLOO.

Waarom ze op de wereld kwam.

God had den mensch in het paradijs geplaatst; de mensch werd ongehoorzaam aan zijn Schepper.

Het vonnis luidde :

« ... En de man zelf is veroordeeld om in het zweet van zijn aanschijn zijn brood te eten, tot hij zal weerkeeren in de aarde, waaruit hij gekomen is! »

Smarten en lijden wachten den mensch bij zijn geboorte, verlaten hem bij zijn dood.

De luiheid opent de deur voor de armoede.

Verzorgt de tuinman de roos niet, dan overdekt ze zich met ongedierte, verkwijnt, sterft weg...

Een vrouw was trotsch op haar schoonheid.

« Em waertoe al dees kramery.
En desen spiegel aen de zy!
En braseletten aen de hant!
En strikken schier aen allen kant! » (1)

Ze was dom, at haar brood in ledigheid.

De Heer was verontwaardigd over zooveel verwaandheid, gepaard met zooveel onbeduidendheid. Hij wilde die vrouw straffen in haar hoogmoed, en ze tot het werk roepen...

Hij wierp een handvol zand over die behaagzieke, en het zand leefde op, veranderde in vlooien.

---

(2) Pater POIRTERS.

XX.

DE SPRINKHAAN.

Waarom hij geschapen werd.

Onweerswolken klimmen op boven den horizon; ze naderen, breiden zich uit, werpen, in 't aanschijn der zon, vale avondschemering over de streek; sterker, voort sterker, stijgt het naderend geruisch op van een machtigen waterval.

De hemel wordt zwart!

Daar zijn de sprinkhanen! Daar zijn ze, duizenden en duizenden!

Ze vallen neer, dekken alles toe, halmen buigen, takken breken; de waterval zwijgt, doch er heerscht nu een vreeselijk geknars van hongerige kinnebakken; de aarde zwoegt onder gewemel en gekrioel...

Weer heft zich de onweerswolk in de hoogte, weer ruischt de waterval.

De boomen zijn zwart, de grond is zwart!

Gisteren zong de streek haar eeuwig lentelied: nu ligt ze daar roerloos stom!

Een millioenvoudig leven heeft den dood gebaard!

De laatste dag der schepping was om, en de Heer rustte. Satan, de gevallen engel, keek toe met nijd in het hart, en schokschouderde: hij zou alles beter gedaan hebben!

De Heer sprak:

« Maak een dier, dat één uit de schepping overtreft; ik schenk u de macht het met leven te bezielen. Ga, en kom over een eeuw terug. »

Satan doorliep het aardrijk, aanschouwde de nieuwe wonderen, en voelde zijn onmacht. Hij besloot eindelijk in één wezen het voortreffelijke van de voornaamste wezens te vereenigen.

Hij nam de borst van den leeuw, het hoofd van het paard, de oogen van den olifant, de horens van de antilope, den buik van den schorpioen, de beenen van den struisvogel met de teenen van den kameel...

Dit voldeed hem nog niet : hij voegde er een paar vleugels bij.

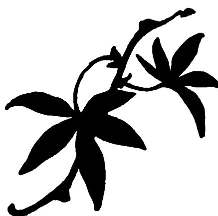
Satan begaf zich naar zijn verblijf, wilde er zijn roof ineenzetten, doch al die zaken pasten bij elkander niet...

Gedurende een eeuw werkte Satan : hij snipperde, sneed, knipte, schaafde, vijlde en polijstte, eindelijk bleef er hem slechts een klein, leelijk beest over. Hij was echter tevreden, en begaf zich naar den Heer.

Deze sprak :

« Is dat alles, wat ge hebt kunnen voortbrengen? Welnu, dat het ondier op de aarde vermenigvuldige om getuigenis af te leggen van uw onmacht en uw nijd! »

REIMOND STIJNS.

KERFDIEREN OF INSECTEN. (1)

LAAT ons onze aandacht op andere soorten vestigen, op vliesvleugelige, wier larven op honing leven, gelijk het 't geval is bij de honingbie. Onder hen zijn er die eene buisvormige holte zoeken, eenen gebroken of afgesneden riethalm, bij voorbeeld, waarvan zij het ruim benuttigen van de opening tot den eersten knoop daaronder, en in geval van nood zouden zij ook wel dien knoop doorknagen om de kamer tot den volgenden te vergrooten.

Op den knoop, die tot vloer der huizing dient, vergaren zij honing genoeg om eene larve daarop te leven, totdat zij eene pop moet worden. Eens dat die voorraad volledig is, wordt er een ei op geleid, en dan wordt er een zolderken boven gemetst, zoodat de larve daar in eene cel zal opgesloten zijn. Boven dit zolderken wordt eene tweede cel gebouwd, waar eene derde op volgt enz. zoodat men er soms tot tien, twaalf, ja, vijftien telt, elk met haren inhoud van honing en een ei, dat er op zwemt. Ten laatste wordt het riet van boven met eenen tap toegemetst, sterk genoeg om eenen vijand buiten te houden. Wat de larven en poppen aangaat, eens tot hunne laatste gedaante van volmaakt insect gekomen, zijn zij machtig genoeg uitgerust om tap en zolders te doorboren.

---

(1) Vervolg van blz. 229.

Er rijst hier nochtans eene moeielijkheid op. Om het werk der vrijmaking regelmatig en onbelemmerd voort te gaan, zouden de bovenste eerst moeten hunne laatste gedaanteverwisseling ondergaan, om zich uit de voeten te maken en vrijen doorgang aan de onderste te laten. Maar wil men er op nadenken hoe de cellen de eene boven de andere gebouwd werden, zoo ziet men duidelijk dat de eerste eieren van onder moeten zijn, en dat bijgevolg daar de gedaanteverwisseling haren aanvang zou moeten nemen, in plaats van vanboven, waar de poppen jonger zijn.

Een voorganger van Fabre had beweerd dat de ontwikkeling hier verkeerd gaat, en dat de bovenste insecten, alhoewel de jongste, eerst tot volmaaktheid komen. Deze stelling, waarschijnlijk enkel op de redeneering gesteund, werd door onzen kundigen proefnemer op den toets der ondervinding gesteld. Hij zocht eene goed bewoonde buis in den winter; toen hebben de larven al lang hunnen honing binnen, en zijn zij in pop veranderd. Hij splitte de buis en bracht hare bevolking over in eene glazen buis, vanboven open, en van onder gesloten. Bij die verhuizing zorgde hij vooral dat de volgorde der insecten niet gestoord werd; wie te voren eerste, vijfde of tiende was in de reeks, bekleedde denzelfden rang in het glas. De verdeeling in cellen bekwam hij met eene stof, het merg eener plant, even gemakkelijk om doorboren als de aarden zolderkens der primitieve buis. Eindelijk om de poppen in de duisternis te houden, waar zij voorheen ingedompeld waren, wikkelde hij rond zijne buis een dik, donker papier... Dat was zoo wat verstandiger gehandeld dan ik in eene dergelijke proef, die zoo deerlijk mislukte, en moest mislukken.

Wat zag M. Fabre nu als de tijd der gedaantenverwisseling aankwam? Iets, waar men zich niet aan zou verwacht hebben, te weten : dat er in de uitkipping der poppen geene bepaalde volgorde bestaat, noch van boven naar onder, noch van onder naar boven. De

eerste, die uit haar omhulsel breekt, kan het midden der reeks bekleeden; de tweede is eene wat hooger of wat lager, en zoo gaat het voort zonder wet noch regel... De natuurkenner zegt dat, indien wij er op willen nadenken, deze uitslag zoo wonder niet moet schijnen. Ieder dier heeft zijne bijzondere groeikracht, waardoor het soms zijns gelijken voorsteekt, of integendeel er bij achterblijft... Welnu, wat wonder dat sommige insecten hier, op een jaar tijd, eenige uren, of zelfs dagen op andere vooruit zijn, ouder nochthans dan zij?.. Er verloopt inderdaad bijna een jaar tusschen het leggen der eieren en de volle ontwikkeling van het insect.

Maar hoe geraken de eerste uit hun gevang, als er boven hen nog bewoonde cellen zijn? Dank aan zijne glazen buizen mocht M. Fabre geheel het proces der vrijstelling uit het cellengevang nagaan, en hij ondervond dat het niet altijd op wielkens loopt. Als het volle insect uit de pop komt, doorboort het welhaast den zolder zijner cel. Zijn de bewoners der hoogere stagiën reeds wakker en weg, dan komt het dier geene moeielijkheden tegen; alle deuren staan open naar de vrije, wijde wereld.... Maar komt het in eene kamer, waar een zijner broertjes nog in zijne wieg ligt te slapen, wat gebeurt er alsdan?.. Het insect doet al wat het kan om al nevens de pop hooger te geraken; doch gebruikt het daar veel omzichtigheid bij om het klein ding geene schade toe te brengen; soms lukt dat, en soms lukt het niet. Wat gedaan in dit laatste geval? Het ware den opklimmer niet moeielijk het wichtje te vermoorden en te verscheuren, en zoo den hinderpaal uit den weg te ruimen, maar nog liever dan broedermoorder te worden, keert hij naar zijn gevang terug, en blijft daar geduldig wachten totdat de doortocht vrij wordt. Terwijl hij daar zit te koekeloeren, krijgt hij soms het bezoek van zijnen gebuur onder hem, die nu ook in optocht is om hem vrij te maken, en de twee sukkelaars mogen nu elkander troosten.

Maar dat het broertje, dat hen weerhoudt, eens in

zijne wieg dood lag, moeten al de onderste vergaan?.. Neen, een lijk verscheuren zij, en trappen er over. De volgende proef van M. Fabre geeft er het bewijs van.

Hij schafte zich een aantal poppen aan, alle van dezelfde soort, waarvan hij een deel doodde bij middel der uitwasemingen eener verstikkende stof. Dan vulde hij met die levende en doode poppen eene glazen buis gelijk zooeven. Heel van onder was eene levende, waar eene doode op volgde, dan weer eene levende en eene doode, en zoo afwisselend voort tot de bovenste cel, waar eene doode in zat. Als de tijd der gedaanteverwisseling daar was, vergruisden de volledige insecten de doode poppen om zich eenen weg naar buiten te banen.

Eenen anderen keer verving hij die doode poppen door levende, maar van eene andere soort, die later uitkippen dan deze, waar zij in de buis mee afwisselden. Nu moest ieder volledig insect boven hem, geen lijk, maar een levende pop vinden. Zouden zij dit leven sparen, gelijk dit hunner broeders, als deze hun den weg afsnijden? Op geener wijze.... Het vreemd gebroed werd onmeedoogend ter dood gebracht en onder de voeten vertrapt... Hoe erkent dat volksken zoo onfeilbaar wat dood is of levend, wat tot hun geslacht behoort of er vreemd aan is? Nooit zagen zij hunne ouders, noch iets van de wereld; in eene donkere cel zijn zij uit een ei geboren; in die eenzame woon hebben zij een jaar lang als larve en pop geleefd. Zoodra zij echter tot hunne laatste gedaante gekomen, en nog in de duisternis liggen te wroeten om zich vrij te maken, weten zij het wonderbaar onderscheid te maken dat wij daar zeggen. Wat leidt hen daarin?... Wie zal dat raadsel oplossen?

De kerfdieren, die in eens hunne jongen geheel hunne nooddruft bezorgen, metsen daarna de woning toe om ze tegen allen vijandelijken inval te beschutten. Laat ons nu op eene soort acht geven, die hare larve stuk

voor stuk aanbrengt, naarmate zij spijs vandoen heeft. Wij vinden daar een voorbeeld van in den Bembex, die wederom al tot de orde der vliesvleugeligen behoort, die hoogst vernuftige insecten, waaronder de honingbie de kroon spant.

De bembex moet dus vrijen toegang hebben tot zijne larve, welke hij gedurig moet gaan azen. Hoe dat gedaan zonder de deur voor den vijand open te laten?... Het dier kiest tot zijne woon, of eer tot de woon van zijn kroost, eene vlakte, overdekt met een fijn, los zand, waar geene pijp in kan openblijven. Het kruipt daarin tot eene zekere diepte, waar de grond vaster is, en daar graaft het het hol, dat het noodig heeft. Als men die spelonk openlegt, onmiddellijk na dat zij voltooid is, vindt men er niets dan één vliegsken, waar het ei van den bembex op vastgeplakt ligt. Als de larve dit eerste stuk opgeëten heeft, brengt de moeder een ander, en zoo gaat het voort tot dat het jong zijne poppengedaante aanneemt. Om in het hol te geraken, moet de voedster iederen keer door de bovenste zandlaag wroeten, maar dat doet zij zoo gemakkelijk alsof zij door dat mul poeder zwom; zoo is er in de veiligheid der larve voorzien met eene deur, die van eigen toevalt. Laat ons daar nog bijvoegen dat, als het dier er uitgekropen is, de grond aanstonds met de pooten effen gestreken wordt, zoodat niets, volstrekst niets aan de oppervlakte den toegang naar het onderaardsch kasteel verraadt. Als M. Fabre eenen bembex aan 't werk betrapte, om de plaats later terug te vinden, was hij verplicht in den grond stokskens te steken volgens twee verschillige richtingen, welker kruispunt het nest aanduidde.

Het insect heeft zulke middelen niet vandoen om het logist zijner larve te vinden: van uit de lucht valt het op de juiste plaats en verdwijnt in 't zand. Het geeft er niet aan dat niets dit punt van het overige der barre vlakte onderscheidt, de bembex valt er op zonder de minste aarzeling, en alle middelen, door M. Fabre ingespannen om hem van het spoor te brengen, bleven

vruchteloos. Zoo dekte hij eens den ingang met eenen steen, van de grootte zijner hand, het insect kwam er op neergevlogen, en poogde maar aanstonds om naar de diepte te boren, wat natuurlijk niet ging. Na eenige paskens over den steen bereikte het op zijde de zandlaag, waar het algauw zou weg geweest zijn, maar de waarnemer verjoeg het met zijnen neusdoek om hem eenen anderen hinderpaal te stellen.

Wat die boosaardige naturalisten toch al uitvinden om onschuldige beesten te plagen!. . Ja, dat was nu een hinderpaal van geheel anderen aard, maar hoe zal ik hem in deftige woorden den eerzamen Lezer aan het verstand brengen?. . Niet ver van daar had een paard... iets laten vallen. Welnu, dit *iets* werd zorgvuldig opgenomen, vermorzeld en ter dikte van eenen duim boven de ingangpoort van het kasteel opengestrooid. Dat was nu zeker heel ver van aan het uitzicht der zandige vlakte te gelijken, en ging het dier op den reuk voort, dan vond het in het tegenwoordig geval veel reden om den weg niet te vinden... Al verloren moeite... De bembex viel op de rechte plaats neer, en daar die stof zoo wat zachter was dan de steen der eerste proef, ging hij aanstonds aan 't werk om er door te boren, maar hij werd opnieuw weggejaagd.

Nu werd de walglijke laag vervangen door eene van mos, niet dik, maar wijd uitgebreid. Als Fabre het insect zag aankomen, goot hij over het mos den inhoud van een flesken ether dat hij bij hem had. De sterke uitwasemingen van dit nat schenen het dier eerst te verstoren, doch de aarzeling duurde niet lang, en eer de ether kon verwalmd zijn, zat de bembex reeds neer op het mos... Wie kan zich daarna inbeelden dat het dier in zijne zoo vaste, zoo zekere vlucht op den reuk voortgaat? En het orgaan daarvan zouden de hoorntjes zijn!... Dat men er het zintuig van het gevoel van make, gelijk onze Vlaamsche naam « voelhoorntjes » veronderstelt, dat kan er nog door, alhoewel daarmee niet opgeklaard is hoe die fijne draadjes iets kunnen

voelen, dat onder den grond verborgen is; maar daar eenen neus in vinden, dat is nog moeilijker om aan te nemen. Vergelijk hem eens aan al de neuzen, welke wij in het dierenrijk kennen.

M. Fabre wilde het voorgoed weten of de hoorntjes hier eene rol bij speelden, of niet. Hij ving het insect en knipte ze hem tegen den kop af. Het vloog zoo verwilderd de lucht in, dat hij dacht: nu zie ik het niet meer terugkomen... Hij veranderde niettemin het uitzicht van den grond: het mos werd weggevaagd, en door eene laag keien vervangen. Dezen keer bleef de bembex meer dan een uur afwezig, maar toch kwam hij terug, en niettegenstaande zijne dubbele kwetsuur, wist hij zijne ingangdeur, al tusschen de keien, met dezelfde zekerheid te vinden als te voren...

Dat kunnen wij met de kennis, welke wij van onze eigene zintuigen hebben, niet uitleggen. Dat zijn, en dat blijven, raadsels, onoplosbare raadsels...

Dwaasheden.

Voorzeker zijn menige handelingen der kerfdieren hoogst bewonderensweerdig. Maar geven zij zich zelf daar rekening van? Werken zij met overdenking? Anders gezegd: zijn zij, hoe weinig ook, met rede en verstand begaafd?

De heer Fabre houdt zich in zijne werken meer dan eens met die vraag bezig, en verhaalt soms in 't lang en breed, hoe hij daarover de insecten op de proef gesteld heeft. Hij besluit met alle verstandige lieden dot zij enkel uit natuurdrift, uit aangeborene neiging te werk gaan; wat zij kunnen, kunnen zij volmaakt en zonder het te moeten leeren. Waar zouden zij bovendien om les gaan? Meestendeels als een nieuw geslacht opkomt, is het voorgaande reeds verdwenen, wat niet belet dat zij maar aanstonds gelijk hunne voorgangers te werk gaan, iedere soort op hare manier, even gelijk een eendeken, pas uit het ei gebroken, weet hoe het met zijne pootjes moet spelen om te zwemmen.

Laat ons zien wat onze vernuftige natuurvorscher zoo al uitvond om de insecten de gelegenheid te verschaffen van te toonen of zij een greintje verstand hebben of niet.

Eerst van de metsende bie — *abeille maçonne* — gesproken... Zij vergaart honing, gelijk de gewone soort, maar hij is zoo zoet niet, en heeft eenen sterken smaak. Hare cellen zijn van geen was, maar van steengruis, bij middel van haar speeksel tot een sterk cement samengebonden, vanwaar de naam « metsende bie ». Zij is zeer gemeen in het zuiden van Frankrijk, en er zijn weinig soorten, welke M. Fabre zoo goed bestudeerd heeft. Zij huist dikwijls in wagenhuizen en openstaande stallen op de onderzijde der dakpannen; met zulke reeds bewoonde pannen in het open portaal van zijn huis te hangen, mocht hij die metsers naar beliefte gadeslaan.

Misschien denkt de Lezer hier wel: ik bedank u van zulke huisgenooten... Ik heb liever in- en uit mijn huis te kunnen gaan, zonder door eenen zwerm bieën te moeten voorbijtrekken.

Die bieën, liefste Lezer, zijn gelijk onze gewone soort; stoort gij ze niet, ze laten u ook in vrede. Daarbij een liefhebber der natuur moet al iets op het spel zetten voor den vooruitgang der wetenschap. Het waagstuk is hier overigens zoo gevaarlijk niet als men wel zou meenen, want de steek dezer bie is zoo pijnlijk niet als van eene honingbie.

M. Fabre heeft nog in nauwere betrekkingen met insecten geleefd. Het waren zulke, die, als hooger gezeid werd, hunne eieren in holle buizen, de eene boven de andere stapelen, elk in eene afzonderlijke cel. Zijn wensch was eene geheele kolonie daarvan in zijne studeerkamer te doen wonen, om ze onder zijne oogen aan 't werk te zien. Weinig zijner pogingen werden met zulken schitterenden uitslag bekroond. Hij nam daartoe bij wintertijd eenige buizen, met poppen dier insecten voorzien, die met de volgende lente tot hunne laatste gedaante kwamen, en hunne intrede in de wereld deden.

De plaats scheen hun niet te mishagen; zij vlogen er wat heen en weer, en vonden te allen kante zekere voorwerpen, die hunne aandacht schenen te verwekken. Het waren buizen, sommige van glas, andere, bestaande in rietpijpen, enz. Zij gingen nieuwsgierig naar de opening kijken, en kropen er in, als om er kennis mee te maken voor later. Het spreekt vanzelf dat de vensters der kamer heel den zomer opengelaten werden om ze op de bloemen te laten gaan azen. Als de legtijd daar was, kozen zij daartoe de glazen buizen en de rietpijpen, die eerst hunne oogen getroffen hadden, en dreven zelfs de gemeenzaamheid zoo verre dat onze man tegen hen voorzorgen moest nemen, want zij vonden dat de sleutelgaten der meubels ook al geschikte plaatsen waren om er huune cellen in te bouwen... Maar ik laat mij al te ver van mijn onderwerp afleiden, 't is van de metsende bieën dat wij moeten spreken.

Onder al de proeven welke de naturalist daar in zijn portaal mocht nemen, bepalen wij ons bij eenige. waarmee hij wilde vaststellen of de bie eenig verstand zou toonen als hij eene belemmering, hoe gering ook, aan haar werk zou brengen.

Daar eene al bezig was honing in haar steenen potje te vergaren, boorde hij er een holleken in langs waar de honing wegvloeide, en welhaast buiten de cel eene geheele plek maakte... Zou de bie gewaar worden dat zij te vergeefs arbeidde?... Op geener wijze: zij bleef ongestoord en even neerstig haar onnuttig werk voortzetten. Het ware haar nochtans zoo gemakkelijk geweest dit verlies te beletten. Fabre nam er eene, die bezig was met metsen, haar bolleken moortel af, en plakte het op de opening, met honing besmeurd; het steef op en het nat was gestelpt. Met haar fijn werkgerief had de bie deze operatie nog veel beter kunnen verrichten dan eene grove menschenhand, maar de tijd van de cel op te bouwen is voorbij, en nu bekommert zich het dier met niets dan honing te oogsten, al loopt deze onder zijne oogen verloren.

De larve, die uit het ei zal komen, moet haar voedsel aan den honing der cel vinden. Hoe oordeelt de bie dat zij er genoeg samengebracht heeft en dat werk mag staken? Zou zij een middel hebben om de diepte van het plasje te peilen? Zou zij acht geven op den afstand van het nat tot den bovenrand der cel? Herhaalde proeven bewezen dat het insect daar niet het minste oordeel over strijkt; het besteedt eenen zekeren tijd aan den oogst, en als die tijd eens voorbij is, gaat het over tot het werk, dat er op moet volgen, de honing moge er in voldoende hoeveelheid zijn of niet.

Als Fabre den honing roofde naarmate hij aangebracht werd, stoorde de bie zich daar niet om, alhoewel zij soms, bij haren terugkeer, den roover nog aan 't werk vond, zij zette hare taak maar altijd voort. Het slot der rekening was dat zij ten laatste haar ei op den naakten bodem der ijdele cel kwam leggen, welke zij daarna zorgvuldig sloot, om hare larve, die noodzakelijk den hongerdood moest sterven, tegen alle vijandelijken inval te beschutten... Is dat wel teeken van wijs beleid geven?

De metsende bie is uitnemend zuiver in haar huishouden; zij duldt op haren honing het minste stofje niet. Laat men er stukjes stroo, of zoo iets, opvallen, zij worden opgevischt en verre weggedragen. M. Fabre nam eens een eindje stroo, dat hij in den honing recht zette, zoodat het boven de cel uitstak. Voor het insect was dat een balk, die den bouw heel en gansch kwam verderven; indien hij niet van kant geholpen werd, kon de larve in de cel de noodige plaats voor hare ontwikkeling niet vinden... Als de bie met nieuwen honing afkwam, spande zij al hare krachten in om dit zwaar stuk uit te trekken, en waarlijk zij slaagde er in, waarna zij er mee wegvloog, even gelijk zij met veel mindere stukjes gedaan had.

En toch vond de waarnemer het middel om ze de dwaasheid te doen begaan het strooitje — den noodlottigen balk — in de cel vast te doen metsen. Hij

koos daartoe den oogenblik waarop de bie, na den voorraad van honing voltrokken te hebben, haar ei gaat leggen. Dat is eene zorgelijke operatie, want dit ei heeft zijne vijanden en mag niet alleen in de opene cel gelaten worden. Ook brengt de bie alsdan in haar gebijt een bolleken moortel mee om aanstonds de cel te sluiten...

Welnu, het was als het insect alzoo afkwam, dat M. Fabre het stuk stroo in den honing stak... Zoudt ge denken dat de bie nu hare vracht moortel zal neerleggen om eerst het stroo te weren?... Zij kan het, en heeft er reeds bewijs van gegeven... Neen, neen... De tijd van den honing te vergaren en voor zijne zuiverheid te zorgen is voorbij. Het dier voltrekt zijn werk, legt zijn ei, en metselt, al rond het stroo, de cel toe. Die eerste moortellaag, uitnemend dun, wordt naderhand met verschillige andere versterkt, en zoo wordt, de vesting voltrokken, waarin de larve door den balk belemmerd, onmogelijk tot hare ontwikkeling kan komen.

Herinnert de Lezer zich nog hoe onmogelijk het is den bembex te bedriegen over de juiste plaats der zandige vlakte, waar zijn jong in een onderaardsch Lol schuilt en opgroeit... Voor eenen waarnemer, zoo vernuftig als Fabre, moest hij nochtans ten laatste, zoo wel als de metsende bie, zijn onverstand laten blijken.

Wij hebben gezien dat de bembex, naarmate zijne larve spijs noodig heeft, met de prooi al door het zand naar de onderaardsche woning weet te wroeten. Wij hebben nog kunnen aanmerken hoe de insecten van de natuurlijke volgorde hunner werkingen niet afwijken... Welnu, de bembex staat hier voor twee verschillige zaken, waarvan de eerste tot middel strekt om de tweede goed te brengen : hij moet eerst door het zand boren, om daarna zijne larve het meegebrachte aas toe te dienen.

M. Fabre vergemakkelijkte het dier zijne taak, met er het eerste deel van onnoodig te maken; hij vaagde

het zand weg, en legde het onderaardsch kasteel bloot... Onmogelijk de verslagenheid van het insect te beschrijven als het uit de lucht in die grep neerviel!... Het liep heen en weer, op zoek naar zijnen gewonen ingang, en scheen met al zijne gebaren te zeggen : waar is mijne zandpoort?... Maar, ongelukkige, ziet ge niet dat gij t'huis zijt? Zie, daar trapt ge op de overblijfsels der vliegen, vroeger door u aangebracht, en nu door uw kroost uitgezogen. Uw jong zelf ligt daar onder uwe oogen te krinkelen onder den gloed der zonnestralen. Haast u het kelderken wat dieper te graven om het in veiligheid te brengen.

Nu nog graven!... Zoo verstaat het de bembex niet; de tijd van dat werk is voorbij, en hij zal er niet aan herbeginnen. 't Is de zandpoort die hij nu moet hebben, en bij gebrek daaraan, is hij in staat niet zijne larve te verzorgen; hij herkent ze zelfs niet, maar vertrapt ze met de voeten, evenals de pooten en vlerken der vliegen, overblijfsels van voorgaande maaltijden. In zulke omstandigheden heeft Fabre nog het akelig tooneel bijgewoond van een gevecht tusschen moeder en kind, daar het deze, brutaal weggestooten, met zijn gebijt eenen poot der moeder vastgreep, en het was maar met geweld dat de laatste uit die nijptang vrij geraakte... En dat duurt uren lang, omdat de gewone toegang tot de onderaardsche cel ontbreekt. Komt men 's anderdaags zien, de larve ligt opgedroogd en ten prooi aan de mieren...

Even zoo dwaas kan men den pelopeüs doen handelen... Dat is eene Afrikaansche soort; maar M. Fabre vond ze ook in zijne streek, het warme zuiden van Frankrijk. Dit insect maakt potjes, doch niet in steen, gelijk de metsende bie, maar van aarde, en daar zij tegen den regen niet kunnen, zoo zoekt het dier daarvoor eene overdekte plaats, ja zelfs in de huizen. Zulke cellen zijn niet geschikt voor honing; ook is de pelopeüs een jager,

en hij voedt zijne jongen met lamgestraalde spinnekoppen, waarvan hij er in iedere cel vier, vijf samenbrengt. 't Is op de eerste dat het insect zijn ei doet vastkleven, waarna het weer op jacht gaat om den voorraad te volledigen.

Wat gebeurt er nu indien men die eerste spin wegneemt?... Als de pelopeüs met zijn tweede slachtoffer afkomt, dringt hij er mee in de cel, welke hij ijdel vindt; het eerste stuk der proviand is weg, en met hem het ei, het duurbaar ei, dat er vast op lag. Zal het insect een nieuw ei op de versch bijgebrachte spinnekop leggen, of, in geval het nu nog geen in gereedschap heeft, zal het zijn onnuttig werk staken?... Op geener wijze. Wat gedaan is, is gedaan; de wet van een ei te leggen is volbracht, en voor den oogenblik vereischt de natuur niets dan het volledigen van den voorraad... De jacht wordt dus driftig voortgezet, waarna de cel gewetensvol toegemetseld wordt. om alle gevaar van eene larve af te weren, die nooit te voorschijn zal komen.

Men kan den pelopeüs nog eene andere dwaasheid doen begaan, al zoo groot, indien niet grooter, dan de eerste... Als hij met eene cel gedaan heeft, bouwt hij daartegen eene tweede, dan eene derde enz., alle dicht tegen elkander geperst. Na voltooiing der laatste, getroost hij zich nog den zwaren arbeid van den ganschen bouw met eene laag natte aarde te bepleisteren, zoodat ge de eene cel van de andere niet meer kunt onderscheiden; ge zoudt toen zeggen dat ge voor oogen eenen bol modder hebt, die, op den muur geworpen en platgedrukt, er aan is blijven kleven.

Welnu, M. Fabre betrapte eenen pelopeüs op den oogenblik dat hij, met de cellen in regel zijnde, zijn pleisterwerk begon. Terwijl het dier om een klompje modder heenvloog, nam hij met een mes geheel het cellengebouw weg, zoodat de pleisteraar bij zijnen terugkeer niets dan den naakten muur vond... Daarom niet gelaten het aangebrachte materiaal te gebruiken; het werd over den muur gestreken, even alsof de nest aanwezig geweest ware, en het insect zette dit laatste deel zijner

taak met zulken moed en volherding voort, dat Fabre 's anderdaags de juiste plaats waar de nest geweest was, met eene dikke laag modder besmeurd zag.

Bewijzen al die voorbeelden niet genoeg dat de insecten niet het minste greintje verstand hebben, en enkel uit blinde natuurdrift te werk gaan?

Slotrede.

Neen, de werkingen der insecten zijn niet beredeneerd. Waren zij met eenig oordeel begaafd, zij zouden de ongelooflijke dwaasheden niet begaan, waar wij er daar eenige van aanduidden.

En toch aan hunne natuur overgelaten, hoe bewonderensweerdig zijn zij in hunne werken!

Kan er wel, om vliegen te vangen, iets beters uitgevonden worden dan het net eener spin?

Moest men iemand vragen hoe eene honingraat moet opgebouwd worden, om minst was te verbruiken, meest honing te bergen, en den bouw tevens de grootste stevigheid bij te zetten, de ondervraagde zou tamelijk sterk in de mathesis moeten staan om zulk problema op te lossen. Als hij het tot goed einde zou gebracht hebben, zou hij ondervinden dat de bieën het prachtisch ook alzoo oplossen, en van de strenge regels der wiskunde niet het minste afwijken.

Herinnert ge u nog die kerfdieren, welke, om hunne jongen dagen en dagen lang van versch vleesch te gerieven, de prooi in hare verborgene zenuwknoopen weten lam te stralen!... Zou ons menschenverstand iets vernuftiger kunnen uitvinden?...

En die larven! die twee weken lang aan eene rups knagen zonder ze te dooden!... Wat ongehoorde wetenschap ware ons niet noodig om de orde te bepalen der organen, welke de larve de eene na de andere moet aantasten...

Er al die wonderwerken, zoo verschillig van de eene soort tot de andere, de insecten voeren ze uit, zonder

eenige aarzeling, in volmaaktheid, van den eersten keer zij er vóór staan, zonder iets te moeten leeren. Vanwaar kregen zij dat onfeilbaar *instinct*, die ingeborene bekwaamheid?

Er zijn er die het antwoord op die vraag in het *Darwinisme* of het *transformisme* willen vinden... Wat de dieren heden zijn, zeggen zij, waren zij vroeger niet; het is met verloop van eeuwen en eeuwen dat zij tot hunne tegenwoordige gestalte en levenswijze gekomen zijn; het is langzamerhand, door het toedoen der opvolgende geslachten, dat de kerfdieren die slimme toeren geleerd hebben welke wij heden bewonderen...

Dat is stout en boud gesproken. Maar waar zijn de bewijzen om die stelling goed te maken?.. M. Fabre, op zijne waar- en proefnemingen gesteund, deelt op geener wijze in die gedachte. Wie zal het in zijn hoofd krijgen, zegt hij, dat de ammophielen, vroeger van het lamstralen eener rups onbewust, die uitstekende kunst bij geval en bij middel van duizenden herhaalde stralingen geleerd hebben?.. Laat het zoo zijn, dat onder het oneindig getal punten, welke de straal op eene rups kan treffen, hij juist eenen zenuwknoop ontmoete, dat is weinig of niets genaderd; om de rups onmachtig te maken, moet op die eerste uiterst onwaarschijnlijke kans eene tweede volgen, even onzeker, en eene derde enz. enz., want al de knoopen langs den buik moeten een voor een, gesteken worden... Is het wel mogelijk dat zulks ooit bij enkel toeval geschiede?

Veronderstel nu nog dat in 't verloop van jaren en eeuwen een ammophiel eindelijk eens in dit meesterstuk slage, is dat genoeg om zijne nakomelingschap dit te doen en te blijven doen met het gemak en de zekerheid, waarmee zij heden te werk gaan?.. Omdat een mensch metser of schrijnwerker was, kan zijn zoon daarom zonder les te nemen, met het truweel of de schaaf omgaan?.. Wij hebben overigens reeds aangemerkt dat de insecten van hunne moeder geen lessen kunnen ontvangen, daar zij ze doorgaans nooit zien of kennen.

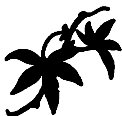
Zou het ook bij herhaalde proeven zijn dat de larven der ammophielen het zoo verre gebracht hebben, dat zij veertien dagen of nog langer aan eene rups eten zonder er het laatste levensvonkje in uit te dooven?.. Dat is eene nog grootere onmogelijkheid. Kent het dier zijne gevaarlijke kunst niet van zijne geboorte af, zoo kost hem zijne onkunde het leven, en laat het geen nageslacht om de zaak in 't vervolg te verbeteren.

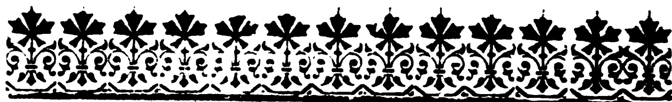
M. Fabre brengt tegen het transformisme menige zulke bezwaren in, waaruit hij besluit dat dit stelsel geen echten uitleg der natuur kan geven. Hij houdt zich voor overtuigd dat van den eersten dag dat er ammophielen bestaan hebben, zij met dezelfde behendigheid als heden rupsen zullen verlamd hebben, en dat hunne larven insgelijks die lamme rupsen zoo omzichtig stuk voor stuk zullen verslonden hebben, dat de dood, en bijgevolg het bederf der prooi tot de laatste oogenblikken van het gevaarvol maal verschoven worden.

Hoe is het toch mogelijk dat er menschen zijn, die, in die wonderen zonder tal of einde, God niet erkennen, den almachtigen en alvoorzienden Schepper van hemel en aarde? Zonder Hem is gansch het Heelal, van de sterren des hemels tot het minste zandkorreltje, van den mensch tot het nederigste dierken, een raadsel, waar de grootste geleerden te vergeefs de oplossing van zoeken.

Dat al de werken des Heeren Hem loven en danken, nu en in der eeuwigheid.

Kanunnik MARTENS.

S. DIMPHNA.

Cantate voor het 13e eeuwfeest der H. Patrones van Geel, in 1900.

Gedicht van Kan. S. DAEMS, der Abdij van Tongerloo. Muziek van GER. NAUWELAERS Organist te Vilvoorden.

INLEIDING.

KOOR.

Het uur is daar. De feestzon gloort :
Rijs op, en prijk met hoogtijdssier,
O Geel, van God gezegend oord!
Laat vaandel waaien en banier!
Dat klokkenklank, kanongebrom,
Klaroengeschal verkonde alom
Het eeuwfeest uwer Patrones,
Sint Dimphna, Maagd en Martlares!

I.

DE MAAGD-MARTELARES.

VERHAAL.

Aan het koningshof van Erin,
Nog geboeid in satan's kluister,
Bloeide eene uitverkoren bloeme,
Reine lelie, vol van luister;
Aan het heidensch hof van Ierland
Leefde een jonge, kloeke Christinne,

Leefde Dimphna, de koningsdochter,
Zuivere engel en vrome heldinne.

KOOR.

Blanke lelie onder de doornen,
Bloei in het wufte koningshof!
Heil de bloeme der uitverkoornen;
Heil aan Dimphna, heil en lof!

ZANGSTUKJE.

De lelie bloeide;
De satan loeide,
Het hart vervuld van razernij.
Hij zwoer: « Zij sneve,
Of wel zij leve
Voor mij, voor mij! »

KOOR.

O God, sta bij!

VERHAAL

De koningin is dood.
Eene andere
Vervange haar aan 's konings zij...
Daar snelt de satan toe en jubelt:
« Thans is ze aan mij! »
En in des vorsten borst ontsteekt hij
En voedt hij 't vuur van geile min,
En fluistert aan het oor des vorsten:
« Uw dochter weze koningin! »

KOOR.

Vlucht, vlucht, o maagd!
De satan belaagt
Uw deugd, uw ziel, uw leven.
Ter zee! ter zee!
Naar veilige reê
Gericht den steven!

ZANGSTUKJE.

Er staat een kapelleken, naast de baan,
Te Zammel, nabij een putje :
Hier heeft vóór dertien eeuwen gestaan
Sint Dimphna's armelijk hutje.
Hier leefde zij vroom voor het oog van God
En onder der engelen hoede...

KOOR.

O zalig lot!

GEZANG.

De hemel juichte ; maar 't helsche rot
Ontstak in razender woede.

KOOR.

O God, o God,
Bescherm de goede!

VERHAAL.

Eilaas! de koning naakt.
Eilaas! zijn boezem blaakt
Van drift en woede tevens.
Zijn zwaard daalt neder bliksemsnel...
Maar pal staat Dimphna's metgezel,
Die Gode 't offer biedt zijns levens,
En pal staat, naast zijn lijk, de maagd,
Het oog ten hemel, onversaagd,
Haar krachten puttende uit haar beden :
Geen dreigen treft, geen vleien baat...
Daar brult van woede de onverlaat.
Daar bliksemt voor de tweede maal
Zijn moordend staal...
En Dimphna sneeft — neen! Dimphna leeft in 't Eden.

KOOR (1).

Almachtige, U alleen zij glorie zonder palen,
Op aarde en onder aarde en in den hemel saam!
Dat de afgrond siddre voor de stralen
Van uwen glorievollen naam!

(1) Uit mijn drama : *S. Dimphna's Marteldood*.

'**t** Aanroepen van dien naam, was Dimphna's hechtste wapen;
Het was haar zegepraal op 't woedend helgedrocht,
Wijl 't om haar maagdelijke slapen
De palmen der martelie wrocht.

Almachtige, U alleen zij glorie zonder palen
Op aarde en onder aarde en in den hemel saam!
Dat de afgrond siddre voor de stralen
Van uwen glorievollen naam!

II.

DE PATRONES.

Verhaal.

Reeds eeuwen vloden sinds dien stond;
Maar immer waakt de hemeling,
Beschermend, op den dierbren grond,
Waar zij de martelkroon ontving.

Een tempel rees — een pronkjuweel
Van kunst aan godsdienstzin gepaard —
Een tempel rees in 't oude Geel,
Dat haar gebeente trouw bewaart.

Daar hoort de maagd de vrome beê
Des kranken, die zijn nood haar klaagt;
Daar deelt zij milden zegen mee
Aan al wie haar om zegen vraagt.

En duizenden kranken bracht men daar,
Wien 't licht der rede was uitgedoofd;
En duizenden kranken vonden bij haar
Genezing voor 't waanzinnige hoofd.

Zangstuk.

Een kind, eene vrouw, een man.

Het kind.

O Dimphna, Dimphna lief, ik ben
Zoo droef : mijne oudren zijn in nood.
Ik smeek op beide kniekens voor hen,
Geef vader genezing en moeder brood!

De vrouw.

O Dimphna, Dimphna lief, ik ben
Eene arme vrouw. Mijn echtgenoot —
Eilaas! hij is krankzinnig!.. En
Ik heb voor mijn gezin geen brood

De man.

Ze zeggen, dat ik zinneloos ben...
Wat? zinneloos? neen! maar dood, dood, dood!
Ze roepen thuis om eten... En —
Ha, ha! — waar haalt een doode nog brood?

Koor.

Dimphna, Maagd en Martelaresse,
Bid voor ons!
Dimphna, machtige Patronesse,
Bid voor ons!

Het kind en de vrouw.

Dimphna, ach! verhoor mijn bede!
Schenk aan mijnen vader (gade) weer
't Uitgedoofde licht der rede,
Dimphna, machtig bij den Heer!

De man.

Dimphna, ach! verhoor mijn bede!
Schenk hun brood : ik kan 't niet meer!
Dood zijn zal ik dan in vrede,
Dimphna, machtig bij den Heer!

Koor.

Dimphna, Maagd en Martelaresse,
Bid voor ons!
Dimphna, zoete Patronesse,
Bid voor ons!

(*Biddende muziek, die plotseling tot eenen zegezang overgaat.*)

De man, de vrouw, het kind.

Genezen, genezen! Dimphna, dank!
U zegenen wij ons leven lang.
Uw feestdag, Dimphna, jaar op jaar,
Zal ons zien knielen voor uw altaar.
Dan volgen wij biddend den kostbaren schat,
Het schrijn, dat uw heilig gebeente bevat.
Genezen, genezen! O Dimphna, dank!
U zegenen wij ons leven lang.

Koor.

Wij knielen neer, o Maagd, voor uw gebeente,
Den kostbren schat, dien gij ons achterliet.
Wij zijn uw Geel, o Dimphna, uw gemeente :
Aanvaard de hulde, die ons hart u biedt.
En geef gehoor aan onze vrome beden :
Bescherm uw volk, behoed zijn dierste pand,
't Aloud geloof, de aloude reine zeden;
Waak over Geel, waak over 't Kempenland!

SLOT.

Koor.

Triomf, triomf! De feestzon gloort.
O Geel, van God gezegend oord,
Rijs op, getooid in hoogtijdssier!
Laat vaandel wappren en banier!
Meldt, klokkenklank, klaroengeschal,
Kanongedonder, overal
Het eeuwfeest onzer Patrones,
Sint Dimphna, Maagd en Martlares!

Lied.

O Geel, uw faam klonk door de landen
Van Oost tot West, van Zuid tot Noord.
« Het Paradijs der zinneloozen » —
Dat is naam, o dierbaar oord.
Uw kolonie — de grootsche stichting,
Die nergens hare weergâ vond —
Verspreidde, door den loop der eeuwen,
Uw faam geheel het aardrijk rond.

Maar, Geel, o Geel! vergeet toch nimmer,
Wien gij dien zegen danken moet;
Vergeet de maagd niet, die uw bodem,
Besproeide met haar maagdlijk bloed!
Aan haar zij dank, aan haar zij glorie,
Aan haar zij, Geel, uw zegelied!
En dat uw nakroost nog herhale :
« Neen! Geel vergeet zijn Dimphna niet! »

KOOR.

O Gerebern, o Dimphna — helden,
Die voor 't geloof uw leven liet —
Ons nakroost zal uw roem vermelden,
Want Geel vergeet zijn martlaars niet.

O klok, dreun op! klaroen, o schal!
Kanon, braak donders wijd en zijd!
De schoonste hulde toch van al
Is 't hart hun dankbaar toegewijd.

O Dimphna, Dimphna, Dimphna!
Heil u, Maagd en Martelares!
Heil u, zoete Patrones!
Heil!

Tongerloo. S. DAEMS.

EINDE.

IS SAVONAROLA DE VOORLOOPER VAN LUTHER (1).

IV.

De hervorming welke Savonarola door middel der bekeerde kinderen in het leven riep, was nog die van het Carnaval of de vermaaklijkheden op vastenavond.

In die dagen scheen alles geoorloofd, dan heerschte de ondeugd met ruwe willekeur. Meermalen zelfs ontstonden er alsdan twisten, die nooit eindigden, zonder dat de een of andere er den dood had gevonden. « Soms, » schrijft Perrens, « mengde zich de herinnering der staatsveeten in deze kindertwisten; de volwassen burgers zagen zich genoodzaakt op de kampplaats bij te springen, en van een feest werd het schier een burgeroorlog. Bede of verbod der overheid had nimmer gebaat; het gebruik behield de overhand. Savonarola sprak thans slechts één woord van afkeuring uit, en de jeugd, die er de ziel van was, trok er zich dadelijk van terug. De feestelijkheden vervielen alsdan vanzelf, en in één oogenblik deed één man meer door overreding dan alle plakkaten der overheden in zoovele jaren. » Thans zou Florence in de

(1) Zie *Belfort*, bladz. 143.

Carnavalsdagen getuige zijn van een geheel ander schouwspel.

Op het plein der Signoria werd een brandstapel opgericht in den vorm van een pyramide. Daarop legde men de ten vure gedoemde voorwerpen, als maskers, vastenavondkleederen, slechte boeken en schilderstukken, sieraden der vrouwen enz. 's Morgens om 10 uur zag men twee rijen kinderen door de straten gaan, zij waren allen in het wit gekleed, hunne hoofden waren met olijftakken omkransd, in hunne hand droegen zij een rood geschilderd kruis, en zij zongen de geestelijke liederen van Savonarola. De vensters waren alle versierd met schoone tapijten, de straten waren met bloemen bestrooid. Aller hoofd ontblootte zich bij het zien van een heerlijk beeld van het kindje Jesus, op een gouden rustbed, een werk van Donatello, dat met de eene hand de menigte zegende, en met de andere de teekenen van zijn lijden toonde, het kruis, de spijkers, de doornenkroon. De processie ging eerst naar de kerk van San Marco, vervolgens naar de kathedraal waar men aan de armen de aalmoezen uitdeelde, door de limosinieri bijeenverzameld. Daarna trok de menigte naar den brandstapel, en onder het schetteren der fanfares, onder het bulderen der kanonnen, onder het gejubel van het blijde volk, werden de zaken, welke men te voren op zoo hoogen prijs stelde, aan de vlammen prijs gegeven. Het heidendom in Florence was overwonnen, en Savonarola knielde vol dankbaarheid voor zijn kruisbeeld neder.

Doch de ijverige hervormer begreep, dat thans een goed bestuur noodzakelijk was. « Onze zending », zeide hij, « is te strijden voor de eer van God en voor het heil der zielen; en omdat het te moeilijk is dat doel te bereiken, zonder een goed bestuur, daarom mengen wij ons in de openbare zaken, niet zooals gij meent, uit tijdelijk belang, maar als een middel om het geestelijk heil, dat wij beoogen, met

te meer zekerheid te kunnen verkrijgen. » Na zijne ambassade bij Frankrijk's koning Karel VIII, en de bevrijding van Florence, meende hij haar eene constitutie te mogen geven. Hoewel hij het geheel eens was met de beginselen van den H. Thomas, zoo diepzinnig ontwikkeld in zijne verhandeling *De Regimine Principum*, meende hij, ter oorzake van de verschillende partijen, Florence een vorm van bestuur te moeten geven, « welke niemand toeliet in de stad te heerschen, maar onder welke alle burgers, met hun lot tevreden, zich gelukkig rekenden de vrijheid, welke God hun had geschonken, te bewaren, en te aanschouwen hoe de nederigheid, de eenvoudigheid en de Christelijke liefde alom heerschten. »

Men denke daarom niet, dat Savonarola de volkomen gelijkheid van allen wilde, omdat « die gelijkheid de verwarring met zich zou medebrengen, en omdat God verschillende rangen onder ons heeft gesteld om de verscheidenheid, de schoonheid en de volmaking van het heelal. »

Tot hen, die hun spijt te kennen gaven, dat Florence geen koning had, zeide hij in een zijner laatste predikatiën van den Advent 1494: « Welnu, Florence! God wil u tevreden stellen en u een hoofd geven, een koning, die u regeere. Die koning is Christus. Ziedaar onze Psalm, die het zegt: *Ego autem constitutus sum rex.* Ik nu ben tot koning aangesteld. » De Heer zelf wil u besturen, zoo gij dat goedvindt. Florence! Laat u leiden door Hem; doe niet zooals de Joden, die Samuel een koning vroegen. God antwoordde: « Geef hun een koning, daar zij niet meer willen, dat Ik hen regeere. Het is niet u dien zij versmaden, het is Mij! Florence! volg hen niet na; neem Christus voor Uw Meester en blijf onder Zijne wet. »

Deze grootsche gedachte behaagde aan het zoo godsdienstig geworden volk, en wanneer hij later

uitriep : « Florence! Jezus Christus, die de koning is van het heelal, heeft zich verwaardigd uw bizondere Koning te willen worden, wilt gij Hem voor uwen Koning? » Dan riep het volk vol geestdrift : « Leve Jezus Christus! Leve Onze Koning! »

De hervorming van Florence was gevestigd. Savonarola kon tevreden zijn. De inwoners riepen de beelden der eerste christenen voor oogen. « Een verbazende ommekeer, « schrijft Perrens », had in de stad plaats gehad. Schier de helft van het jaar werd aan vasten en onthouding gewijd. Wie op de dagen, door Savonarola tot boetedoening bepaald, vleesch kocht, werd een voorwerp van ergernis, en weldra zag men zich genoodzaakt, de schatting, welke de vleeschhouwers aan den Staat betaalden, te verminderen, wijl die lieden zich met volslagen ondergang bedreigd zagen.

« Op straat hoorde men niets anders dan het zingen van kerk- en andere geestelijke liederen : geen ontuchtig, zelfs geen wereldsch lied meer. De kennis der andere talen werd niet meer gezocht bij Cicero, Horatius, Ovidius en Virgilius, maar bij de heiligen Leo, Hiëronymus, Ambrosius. Men zag de dames en zelfs de mannen over straat het H. Officie bidden. Zoolang de predikatie duurde, bleven scholen en winkels gesloten. Savonarola had niet geschroomd de mededinging te wagen met de openbare feestelijkheden; op dezelfde uren als men ze vierde, stelde hij de godsdienstoefeningen in San-Marco, en op zijne stem stroomde de menigte toe. »

Beschouw thans vluchtig de gevolgen van Luthers hervorming, vooreerst in Wittenberg. In het jaar 1545, nadat alzoo de Wittenbergsche grond reeds zoo lang door de bron des « zuiveren woords » was besproeid en de gemeente der Heiligen « zich reeds bijna dertig jaar door de zon van het nieuwe Evangelie » beschenen zag, schreef Luther over Wittenberg aan zijn Catharina dat « hij naar dit Sodomo en Gomorrha nooit meer wilde terugkeeren », dat hij liever in balling-

schap omzwerven en gebedeld brood wilde eten, dan zijne laatste arme dagen te laten en kwellen en onteeren door den ellendigen toestand in Wittenberg. » Bovendien heeft Luther het zelf gezegd, dat de wederdoopers hun hoofdbewijs tegen zijne leer aan het zedeloos gedrag der inwoners van Wittenberg hadden ontleend. En de gevolgen daarbuiten? Ziehier wat Georg van Saxen aan Luther als gevolgen der nieuwe leer voorhield : Wanneer zijn er meer heiligschennende aanrandingen gebeurd, dan wanneer gij met uw Evangelie voor den dag zijt gekomen? Wanneer hebben er meer oproeren tegen de overheid plaats gehad dan sedert de prediking uwer leer? Wanneer zag men meer roof en diefstal plegen? Wanneer zijn er in Wittenberg meer verloopen nonnen en monniken geweest? Wanneer heeft men aan de mannen hunne vrouwen ontnomen en andere voor in de plaats gezet? enz.

En Luther getuigde zelf : « hoe langer men het Evangelie (d. w. z. zijne leer der rechtvaardigmaking door het geloof *alleen* zonder de werken) verkondigt, des te dieper zinken de menschen in gierigheid, hoovaardij en pronkzucht. Door die leer wordt de wereld hoe langer, hoe slechter.

« Onze Evangelischen worden tegenwoordig zevenmaal slechter dan zij te voren geweest zijn. Want nadat wij het Evangelie hebben leeren kennen, stelen, liegen, bedriegen, vreten en zuipen wij en maken ons aan allerlei ondeugd schuldig. Daar één duivel uitgedreven is, zijn er zeven anderen, boozer dan hij, in ons gevaren, gelijk dat aan vorsten, heeren, edellieden, burgers en boeren te zien is, die tegenwoordig handelen en wandelen zonder eenigen schroom en zich om God noch zijn gebod bekommeren.

« Niemand vreest God, alles is dartel en uitgelaten; dienstboden, boeren, en handwerkslieden doen wat zij willen. Niemand staat op om te straffen : eenieder leeft naar eigen goeddunken, beliegt en bedriegt anderen. »

Ik geloof dat deze aanhalingen uit den mond van zulk een onverdacht getuige kunnen volstaan. Stel nu de vruchten der twee hervormers tegenover elkander, zou men dan nog Savonarola een voorlooper van Luther noemen?

V.

'tWas Savonarola niet genoeg Florence te hebben hervormd, hij meende geroepen te zijn die hervorming uit te breiden onder de geestelijken en leeken der geheele Kerk. En daarom meenen sommigen in hem een voorlooper van Luther te zien. Onder dien titel kan men een H. Bernardus, een H. Vincentius Ferrerius, een H. Catharina van Siëna, een Carolus Borromeus en zoovele anderen voorloopers van Luther noemen; geen protestant heeft dit nochtans gedaan. Dat Luther hervorming wilde, niet dát wraken wij. Doch geven wij thans het woord aan Dr. Schaepman. In zijne brochure : « Roomsch recht tegen Protestansch verwêer», schrijft hij : « De heer Gunning moge zich verbazen zooveel hij wil, naar het voorbeeld van al onze groote geschiedgetuigen, van onze heilige mannen, van onze Pauzen en onze Conciliën, erken ik en belijd ik met groote schaamte en met diepe smart, dat in de Kerk van Christus zwaar, zeer zwaar gezondigd is. Bij allen toorn over het werk van den Reformator doordringt mij altijd dees huivering van schaamte en smart. Maar terwijl ik de zonden der kinderen erken en belijd, houd ik en geloof ik onwrikbaar en onwankelbaar aan de heiligheid der Kerk, houd ik en geloof ik aan hare reinheid, hare vlekkeloosheid, haar vrijdom van alle schuld. De Kerk is de levende bondsark, waarin de wet en de waarheid rusten, waaruit de wet en de waarheid stralen; de bondsark, door de menschen getorst, maar door Gods kracht gedragen en die iederen Oza doodt, wiens hand zich stuttend naar haar uitstrekt,

als stutte God haar niet. De Kerk is de instelling van Christus voor alle eeuwen en alle eeuwigheid, onze fierheid in dit leven en door en met en in Christus onze zaligheid in den dood.

Hier houdt, indien ik mij niet bedrieg, de heer Gunning op ons te begrijpen en hier ligt juist de knoop. Voor den heer Gunning is de Kerk eenvoudig een gedachtending, het afgetrokken denkbeeld van de menigte der geloovigen. Wat zij meer is, de vereeniging van gemeenten, geordende maatschappij, dat is zij als menschenwerk. Zijn kerk toch is vergankelijk; het Protestantisme als *Kerk* kan, zoo getuigt hij, vernietigd worden, als beginsel zal het weer uit de Roomsche Kerk te voorschijn treden. Voor de zonde, die zoo zware straf noodig maakte, behoede ons God!

Voor ons is de Kerk de instelling door God van eeuwigheid gewild, in Zijn oneindige genade aan de wereld geschonken, Zijn werk van en voor alle eeuwigheid. De menschwording van het Woord leeft in haar en verlost door haar de wereld. Zij is de bruid van Christus, zij is en met en door de geloovigen, zij wordt uit hen als uit levende steenen, door hamer en beitel gevormd en gepolijst, opgebouwd: *Coelestis urbs Jerusalem.*

Misschien zal nu de heer Gunning kunnen begrijpen, wat de katholiek in Luther wraakt en veroordeelt. Niet dat hij optrad tegen de zonden en de wandaden van zijn tijd, niet dat hij geeselde en brandmerkte met al het geweld van zijn woord wat monnik of prelaat mocht misdrijven, niet dat hij misbruiken aanwees, waar hij ze zag of meende te zien, niet dat hij een taal bezigde zonder trens of teugel, — de Kerk had Petrus Damiani en Dante Alighieri gedragen en zoo veel meer. Maar wat de katholiek in hem wraakt en veroordeelt, dat is dat hij niet in de Kerk heeft geloofd en aan de Kerk heeft gehouden door alles heen, over alles heen, dat hij niet op de Gods-

belofte heeft vertrouwd en van Thomas' twijfel heeft gemaakt een gebiedenden eisch : ik wil zien! en een kreet van oproer : ik zie niet, dus het is niet! Maar wat de Kerk in hem veroordeelt, en wat zij veroordeelen moet, op straffe van zelve het woord van den Christus te verzaken, dat is wat Paulus veroordeelde in de Galaten, het aannemen en het prediken van een ander Evangelie dan wat de Christus Gods heeft gebracht — en daar ligt de zonde en daarover gaat met dezelfde zending en hetzelfde gezag als van Paulus, het oude « anathema ». »

Welnu, men kan Savonarola verwijten, dat hij geene zending had voor deze hervorming, men kan de hevigheid zijner taal laken, men kan het onverstandig, onpassend, ergerlijk noemen, dat hij de gebreken der overheid geeselde voor het volk, men kan meenen dat hij die gebreken heeft overdreven, over dat alles spreken wij geen oordeel uit, doch zeker is het, dat hij door alles heen, over alles heen, in de Kerk heeft geloofd en aan de Kerk heeft gehouden. « Wij beleiden », aldus Savonarola in een zijner werken, « dat de Voorzienigheid Gods in zijne Kerk eene onveranderlijke leer heeft gevestigd, tot welke allen moeten komen, als tot eene hechte sterke grondvesting..... Dus alles wat de Katholieke, Apostolische en Roomsche Kerk heeft besloten en vastgesteld, en al wat zij kan besluiten of vaststellen in de toekomst, moet men met nederigheid aannemen, en al wat zij doemt of zal doemen, moet men eveneens verwerpen; want in den twijfel is zij het, welke wij raadplegen als het eerste beginsel, als de onfeilbare regel, welken God voor ons heil heeft ingesteld. »

In eene predikatie, welke hij hield in het octaaf van Onzes Heeren Hemelvaart, riep hij uit : « Zijt altijd onderworpen aan de Roomsche Kerk, aan die Kerk, in welke geene dwaling is. »

Men weet dat Luther juist het tegenovergestelde leerde.

De leer van Savonarola over de goede werken, over de Sakramenten, zooals het doopsel, de biecht. het H. Sakrament des Altaars, is de zuivere leer der katholieke Kerk en staat regelrecht tegenover de leer van Luther, zooals de Z. Eerw. pater Marie Rouard de Card, provinciaal der Predikheeren in zijne brochure over Savonarola duidelijk heeft aangetoond. 't Is waar, de Paus veroordeelt hem als verdacht van ketterij, maar verdacht zijn van ketterij maakt nog den ketter niet, Alexander VI verklaarde daarbij dat deze beschuldiging tot hem gekomen was door de verklaring van geloofwaardige personen, Maar hij is toch geen ketter, die schrijft: « men kan mij geen ketter noemen, want een ketter is hij, die vasthoudt aan een oordeel tegenstrijdig met de H. Schriftuur of de leer der Roomsche Kerk. Wat mij betreft, ik geloof nimmer iets geschreven te hebben tegenstrijdig aan de leer van Christus en de Kerk; en al wat ik heb geschreven in het verledene of zal schrijven in de toekomst, onderwerp ik geheel aan het gezag der Roomsche Kerk..... Ik ben bereid alles te herroepen, wat zij als dwaling zou verklaren ».

Men vergelijke daarmede eens de taal van Luther, zij is juist het tegenovergestelde.

Savonarola weigerde naar Rome te gaan, toen de Paus dit beval, en hierin heeft hij verkeerd gehandeld. Doch hij ontkent volstrekt niet, dat de Paus de macht daartoe zou bezitten, hij verontschuldigt zich om reden zijner zwakke gezondheid, de woede zijner vijanden, die hem reeds meermalen naar het leven hadden gestaan, de staat der partijen, welke hem dwongen nog eenigen tijd in Florence te blijven.

Toen hem het prediken verboden werd, zweeg hij, tot dat het verbod op verzoek der magistraten werd opgeheven. Toen hem ten tweeden male het verbod werd opgelegd, bewaarde hij gedurende een geheel jaar het stilzwijgen, en liet zich slechts overhalen door de gebeden der bevolking, omdat men

meende, dat er zonder die prediking groote onlusten zouden uitbreken.

Nog eenmaal : Savonarola bedroog zich, doch hij bleef katholiek. Plechtig verklaarde hij het in San Marco : « het is onwaarheid, dat ik mij aan het gezag der Kerk wil onttrekken ».

« Ik onderwerp mij, en alles wat ik zeg aan het oordeel der Katholieke Kerk. »

Bij het banvonnis ontkende hij weder niet de macht van den Romeinschen Stedehouder, om de excommunicatie uit te spreken, doch hij beweerde enkel, dat de beweeggronden waarop de banvloek steunde, niet gegrond waren, en dat de Paus verkeerd was ingelicht. Zijn oproep tot de vorsten om een algemeen Concilie bijeen te roepen en Alexander VI af te zetten, was zonder twijfel een grove fout, doch mannen van beteekenis deelden zijne dwaling. Hij hield het voor zeker, dat de Paus door simonie op den troon was gekomen. Dat was wel eene dwaling, die uit hoofde van de valsche denkbeelden, welke tijdens de groote scheuring verspreid waren, niet al te zeer bevreemden kan. Onderscheidene godgeleerden toch, die in gemeenschap met de Kerk gebleven waren, toonden groote ingenomenheid met het denkbeeld van de bijeenroeping eener algemeene kerkvergadering in het gedachte geval van twijfel omtrent de wettigheid van een Paus. Zoo had weleer de zanger van het Stabat Mater, fra Jacopone, misdaan, als hij in snerpende taal Bonifacius VIII geeselde als den onwettigen Paus. Doch daarom zal niemand hem als ketter beschouwen, integendeel, de Kerk vereert hem als een gelukzalige. De canonieke vraagstukken betreffende de pauskeuze waren in die dagen nog niet voor goed uitgemaakt, zoodat men daaromtrent zich gemakkelijk kon vergissen. Welnu, Savonarola heeft in dit opzicht gedwaald. Maar waarop komt die dwaling eigenlijk neer? Op eene vergissing omtrent een feit en op een gewaagd gevoelen over de opvatting

van sommige duistere plaatsen van het kerkelijk recht. Maar hij heeft niet, zooals Luther, dwalingen gepredikt en volgehouden, welke met het katholieke geloof in strijd zijn.

VI.

Thans zijn wij gekomen aan het slot van het zoo bewogen leven van den hervormer. Dat hij zich bij al zijn werken voor de verbetering der zeden vele vijanden had gemaakt, zal niemand verwonderen. Voeg daarbij zijne te hevige taal, zijn voortdurend uitstellen om naar Rome te gaan, zijne ongehoorzaamheid aan Paus Alexander VI, dat alles pakte zich ten slotte samen boven het hoofd van Savonarola, en hij met de zijnen werd voor het gerecht gedaagd. Hierover kunnen wij kort zijn. In die laatste oogenblikken toont zich Savonarolo waarlijk groot. Heeft hij fouten bedreven, men vergeeft ze gemakkelijk, als men zijn edel, waarachtig kristelijk en religieus gedrag beschouwt zijner laatste dagen. Vreeselijk moet het lijden van den zoo gevierden man geweest zijn!

Hij, gewoon duizenden van allen rang en stand aan zijne lippen te zien hangen, staat thans als beschuldigde voor den rechterstoel (1). Savonarola handhaafde de waarheid van geheel zijne leer, verklaarde dat zijne herroepingen door de smart der pijnbank waren ontwrongen, dat hij die volstrekt afkeurde, hoewel hij er niet voor durfde instaan, dat hij niet andermaal zou herroepen, wanneer men weder de tortuur mocht aanwenden. « Bewonderenswaardig schouwspel » schrijft Perrens, « die worsteling tus-

(1) De rechtbank, waarvoor de beroemde prediker moest verschijnen bestond uit 17 leden, bijna allen gezworen vijanden van den beschuldigde. De pijnigingen, door welke men Savonarola tot bekentenis van bedrog wilde dwingen, waren verschrikkelijk en dan durfde men schrijven: hij heeft vrij zijne misdaden beleden zonder dat de pijniging is aangewend.

schen de zwakheid des vleesches en de kracht van een moedvollen geest! Savonarola vreesde den dood niet, noch zelfs de te wachten smarten, maar hij voorzag het bezwijken van den zinnelijken mensch in de folterende oogenblikken, en protesteerde daartegen bij voorbaat. »

Savonarola vernam met kalmte, dat het doodvonnis over hem was uitgesproken. Jacopo Niccolini werd het opgelegd, hem in de laatste uren bij te staan. « Ik kom niet », zeide hij, « om hem tot gelatenheid te manen, die een geheel volk vermocht terug te brengen in de wegen der deugd ». « Doe uw plicht », was eenvoudig het antwoord.

« De veroordeelde », schrijft Perrens, « weigerde dien avond spijzen te gebruiken, opdat het lichaam geen benevelenden invloed mocht hebben op den geest, bij de ernstige gedachten, waarbij hij zich wenschte te bepalen ». Na gebiecht te hebben, besteedde hij den tijd aan meditatie en gebed; maar eindelijk, voor de afmatting bezwijkende, verzocht hij zijnen trooster de vergunning, om zijn hoofd op diens knieën te mogen doen rusten, en schier oogenblikkelijk sliep hij in. Gedurende zijnen slaap sprak en glimlachte hij, waarover Niccolini hoogst verwonderd was. Hij vroeg daarna als gunst zijne twee medebroeders, die met hem veroordeeld waren, nog eens te mogen zien. Hij maakte van die vergunning gebruik om hen tot gelatenheid aan te manen.

Den 23ⁿ in den morgen werden de veroordeelden naar de kapel van Palazzo gebracht, waar zij de H. Communie ontvingen. Nog eenmaal mocht hij den verborgen God in zijne priesterlijke handen dragen, en bad aldus : « Heer mijn God, ik weet, dat Gij die volmaakte Drievuldigheid zijt, onzichtbaar, bestaande uit drie personen, den Vader, den Zoon en den H. Geest; ik weet, dat Gij dat eeuwig Woord zijt, uit den Hemel in den zuiveren schoot van de Maagd Maria neergedaald, gehecht aan het kruishout, waar

Gij Uw bloed heb vergoten voor ons arme zondaars. Ik smeek U, mijn Heer, ik smeek U, mijn Trooster, dat Uw kostbaar bloed voor mij niet te vergeefs vergoten zij, maar dat het mij reinige van al mijne zonden, voor welke ik U vergiffenis vraag..... voor geheel mijn leven, van den dag van mijn doopsel tot aan dit oogenblik zeg ik : *mea culpa.* Door mijne schuld ».

Heerlijke geloofsbelijdenis in die laatste oogenblikken, wanneer men enkel denkt aan de eeuwigheid. En om zeker te zijn niet als ketter, maar als kind der katholieke Kerk te sterven, riep hij uit : « ik herroep al de dwalingen, welke ik misschien anderen onderwezen heb ». Hij ontving met nederigheid den vollen aflaat, welke hem door den Paus was geschonken, overdekte het kruisbeeld met de kussen der innigste liefde, zeide dat hij gaarne stierf uit liefde tot den Christus, die voor ons zijn leven ten beste gaf en alvorens zijne ziel aan zijnen Schepper terug te geven, murmelden zijne lippen nog eenmaal : « Ik geloof in de H. Katholieke Kerk. »

Zonder een woord van protest onderging de hervormer de schrikkelijke straf den 23 Mei 1498, daags voor Hemelvaartsdag, in den ouderdom van vijf en veertig jaren en acht maanden.

Zijne laatste woorden, zijne laatste dagen zijn de sterkste bewijzen voor zijn vast en hecht geloof. Zoo spreekt, zoo handelt geen voorlooper van ketters, met den dood in het gezicht. Zoo sterft alleen hij, die zijn God waarachtig beminde, die het wel meende met het volk, dat hij om Jezus zoozeer lief had, en in wiens gemoed de scheiding van de Katholieke Kerk als een gruwelijke misdaad stond aangeschreven. Terecht schrijft Perrens: « Bovenal blijft hij daarom recht behouden op de bewondering, daar hij weerstand wist te bieden aan de vervoeringen van gekrenkten trots, de grieven van miskende rechtschapenheid wist te bedwingen, en dat hij niet

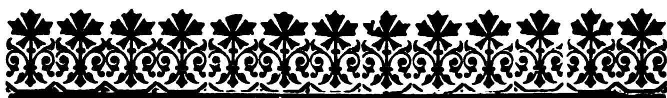
gelijk een andere monnik later deed, het geloof zijner vaderen en zijner jeugd verloochende, om voor niemand te bukken en zich op zijne vijanden te wreken. »

Neen, Savonarola is, gelijk de protestant Sismondi rondborstig bekent, « bij zijne pogingen tot hervorming niet afgeweken van de katholieke grondbeginselen. Hij heeft zich het recht van vrij onderzoek in het leerstellige niet toegekend... Al zijn streven was daarheen gericht, om de tucht te herstellen, de zeden der geestelijkheid te verbeteren, en om de priesters en leeken tot eene volmaakte naleving der Evangelische voorschriften terug te brengen. »

En daarom doet men Savonarola het grootste onrecht aan, hem een voorlooper van Luther te noemen.

FR. BERNARDINUS METS,
Minderbroeder-Conventueel.

EEN BOEK OVER ONZE HEDENDAAGSCHE SCHRIJFTAAL [1].

Uitdrukkingen die in het Nederlandsch wel voorkomen.

ONTMOETEN (bladz. 133). — Ten opzichte van dit werkwoord is eene eenigszins ruimere opvatting dan die van Dr. De Vreese geoorloofd. Het kan zeer goed gebruikt worden met lijdende voorwerpen als *moeilijkheden, bezwaren, tegenstand* en zinverwante woorden. De volgende zin wordt dus ten onrechte afgekeurd : *De vorst, verbolgen over den wederstand* (beter : *tegenstand*) *die zijne ontwerpen ontmoetten*.... Ten anderen, het woord *aantreffen*, door Dr. De Vreese aan 't hoofd van zijn artikel opgegeven, zou hier niet passen. — Het laatste citaat is het volgende : *de uitgave van uitgebreide Nederlandsche werken op een speciaal gebied ontmoet te veel moeilijkheden*, waar Dr. De Vreese bij aanteekent : « *hier zou het ww.* opleveren *uitnemend passen* ». *Moeilijkheden opleveren* en *moeilijkheden ontmoeten* is echter niet hetzelfde. Een arbeid *levert* moeilijkheden *op*, wanneer deze aan den arbeid zelven verbonden zijn; hij *ontmoet* moeilijkheden, wanneer bijkomende omstandigheden daarvan de oorzaak zijn.

(1) Zie *Het Belfort* van Nov. 1899, blz. 266-284.

TREDEN (II) (**In werking** —) (bladz. 197). — Deze uitdrukking is geen gallicisme, en de overeenkomst met fr. *entrer en vigueur* is toevallig. Evenzeer als men zegt dat zekere feiten *onder de werking eener wet vallen*, kan men ook zeggen dat *eene wet, een reglement enz. in werking treedt.* — De aangehaalde zin, waarin sprake is van *de inkwistie, die in werking treedt*, wordt echter te recht afgekeurd; de inquisitie was eene rechtbank en *werd* dus *ingesteld.*

VERKEERD GEBRUIK VAN **ZIEN** MET EEN ONBEPAALDE WIJS (blz. 309). — Ook hier is eene eenigszins ruimere opvatting gewettigd. Waar in een zin als de volgende : *Bij zijne allereerste dichtoefeningen zien wij dan ook Vondel de verkeerde richting der kamers van Rhetorica inslaan,* de uitdrukking *de verkeerde richting inslaan* zelve geheel en al beeldspraak is, kan men het gebruik van *zien* niet afkeuren, daar het inslaan van eene richting iets is, dat werkelijk kan gezien worden; de eene uitdrukking schraagt de andere. Doch dit geldt niet voor het *verschijnen van boeken* bij voorbeeld, als in het daarop volgende citaat, waarbij aan niets wordt gedacht, dat voor het oog waarneembaar is.

VERKEERD GEBRUIK VAN **DIE** IN PLAATS VAN ZULKE, DUSDANIGE, DERGELIJKE, SOORTGELIJKE (blad. 440). — Niet alleen in 't Zuiden, maar ook in 't Noorden komt dit gebruik voor, zooals blijkt uit den eersten versregel van De Génestet's gedicht *Uit mijn dagboek :*

Daar zijn in 't leven van die vriendelijke dagen,
Die ons de koude borst verwarmen door hun gloed.

Het blijft echter een gallicisme.

BEPALINGEN MET **VAN** BIJ ZELFSTANDIGE WOORDEN, als onder 5° op bladz. 508 worden bespro-

ken. – Dergelijke uitdrukkingen kunnen volgens « Gallicismen » wel voorkomen, doch hun aantal is zeer beperkt. Dr. De Vreese geeft de volgende op : *van... belang*, *van.. beteekenis*, *van... gewicht*, *van... aard*. Bij de speelruimte, die eene dergelijke opvatting overlaat, zullen, zooals van zelf spreekt, de gevoelens wel eens uiteenloopen. De volgende zinnen bij voorbeeld, die door Dr. De Vreese worden afgekeurd, hebben in mijn oor een goeden klank : *Verzen van ongemeene, schier vrouwelijke teederheid roeren den lezer meer dan eens. Hij weet... de poëzie van vorm, licht en kleur te versmelten tot eene kleine harmonieuse symphonie van verrukkelijke schoonheid.*

VERKEERDE VERTALINGEN VAN **ÊTRE DE** —, op bladz. 569 onder 2° behandeld. — De uitdrukking *van de partij zijn* (*être de la partie*) heeft in onze taal burgerrecht verkregen.

VERKEERDE VERTALINGEN VAN **ÊTRE DE** —, op bladz. 570 onder 3° behandeld. — Hieromtrent geldt dezelfde opmerking als bij de bepalingen met *van* op bladz. 508, bovenvermeld. De volgende zin stuit mij niet : *De lijnen van het lichaam zijn van eene ongewone, bijna klassieke zuiverheid en bevalligheid.*

VERKEERD GEBRUIK VAN **ALS** ALS VOORZETSEL (bladz. 623). — In dit artikel komt het volgende citaat voor : *Dit boek, ellendig als kunstwerk...*, *is een welsprekend teeken des tijds.* De zinsnede *ellendig als kunstwerk*, is op te vatten als een verkorte bijzin : *Dit boek, dat als kunstwerk ellendig is,...* Het woordje *als* is dus een voegwoord, en de zin is, naar mijn inzicht, goed.

Uitdrukkingen die in het Nederlandsch kunnen voorkomen in eene beteekenis of in een verband, welke de gewraakte nabijkomen.

BEROEMDHEID (bladz. 25). — Dit woord kan concreet gebruikt worden in schertsenden zin, bij voorbeeld : *Voor zulk een beroemdheid mag een gewoon mensch wel uit den weg gaan.* Het is opmerkelijk, dat het Nederlandsch meer dergelijke woorden, die een abstract begrip uitdrukken, ook concreet gebruikt in schertsenden of minachtenden zin, bij voorbeeld : *De collega's van X. konden het niet goed velen, dat deze op onze vergaderingen zoo'n grootheid was Ik ben benieuwd, of we dat wonder nu eens te zien zullen krijgen.*

GETROUW (bladz. 67). — De fout ligt niet zoozeer in het gebruik van het woord *getrouw* op zich zelf, als in het praedicatief gebruik. Inderdaad kan men niet zeggen : *Dit beeld is getrouw*, doch wel : *dit is een getrouw beeld.* De reden hiervan is, dat *getrouw*, als zijnde in dit verband indirect gebruikt, overgaat naar de klasse der adjectieven die betrekkingen uitdrukken, daar het dient om aan eene bijwoordelijke bepaling den vorm te geven eener bijvoeglijke. Niet het beeld is getrouw, doch de schilder of teekenaar heeft zijn model getrouw nagevolgd. Vergelijk : *Jaarlijksch. Een jaarlijksch feest,* en niet *het feest is jaarlijksch.* (Zie C. H. den Hertog, *Spraakkunst van het hedendaagsche Nederlandsch,* 1e dl, § 101, opm. 2.)

Het verdient opmerking, dat men daarentegen alwêer kan zeggen : *Dit beeld is niet zeer getrouw,* of *is bijzonder getrouw.* Waarlijk, de taal is grillig!

LIEFKOZEN (bladz. 108). — Het voltooid deelwoord *geliefkoosd* kan als bijvoeglijk naamwoord in den aangegeven zin wel gebruikt worden, doch uitsluitend attributief : *eene geliefkoosde uitdrukking, eene geliefkoosde wandeling.*

NEMEN (VI) (**Een weg —**) (bladz. 120). — Men kan zeggen : *zijn weg nemen over eene zekere plaats.*

OPVATTEN (**Een plan —**) (bladz. 146). — De uitdrukking *een voornemen opvatten* is gangbaar.

TUSSCHEN (I) (bladz. 199). — Het woord *tusschen* kan wel voorkomen met betrekking tot meer dan twee; bij voorbeeid : *De taal is een middel van verkeer tusschen de menschen,* omdat bedoeld wordt : *telkens tusschen twee, of tusschen twee groepen van menschen.*

VEREENIGEN (I) (bladz. 211). — Men kan zeggen dat een persoon of een voorwerp twee of meer deugden of eigenschappen *in zich vereenigt.* Bij voorbeeld : *Vondel vereenigt in zich den adel en de geestdrift van een echt dichterlijk gemoed.* — Wil men weten waarom *in zich vereenigen* echter niet past in het citaat, men bedenke dat scheppingskracht en uitvoering geene eigenschappen zijn van eene teekening.

VERHEFFEN (**Zich —**) (bladz. 211) en **ZICH VERHEFFEN** (bladz. 333). — Deze uitdrukking kan voorkomen, wanneer, door eene bepaling of eene vergelijking, de aandacht nader op de bereikte hoogte gevestigd wordt. Bij voorbeeld : *Hooger dan ooit de toren van Babel zich verhief, stijgt, door zijne verrukking geschoord, de leeuwerik omhoog.* (Potgieter, *Uitspanningen van Christopher North*) ; of : *De toppen der bergen verheffen zich tot in de wolken.* — Van dit standpunt zou het kunnen schijnen, dat de eerste zin op bladz. 333 bij *zich verheffen* aangehaald, goed is (*Tot eene hoogte van 83 meters verheffen zich de vier verdiepingen*), doch dit is niet zoo; men kan alleen zeggen, dat de vierde verdieping zoo hoog ligt.

VERVULLEN (II) (**Eene rol —**) (bladz. 219). — Niet altijd kan *eene rol spelen* dienst doen; aldus bij voorbeeld in den volgenden zin : *In de vergadering van Holland, zegt men, vervulde hij* (Cats) *de nede-*

rige rol van stembus (Busken Huet, *Litt. Fant. I*, bladz. 46.) Daar hier van het *spelen* eener rol geen sprake kan zijn, dient men de uitdrukking *eene rol vervullen* wel te dulden. *De rol van stembus op zich nemen* zou eene opzettelijke daad uitdrukken, en dit wordt niet bedoeld.

VERVULLEN (III) (**Eene taak, eene zending —**) (bladz. 219). — De uitdrukking *eene roeping vervullen* is gangbaar.

DIEPTEN (bladz. 399). — In verheven stijl is dit meervoud wel in gebruik :

In diepten verzonken van leed en ellende (Da Costa, Voorzang van *God met ons*).

Het meervoud moet echter door den zin gewettigd zijn.

ELLENDEN (bladz. 400). — Ook dit meervoud komt in den verheven stijl voor : *En* (zij) *zijgt daar op 't eigenste plaatsjen ter nêer, daar de aanvang was van heur ellenden* (Bilderdijk, *Roosjen*).

VERKEERD GEBRUIK VAN **WIENS, WIER** ENZ. behandeld onder 1°, (bladz. 437). — De zin : *Eene stad.... welker openbare plaatsen.... van eene menigte, schier onmerkbare personages krielen,* wil Dr. De Vreese blijkbaar aldus verbeteren : *Eene stad, waarvan de* enz. Ik herinner alleen aan de uitspraak van C. H. den Hertog in zijne Spraakkunst van het hedendaagsche Nederlandsch (2e dl, blz. 41) : « Ook gebruikt men, van zaken sprekende, in den genitief liever *welks, welker* of *waarvan,* dan *wiens* en *wier.* » (1) Zelfs *wiens* of *wier* kunnen dus voorkomen, en dit is werkelijk het geval zoodra de zaak eenigszins als persoon wordt gedacht. Bij voorbeeld : *Die Stad, wier schitterende*

(1) Hiermede wil ik geenszins beweerd hebben, dat de zin onberispelijk is. Behalve dat *plaatsen* verkeerd gebruikt is voor *pleinen*, begrijpt men niet hoe deze kunnen *krielen* van personages, die *schier onmerkbaar* zijn.

trofeeën zoo prachtig rijzen tot den trans (Da Costa, *Parijs*). *Onze schrijvers, en in het algemeen elke ontwikkelde Vlaming, die er eene eer in stelt Flamingant genoemd te worden, moeten er prijs op stellen de taal, voor wier rechten zij heeten te strijden, behoorlijk te kennen.* (W. de Vreese, *Gallicismen,* blz. XIV der Inleiding).

GEBRUIK VAN HOOFDTELWOORDEN IN PLAATS VAN RANGTELWOORDEN (bladz. 470). – In spoorwegtaal zegt men ook wel: Kilometer 89, wat geschreven wordt: K. M. 89. Zelfs duidt men door K. M. 89,712 een punt aan, dat 712 meters verder dan het eerste ligt. — Deze uitdrukking wordt zonder lidwoord gebruikt: *bij K. M. 89,* evenals *op bladzijde 89.*

Verbeterde zegswijzen, die dichter bij de gewraakte uitdrukking staan dan de opgegevene.

Daar de Heer De Vreese zich blijkens zijne *Inleiding,* bij het opgeven der zuivere Nederlandsche uitdrukkingen en vormen, het liefst bepaalt « tot de gewoonste, tot de meest voor de hand liggende, en vaak ook tot die welke de minste wijziging in den besproken tekst medebrengen » geeft dit gedeelte van zijn arbeid tot de volgende aanmerkingen aanleiding:

BEHOOREN (bladz. 22). — (I) **Een deel van iets uitmaken.** Men kan in veel gevallen, bij voorbeeld in het eerste citaat, *behooren tot* gebruiken: *De familie behoorde tot de vleeschhouwersnering.* — (II) **Binnen de bevoegdheid vallen (van iemand).** Men kan meestal zeggen *berusten bij,* bij voorbeeld in het tweede citaat: *De wetgevende macht berust bij den landdag.*

GELOOVEN (bladz. 62). — Meestal is de foutieve uitdrukking *Ik geloof het wel!* of *Dat geloof ik!* het best te vervangen door *Dat zal wel!* of iets dergelijks.

HECHTEN (bladz. 80). — Van iemand, die eene betrekking bekleedt aan een bestuur, een hof enz. wordt gezegd dat hij *aan dat bestuur (hof) verbonden is*. Is dit ook een gallicisme, dan heeft het althans burgerrecht verkregen.

HUWEN (bladz. 92). — Waarom naast *uithuwelijken* ook niet *uithuwen*?

MAKEN (I) (bladz. 111). — In het laatste lid van dit artikel komt het volgende citaat voor : *En dat men kerken bouwe gelijk danszalen, — wat maakt dat?* Waar *maken* aldus zonder medewerkend voorwerp gebruikt wordt kan de zin als volgt verbeterd worden : *wat maakt het uit?*

TOER (**Den — van iets maken**) (bladz. 194). — Men gebruikt scheidbare werkwoorden als *omloopen, omwandelen, omrijden* enz.

VERHEFFEN (**zich.**) (bladz. 211). — In het verband waarin *zich verheffen* hier voorkomt zegt men *verrijzen : op den hoek dezer straat verrijst een fraai gebouw.*

VERKEERDE VOORZETSELS IN BIJVOEGLIJKE BEPALINGEN. HET VOOTZETSEL **VAN** VOOR EEN ALS BIJVOEGLIJKE BEPALING GEBRUIKTEN INFINITIEF, behandeld onder β op bladz. 484. — In dit artikel komt het volgende citaat voor : *Zij had geen recht van klagen, aangezien ze zelve Marcellien niet wilde... hebben.* Hier is het voldoende *van* door *tot* te vervangen.

VERKEERD GEBRUIK VAN VOORZETSELS IN BIJWOORDELIJKE BEPALINGEN. GEBRUIK VAN **IN** IN BEPALINGEN VAN WIJZE, behandeld onder γ op bladz. 586. — In de « voorwaarden » (1) betreffende de uitvoe-

(1) *Bestek en voorwaarden* is de Nederlandsche benaming voor wat in het Fransch *cahier des charges* heet. *Lastkohier*, hier te lande de officiëele vertaling, heeft geen zin.

ring van openbare werken in Nederland komen dikwijls voor de uitdrukkingen : *in tweevoud, in drievoud.*

Verbeterde zegswijzen, die aan bedenkingen onderhevig zijn.

DOEN (IV) (**Een oproep** -) (bladz. 36). — Dr. De Vreese geeft op : *een oproep richten tot iemand*, naast *een beroep doen op iets*. Eigenlijk zegt men even goed : *een beroep doen op het volk, op den koning*, als *een beroep doen op het rechtvaardigheidsgevoel der natie*. — Ofschoon *oproep* evenzeer als *beroep* in het Fransch door *appel* wordt vertaald, beteekent het iets geheel anders, zooals blijkt uit het volgende voorbeeld : «*In al zijne* (Willem Teelinck's) *geschriften klinkt één zelfde, forsche oproep : bekeert u en doet boete!* (G. Kalff, *De Gids*, Sept. 1899, bladz. 423). Men doet een *beroep* op een persoon in wien of op een gevoel waarin men vertrouwen stelt. Men richt een *oproep* tot iemand, om hem op te wekken tot het verrichten van eene handeling, die men wil aanprijzen. Somtijds moet fr. *appel* noch door *beroep* noch door *oproep* vertaald worden, maar door *oproeping*; bij voorbeeld : *eene oproeping van candidaten ter vervulling eener betrekking*.

MAKEN (I) (bladz. 121). — Als verbetering voor *eene wandeling maken* wordt opgegeven *eene wandeling doen*. Deze uitdrukking is in zooverre zuiver, als *doen* schier elke werking kan aanduiden, evenals *ding* eene algemeene benaming is voor alle mogelijke voorwerpen. In den mond des volks wordt zij gehoord en ook komt zij bij Noordnederlandsche schrijvers wel voor. Een goeden klank heeft ze echter niet; bij voorkeur spreekt men doodeenvoudig van *wandelen* of *gaan wandelen*, en wanneer het naamwoord niet kan vermeden worden, is het gebruikelijke werk-

woord *hebben* : *Laat ons van avond nog wat wandelen.* — *Vindt u het goed, als we na den eten gaan wandelen?* — *We hebben dezen morgen eene prettige wandeling gehad.*

Busken Huet en anderen gebruiken ook *eene reis doen*, bij voorbeeld : *sedert ik een jaar of drie geleden eene reis gedaan heb door het vaderland van mijne grootouders.* (Busken Huet, *Lidewijde*, 2e druk, blz. 70). Gebruikelijk is ook *eene reis maken*, ofschoon dit oorspronkelijk een germanisme is. Hier ook zeggen wij bij voorkeur *reizen*, *op reis gaan*, ook *eene reis ondernemen* en *de reis aanvaarden*. Evenals *wandeling* kan *reis* ook gebruikt worden met *hebben* : *We hebben eene voorspoedige reis gehad.*

Daar *aanvaarden* onscheidbaar is, en Busken Huet op de volgende plaats behoefte had aan een scheidbaar werkwoord voor de zinsharmonie, gebruikte hij *aannemen* : *Ik neem morgen-ochtend vroeg de terugreis weder aan.* (*Lidewijde*, 2e druk, blz. 49). Ofschoon dit meer voorkomt, is het af te keuren.

AFHOUDINGEN (bladz. 395). — Ook in het enkelvoud is dit woord in deze beteekenis ongebruikelijk. Het begrip wordt uitgedrukt door *korting*.

VERKEERDE VOORZETSELS IN BIJVOEGLIJKE BEPALINGEN. HET VOORZETSEL **VAN** IN BIJVOEGLIJKE BEPALINGEN VAN HOEDANIGHEID, als onder 5° op bladz. 508 worden besproken. — In dit artikel komt een citaat voor, waarbij Dr. De Vreese de volgende verbeterde lezing geeft : *(Een tijdschrift) waarvan het uiterlijk zeer aanlokkelijk is.* Het woord *uiterlijk*, als zelfstandig naamwoord gebruikt, kan alleen betrekking hebben op personen, bij voorbeeld : *een man met een innemend uiterlijk.* Hier dient de aangehaalde zinsnede als volgt verbeterd te worden : *dat er zeer aanlokkelijk uitziet.*

GEVOELIG, ONGEVOELIG (bladz. 514). — De meeste voorbeelden worden niet goed als men

voor in de plaats stelt van *aan*. Het invoegen der juiste uitdrukkingen, die in 't verband passen, is echter soms gewaagd, wanneer het excerpt slechts uit éen zin of uit een gedeelte van een zin bestaat. Ik meen nochtans de volgende te kunnen opgeven: *De heelmeester..., ongevoelig aan het bloeden en weeklagen.* (Men zegge: *ongevoelig bij*). *Schilderachtig zonder weerga zijn hunne huizen en geen twijfel of de menschen zijn gevoelig geweest aan dit schilderachtige.* (Men zegge: *of de menschen hebben gevoel voor dit schilderachtige*). *De baron was weinig gevoelig aan de schoonheden van het buitengoed.* (Men zegge: *gevoelde weinig voor...*) *Ik was vroeger ook ongevoelig aan de smart mijner slachtoffers.* (Men zegge: *ik bleef... ongevoelig bij...*). *Tusschen grooten en minderen* (*heerschte*) *die vertrouwelijke toon waaraan het Vlaamsche volk zoo gevoelig was.* (Men zegge: *waarmede het Vlaamsche volk zoozeer ingenomen was*).

OPHOUDEN (bladz. 561). In het tweede en derde voorbeeld past de opgegeven verbetering, doch niet in het eerste: *Het had reeds opgehouden van kleppen.* Men zegge niet *met kleppen*, doch *te kleppen*, want *kleppen* is hier geen oorzakelijk voorwerp, zooals in de andere aangehaalde zinnen, doch is op te vatten als onderwerp, of als deel van het gezegde, en *het* is de onpersoonlijke vorm. Evenzoo zal men zeggen: *Het begint te kleppen, het begint te regenen*; de analogie met *beginnen*, waar Dr. De Vreese op wijst, is dus volkomen.

VERTALINGEN VAN **ÊTRE DE** —, behandeld onder 3° op bladz. 570. Den zin: *De tegenoverstelling* (!) *van het donkerbruine hout in den stal met het helder licht van de sneeuw en den rooden gloed van het vuur is van de krachtigste uitwerking* verbetert Dr. De Vreese aldus: *de tegenstelling* enz. *is buitengewoon krachtig van uitwerking*, of *maakt een krachtig uitwerksel.* Behalve dat *een uitwerksel maken* niet door den beugel kan, is hier geen sprake van een

uitwerksel, maar van eene *uitwerking* of *werking*. Een *uitwerksel* is iets dat op zich zelf bestaat, en dus kan gedacht worden als afgescheiden van datgene wat het te weeg brengt; bij voorbeeld; *Een boek als « Gallicismen » kan tot uitwerksel hebben, dat de Vlamingen voortaan beter op hun tellen passen.*

Aanvulling van sommige artikelen.

BEANTWOORDEN (bladz. 21). — Als verbetering geeft Dr. De Vreese op: *heeten*, doch er bestaat nog eene andere uitdrukking. In couranten leest men dikwijls advertenties als de volgende, met het hier besproken gallicisme: *Verloren een hond, beantwoordende aan* (of *antwoordende op*) *den naam Sultan*. In 't Nederlansch zegt men, juist en treffend: *luisterende naar den naam Sultan*. Dr. De Vreese beschikte blijkbaar over maar éen citaat, en tegenover de dames Plus en Stuyck vond hij 't zeker niet heel galant, deze uitdrukking, die sterk aan de hondenwereld herinnert, hier te pas te brengen.

EENS (— **en voor allemaal**) (bladz. 42). — M. de Vries gebruikt ook *eens voor al* (*Inleiding* tot het Woordenboek, blz. XXXVIII).

GELUKKIG (bladz. 63). Het gebruik van dit woord is niet zoo beperkt als men, na 't lezen van den tekst van Dr. De Vreese, allicht zou vermoeden; doch ook hier is, evenals bij *getrouw* is opgemerkt, het attributief gebruik ruimer dan het praedicatieve. Bij voorbeeld: *een gelukkige inval, eene gelukkige keuze;* ook als bijwoord: *een gelukkig gekozen beeld;* doch men kan niet zeggen: *ik had een inval die gelukkig was*. Daarentegen alweer: *deze samenstelling* (van een woord) *is niet zeer gelukkig*.

IJZEREN WEG (bladz. 93). — Als *benaming* voor spoorweg is deze uitdrukking zeer zeker een

gallicisme; toch is zij dat op zich zelve niet, want, als zij door den stijl gewettigd is, kan zij voorkomen. Even goed als men bij voorbeeld zeggen kan, dat *de spoorweg, als een ijzeren riviertje, door het bergachtige landschap heenkronkelt*, kan men ook een zin gebruiken als de volgende : *Boven een schilderachtigen waterweg, die zich in grillige bochten om de bergen windt, geeft ons reislustig geslacht de voorkeur aan een ijzeren weg, die over alle dalen heenglipt en de steilste rotsen doorboort.* (*IJzeren weg* is hier echter een stijlmiddel en geenszins de benaming van een dergelijken weg (1).

PERSOONLIJKHEID (bladz. 154). — Hierbij diende het gebruik van dit woord in den zin van *persoonlijke beleediging, hatelijkheid*, als een gallicisme vermeld te worden. Men kan in dat geval zeggen : *personaliteit*.

POSTKAART (bladz. 161). — Duidelijkheidshalve zou de opgave der eigenlijke beteekenis van dit woord niet overbodig zijn geweest. *Postkaart* beteekent eene kaart, waarop postkantoren, postverbindingen enz. vermeld staan, en is van denzelfden aard als *spoorwegkaart, rivierkaart* enz. (2).

OPOFFERING (bladz. 472). – *Opofferen* (en dus ook *opoffering*) wordt nu eens met *voor*, dan weder met *aan* gebruikt, naar gelang der beteekenis. Wanneer eene zaak geheel en al wordt opgegeven om eene

---

(1) Ten onrechte zou men uit het artikel opmaken dat *ijzeren-spoorweg* verwerpelijk is. In deze uitdrukking bepaalt *ijzeren* het eerste d van het samengestelde woord *spoorweg*; in ons spellingstelsel wordt us een verbindingsteeken vereischt. De naam der Hollandsche IJzeren poorweg-maatschappij zou volgens De Vries en Te Winkel gespeld, de olgende zijn : *Hollandsche ijzeren-spoorwegmaatschappij*, doch de aatschappij is ouder dan het spellingstelsel van D. V. en T. W. Dat en in de wandeling alleen spreekt van «de Hollandsche spoor», zooals *Noord en Zuid* werd opgemerkt, doet niets ter zake.

(2) Doordat de Heer A. Prayon van Zuylen verzuimde de vereteringen op blz. LXVII in te zien, kwam hij in zijne brochure *ver Taalpolitie*, blz. 33 en vlgg. tot eene critiek, die geen doel treft,

andere, die hooger waarde bezit, te redden of te behouden, vereischt de taal *voor* : *Zijn leven opofferen voor het vaderland.* Wordt echter eene zaak of een persoon prijsgegeven ter wille van iets anders, dat minder waarde heeft, dan wordt *aan* vereischt : *Deze man offert het geluk van vrouw en kinderen op aan zijn hartstocht voor het spel.* — Het gebruik van *voor* of *aan* kan zich ook regelen naar de tijdelijke verhouding waarin de twee voorwerpen — het opgeofferde en het andere — tot elkander komen te staan. Men zal, bij voorbeeld, zeggen : *Bij het tot stand brengen eener haven kunnen de belangen der kustverdediging en der scheepvaart met elkander in strijd zijn, doch de eerste zijn meestal niet van zoo overwegende beteekenis, dat men ze niet zou kunnen opofferen aan de laatste.* Het gebruik van *opofferen* zou hier geen zin hebben, indien de spreker zich niet een hoorder dacht, naar wiens opvatting de belangen der kustverdediging zwaarder wegen dan die der scheepvaart, voor wien het dus den schijn heeft, dat men het grootere wil opofferen aan het mindere, en wiens gevoelen hij wil bestrijden.

BEURT (bladz. 470). — De aangehaalde zin wordt niet goed dan door weglating van het onpersoonlijk voornaamwoord *het;* derhalve: *dan was de beurt aan de kinderen.*

KOUD (bladz. 516), Men zegt *koel voor* of *koel bij*, naar gelang van de beteekenis. *Koel voor*, wanneer men bedoelt dat iemand voor eene of andere aandoening onvatbaar is, *koel bij* wanneer iemand tegenover eene gebeurtenis, een toestand onverschillig blijft. In den eersten der aangehaalde zinnen past dus *voor*, in den tweeden *bij*.

TEVREDEN (bladz. 520). — Men zegt *tevreden met iets* en *over iets, met iemand* en *over iemand. Tevreden met* drukt een lichteren graad van tevredenheid uit dan *tevreden over;* daardoor laat zich begrijpen, dat het eerste veelal op zaken, het tweede op personen wordt toegepast. Men vergelijke de vol-

gende zinnen : *Zijt ge met deze schikking tevreden?* d. i. *Neemt ge genoegen met deze schikking? Ik ben over het werk van dezen leerling tevreden,* d. i. *Ik vind dat zijn werk lof verdient. Daar ik het huis toch anders moeilijk verhuurd kan krijgen, ben ik met dezen huurder tevreden. Nu deze minister tegenover de rustverstoorders krachtdadig is opgetreden, is men algemeen zeer over hem tevreden.*

VERKEERD GEBRUIK VAN **IN** IN BEPALINGEN VAN MIDDEL (bladz. 583). — Het verkeerde der gewraakte uitdrukking valt nog beter in 't oog, wanneer men bedenkt, dat *in... woorden* wel degelijk voorkomt, doch in eene andere beteekenis. Men vergelijke de volgende zinnen : *In enkele woorden stortte hij geheel zijn hart uit. Gelijk hebben wordt in twee woorden geschreven.* En het bekende sneldichtje van Huygens : *Amsterdam ontroert :*

Hoe quam 't, dat Amsterdam soo gramm was,
En waerom was 't niet voor den Prins?
In seven woorden gaet veel sins;
Om dat de Prins voor Amsterdam was.
(*Korenbloemen. Sneldicht*, XIX° Boeck, n° 224).

VERKEERD GEBRUIK VAN VOORZETSELS IN BIJWOORDELIJKE BEPALINGEN. GEBRUIK VAN **VAN** IN BEPALINGEN VAN TIJD, behandeld onder β, 2° op bladz. 602. — Het bijwoord van richting *af* kan wegvallen in uitdrukkingen als de volgende, waarin niet alleen het aanvangspunt, maar ook het einde eener tijdruimte wordt aangewezen : *van de veertiende tot de zeventiende eeuw ; van bij tweeën tot over vieren* (1).

(1) In deze laatste uitdrukking, die bij Dr. De Vreese op bladz. 605 voorkomt, wordt *van bij* ten onrechte een dubbel voorzetsel genoemd; *bij* behoort bij *tweeën*, en de uitdrukking is van denzelfden aard als : *van kwartier vóór tweeën tot kwartier over vieren.* Dubbele voorzetsels treft men aan in zinnen als de volgende : *Van uit Holland wordt veel fruit in Engeland ingevoerd.*

Id., behandeld onder β, 3° op bladz. 605. — Op *sedert* moet altijd een woord volgen, dat betrekking heeft op het verleden. *Sedert heden* kan dus niet voorkomen, zoo min als *sedert morgen;* daarentegen wel *sedert heden morgen,* namelijk wanneer de morgen voorbij is. (Men zie de *verbetering* op blz. LXVIII.) — Van dezen regel kan echter worden afgeweken, zoodra men zich in gedachte in den toekomenden tijd verplaatst; alsdan verkrijgt de tegenwoordige de betrekkelijke waarde van den verleden tijd; bij voorbeeld : *Dit boek behandelt de gebeurtenissen uit de laatste tien jaren. Na verloop van nog eens tien jaren moge de schrijver ons met een dergelijk boek verrassen, waarin al het sedert heden voorgevallene op even onpartijdige wijze worde toegelicht.*

Id. GEBRUIK VAN VAN IN BEPALINGEN VAN OORZAAK, *behandeld onder* γ op bladz. 606. — Dr. W. G. Brill zegt in zijne *Nederlandsche Spraakleer,* 2e dl, bladz. 122 (1) : « *Van* komt bij lijdende werkwoorden om de *oorzaak* der werking aan te duiden, wanneer deze oorzaak niet bepaaldelijk als handelend wordt voorgesteld, b. v. *een riet van den wint gins ende weder beweeght* (Matth. 11, 7). *Hij is van Simon gezien* (Luc. 24, 34) : hier toch hing het zien niet af van Simons wil. » Ook in het hedendaagsche Nederlandsch is het gebruik van *van* in sommige gevallen van dien aard niet af te keuren, ofschoon men altijd *door* kan gebruiken. Men bedenke echter dat *van* niet kan voorkomen, wanneer als oorzaak der werking een wezen of voorwerp wordt genoemd, dat in het geheel niet handelt. Zinnen als de volgende worden dus te recht door Dr. De Vreese afgekeurd : *De blauwe lucht.... wordt doorsneden van eenen bundel lichtgele stralen.* Verder worden in dit artikel

(1) 3de uitgaaf, 1881.

zinnen als de volgende aangehaald : *Groote stukken arduin, waarop zij en Camille, onbemerkt van de ouders, des zondags speelden.* Daar een werkwoord *onbemerken* niet bestaat, kan men evenmin *onbemerkt door* gebruiken als *onbemerkt van.*

Wanneer ik verklaar dat nagenoeg alle aanmerkingen van eenig gewicht, die zich bij het zeer aandachtig doorlezen van « Gallicismen » tusschen mijne gedachten en die des schrijvers indrongen, in de voorgaande bladzijden opgeteekend of voor het minst aangeduid zijn, dan ben ik mij bewust, Dr. De Vreese een fraaier compliment te maken dan wanneer ik deze aanteekeningen had achterwege gelaten.

Een boek als het zijne ontleent trouwens zijn recht van bestaan aan zich zelf. Dat het in ons land en in onzen tijd mogelijk bleek, eene door haar omvang zoo eerbiedwaardige lijst van taal-onnauwkeurigheden samen te lezen uit de werken, niet der schrijvers van op één na den laagsten rang, maar der besten en meest gevierden onder onze letterkundigen, is een bedenkelijk, doch tevens leerrijk verschijnsel.

Bedenkelijk; want, indien de moedertaal, onder de pen harer talentvolste beoefenaars, zoovele sporen vertoont van ontaarding en afsterven aan haar verleden, welke toekomst is daar voor de zoo hoog gevierde en geprezene toch weggelegd?

Doch leerrijk tevens; wanneer daardoor weer eenige Vlamingen de oogen openen voor het gevaar dat er ligt in het heillooze dualisme, hetwelk wordt in stand gehouden door telkens aan de vreemde taal eene plaats in te ruimen naast de onze, in de raadzaal, in de school, in de kerk, in de gehoorzaal, kortom in al de uitingen van het maatschappelijk leven, ja tot in het huisgezin toe.

Allard Pierson spreekt in een zijner opstellen over de kieskeurigheid bij het gebruiken van woorden en uitdrukkingen, die tegelijk « het lijden en de weelde » is van den stilist. Een onpartijdig onderzoek kan niet anders dan aan 't licht brengen, dat, bij verreweg de meeste schrijvers en lezers in Zuid-Nederland, een dergelijk lijden en en een dergelijke weelde tot de onbekende dingen behooren.

Laat ik, om het goede doel, namelijk tot bevestiging van mijn beweren, dat een boek als « Gallicismen » wel degelijk recht van bestaan heeft, hiervan een voorbeeld mogen aanhalen. Ik wensch voor niemand onder te doen in waardeering van het talent eener schrijfster als Mejuffrouw Loveling, en zoolang er ten onzent boeken geschreven worden als *Een dure eed*, zal onze Vlaamsche letterkunde de draagster zijn eener gezonde levensbeschouwing, en de tolk van pit van gedachten en rijkdom van gevoel. Doch op bladz. 98 van den zooeven genoemden roman leest men den volgenden zin, door Dr. De Vreese op bladz, 517 van *Gallicismen* aangehaald : *Hij* (nl. een kind) (*was*) *nog gansch onverschillig aan wie hem opnam of mededroeg*. Het verkeerd gebruik van *aan* buiten rekening gelaten, kan deze zin, naar het grammatisch verband, niets anders beteekenen dan dat het kind dengene, die het opnam of mededroeg, niet het minste belang inboezemde. En toch wordt door de schrijfster het omgekeerde bedoeld : niet het kind was onverschillig, maar het liet hem (het kind) onverschillig, met andere woorden het kon hem niet schelen wie hem opnam. Natuurlijk werd de fout begaan onder den invloed van het fransch *être indifférent à*, dat, met het eigenaardige *à peu près* dat de Fransche taal eigen is, evenzeer beteekent (*voor iets*) *onverschillig zijn*, bij voorbeeld in : *Je suis indifférent à l'art.*, als (*iemand*) *onverschillig laten*, in : *l'art lui est indifférent*.

Het Nederlandsch is echter juister en treffender, naar we meer dan eens gelegenheid hadden op te

merken. Zouden nu dergelijke onnauwkeurigheden niet met een weinig zelfcritiek kunnen vermeden worden? (1)

De taal bespieden bij ons zelf, bij ons volk, bij hare verdienstelijkste beoefenaars (2); ons taalgevoel scherpen tot taalinzicht en tot taalbegrip; en daardoor arbeiden aan de ontwikkeling van onzen nationalen aanleg, dit is niet alleen een ideaal voor de school doch ook voor het leven.

Of een boek als *Gallicismen* zal medewerken om ons dat ideaal naderbij te brengen, zal afhangen van hen, die het zullen gebruiken. Het is geen handboek of geen woordenboek; ook — niet uitsluitend — een vraagbaak, doch een werk, dat wenscht op te wekken tot nadenken en tot persoonlijke studie.

Behalve zijne wetenschappelijke beteekenis heeft het eene niet licht te tellen paedogogische waarde : het vinde eene vaste plaats op de schrijftafel van den literator, op het kantoor van den ambtenaar, in de redactiecel van den journalist, in de studeer-

(1) Van dit standpunt beschouwe men ook eens het eerste citaat op bladz. 531 van *Gallicismen*, waar het werkwoord *gelijken* voorkomt met *de gelijkenis* als onderwerp!

(2) Dit wordt gedaan, beweert men; doch dat het zoo weinig vrucht afwerpt moet niet verwonderen, zoolang daarbij aan allerlei bijzaken de aandacht wordt verspild. Ik denk onder meer aan degenen, die geene twee bladzijden over Vondel kunnen neerschrijven, zonder het al dadelijk druk te hebben over « het Zuidnederlandsche in hem. » Hoever dergelijke stokpaardjes iemand van den weg kunnen afbrengen blijkt uit een onlangs verschenen artikel, waarin de overgang van den grooten dichter tot de Roomsch-katholieke kerk ook al daardoor verklaard werd, en waarin grifweg werd verkondigd, dat een Zuidnederlander voor het Protestantisme eene natuurlijke antipathie heeft. En Marnix? De waarheid is, dat de feiten der geschiedenis ons dikwijls nopen van Zuidnederlandsch te gewagen tegenover Noordnederlandsch, doch ethnographisch kan men alleen spreken van Vlamingen, Brabanders, Zeeuwen enz. en hebben Zuid- en Noordnederlandsch niets meer te beteekenen dan Oost- of Westnederlandsch, waar nooit iemand mee aan komt zetten.

kamer van den taalleeraar; maar, bovenal, het leere ons hunkeren naar zuivere, degelijke spreek- en schrijftaal, het prikkele onze speurzucht naar onvervalschte Nederlandsche zegswijzen, het make ons begeerig naar den toonval van kerngezonde Nederlandsche volzinnen.

Indien zijn invloed op onze schrijf- en onze spreektaal na eenige jaren onnaspeurlijk bleek te zijn, dan zou dit zeer sterk getuigen tegen den ernst van het vlaamschgezinde deel van ons volk.

Mechelen, Augustus 1899.

E. P. VAN DEN BERGHE.

STUDIES VAN HEDENDAAGSCHE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

LOUIS COUPERUS.

IV.

Reis impressies.
De verzoeking van den H. Antonius.
Metamorfoze.
Psyché.
L. J. Veen. Amsterdam.

De lezer zal wel op deze plaats de studie willen terugbrengen die ik aan de drie keizerromans : *Majesteit*, *Wereldvrede* en *Hooge Troeven* wijdde, en die in chronologische orde behooren voor de twee laatste werken van den schrijver : *Metamorfoze* en *Psyché.*

Reisimpressies en de *Verzoeking van den H. Antonius*, dienen hier alleen volledigheidshalve gemeld. Toch mag gezegd worden dat de reis-nota's van Louis Couperus heel wat verschillen van de ontelbare « Reis-indrukken uit Italie » die zoo wat in alle landen het licht zagen en die maar al te dikwijls uitwateringen zijn van Baedecker. Het temperament van den schrijver straalt hier door de beschrijving van wat hij zag : hij gevoelt zich veel meer getroffen door de ziel die in een beeld zit, dan door den vorm ; hij zal onverschillig gaan voorbij den Laokoon, maar blijven mijmeren voor een Hermeskop ; en den schrijver, dien we tot hiertoe gevolgd hebben in zijn

extase voor al wat schitterend, kleurrijk is, zullen we treffend terugvinden in deze enkele, typieke woorden, wanneer hij in het Palazzo Riccardi voor de fresco's van Benozzo Gozzoli staat : « Die fresco's behooren voor mij tot het schoonste, dat men in Florence zien kan, niet het schoonste van religieuse stemming, maar het schoonste van mondain vertoon. »

De pracht der stoeten, der brokaten, der juweelen heeft hem getroffen en hij leeft aan het hof der Medicis al de schitterende feesten mede der rijke Renaissance.

De Verzoeking van den H. Antonius, fragmentarische vertaling van G. Flaubert's werk, toont dezelfde richting van den geest van L. Couperus, ditmaal niet voor wat de feiten, maar voor wat den vorm betreft. Flaubert is inderdaad een schrijver die met de heerlijkste meesterlijkheid de Fransche taal behandelt : onschatbaar is zijn rijkdom van woorden, uitdrukkingen en vormen, en naar die tinteling van woordengoud is de prachtlustige geest van L. Couperus gegaan gelijk de vlinder gaat naar het licht. Hij heeft dan gepoogd met de Nederlandsche taal te doen wat Flaubert deed met de Fransche, en die poging heeft dit bewezen : er zijn geen arme talen op de wereld, alleen arme menschen, wat Henri Borel ook reeds met zijn vertalingen uit het Chineesch bewees; en in dit opzicht is de *Verzoeking van den H. Antonius*, een model van fijnen, onberispelijken stijl en van sierlijken vorm, gelijk het oorspronkelijke een weergaloos beeld is van stijl en vorm.

En zoo blijven ons nog te beschouwen de twee laatste werken van den schrijver : *Metamorfoze* en *Psyché*. Begonnen met metrische verzen, eindigt voor het oogenblik het werk van den gevierden Nederlandschen schrijver met een schitterend poeem in proza.

Louis Couperus schijnt zelf na het heerlijk volbrachte werk den lust gevoeld te hebben eens kalm en rustig, en niet zonder een gerechtvaardigd gevoel van zelfvoldoening een blik te werpen op gansch dat letterkundig verleden. Doch de rustlooze geest van den kunstenaar

schikte zich niet in die eenvoudige beschouwing, de pen werd weer opgenomen, al de denkbeelden, al de herinneringen die oprezen toen de schrijver boekdeel na boekdeel weer opnam en herlas, werden aangeteekend, omgewerkt in een roman en *Metamorfoze* werd geboren. Alhoewel de schrijver zelf ongetwijfeld de held van dien roman is, toch is *Metamorfoze* geen autobiographie. Niets bewijst dat de schrijver uit eigen leven soms niet enkele toestanden geput heeft die hij toegepast heeft op de helden van zijn roman, maar die feiten worden zoo voorgesteld dat ze volstrekt niet als intimiteiten tot de kritiek behooren. Alleen het zieleleven, dat de schrijver met zulke milde hand openspreidt, behoort de kritiek toe en nooit werd hare taak gemakkelijker gemaakt dan door die prachtige autopsychologie, die tot in het intiemste denken van den schrijver gaat en de genesis en de ontwikkeling van elk boek der gansche reeks werken van L. Couperus met een helder licht bestraalt.

Metamorfoze is het verhaal der geleidelijke letterkundige ontwikkeling van een jong auteur, Hugo Aylva (lees Louis Couperus), het verhaal der aanleiding die den schrijver telkens aanspoorde tot het opstellen van een nieuw boek en de *Metamorfoze* bewerkte van zijn geest die telkens geheel en al opging in het thema van het nieuwe aangevangen boek.

Zoo wordt het werk in vijf boeken verdeeld : het boek van Torquato Tasso, het boek van Mathilde, het boek van Nirwana, het boek van Anarchisme en het boek van Metamorfoze, naar den titel van het voornaamste werk dat de jonge auteur gedurende elke periode van vervorming zijner ziel schreef.

Het eerste boek, van Torquato Tasso, ontwikkelt de genesis der eerste dichterlijke ontboezemingen van Aylva. En in deze bladzijden waar Couperus verhaalt van de kinderjaren van zijn held, kinderjaren gesleten ginds in Indie, in het paradijs Insulinde, zijn de kleine bijzonderheden uit het kinderleven zoo gemoedelijk intiem, de toon is zoo uit het hart, dat men als het ware de werkelijkheid onder den roman voelt trillen.

Toen zijn met de terugkomst in Nederland de jongelingsjaren voor Aylva gekomen, de eerste vriendschap, de eerste droomen. Het is het ontwaken van den dichter, de eerste verzen hebben in zijn hoofd gezongen : « In zijn wandelpas kwam als de cadens der terzinen; hij voelde de rijke monotonie der jamben; en terwijl hij zijn laatste terze in gedachte herhaalde, voegden van zelve de volgende, nieuw nu geboren wordende regels er zich aan toe, als een flonkerende beek, die van zelve verder vloeit, in de lente.

In zijne gedachte sloeg het rijmwoord klankvol weer op het slot van den voorlaatsten regel, en het vers deinde op en neêr, op en neêr, zachtjes aan hooger, of het zwol op een adem, die uitblies naar de kleine verre wolkjes toe... »

Hij hechtte vooral aan het cizeleeren van den vorm, hij was « verliefd op mooie woorden, rijkdom van klank, melodie van vers, om de loutere schoonheid van ze, de zinnelijke schoonheid, zooals hij hield van een mooie vaas of een juweel. »

En in die eerste verzen heeft zich aanstonds veropenbaard de groote verleiding voor een der prachtigste perioden uit de geschiedenis : de Italiaansche Renaissance. De lezing van boeken handelend over het Humanisme heeft die liefde voor alles wat pracht is nog aangespoord en zoo is hij opgegaan in een held uit dat tijdstip : Torquato Tasso; door een soort suggestie is hij geworden Tasso zelf, heeft geleefd aan het hof van Ferrare, heeft Leonore d'Este bewonderd, en de eerste metamorfoze is zoo ontstaan : onder dien invloed heeft hij geschreven zijn eerste gedichten waaraan hij hier den titel geeft « Torquato Tasso » (waaraan in werkelijkheid beantwoorden *Orchideeën* en een *Lent van vaerzen* van Louis Couperus zelf).

Zoo is de basis van gansch het werk *Metamorfoze*. Hugo Aylva is niet geweest zooals die tooneelspelers die zonder iets te gevoelen van wat ze spelen, soms geniale acteurs zijn; hij behoort tot die die, geheel en

al in den held dien ze verbeelden opgaan, hij heeft zich telkens gematomorfozeerd. Zoodra de kiem van een roman in hem gelegd was, heeft hij dien roman geleefd eerst, zooniet in werkelijkheid toch in verbeelding, vooraleer hem te schrijven. Men weet dat George Sand schreef zonder te weten waar ze henen ging, dat de intrigue zich ontwikkelde naarmate de bladzijden zwart werden van schrift; dat ze nooit den roman in zijn geheel zag, en zoo hebben ook andere schrijvers gedaan. Hugo Aylva integendeel speelt eerst den roman op het tooneel van zijn ziel en van daar komt het ook dat telkens wanneer hij het onderwerp *geschreven* heeft en het boek gereed ligt voor den uitgever, een zekere ontmoediging hem aanvat. Doch na korten tijd ondergaat hij den invloed der nieuwe metamorfoze die als een nieuw leven voor hem doet aanvangen.

Na Torquato Tasso, boezemde de studie der Renaissance hem een groote liefde in voor Petrarca en langzamerhand kreeg hij Petrarca lief, « als vriend, als broeder, zielgenoot en dubbelganger. » En weer greep de metamorfoze zijner ziel plaats. Nu vatte hij groote plannen op van een historischen roman, doch de fragmenten die hij schreef bevielen hem niet en hij liet zijn groote plannen varen. Hij had het zoo goed bij zijn moeder, bij wie hij rustig leefde als eenigen overblijvenden zoon; een moedeloosheid greep hem aan, een lust om alles in orde te stellen rondom zich en dan rustig te zitten in niets doen. Doch een vrouwenfiguur was zich reeds komen mengen in zijn leven, de jonge Emilie Van Neerbrugge, dochter eener intieme vriendin van zijn moeder; zij was het die hem van zijn voornemen afbracht niet meer te schrijven en hem het denkbeeld gaf een roman te schrijven waarvan het onderwerp zou geput zijn uit hun leven, uit hun onmiddellijke omgeving. De kiem was gelegd, eenige fragmenten van een novelle, vroeger geschreven, dienden als « amorce », het leven der Haagsche coterie werd het midden waarin hij zijn heldin liet bewegen, waarin hij zelf bewoog, en met

gansch zijn ziel speelde hij den rol zijner nieuwe incarnatie.

Het boek van Mathilde werd geboren.

« Uit enkele bladen teekende zich af een wonderfijne silhouet van modern meisje, als orchidee van overbeschaving en luxe, met een smachten naar liefde in haar vezelfijne zenuwen en haar blauw bloed. »

« En vóor hem, in de eenzaamheden van zijn droom, die schiep tot leven, stond ze uit, Mathilde, met in hare liefde-smachtende oogen de vage ontzetting van hare voorbeschikking tot levensweemoed en levenssmart en tragischen dood. »

Treffend blijkt aanstonds hieruit dat Mathilde en Eline Vere zusters zijn.

Bijna aanstonds daarna begon hij aan een novelle « Sombere intricatie van vijf personen » die hij *Schaakspel* noemde. De novelle weefde zich zoo logisch in zijn gedachte, als in enkele dagen uit, dat er niets aan te doen was. Hij had moeten sterven na deze novelle, hij had ze toch geschreven.

Doch eigenaardig is het gevoel dat zich bij den schrijver openbaart : het neerleggen op papier van zijn denkbeelden, is hem niet een genot, hij zou iets anders willen vinden dan pen en papier, tot openbaring van zijn kunst : « Want hij meende dat hij eerst de hoogste kunstenaar zou zijn wanneer hij zijn kunst niet meer schrijven zou ».

Zijn werk is hem slechts lief zoolang het niet afgemaakt is, zoolang het niet gedrukt is; het laten drukken schijnt hem een prostitutie en zoo groot wordt dan zijn antipathie voor het kind van zijn geest, dat hij zelf de artikelen van kritiek gaat toejuichen die het afbreken. De reden van die antipathie ligt in het gevoel van onvolmaaktheid en onvoldaanheid dat vatbaarder wordt zoodra men zijn werk in een definitieven vorm van gedrukt boek ziet. Het was in dat denkbeeld van « ongeschreven kunst » dat het volgende boek « het boek van Nirwana » zijn oorsprong vond.

Gedurende een verblijf te Parijs, had Hugo Aylva er een dame ontmoet, Mevrouw De Vicq, die er een soort kunst-salon hield, en bijna aanstonds had hij in haar een zusterziel gevonden. Harmonisch met zijne ideeën had een volzin van haar geklonken. « Ik vind de kunst van het woord de hoogste, omdat die de ziel is van alle kunst; maar de hoogste heeft geen vorm; die is alleen ziel. »

Onder den indruk van die woorden en van enkele andere van haar die als zaad in zijn kunstenaarsziel vielen en er opbloeiden, schreef hij het boek van « Nirwana », waaraan hij als motto had mogen geven die andere woorden van Mevrouw De Vicq : « Het zoeken is geluk, volmaking is Nirwana, en Nirwana kan geen geluk zijn voor een aardsch mensch. » Hij paste die woorden toe op twee motieven, een motief van kunst en een motief van liefde : de held van zijn boek zou zijn : een dichter die de desilluzie gevoelt van zijn eerste verzen, genot vindend in het maken, maar lijdend onder de onvolmaaktheid, tot hij eindelijk gevoelt dat het hoogste is : Nirwana van alle uiting, Nirwana van alle begeerte, en zijn kunst zou worden kunst van louter idee, kunst ongeschreven.

Het motief van liefde heeft datzelfde denkbeeld voor basis, dat het hoogste genot ligt in afwezigheid van alle begeerte. Zoo is de liefde van zijn held, den dichter : zij is alleen verleidend en streelend zoolang ze niet uitgesproken wordt om over te gaan in meer materieele toenadering.

Het boek van Nirwana was niet alleen het gevolg van de aanleiding die Mevrouw Hélène De Vicq tot zijn schrijven gaf door hare woorden, het was voor Hugo Aylva niet een scène die hij in zijn nieuwe incarnatie speelde op het tooneel zijner verbeelding, het was een brok uit de werkelijkheid. Zijn talrijke bezoeken bij Hélène De Vicq, gedurende zijn verblijf te Parijs, de invloed van hare hooge ontwikkeling, de verleiding van haar persoon, hadden Hugo Aylva gevangen genomen in het net eener

liefde waaruit hij kwam met een gewonden hart, dat slechts na lange jaren genezing vond; het einde van het geluk was gekomen omdat ze zich beiden mensch gevoeld hadden.

Aan het boek van Nirwana beantwoordt in werkelijkheid zeer klaarblijkend : Een Illuzie en Extaze.

Er kwam hier in het gemoed van Hugo Aylva een exacerbatie van het denkvermogen. een overspanning van het gevoel, die niet vol te houden waren, die we later in het laatste boek « Het boek van Metamorfoze » zullen terug vinden, maar die voor het oogenblik gekoeld werden door de verschijning van een gezonde kunstfiguur, aan Hugo Aylva een nieuw pad aanwijzend, dat de jonge schrijver zou bewandelen. De kunst suggereert hem een nieuwe metamorfoze : tot hiertoe is hij enkel een gevoelmensch geweest, niets dan gevoelmensch, dat hij nu eens weze een doende mensch, een mensch van actie.

Het was te Rome dat de basis van het nieuwe boek gelegd werd.

« Iederen dag, als hij werkte, waren het daarginds, aan den einder, de gouden Apocalypsen van zonsondergang, de glorie's van het iederen-daagsche zonnesterven, en het was, iederen dag, als stond hij op zijn hoogen top en zag hij het vizioen : bloedroode flikkering en lichtuitstraling; optochten, roodblauw, als dunne silhouetten geknipt fijn in de wolken; violette menigte en violette paarden, die steigerden uit den nacht; violette legers met een woud van dunne lansen en dáar, blakende in brand, Sint Pieter als een reuzenmonstrans, omhoog geheven naar den hemel toe...

Daar vocht de dag met den nacht in een oorlog van bloedrood en vlammen goud, als het Verleden, dat vocht met de Toekomst, opdoemende in de duisternissen en pas veel later zich openbarende en opklarende als nieuwe Dag... »

In dat visioen dat was de strijd der maatschappij in het verleden en in het heden, en de dageraad van de toekomst, plaatste hij als handelende type een man die

uit de herinneringen zijner jeugd opkwam : Arnold, een vriend uit de school ginds in Indie, vreemde mijmerziel, gansch liefde voor de menschen, die zich ontwikkelde tot een socialen denker, tot een man die het volk wil ontrukken aan de egoïstische samenstelling van den staat, die rondreist, zoekend zijne groote plannen van socialen hervormer toe te passen.

Anarchisme heet Hugo Aylva zijn nieuw boek dat in het werk van Couperus aan *Majesteit* en aan *Wereldvrede* beantwoordt.

Plots wordt Hugo Aylva aan zijn werkzaamheid onttrokken door den dood zijner moeder. Hij komt terug naar Nederland, en in de droefheid van dit verlies, neemt de idylle die met Emilie van Neerbrugge begonnen was toen zij hem het idee van « Mathilde » gaf, een einde door het huwelijk van Hugo met Emilie die in haar eenvoudige liefde hem immer getrouw gebleven was.

In de rust en in het geluk van het huwelijk, gaat voor Hugo den lust tot schrijven wat over. Doch het was weer Emilie die hem opwekt om niet zijn pen te laten beroesten.

Zoo werd het boek van *Metamorfoze* geboren, dat het boek zou zijn van zijn reincarnaties.

Doch met dat laatste boek, stijgt zijn denken tot een exacerbatie waaraan de schrijver gelukkiglijk geen verder gevolg geeft. Hij droomt weer zijn droom uit Nirwana, van een boek dat men niet schrijven zou, dat men alleen denken en zeggen zou. Maar die hoogste uitdrukking van kunst blijft slechts een platonische manifestatie van een overzenuwachtig gevoel, want Psyché is weldra komen bewijzen dat hij niet van plan was zijn kunst alleen te laten heerschen in zijn egoïstische droomerij.

Het laatste werk van L. Couperus, *Psyché*, staat geheel en al buiten wat de schrijver tot hiertoe leverde. Het is als het ware een verpoozing in zijn werk, een

oogenblik van rust dat dienen zal om de serie werken, tot op den dag van heden verschenen, af te scheiden van wat men nog van de vruchtbare pen van den schrijver van *Majesteit* verwachten mag.

Psyché is een sprookje, maar geen gewoon sprookje als men gewoon is sprookjes te lezen, zooals blijken zal uit een korte samenvatting van het verhaal.

Psyché is de dochter van den koning van het rijk van Verleden. Twee zusters wonen met haar op het vaderlijke slot, een reuzenslot met drie honderd torentinnen, Emeralda en Astra. Emeralda heeft fonkelende oogen van edelsteenen en een hart uit een robijn gehouwen, en haar droom is, te vinden het wonderjuweel dat almacht en alwijsheid boven God schenkt, zij is het zinnebeeld van de weelde. Astra draagt op het hoofd een levende star en doorpeilt door haar telescoop onophoudend den hemel, op zoek naar de grens van het heelal, zij is het symbool der valsche wetenschap. Psyché is naakt en heeft wiekjes aan de schouders, en zij zoekt noch valsche wijsheid, noch onmogelijke almacht, noch valsche wetenschap, maar brengt haar dagen door in droomerij op de hooge torentinnen : zij is de ziel. Daar daalt eens tot haar de Chimera, het breed gewiekte ros, en op den rug van het gevleugelde paard, stijgt zij den hemel in, hoog, naar alle oorden, maar voelt de wrange desillusie van het niet bestaan der streken van opaal en paarlemoer die zij dacht ginds te liggen, hoog, boven de horizonnen. Wanneer Psyché's vader sterft, en Emeralda, de oudste, op den troon van het rijk van Verleden stijgt, wordt de kleine naakte prinses met wiekjes bang voor die zuster met robijnen hart, en smeekt zij den Chimera haar mede te voeren buiten het slot, en de Chimera brengt haar in een oase in de woestijn en stijgt dan weder op, hoog de lucht in, latend de droevige Psyché alleen, droevig omdat ze den Chimera lief had en gedroomd had van eeuwige liefde met hem op aarde.

Dwalend door de woestijn, weent zij tranen die vloeien in zilveren beekje, en komt tot voor de sfinx

van wie zij het geheim van het leven afsmeekt. Maar de sfinx blijft onverbiddelijk stom en terwijl ze wanhopend zich legt tusschen de pooten van het monster, komt Eros, de jonge god, die sinds hij Psyché zag in het slot van haar vader op haar verliefd was, en leidt haar mede naar zijn rijk, het kleine rijk van het Heden. Daar slijten zij samen dagen van geluk, tot het oogenblik dat uit het naburig bosch de Sater komt, en Psyché aanlokt door het liedje van zijn dubbelfluit, en de kiem werpt van de zonde in haar nieuwsgierig hart, en haar eindelijk in het woud lokt, waar ze vervalt tot bacchante, de geliefde wordt van Bacchus en er hare wiekjes laat afsnijden om het panthervel om de schouders te werpen. Doch eens komt de walging, en uit den rondedans der bedronken bacchanten, loopt ze henen naar de hut van den eremijt, belijdt hare zonden en belooft boete te doen.

Dan trekt ze terug naar het oude vaderlijke slot, waar Emeralda regeert, want daar zal haar slaan de hardste boete : de onverzaadlijke Emeralda, onverzaadlijk van schatten en heerschappij, zendt Psyché tot straf in hellekrochten, om het mysterieus juweel te zoeken dat de almacht boven God geeft. En Psyché doorloopt al de cirkels van schrik en ontzetting, doch overal heet het : IJdelheid! Het mysterieus juweel van almacht bestaat niet. En als ze terugkomt in de hoofdstad van het rijk van Verleden, waar Emeralda rondrijdt met haar gespan van vier-en-twintig rossen, alles vernietigend op haar baan, alles werpend in haar rijk, toen roept Psyché haar toe : IJdel is uw wensch almachtig te zijn! Dan wendt Emeralda hare rossen naar Psyché toe en verplettert ze. Wild stuift ze dan vooruit, door dorpen en akkers en woestijnen, alles vernietigend, tot ze eindelijk komt voor de sfinx en in haar hoogmoed de machtige steenen godin wil dwingen haar te veropenbaren waar het juweel schuilt dat de almacht geeft boven God. Maar de sfinx zwijgt onverbiddelijk. Dan werpt ze in volle vaart haar gespan tegen de reuzengodin,

denkend haar te verbrijzelen, maar zij zelf valt te pletter tegen het onschendbaar graniet.

En op dat oogenblik rijst Psyché weer op, boven haar eigen dood lichaam, herlevend, zuiver en onbevlekt, met de lichte wiekjes aan de schouders. De Chimera daalt weder tot haar, heft haar op, op zijn machtigen gewiekten rug en voert haar mede naar het nieuwe rijk, met poorten en paleizen van licht, het rijk der toekomst, waar Psyché terugvindt haar vader en haar gemaal, god Eros.

Aanstonds springt het eigenaardig karakter van Psyché in het oog : het is een droom, maar een droom van Gustave Moreau, den Franschen schilder. De tafereelen van Moreau zijn te weinig gezien geweest en daarom eischen deze woorden een opheldering. De onderwerpen der schilderijen van G. Moreau zijn meestal ontleend aan de Grieksche mythologie, en verbeelden een oudheid die niet herinnert aan die welke wij kennen door de Grieksche beeldhouwkunst of door de Grieksche schilderkunst op vazen en potteriewerk. Zijn *Sfinx*, zijn *Herakles voor de Hydra*, zijn *Chimera* hebben niet een klassiek karakter, zij herinneren veel meer door de typen en het landschap aan de sprookjeswereld door de middeleeuwsche legende geschapen.

Zoo is de Psyché van Couperus. Emeralda en Astra zijn volkomen middeleeuwsche typen; Psyché behoort tot de Grieksche mythologie. Emeralda is middeleeuwsch door de pracht der edelsteenen, Astra door hare denkbeelden. Psyché en de Chimera zijn antiek door hunnen oorsprong. Het landschap met zijn slot dat drie honderd torens telt, de diepe kelderingen waar de heilige spinnen webben weven, behooren tot de middeleeuwsche sprookjes; maar de Sater met bokkepooten en Bacchus omringd van de dansende bacchanten is een visioen uit Hellas. En zoo wisselen zich onophoudend de Germaansche en de Grieksche mythologie af. Psyché is een sprookje der oudheid, opgevat door een middeleeuwschen geest en verteld door een moderne.

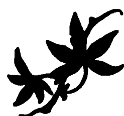
Al de gaven die Louis Couperus van dienst waren in het opmaken van zijn voorgaande werken, schijnen in *Psyché* tot hun hoogsten graad gekomen te zijn : zijn bijzondere sensatie van de natuur, zijn fijne opmerkingsgeest, zijn gemakkelijk verhaal, zijn rijkdom van woorden en figuren, alles heeft saamgewerkt tot de volmaaktheid van *Psyché*; alleen dit kan men eraan verwijten, dat de stijl soms, door het systematisch volgen van de karakteristieken, die wij in een voorgaande studie bestudeerd hebben, wat te stijf, wat te stroef schijnt.

Trots dit is *Psyché* een « unicum » in onze letterkunde.

Zoo sluit zich met een gedicht in proza, het werk van L. Couperus.

HENDRIK DE MAREZ.

Nota. Op het oogenblik dat deze studie ter pers ging, verscheen van L. COUPERUS een nieuw werk : *Fidessa*, een sprookje.

TRANEN (1).

Tranen op de wang der kindren
Is de morgendauw in 't dal;
't Hemelblauw, de zon der onschuld
Spieglen zich in hun kristal.

Tranen op de wang der maagde,
Kostbre peerlen van den schat,
Dien, als 't goud zoo diep verborgen,
Heure reine ziel bevat.

Tranen op de wang des jonglings
Is des harten kronkelvliet,
Die, gezwollen van den weedom,
Even uit zijn bedding schiet.

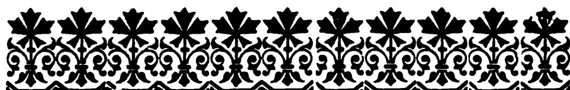
Tranen op de wang der moeder
Is de liefdebron die welt,
Om heur kinderen te laven,
Als de dorst der smart hen kwelt.

Tranen op de wang des vaders
Is de regen na d'orkaan,
Die soms losbreekt in zijn boezem,
Bij de worstling om 't bestaan.

Tranen op de wang des grijsaards
Is de drop, die nederdaalt
Van den treurwilg op de grafsteê,
Door het avondrood bestraald.

Hasselt, Maart 1896. HUIBRECHT HAENEN.

(1) Uit een bundel gedichten, getiteld : « *Door het Leven* » die, bij den drukker dezes eerlang zal verschijnen.

Dr PRIESTER GUIDO GEZELLE

De koning onzer Vlaamsche dichters is niet meer, de dichter bij uitmuntendheid van hart en van natuur is overleden, de bezielde zanger van het landelijk leven, van veld en van bosch is gisteren gestorven, GUIDO GEZELLE is dood.

Geen dichter bezield met meer gevoel, meer frischheid en meer oorspronkelijkheid; geen realist bedeeld met een meer schrander oog en meer opmerkingsgave; geen toonkunstenaar meer « zoet gevooisde zanger » en begaafd met meer muzikaal gehoor. Zijne schilderingen bloeien en bloemen in jeugd en in leven, zijne beelden leven en spreken van werkelijkheid, zijne woorden zingen.

Zeldzaam verschijnsel, slechts uit te leggen misschien door de wet der contrasten, gelijk hij een meester was op het onstoffelijk gebied der dichterlijkheid, was hij een meester op het stoffelijk en positief terrein der taalwetenschap. Van daar zijne meesterschap over het woord, hij speelde met de taal, hij boog ze en kneedde ze gelijk een beeldhouwer zijne kleiaarde boetseert. Gebrek der hoedanigheid, zijne taalvaardigheid sloeg misschien soms over tot af te keuren woordsmederij.

Hij was een echte polyglotte, hij kende meer dan tien talen. Had hij eene wetenschappelijke opleiding in de philologie mogen genieten, met zijn natuurlijken aanleg, zijn aangeboren taalinstinct, ware hij zeker de eerste op dit gebied geweest, gelijk hij de eerste staat onder onze lyrische dichters.

Met recht heeft de openbare vereering hem vereerd met den naam van meester. Roem en eer aan

weinigen beschoren, zijn werken noemen hem, en iedereen herkent hem in den naam van dichter van *Kerkhofblommen* en dichter van « *Het ruisschen van het ranke riet.* »

Gezelle was een natuurmensch, hij zocht noch streefde naar opsmuk. Zijne verzen, waaraan hij noch lijmde noch vijlde, zoo schijnt het ten minste, bleven wat zij waren, gegoten in hunne eerste eigene en ongewijzigde geute. Alle indrukken, alle gevoelens vertolkte hij op staanden voet in een vers, en gelijk dit op het papier gevloeid was bleef het onaangeroerd en maagdelijk onveranderd.

Deze weerzin tot opschik legt uit dat er in zijne dichtverzamelingen aleens een greepje kaf voorkomt onder het koren.

Gezelle, met zijn geniaal talent, zijn mannelijk voorkomen, zijne kloeke gestalte, zijne hoekige gelaatstrekken, zijn hooggewelfde en hoog getorende voorhoofd, scheen de type te verwezenlijken van een voorvechtenden baanbreker, doch zijn goedige oogen, de weerspiegeling zijner ziel, zegden meer de schuchtere en teedere goedheid van zijn hart. Vormde hij eene school, het was niet te danken aan zijne overweldigende strijdbaarheid, maar enkel aan zijn voorbeeld overmeesterend in zijne kalme uiting.

Eerder lijdzaam dan voorvechtend is het misschien aan die passieve bloodheid te wijten dat hij in zijne sfeer nooit op den voorgrond is getreden. Doch de nederigen zullen verheven worden en de groote man, die het kleed dat hij droeg vereerde en met luister omstraalde, ging tot hooger waardigheid verheven worden, beter strookende met zijne deugd, zijne geleerdheid, zijne begaafdheid, zijne verdienstelijkheid en zijn vernuft.

De lemmer heeft de schede versleten, zijne geestelijke en verstandelijke werkzaamheid, zijn onderdrukt zielelijden, ontstaan uit krenking en miskenning, hebben het lichaam gesloopt, gebouwd om in zijne zuinige ongereptheid eene eeuw te duren.

In afwachting dat eene meer bevoegde pen in ons tijdschrift den genialen man, den rijkbegaafden kunste-

naar naar waarde schetse, zeggen wij dat hij geboren werd in 1830, te Brugge, dat hij lang in het onderwijs een leeraarstoel bekleedde, van waar de West-Vlaamsche studentenbeweging uitgegaan is, dat zijn letterkundige arbeid bestaat in zijne verzamelde gedichten die vier boekdeelen beslaan, in *Kleengedichten*, in *Van den kleenen hertog*, *Tijdkrans*, *Rijmsnoer*, *Song of Hiawatha*, en zijne bijdragen in *Belfort* en andere tijdschriften. Zijn taalkundige schat ligt in *Loquela* en in *Biekorf*, en in zijne medewerking aan De Bo's *Idioticon*; zijne wetenschappelijke en folkloristische kundigheid en kennis in *Rond den Heerd*, *Daghet in den Oosten*, in *Dolaards in Egypte*, in *Warande der dieren* en in zijne *Duikalmanakken*. Thans arbeidde hij aan *Goddelijke beschouwingen*, de vertaling van *Meditationes theologicæ* door Mgr Waffelaert.

Hij was werkend lid der K. Vl. Academie, eerelid van het « Comité flamand de France », Kanunnik van het H. Graf binnen Jeruzalem, Dr honoris causa in wijsbegeerte en letteren van de hoogeschool van Leuven, ridder der Leopoldsorde, vereerd met het eerekruis « Pro ecclesia et pontifice ».

Op zijn graf, waar duizend vereerders en vrienden treurend rond geschaard stonden, spraken de eerw. heer Dr H. Claeys namens de Koninklijke Vlaamsche Academie, die dit jaar reeds 7 harer leden begraaft, en een vertegenwoordiger der katholieke studenten van Gent. In de hoofdkerk werd de lijkrede gehouden door den zeer eerw. heer Kanunnik Rommel.

Geheel Vlaamsch België was op de lijkplechtigheid vertegenwoordigd. Prins Albrecht zond een telegramme van deelneming, zijne Hoogwaardigheid de Bisschop bekleedde zijn gestoelte in de hoofdkerk, de minister van het inwendige, de gouverneur, de gemeenteoverheid van Brugge en Kortrijk, de Vlaamsche Academie enz. enz. volgden de baar. De klokken der Halle en der kerken tampten het doodengelui, de straatlantaars waren omfloersd, de vlaggen staken half top, voorwaar een echte nationale en koninklijke begrafenis, in afwachting dat zijn naam vereeuwigd worde door eene Guido Gezellestraat te Kortrijk en Brugge, een brons of een marmer op een openbaar plein, en,

ære perennius, eene volksuitgave van zijne volledige werken.

Dat zijne ziel in vrede ruste.

A. S.

Requiem æternam...

Rustloos ging hij rond en om
Al de wijken, al de wegen
Van der schepping heiligdom
Vol van 's Heeren wondren zegen;

Rustloos, om, wat stil en stom
Voor zijn voet hij vond gelegen,
Toe te roepen: Op! en kom!
God met lof en liefde tegen! »

Ruste nu in 's Hemels stede
Hem, aan wake en werk gewend,
Vraagt, o Heer, ons vrome bede;

Ruste, die geen roest en kent,
Ruste in zaligzoeten vrede,
Door alle eeuwen, zonder end!

Et lux perpetua...

Ziener, in ons duistre dalen,
Heeft zijn laaiend woord en dicht,
Bij der schoonheid gulden stralen,
Vlaandrens volk tot God gericht;

Vlaandrens veld en wei doen pralen,
Bont en kleurenrijk van zicht,
— Zoo 't geen schilder mag te malen, —
Al in eigen verf en licht.

Licht nu onder 's Hemels bogen
Hem, die steeds ten Hemel zag,
Smeeken we, op zijn graf gebogen;

Licht, waarbij zijn ziele mag
U aanschouwen, God, in de oogen,
Door den eindloos blijden dag.

EUG. DE LEPELEER.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

De Neringdoende burgerij, krisis en redmiddelen, door LADISLAS VAN HOOREBEKE, advokaat bij het beroepshof te Gent en plaatsvervangend vrederechter.

In een vlugschrift, 51 bladzijden behelzend, behandelt de schrijver opvolgenlijk de volgende punten van gewicht :

Noodwendigheid eene kunst- of technische vorming, der vereenigingen en van 't bijzonder initiatief. — Noodwendigheid eener wettelijke bescherming. — De geldelijke vermogens der kleine of middelmatige nering of burgerij. — De kwade konkurrentie. — De verdrukking door de Staatskas.

In die zes hoofdstukken, onderzoekt de heer Van Hoorebeke op kortbondige wijze, doch tevens grondig en onpartijdig, den huidigen toestand waarin de neringdoende burgerij verkeert, toestand die alles behalve aanlachend is. Hij onderzoekt de verschillende redstelsels welke vooruitgezet worden en duidt diegene aan welke, volgens zijn bescheiden oordeel, met goed gevolg zouden kunnen beproefd en aangewend worden.

Zijn werk, alhoewel maar klein van omvang, mag te recht eene grondige studie genoemd worden, welke getuigt van een nauwgezet, gewetensvol onderzoek en tevens van eene oprechte, belangstellende genegenheid ten opzichte der kleine burgerij.

In zijn voorrede, zegt de heer Van Hoorebeke :

« Hetgeen wij vooruitzetten, is gezegd buiten alle twistzucht, « verbittering of eigenzin. Het eenige wat wij verlangen, is het « vraagstuk eenigszins te helpen oplossen of bevorderen, omdat « het zoo dringend is en zoo zeer de aandacht van eenieder verdient.

« Mocht deze poging betere en meer gebruikelijke of praktische « voorstellen teweeg brengen; konden die voorstellen bewerkt wor- « den; kortom, kan er een praktisch voornemen. of nog beter, eene « daad uit spruiten, zoo zal de schrijver dezer regelen zijn nederig « streven als rijkelijk beloond aanzien ».

En wij voegen erbij : De schrijver is veel te nederig; wanneer men zulk degelijk werk levert in 't voordeel van eenen zoo bepaald belangwekkenden stand der samenleving, als de burgerij, dan moet men zich niet bepalen bij het geven van raad, maar de hand aan 't werk slaan en de hand geven aan allen die het goed meenen met de burgerij om tot eene bevredigende oplossing te komen.

In afwachting dus dat de heer Van Hoorebeke nog werken in dien aard schrijve en hij werkdadig in de burgerbeweging optrede, bevelen wij zijne huidige brochuur ten warmste aan, niet alleen aan de leiders der burgerbeweging, maar zelfs aan alle burgers, zonder onderscheid.

Zij zullen er door wakker geschud worden en zien dat er nog veel te doen is en kan gedaan worden tot opbeuring en behoud van hunnen stand.

Het werkje is te verkrijgen bij den heer Alf. Siffer, drukker, alhier, en kost maar den geringen prijs van 75 centiemen.

L.

Veelderhande Geneuchlijcke Dichten. Tafelspelen ende Refereynen. Opnieuw uitgegeven vanwege de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. — Leiden, Boekhandel en Drukkerij voorheen E. J. Brill, 1899. XXVIII + 218 blzz. — Wien het om een meer dan oppervlakkige kennis onzer letterkunde te doen is, moet het vaak een aanleiding tot spijt zijn, dat de belangwekkendste geschriften uit vroeger tijd zoo vaak tevens de zeldzaamste zijn; want al is het ook bekend waar het verlangde werk te krijgen is, als het niet in de eigen stad is, dan komt men er slechts bij uitzondering toe, de kennismaking verder uit te strekken dan tot hetgeen de geschiedschrijvers er over mededeelen. Elke poging, om een dergelijk ongemak uit den weg te ruimen, verdient derhalve waardeering en ondersteuning, en zoo ooit, dan is dit het geval met den herdruk van de *Veelderhande geneuchlijcke Dichten*, *Tafelspelen ende Refereynen*, een der weinige bronnen, waaruit de echte volkspoëzie der 16de eeuw kan gekend worden.

Aan Prof. G. Kalff komt de eer toe, op dien door den bekenden Antwerpschen drukker Jan Van Ghelen (den tweeden) uitgegeven bundel het volle licht te hebben laten vallen; wie leest wat hij er over mededeelt in zijne *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde in de 16de eeuw* (dl. 1, blz. 101 vlg. en 164 vlgg.) krijgt grooten lust naar meer. Het is thans mogelijk dien lust te voldoen, dank zij der *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* te Leiden, die op voorstel harer Commissie voor Taal- en Letterkunde het noodige geld beschikbaar stelde. De uitgave is door enkele leden dezer Commissie gezamenlijk bezorgd. Het oorspronkelijk plan was, een blooten herdruk te geven van het exemplaar in de boekerij der Maatschappij zelve aanwezig; bij het onderzoek, of er ook nog andere exemplaren of uitgaven van den bundel bestonden, kwamen vier andere exemplaren van drie verschillende andere drukken aan het licht, en dit getal werd later nog met twee vermeerderd. Zoo is men natuurlijkerwijze gekomen tot een herdruk van de oudste uitgave, waarvan een exemplaar op de Universiteits-bibliotheek te Gent berust, met verbetering van blijkbare drukfouten en met opgave in de noten van die varianten uit de andere uitgaven, waar de geheele zin of de woorden anders luiden, dus niet van zuiver grammatische en orthographische verschillen.

Bij de uitvoering van haar plan heeft de Commissie de hoog gewaardeerde medewerking genoten van wijlen den heer Th. J. I. Arnold, de bekende medewerker aan de *Bibliotheca Belgica*, die eene nauwkeurige bibliographische vergelijking en beschrijving der verschillende drukken vervaardigde, welke hare plaats vond in de inleiding, waar dan verder de verhouding der verschillende drukken onderling in 't kort wordt nagegaan, en de wijze van uitgave verantwoord. De toegemeten plaatsruimte gedoogde geen langere uiteenzettingen; vandaar dat Dr. J. W. Muller, een der leden der Commissie, in de laatst verschenen aflevering van het *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* nog een en ander heeft mede-

gedeeld omtrent de oudere en nieuwere afzonderlijke uitgaven of teksten van enkele der in den bundel voorkomende stukken, en omtrent andere bewerkingen derzelfde stoffen (1). Op deze bijdrage, voor de geschiedenis der letterkunde van groot gewicht, zij hier met nadruk de aandacht gevestigd.

De leden der Commissie, inzonderheid Dr. J. W. Muller, hebben aanspraak op onzen dank voor de zorg en den ijver, waarmede zij hunne taak hebben ten einde gebracht.

WILLEM DE VREESE.

Opstellen over Spelling en Verbuiging, door Dr. R. A. KOLLEWIJN. Amsterdam, H. J. W. Becht. VIII + 199 blzz.

De heer Kollewijn, de erkende aanvoerder in den nieuwen Spellingoorlog, heeft de verschillende opstellen over « onze lastige spelling », die hij in de *Vragen van den Dag*, in *Taal en Letteren* en in het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* heeft laten verschijnen, in één bundeltje vereenigd onder bovenstaanden titel. Hij heeft daar zeker goed en wel aan gedaan, niet het minst met het oog op Zuid-Nederland, waar de twee eerste dezer tijdschriften bij het groote publiek nagenoeg geheel onbekend zijn, en ook het derde veel minder gelezen wordt dan wenschelijk en nuttig is. De heer Kollewijn verwacht, « dat voorstanders van vereenvoudiging door het lezen of herlezen van deze opstellen in hun overtuiging zullen worden versterkt », en vooral hoopt hij, « dat tegenstanders er aanleiding in zullen vinden om te overwegen of er voor de beginselen, hier (*nl. in zijn werk*) verdedigd, niet meer valt te zeggen, dan zij tot dusver geloofden ». Uit ganscher harte help ik hem dit laatste wenschen, vooral in onze gewesten. De tegenstand, beter de tegenzin tegen de nieuwe spelling is in Vlaanderen grooter nog dan in Holland, maar berust minder op overtuigingsgronden van het verstand dan van het gevoel. Van het vele, dat vóór *wijziging* onzer spelling pleit, heeft men hier geen helder begrip, omdat men over 't algemeen niet den juisten blik heeft op de verhouding van taal tot spelling en van spreek- tot schrijftaal. Laat iedereen, wien de zaak ter harte gaat, kennis nemen van hetgeen vóór de nieuwe spelling te zeggen is, en zien, hoe de bezwaren der tegenstanders kunnen ontzenuwd worden; het een en het ander is door Dr. Kollewijn met evenveel talent als kennis van zaken uiteengezet. Wie zijn boekje met de noodige aandacht leest, zal zeker van velerlei vooroordeelen genezen worden. Dat alle bezwaren, die een Vlaming tegen de nieuwe spelling *kan* hebben, dan ook blijken zullen uit den weg geruimd te zijn, wil ik niet beweren; maar dat ze dan nog even belangrijk en even onoverkomelijk zullen schijnen, denk ik niet.

W. D. V.

Uit het Wonderland, vertellingen uit de 1001 Nacht, voor de jeugd, bewerkt door H. J. KREBBERS en J. STAMPERIUS.

(1) Om der volledigheid wille zij er hier aan herinnerd, dat de klucht van *Moorkens-vel* ook herdrukt werd op het omslag van *De Kroniek, Een algemeen weekblad onder redactie van* P. L. TAK, 1895, nr 30 en 31, en deel ik mede, dat het werkje, waarover de heer Arnold schreef (zie nl. *Tijdschrift*, blz. 212), wel degelijk een andere — en veel oudere — uitgaaf is van *Jan Splinters Testament.*

« *Uit het Wonderland* » is met tal van fraaie reproductiën naar heerlijk mooie teekeningen van Vaarzon Morel nog aantrekkelijker voor de jeugd gemaakt dan de welbekende schrijvers 't reeds deden.

Tal van kleine illustratiën zijn in den tekst afgedrukt, waarvan het prospectus u twee doet zien, en elk deeltje bevat daarenboven ± 10 groote platen op kunstdrukpapier, die u toonen hoe goed de illustrator zijne taak heeftopgevat.

De bandsiering is schitterend mooi te noemen. Aan de uitgave zijn kosten noch moeite gespaard om iets zeer fraais te verkrijgen, de prijs zeer laag gesteld, zoodat ik niet twijfel of u zult het aan uwen boekhandelaar bestellen.

De eerste afleveringen zijn bij alle boekhandelaren voorhanden.

Uit het Wonderland verschijnt in 20 afleveringen à 30 cents of 5 bijzonder fraai gebonden deelen à gulden 1,50. Compleet in ± 2 jaren.

Uitgever C. A. J. Van Dishoeck te Amsterdam, de befaamde uitgever van *Neerland's Groot Liederboek.*

La vie au Pensionnat. — Dit is een nieuw boek van den vermaaarden schrijver van « Les paillettes d'or », die reeds zoovele gewaardeerde werken geschreven heeft voor de godvruchtige personen die er moed, troost en zalving met de vleet in vinden.

Dit boek mag als eene volledging aanzien worden van « Le livre de piété de la jeune fille au pensionnat et dans la famille », die reeds aan zijne 241ste oplage is.

Met den zelfden zwier geschreven, met de zelfde kennis van het jonge hart en den zelfden zalvenden godsdienst- en godsvruchtszin, zal het nieuwe werk, waarvan hier sprake, ongetwijfeld den zelfden bijval genieten en in handen komen van alle pensionnaten en alle godvruchtige personen.

Histoires Souveraines. — Dit prachtwerk, verschenen bij E. Deman, uitgever te Brussel, bevat twintig der schoonste verhalen van den meester-verteller Villiers de l'Isle-Adam.

Het werk is op rijk papier in 8°-jésus gedrukt en bevat prachtig versierde kappitelhoofden, aanvangletters en slotornamenten geteekend door Th. Van Rysselberghe en in verschillende tinten uitgevoerd. Een kunstomslag van dezelfden omsluit dit boek, schoon en prachtig is zijnen inhoud en schoon en prachtig is zijn stoffelijk kleed.

Juffrouw DuCaju : *Het Beroepsonderwijs voor meisjes in België.* Verslag voorgedragen door Mej. Maria Du Caju op het internationaal Vrouwencongres van Londen in 1899.

Zelfde verslag in het Fransch.

Van dezelfde schrijfster : *Catechismns voor den onderlingen bijstand.* Prijs : fr. 0,04. *Petit Catechisme du mutuelliste.* Prix : fr. 0,04.

Dit werkje werd vereerd met eene inschrijving van de Bestendige commissie der maatschappijen van onderlingen bijstand, en op de gunstigste wijze door bijzonder bevoegden beoordeeld. Een hunner schrijft : « C'est le travail à la fois le plus complet et le plus succinet qui ait été publié sur la mutualité dans notre pays... » Een ander : « C'est la vraie doctrine de la mutualité, claire, substantielle, facile, mise à la portée des moins initiés... »

Het Boek van Spaarzaamheid en Vooruitzicht : Geillustreerd. Prijs : 1,25. Nieuwe uitgave.

De Fransche uitgave van dit werk werd onlang in den vreemde beoordeeld als volgt:

« Dit is een allerverdienstelijkste werk, dat veel goeds zal stichten. Wij willen er voor onze lezers verscheidene hoofdstukken uit vertalen, en geven in het nummer van heden het eerste daarvan. De onvermoeibare Belgische schrijfster verdient hartelijke toejuiching voor dit nieuwe boek, dat door velen zal gelezen en toegepast worden... »

Uit *El Hogar y la Escuela* van Buenos-Aires, 21n Oogst 1899. *Rekenkundige opgaven over Spaarzaamheid en Vooruitzicht.* Nieuwe uitgave, fr. 1,00. *Aritmétique de l'épargne et de la prévoyance.* Derde uitgave, fr. 1,00.

De werken van Mej Du Caju bekwamen de hoogste onderscheiding — het eerediploma — in drie afdeelingen der tentoonstelling van Gent: Maatschappelijke werken, Onderwijs en Vrouwenarbeid.

Gent, A. Siffer, uitgever.

Koninklijke Vlaamsche Academie. — In de zitting van November werd de zeer eerw. Kannunik Daems tot bestuurder de heer Th. Coopman onderbestuurder voor 1900 gekozen.

De heer D. Claes las eene uitgebreide studie over *Onkruidkunde*, eene critiek over het werk van den heer Meert: *Onkruid onder de tarwe*, door de Academie gedeeltelijk uitgegeven.

De commissie van geschiedenis heeft thans het bio- en bibliographisch woordenboek der Belgisch-Nederlandsche schrijvers van *A* tot *Ba* afgewerkt.

Eenige nieuwe werken worden aan de Academie, met een bibliographische nota aangeboden.

Davids-Fonds. — *Zitting van het Hoofdbestuur*: Den 14 dezer had te Brussel de gewone Novemberzitting plaats onder voorzitterschap van hoogleeraar Helleputte.

Er werd besloten:

Maatregelen te nemen om de afdeeling te Eekloo heroptebeuren;

de Regeering te verzoeken de door het Davids-Fonds uitgegeven platen over den Boerenkrijg in de gemeentescholen te verspreiden;

een handschrift: *Geschiedenis der Bouwkunst*, (heidensche, christene en nieuwere bouwkunst) door ALF. VAN HOUCKE, bouwkundig ingenieur, ter beoordeeling te zenden aan bevoegde mannen;

een exemplaar der nog beschikbare uitgaven van het Davids-Fonds te zenden aan de Volksboekerij te Berchem;

een hs. van den heer Staes (historische roman over de Fransche overheersching) ter beoordeeling te zenden aan den Keurraad.

De afdeeling van Aalst is bepaald heringericht. Het bestuur stelt zich voor, te dier stede, drie volksbibliotheken tot stand te brengen en tegen het aanstaande jaar een zoo groot mogelijk getal nieuwe leden aan te werven.

Uitgaven voor 1900:

Jaarboek, *Mengelingen*, *Verhalen uit het Meetjesland*, door Edg. Pattyn, *Reis naar Congo*, door P. de Mey, een deel van de *Vaderlandsche geschiedenis* door David en het groot geillustreerd prachtwerk ter verheerlijking van het Vlaamsche volk, getiteld: *Liber memorialis*.

— Den 13 November hield *Gent* de plechtige prijsuitdeeling aan de leerlingen, bekroond in hare prijskampen van het middelbaar en lager onderwijs.

— Den 17 Dec. speelt Zele *De Familie Wandels* van Is. ALBERT, drama, bekroond in het Gentsche Davidsfonds, en het kluchtig zangspel de *Garde Civique* van ZEVENCOTEN.

— Men schrijft ons uit *Borgerhout* : Den 4 December aanstaande zal in ons Davids-Fonds het 50ste feest gegeven. neen gevierd worden. Gevierd, ja, dat is het woord : 't is immers ons Gulden feest, dat in onze afdeeling en in ons kunstlievend Borgerhout eene merkwaardige gebeurtenis moet zijn!

Het bestuur heeft een grootsch ontwerp opgevat, waarvan alles eene schitterende verwezenlijking doet voorzien.

« De Schepping » het heerlijk oratorio, het geniaal werk van Maëstro JOZEF HAYDN, zal uitgevoerd worden onder leiding van ons gevierd medelid, den talentvollen kunstenaar Edm. de Herdt, door eene groote schaar der beste zangeressen en zangers, met solisten van eersten rang en begeleiding van een volledig orkest.

Nooit zal in Borgerhout zulke muzikale gebeurtenis hebben plaats gehad.

† **Charles de Ricault d'Héricault**, medewerker aan *La Vérité*, Parijs. Schrijver van een aantal geschiedkundige werken over de middeleeuwen en de geschiedenis van het oude Frankrijk.

† **Firmin Brabant** S. J. Schrijver van « Histoire du moyen âge ». « Histoire politique intérieure de la Belgique », « Etude critique sur les invasions barbares au Ve siècle », « Note sur le grand conseil de Pilippe-le-Bon. »

† **Catharina Beersmans**, de groote Vlaamsche tooneelspeelster welke men den naam gaf van de « Nederlandsche Sarah Bernhardt. » Zij was geboren te Turnhout.

† **Charles de Ribbe**, christene economist, naar de school van Leplay. Hij schreef veel en goed over de zeden van het oude Frankrijk en de *Livrec de raison.*

† **Charles de Varigny**, medewerker aan « Le Temps » en schrijver van *La vie d'Outre-mer*, waarin hij inzonderheid de vrouw en de groote fortuinen van Amerika beschrijft. Hij was een groote reiziger geweest en zelfs langen tijd inlandsche minister te Houolulu in de Hawaïeilanden.

† **Van Stalle en A. De Koninck** respectievelijk bibliothecaris en onder-bibliothecaris der Kamer van Volksvertegenwoordigers. Beiden waren zeer bedreven in de kennis der bibliographie : de eerste schreef *Dictionnaire des communes belges*, met Kapitein JOURDAIN, de tweede *Bibliographie nationale* (1830-1890).

† **Henri Bource**, kunstschilder te Antwerpen; in het Museum te Gent hebben wij van hem « Rijpe kerzen ». — † **Frans van Luppen**, Vlaamsche landschapschilder. — † **Busch**, gewezen letterkundige, medewerker van von Bismarck, wiens *Mémoires* hij laatst uitgaf. — † **Jacques Wiener**, de oudsten onzer graveerders ; hij was het, die de eerste Belgische postzegels vervaardigde. — † **Michel Nicolaïevitch Kaponstive**, Russische geleerde die over recht en diplomatie schreef.

AAN ONZE LEZERS.

Dietsche Warande en Belfort.

Leuven, den 5 December, 1899.

ACHTBARE HEER,

Hoe dikwijls werd er gesproken over de noodzakelijkheid van een algemeen Vlaamsch katholiek tijdschrift!

Zijn er misschien geen tijdschriften genoeg? Zekerlijk ja; doch zij zijn meest voor belangen van afzonderlijke vakken gesticht, of verzamelen, voor een bepaald gewest, de schatten van eigen verleden, eigen spraak, eigen leven.

Zulke bladen zijn altijd nuttig, soms noodzakelijk; zij zijn de schoven, die den oogst van kunst en kunde doen bergen en bewaren.

Niettemin is het wenschelijk, zelfs noodig, dat een algemeen tijdschrift besta, waar al de katholieke Vlaamsche schrijvers met hunne bijdragen naartoe kunnen; en waar diensvolgens de katholieke Vlaming eenen rijken voorraad van kunst en wetenschap vinden kan.

Dat zullen wij bezitten. Wij zijn er in geslaagd twee van de best bekende onzer Vlaamsche tijdschriften, namelijk de *Dietsche Warande* en het *Belfort*, ineen te smelten.

Het eerste nummer van

Dietsche Warande en Belfort

zal den 15^{en} Januari aanstaande, te Gent, bij den heer A. Siffer, verschijnen.

Den 15^{en} van iedere maand — de verlofmaand September uitgezonderd – zal een nummer van ten minste 80 bladzijden, met het formaat en op het zwaar papier der *Dietsche Warande*, aan de inschrijvers gestuurd worden.

De jaarlijksche prijs is 8 fr. voor het binnen-, en 10 fr. voor het buitenland.

Wij hopen dat de inschrijvers der twee tijdschriften ons zullen getrouw blijven. Deze van de *Dietsche Warande* zullen tegen minderen prijs meer bladz. druks ontvangen dan vroeger; en deze van het *Belfort* zullen geerne twee frank meer betalen, daar de stoffelijke verbetering en vermeerdering de prijsverhooging genoegzaam wettigen zullen.

Alwie op een dezer tijdschriften ingeschreven is, hoeft zijne inschrijving niet te vernieuwen op *Dietsche Warande en Belfort*, dat hem met Januari zal toegezonden worden. Wij zullen ons veroorloven later den kwijtbrief aan te bieden.

Ingezien het hoog belang van onze vaderlandsche poging, rekenen wij op een groot getal nieuwe inschrijvers. Het zij daarbij gezegd dat hier geene handelszaak voorhanden is : al wat overschiet zal dienen om ons tijdschrift beter in te richten.

De medewerking van vele onzer bekwaamste schrijvers uit de vijf Vlaamsche gouwen is ons reeds verzekerd; flinke

medewerkers uit het buitenland en bekende vakmannen zullen ons bovendien ter zijde staan.

Ons Programma.

Bondig maar duidelijk: wij willen doen wat *Dietsche Warande* en *Belfort* tot hiertoe gedaan hebben en, is het mogelijk, nog beter.

Als katholieke Vlamingen, die met onzen tijd medegaan, willen wij, zoo degelijk als het zijn kan, alles bespreken waarin ontwikkelde menschen belang stellen. Kunst, taal en letterkunde zullen op den voorgrond staan; doch aan studiën op het gebied van godsdienst, maatschappelijke zaken, natuurlijke wetenschappen, geschiedenis, enz. zal ook eene ruime plaats gegund worden.

Het boekennieuws en het bespreken der tijdschriften zullen bijzonder wel verzorgd worden.

De bijdragen zullen wij één fr. de bladzijde betalen; en aan de schrijvers ervan, zal, indien zij het verlangen, een zeker getal afdrukken (50 ten hoogste) kosteloos geschonken worden. Ten opzichte van uitgebreide boekbeoordeelingen zal op dezelfde wijze kunnen gehandeld worden.

Wij betrouwen, Achtbare Heer, op uwen steun en wij hopen, dat UEd. niet enkel zult inschrijven, maar, volgens uw vermogen, nog andere inschrijvers zult willen aanwerven.

Ook rekenen wij op de krachtige medehulp der Vlaamsche dag- en weekbladen. Zij worden ten andere gemachtigd, ten ware het uitdrukkelijk bij een opstel vermeld stonde, uit ons tijdschrift over te nemen wat zij goedvinden, op voorwaarde dat zij de bron hunner mededeeling aanwijzen.

Gelief, Achtbare Heer, de verzekering onzer bijzondere hoogachting te willen aanveerden.

DE OPSTELRAAD (1):

Dr P. Alberdingk-Thijm, hoogleeraar te Leuven, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie;
Mej. M. E. Belpaire, letterkundige, te Antwerpen;
E. H. A. M. J. I. Binnewiertz, kapelaan, den Haag;
Z. E. H. Dr Claeys, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie, te Gent;
E. H. Cuppens, pastoor van Loxbergen-bij-Diest;
Z. E. H. Kanunnik J. Muyldermans, opziener voor het vrij middelbaar onderwijs, te Mechelen, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie;
Dr H. Persyn, notaris, te Wynghene;
Hilda Ram, letterkundige, te Antwerpen:
Dr H. J. A. M. Schaepman, lid der tweede Kamer der Staten-generaal van Holland, den Haag;
Dr L. Scharpé, hoogleeraar, te Leuven;
A. Siffer, uitgever en gemeenteraadslid, te Gent;
Edw. Van Even, stedelijke archivaris, te Leuven, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie;
E. Vliebergh, advocaat te Leuven, Ste-Barbarastraat 14, schrijver van den Opstelraad.

---

(1) Men kan zijne bijtreding zenden aan een der leden van den opstelraad. Men wende zich: tot den heer E. Vliebergh, schrijver van den Opstelraad, voor alles wat de redactie betreft, alsmede voor het aanbieden van copij en van boeken ter bespreking; — tot den uitgever, voor den dienst der inschrijvingen.

BLADWIJZER.

2de HALFJAAR.

Stambroeders en Vrienden!

Er was een tijd dat de Nederduitsche taal met de Hanze al de gewesten Dietschlands, waarvan reeds bij name Van Maerlant getuigt, van de Fransche tot de Russische grenzen beheerschte. Door den val van den machtigen Handelsbond, de scheuring der Nederlanden in de XVIe eeuw en de scheiding in 1830, werd dit prachtige taalgebied uiteengerukt; elke vertakking vergroeide in zich zelve, en weldra hoorde men nog van Hollandsch, Vlaamsch en Platduitsch als van afzonderlijke spraken gewagen. Eindelijk stond een Willems op, om te betoogen dat de beide eerstgenoemde slechts tongvallen van de zelfde Nederlandsche taal zijn, en Conscience, met een gansche schaar Dichters en Schrijvers, traden in Vlaanderen voor, om dit met der daad te bevestigen en een nieuw letterkundigleven te stichten. Vader Willems getuigde verder, dat « Nederlandsch en Platduitsch in den grond maar eene taal uitmaken, » en vroeg zich zelven af « waerom, daer men het Geldersch en het Limburgsch tot het Nederlandsch betrekt, » de dietsche tongvallen in Duitschland « juist eene afzonderlyke tael zouden moeten uitmaken? »

Welnu, wat Willems, Conscience en de Dichters voor Vlaanderen deden, dat wrocht de Taal- en Dichtmeester Klaus Groth, hierin bijgestaan door den eveneens beroemden volksschrijver Frits Reuter, e. a., voor Noordduitschland! Hij ook heeft het taalkundig recht der aloude volksspraak krachtig bewezen en het leven aan eene herborene uitgebreide letterkunde geschonken. Ook hij heeft, door eigen gewrocht, de overtreffende schoonheid en zoetheid der lieve Moederspraak ten top gevoerd.

In den geest van Willems en Groth, de volksspraken van Noord- en Zuid-, Oost- en West-Nederduitschland letterkundig verbinden, en dit wel bij middel eener Aldietsche schrijfwijze voor den platduitschen tak, is het doel der Dietsche Beweging, welke onvermijdelijk eenmaal zegevieren zal. — En daarom juist is, naast die van Willems, de verdienste van Groth voor Vlaanderen, ja, voor Nederland van zulk gewicht: dat hij den Oostelijken slagboom tot het Dietsch taal- en letterkundig Vaderland heropend heeft!

Aan de toekomst van den Dietschen Stam, welke meer dan ooit voortgaat in Noord- en Zuid-Nederland, ja, in Zuid-Afrika en elders aanvangt krachtig te bloeien, mag intusschen voor het oogenblik wel niet getwijfeld worden!

En is het geen teeken des tijds, dat, terwijl de « Westelingen » in Vlaanderen zich beijveren om een Gedenkteeken te wijden aan Vader Willems, de « Oostelingen » in Noordduitschland besloten hebben een Standbeeld op te richten aan Klaus Groth, ter gelegenheid zijner 80e Verjaring?

Groth is buitendien de vriend der Nederlanders, — en is hij in 't Noorden, waar hij voordrachten gehouden heeft, eerelid der Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, dan is hij in 't Zuiden, dat hij insgelijks bezocht, eerelid der Koninklijke Vlaamsche Academie, alsmede veler bijzondere Kringen; zijn leven en zijne hooge waarde als Dichter, zijn meer dan eens ten onzent verkondigd, beschreven en bezongen geworden. Hij is kortom aller vriend!

Het was vooral in 1889, ter gelegenheid van 's Mans 70e Verjaring, dat hij met een schitterend feest door Vereenigde Vlamingen en Duitschers, — ook Hoogduitsche Vrienden die in Groth den beroemden Volksdichter en Rijksbroeder vieren, — in den Nederlandschen Schouwburg alhier gevierd werd. Feestrede, dichterhulde, voordracht van dicht en lied, toonkunst en opdracht aan den Meester, luisterden de plechtigheid op, welke door de Overheden werd bijgewoond, en blijde mogen wij getuigen dat zelden of ooit een prachtiger letterkundig feest, in eene vollere zaal, voor een dankbaarder gehoor uit alle standen, is gegeven geworden. Groths levensbeschrijving werd aan de inschrijvers uitgedeeld en zijn fraai lijfbeeld door Harro Magnussen gewrocht, is in de zaal der Openbare Stadsboekerij geplaatst geworden.

Vlamingen, Hollanders, Platduitschers, Dietschen en Duitschen.

Sterk door deze heilvoorspellende herinnering, komt het Nieuwe Comiteit van 1899, zich steunende op de mannen van 1889, UEd. broederlijk verzoeken, om U bij hen aan te sluiten, ten einde den geliefden Jubilaris opnieuw, en zoo mogelijk nog inniger te vieren, — gelijk hij ook overal in Holstein, te Berlijn, in Amerika en elders gevierd wordt, — nu hij den ouderdom van 80 jaren bereikt heeft.

Wat bepaald door ons zal uitgevoerd worden, kunnen wij niet vooraf verzekeren; veel zal van de omstandigheden en den bijval afhangen dien men ons schenken zal; doch in volle vertrouwen richten wij ons tot UEd., om Uwen zedelijken en geldelijken steun te verwerven, door U, bij het overreiken van nevensgaande Bewijzen, de gelegenheid aan te bieden, om Uwe handteekening te verleenen, zoo voor de Opdracht aan den Dichter, Hoofdman der Dietsche taalbeweging in Duitschland, als voor het bestrijden der kosten van het Huldebetoon en der plaatselijke Vlaamsch-Duitsche bijdrage ter oprichting van 's Mans Standbeeld in zijn geboorteland. In vergoeding zullen de Inschrijvers eene toegangskaart bekomen tot de feestelijkheid, welke nader door de dagbladen zal afgekondigd worden.

Aanvaardt bij voorbaat, lieve Vrienden, onzen Stambroederlijken dank!

Leve Klaus Groth! Leve het Nederduitsch! Leve Dietschland!

HET UITVOEREND COMITEIT:

Frans Gittens	Dr. C. J. Hansen	L. Baekelmans
S. Reinders-Bisdom	Pol de Mont	Edler Hansen
W. Ubbelohde	Ad. Pauwels	Dr. J. P. Müller
Eere-Voorzitters.	*Voorzitters.*	*Schrijvers.*

Jan Boucherij, *Penningmeester.*

J. J. de Beuker, Jos. Hellemans, Huibr. Melis, Dr. M. H. Meyer, Herman Mulder, Fr. Ubbelohde, *Raadsleden.*

VERSCHENEN :

LIEDERBOEK

VAN

Pastoor D. COOREMAN

3de BUNDEL

(*50 liederen in noten- en in cijfermuziek*).

Aangezien de bijzondere gunst waarmede men de twee eerste bundels onthaald heeft, zal het wel overbodig zijn de verdienste te doen uitschijnen van deze derde reeks, die de vorige nog overtreft in waarde en in verscheidenheid.

Prijs gelijk voor de andere bundels fr 1,50, franco te huis fr. 1,65.

Tekst alleen fr. 0,30, franco te huis fr. 0,36.

SECUNDUM

MATTHAEUM

AUCTORE

C. VAN ONGEVAL, S. T. B.

S. Script. in Sem. Gand. Prof.

Prix : 4 fr., franco par la poste fr. 4,40.

Nous saluons avec bonheur l'apparition de cet ouvrage.

Augmenter l'amour de l'Écriture et stimuler l'ardeur pour l'étude de la parole de Dieu, c'est le but de ce commentaire.

Dans un court avant-propos, l'auteur commence par nous exposer ce qu'il se propose : il veut faire un commentaire court et substantiel, *un manuel*.

Hâtons-nous de le dire, il a parfaitement réussi.

Concision ne nuisant en rien à la clarté ni à la solidité, sûreté de doctrine, méthode scientifique et rationnelle, et, ce qui ne gâte rien, grande pureté de langue, voilà les caractères saillants de ce commentaire. Les questions sont bien posées, nettement circonscrites, les solutions logiquement déduites. Les sources auxquelles l'auteur a puisé, et qu'il indique avec soin, sont des sources pures et autorisées. Il ne se contente pas de souscrire à ce que ses devanciers ont enseigné, il discute, donne son opinion personnelle et ne craint pas de rompre ci et là avec une certaine interprétation routinière, qui fait manifestement violence au texte : c'est le cas p. e. pour son explication de Matth. XII. 31, 32 *de Spiritus blasphemia*.

Puisse l'auteur faire encore beaucoup de commentaires en ce genre!

TER PERS :

…O'S, gedichten van René De Clercq. Prijs 2 frank.

…R HET LEVEN, gedichten van Huibrecht Haenen.

BERICHT.

Te beginnen met 1900 zullen **Belfort** en **Dietsche Warande** versmolten worden en slechts één tijdschrift uitmaken onder den titel **Dietsche Warande en Belfort.**

Het nieuw tijdschrift zal maandelijks, telkens den 15den van iedere maand verschijnen met minstens 80 bladz. en gedrukt worden op het schoon zwaar papier der **Dietsche Warande.**

Aan de medewerkers zal pen en papier vergoed worden, en een zeker getal overdrukken kosteloos geschonken.

Nu was de abonnementsprijs van *Dietsche Warande* fr. 12,50 en die van *Belfort* 6,00 fr. De prijs van het nieuw tijdschrift zal gebracht worden op **8,00** fr., hetgeen ongetwijfeld niemand overdreven zal vinden, gezien de vermeerdering en verbetering welke aan de uitgave gebracht worden.

Een comiteit, waarin vertegenwoordigers uit al onze Vlaamsche provinciën zullen zetelen, zal het bestuur in handen nemen en zorgen dat het tijdschrift op eene hoogte gevoerd worde waardig van het streven van ons volk.

De leus blijft : Excelsior !

In de volgende aflevering zal de oproep van het Comiteit verschijnen met de namen zijner leden en die van de medewerkers.

Onze krachten, thans verdeeld in verschillende tijdschriften, samen brengen en samen te doen werken tot meerdere degelijkheid en hooger peil, dat is het doel door het Comiteit beoogd in de versmelting van *Dietsche Warande* en *Belfort*.

INHOUD.

